

Pavol Jakubčín

PASTIERI V OSÍDLACH MOCI

Komunistický režim a katolícki kňazi na Slovensku
v rokoch 1948 – 1968

EDÍCIA
MONOGRAFIE

Pavol Jakubčin

PASTIERI V OSÍDLACH MOCI

**Komunistický režim a katolícki kňazi
na Slovensku v rokoch 1948 – 1968**

Ústav pamäti národa
Bratislava 2012

Pavol Jakubčín

PASTIERI V OSÍDLACH MOCI

**Komunistický režim a katolícki kňazi
na Slovensku v rokoch 1948 – 1968**

Edícia MONOGRAFIE

Vydal Ústav pamäti národa
Námestie slobody 6
817 83 Bratislava 15
www.upn.sk

1. vydanie

Recenzenti Prof. Dr. Phil. Emília Hrabovec
Doc. PhDr. Jan Pešek, DrSc.
Prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.

Zodpovedná redaktorka	Alžbeta Poparová
Jazyková redaktorka	Marta Bábiková
Preklad anglického textu	Milica Hrebičková
Preklad nemeckého textu	Štefan Hrebiček
Návrh obálky	Pavel Kastl
Grafický návrh	Gabriela Smolíková
Sadzba a tlač	Róbert Jurových, Nikara Printed in Slovakia

Foto na obálke Pracovná porada vlasteneckých kňazov v Hořiciach
v Podkrkonoši, 7. mája 1950. Zľava Ján Dechet,
Alexander Horák, Eduard Oliva, Jan Sobota.
Foto: ČTK

Publikácia vyšla s láskavou podporou
Trnavskej arcidiecézy

© Ústav pamäti národa 2012
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-89335-49-7

Obsah

Úvod	7
Zaostrené na kňazov	
<i>Slovanský katolícky výbor</i>	13
<i>Využitie jednotlivcov</i>	16
<i>Rozbitie jednoty</i>	18
<i>„Vlastenci“</i>	25
<i>Velehradská konferencia</i>	29
<i>Neúspech „vlasteneckého hnutia“</i>	33
Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva	
<i>V mene zachovania mieru</i>	38
<i>Ex oriente lux – ex oriente pax</i>	46
<i>Aktivity mierového hnutia</i>	53
<i>Úpadok činnosti</i>	63
<i>Situácia v hnutí v období koncilu</i>	68
<i>Zánik Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva</i>	78
Cirkevní tajomníci	
<i>Vznik funkcie cirkevných tajomníkov</i>	84
<i>Systematická práca s kňazmi</i>	90
<i>Triedenie kňazov</i>	94
<i>Využívané prostriedky</i>	99
V osidlach Štátnej bezpečnosti	
<i>Cirkev ako objekt záujmu ŠtB</i>	111
<i>Preniknúť medzi kňazov</i>	121
<i>Biskupi pod drobnohľadom</i>	130
<i>Mimo domoviny</i>	147
Na záver	164
Summary	169
Resümee	174
Zoznam archívnych prameňov a literatúry	180
Menný register	192
Prilohy	197
Zoznam použitých skratiek	210
Obrazová príloha	211

Úvod

Katolícka cirkev zohrávala a do určitej miery stále zohráva v živote slovenskej spoločnosti tradične veľmi dôležitú úlohu. To bolo dané najmä tým, že prevažná väčšina obyvateľov sa hlásila k tejto cirkvi. Špecifické okolnosti vývoja a formovania spoločenského života zasa umožnili, aby sa doň veľmi aktívne zapájali práve vzdelaní katolícki kňazi. To podmieňovalo pomerne silný vplyv cirkevnej hierarchie aj radových kňazov na život a chod slovenskej spoločnosti. Z toho pramenili aj pokusy rôznych politických strán a skupín využiť vplyv katolíckej cirkvi vo svoj prospech a urobiť z nej nástroj na presadzovanie svojich zámerov. Jedným zo spôsobov inštrumentalizácie cirkvi bolo aj využitie kňazov a ich zapojenie do rozličných úloh.

Úsilie ovládnuť a využiť katolícku cirkev však nemožno pripisovať výhradne predstaviteľom komunistického režimu, hoci v našom stredoeurópskom priestore práve oni v najväčšej miere mohli tieto snahy realizovať. Podobné tendencie možno v novodobých dejinách pozorovať minimálne od obdobia Veľkej francúzskej revolúcie. Proticirkevnými opatreniami politikov Tretej Francúzskej republiky na prelome 19. a 20. storočia sa neskôr inšpirovali aj ďalšie štáty Európy a Latinskej Ameriky – Španielsko, Portugalsko a dokonca aj novovzniknuté Česko-Slovensko.¹

Komunisti v Československu mohli po uchopení štátnej moci do určitej miery nadviazať na viaceré protikatolícke opatrenia z predchádzajúcich desaťročí, ba až storočí. Možno spomenúť zásahy štátu: obmedzenie pútí a procesií, štátna kontrola kláštorných majetkov či rušenie kláštorov, zákaz stykov s rehoľnými predstavenými v zahraničí, zrušenie diecéznych kňazských seminárov a úprava teologického štúdia, štátna cenzúra náboženskej literatúry, alebo rušenie náboženských bratstiev, kostolov a kaplniek a mnohé ďalšie, ktoré boli zavedené počas osvietenských vlád Márie Terézie a Jozefa II.²

1 VNUK, František: *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete*. Bratislava: Nové mesto, 2006, s. 104.

2 BALÍK, Stanislav, HANUŠ, Jiří: *Katolícká církev v Československu 1945 – 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 15.

Nie príliš priateľský postoj voči katolíckej cirkvi zaujímali aj liberálne vládne kruhy v novovytvorenom Česko-Slovensku. Katolícku cirkev pre jej prepojenie medzi hierarchiou a bývalou monarchiou vnímali ako národného nepriateľa českého národa. Československé vlády sa tak opatreniami pokúšali vytlačiť katolícke náboženstvo z verejného života, vylúčiť vyučovanie náboženstva zo škôl do rodín, uskutočniť rozluhu štátu a cirkvi podľa radikálneho francúzskeho vzoru, pričom štát rátať s vyvlastnením cirkevného majetku. Vláda sa dokonca snažila uskutočniť štátnu reformu kňazského štúdia, ktorej podstata mala spočívať v zrušení diecéznych seminárov a koncentracii bohosloveckého štúdia v troch štátom riadených seminároch. Cieľom bolo prostredníctvom výberu študentov i profesorov zabezpečiť výchovu kňazov oddaných československej národno-štátnej myšlienke a liberálnej štátnej ideológii.³ Je teda zrejmé, že proticirkevné zásahy československých komunistov neboli prvým a ojedinelým pokusom o ovládnutie a využitie katolíckej cirkvi. Československí komunisti navyše mohli čerpať (a aj čerpali) „inšpiráciu“ na svoj postup aj z bohatých skúseností a usmernení sovietskych kolegov.

V tejto práci upriamujem pozornosť práve na postup predstaviteľov komunistickej štátnej moci na využitie katolíckej cirkvi na Slovensku najmä v rokoch 1948 – 1968 prostredníctvom jej kňazov.⁴ Cieľom práce je na základe archívnych prameňov a publikovanej literatúry zdokumentovať a analyzovať zámery, ktoré štátna moc využitím katolíckych kňazov sledovala. Usilujem sa taktiež poukázať na hlavné metódy, ktoré orgány štátnej moci využívali, a spôsoby, akými ich vykonávali. Pozornosť zameriavam najmä na nasledujúce okruhy: pokusy komunistov využiť katolíckych kňazov prostredníctvom vytvorenia kňazskej organizácie či združenia, ktorého činnosť by bola v plnej miere riadená štátnou mocou; usmerňovať a využívať kňazov pomocou siete štátnych úradníkov v okresoch a krajoch (známych ako cirkevní tajomníci), ktorí pri tom využívali

3 HRABOVEC, Emília: Na pokraji prerušenia stykov: kríza vo vzťahoch medzi Česko-Slovenskom a Svätou stolicou v roku 1921. In: RYDLO, Jozef M. (zost.): *Fidei et Patriae. Jubilejník na počesť narodenín Františka Vnuka*. Bratislava: Libri Historiae, 2008, s. 257 – 270.

4 Hoci venujem v práci pozornosť výhradne katolíckemu kléru, možno povedať, že zdokumentované snahy a postupy štátna moc v danom období využívala aj voči kňazom ostatných cirkví.

rôzne metódy a prostriedky; snahu tajnej polície, Štátnej bezpečnosti, využiť kňazov na tajnú spoluprácu na boj proti aktivitám cirkvi, biskupov, kňazov i veriacich laikov.

Práca je členená na štyri hlavné kapitoly, ktoré sa ďalej delia na podkapitoly. V prvej kapitole sa venujem počiatočným snahám komunistických predstaviteľov využiť katolíckych kňazov už bezprostredne po skončení druhej svetovej vojny a v prvých rokoch po komunistickom štátnom prevrate vo februári 1948. Štátna moc kládla v tomto období veľký dôraz na zoskupenie „pokrokových“ kňazov počas schizmatickej Katolíckej akcie v roku 1949 a vytvorenie hnutia „vlasteneckých“ kňazov o rok neskôr.

Keďže tieto pokusy zlyhali, rozhodli tvorcovia štátnej cirkevnej politiky o vytvorení kňazskej organizácie vybudovanej na základe propagácie boja za mier. Organizácia je známa pod neskorším názvom Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva.⁵ Vzhľadom na to, že kňazské mierové hnutie sa následne, až do roku 1968, stalo najvýznamnejším nástrojom v rukách totalitnej štátnej moci, jeho existencii a pôsobeniu sa venuje najrozsiahlejšia, druhá kapitola. Ani napriek pomerne veľkej podpore a neustálemu posilňovaniu vplyvu mierového hnutia sa štátnej moci nepodarilo významne usmerniť myslenie a konanie kňazov a hnutie si už vôbec medzi nimi nezískalo väčšiu podporu. V roku 1968 Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva pod tlakom samých kňazov fakticky zaniklo.

V tretej kapitole sa venujem úlohe, ktorú pri využívaní kňazov zohrali okresní a krajskí cirkevní tajomníci. Tvorili najnižší článok štátneho aparátu zameraného na kontrolu cirkví a s kňazmi prichádzali najčastejšie do kontaktu. Kapitola objasňuje ciele, ktoré cirkevní tajomníci sledovali, ako aj prostriedky, aké pri práci využívali.

5 Treba spomenúť, že názov Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva (v skratke MHKD) bol oficiálne prijatý až na treťom celoštátnom zjazde, ktorý sa uskutočnil v novembri 1966 v Prahe. Hoci sa tento názov objavoval už aj predtým, dovtedy sa ako oficiálne používali názvy jednotlivých štruktúr mierového hnutia: Celoštátny mierový výbor katolíckeho duchovenstva (CMV KD), na Slovensku Slovenský mierový výbor katolíckeho duchovenstva (SMV KD) a ich orgány v diecézach – diecézne mierové výbory (DMV). V tejto práci používam pre MHKD okrem oficiálnych názvov aj neoficiálne pomenovania ako napr. kňazské mierové hnutie, mierové hnutie kňazov, mierové hnutie katolíckych duchovných či jednoducho mierové hnutie.

Záverečná, štvrtá kapitola je venovaná spôsobom práce Štátnej bezpečnosti pri využívaní katolíckych kňazov ako tajných spolupracovníkov. Na základe niektorých agentúrnych zväzkov, plánov práce i bilancujúcich správ ŠtB sa pokúšam priblížiť viaceré situácie a prípady, pri ktorých bezpečnosť využila tajných spolupracovníkov spomedzi kňazov. Takto získavala informácie o takmer všetkých kňazoch, najmä však tých, ktorí vyvíjali väčšiu pastoračnú aktivitu. Veľkú pozornosť venovala Štátna bezpečnosť aj agentúrnemu preniknutiu do blízkosti biskupov a kňazov pôsobiacich v emigrácii.

Pokiaľ ide o chronologické vymedzenie práce, ako je už z podtitulu zrejmé, ťažisko spočíva na dianí a udalostiach na Slovensku v rokoch 1948 – 1968. V prvej kapitole sa však veľmi stručne venujem aj vývoju v rokoch 1945 – 1948. Hoci v tomto období ešte v Československu nemožno hovoriť o komunistickej štátnej moci, už v týchto rokoch možno zachytiť prvé pokusy komunistických predstaviteľov vytvoriť medzi katolíckymi kňazmi skupinu svojich podporovateľov. Práve títo kňazi mali pomôcť tomu, aby majoritné katolícke obyvateľstvo na Slovensku akceptovalo komunistickú stranu. Navyše viaceré prvky v činnosti prokomunistickej kňazskej skupiny poukazujú na spojitosť s neskorším vývojom. Obdobie rokov 1948 – 1968 som si vybral z viacerých dôvodov. Tento časový úsek tvorí celok najmä z pohľadu existencie a činnosti kňazskej prorožimnej organizácie – Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva. To sa v roku 1968, vplyvom politického uvoľnenia a tlaku ostatných kňazov, rozpadlo a až o tri roky neskôr, v roku 1971, ho nahradila nová organizácia známa pod názvom Združenie katolíckych duchovných – *Pacem in terris*. Nakoniec istú uzavretú etapu možno vo vymedzených rokoch vidieť aj v pôsobení cirkevných tajomníkov a Štátnej bezpečnosti, na čo bližšie poukážem v samotnej práci.

V slovenskej historiografii zatiaľ neexistuje ucelená monografia, ktorá by podrobne mapovala, ako totalitný komunistický režim využíval cirkev a jej kňazov na svoje ciele. Vo viacerých monografiách sú však parciálne otázky tejto témy v rozličnej miere spomenuté či rozpracované. Pokiaľ ide o prorožimné kňazské združenia, ako hnutie tzv. vlasteneckých kňazov a Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva, určitú pozornosť im

vo svojich prácach venovali autori Jan Pešek⁶, František Vnuk⁷, exulant Theodorik Jozef Zubek⁸, či Václav Vaško⁹. Činnosť cirkevných tajomníkov je v našej historiografii spracovaná v minimálnej miere. Určité zmienky možno nájsť v spomenutých prácach Jana Peška, prípadne v štúdií Ondreja Podolca¹⁰. Doteraz najpodrobnejšie sa tejto otázke venoval vo svojej práci český autor Zdeněk Demel¹¹. Činnosť Štátnej bezpečnosti zameraná na využitie katolíckych kňazov ako tajných spolupracovníkov je načrtnutá vo viacerých prácach. K najznámejším patria dve práce Jana Peška¹², práca Róberta Letza¹³ a štúdie Jozefa Hal'ka¹⁴, Jozefa Pavla¹⁵ či

- 6 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: Veda, 1997, 311 s.
PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970*. Bratislava: Veda, 1999, 292 s.
- 7 VNUK, František: *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie (1967 – 1971)*. Martin: Matica slovenská, 2001, 299 s.
- 8 ZUBEK, Theodorik Jozef: *The Church of silence in Slovakia*. Whiting, Ind.: John J. Lach, 1956, 310 s.
- 9 VAŠKO, Václav: *Pátá kolona v církvi. Texty pastoračního střediska sv. Vojtěcha*. Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000, 58 s.
- 10 PODOLEC, Ondrej: Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu a Slovenský úrad pre veci cirkevné ako inštitucionálna forma kontroly cirkvi. In: HALKO, Jozef (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2000, s. 73 – 90.
- 11 DEMEL, Zdeněk: *Pod dohledem církevních tajemníků*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, 323 s.
- 12 PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: Veda, 1996, 168 s.
PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku 1953 – 1970*. Bratislava: Veda, 2000, 247 s.
- 13 LETZ, Róbert: Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In: MIKLOŠKO, František, SMOLÍKOVÁ, Gabriela, SMOLÍK, Peter (zost.): *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 67 – 335.
- 14 HALKO, Jozef: Cirkev, agenti a Štátna bezpečnosť. In: *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, 2005, č. 1, s. 36 – 45.
- 15 PAVOL, Jozef: Láska k vlasti alebo strach o vlastnú existenciu? Získanie duchovných Spišskej diecézy k tajnej spolupráci s ŠtB. In: *Nové horizonty. Časopis pre teológiu, kultúru a spoločnosť*, roč. 2, 2008, č. 4, s. 169 – 173. PAVOL, Jozef: Cirkev

Mariána Gulu¹⁶. Väčšia monografia, akou je obsiahla práca poľského kňaza Tadeusza Isakowicza-Zaleského¹⁷, však na Slovensku zatiaľ chýba.

Najdôležitejšie pramenné materiály k tejto téme sa nachádzajú vo viacerých domácich i zahraničných archívoch. V Slovenskom národnom archíve v Bratislave sú k téme najbohatšie fondy Sekretariátu a Predsedníctva Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska i Slovenského úradu pre veci cirkevné. V Archíve Ústavu pamäti národa sú to fondy jednotlivých krajských správ ministerstva vnútra a Zboru národnej bezpečnosti, ale aj okresných oddelení ŠtB a v neposlednom rade aj agentúrne spisy tajných spolupracovníkov a zväzky veľkého množstva perzekvovaných osôb. V Národnom archíve v Prahe sú umiestnené dôležité fondy viacerých ústredných orgánov a inštitúcií, ktoré v centralizovanom štáte rozhodovali o dianí na Slovensku. Patria k nim fondy stranických orgánov Ústredného výboru Komunistickej strany Československa, Ústredného akčného výboru Národného frontu, Štátneho úradu pre veci cirkevné, či osobné fondy Klementa Gottwalda a Alexeja Čepičku. Cenný materiál dokumentujúci prácu cirkevných tajomníkov uchováva jednotlivé štátne archívy (bývalé štátne oblastné archívy). Využil som fondy cirkevných oddelení krajských národných výborov a odborov školstva a kultúry v Štátnom archíve v Bratislave a Štátnom archíve v Banskej Bystrici.¹⁸ Nakoniec treba spomenúť aj Archív Rímskokatolíckeho arcibiskupského úradu v Trnave, v ktorom som čerpal najmä z fondu Apoštolskej administratúry.

v Spišskej diecéze očami ŠtB. *Nové horizonty. Časopis pre teológiu, kultúru a spoločnosť*, roč. 3, 2009, č. 4, s. 181 – 187.

- 16 GULA, Marián: Spolupráca ľudí z cirkví s ŠtB alebo niekoľko poznámok o informáciách, ktoré získavala ŠtB z prostredia cirkví. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 596 – 615.
- 17 ISAKOWICZ-ZALESKI, Tadeusz: *Księża wobec bezpieki*. Krakov: Znak, 2007, 589 s.
- 18 Pre väčšiu úplnosť práce by bolo vhodné zapracovať aj archívne materiály nachádzajúce sa v Štátnom archíve v Košiciach. To sa mi, žiaľ, najmä z časových dôvodov, nepodarilo.

Zaostrené na kňazov

Slovanský katolícky výbor

Po druhej svetovej vojne mohli v rámci novovytvoreného Národného frontu pôsobiť na Slovensku len dve politické strany. Komunistická strana Slovenska a Demokratická strana, pričom väčšina katolíckych obyvateľov Slovenska dovtedy volila po vojne zakázanú Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu. Komunisti i demokrati si uvedomovali, že na to, aby si zabezpečili úspech v najbližších voľbách, je pre nich nevyhnutné získať na svoju stranu čo najväčšiu časť zo státisícov katolíckych veriacich.

Využiť vplyv kňazov a prostredníctvom nich celú cirkev vo svoj prospech sa najdôslednejšie usilovala práve komunistická strana. Okrem angažovania niekoľkých kňazov-jednotlivcov sa už v roku 1944 objavili aj prvé pokusy využiť katolícky klérus v inštitucionalizovanej podobe. V období vypuknutia Povstania, v auguste 1944, začala rozvíjať svoju činnosť organizácia Slovanský katolícky výbor. Výbor tvorili najmä kňazi a rehoľníci – minoriti z kláštora v Spišskom Štvrtku. Hlavnými postavami boli kňazi Jozef Fiala-Udavský a Vincent Šinkovič-Petrovský. Okrem niekoľkých požiadaviek v oblasti náboženského života bol hlavný bod ich programu výzva na odstránenie kapitalizmu a hospodárskeho liberalizmu, či utužovanie vzťahov medzi slovanskými národmi na základe cyrilo-metodskej tradície. Objavila sa aj požiadavka, aby sa zaviedla staroslovienčina ako liturgický bohoslužobný jazyk.¹⁹

Aktivita výboru spočívala predovšetkým vo vydávaní rôznych vyhlásení a článkov, v ktorých sa zväčša obracali na slovenských katolíkov. 13. februára 1945 vydal Slovanský katolícky výbor vyhlásenie, v ktorom vyzýval obyvateľstvo na podporu národných výborov a na všemožnú pomoc ďalšiemu postupu Červenej armády a českoslo-

19 PETRANSKÝ, Ivan A.: *Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945 – 1946*. Nitra: Garmond, 2001, s. 48 – 49.

venských jednotiek.²⁰ Podobných vyhlásení vydal výbor viacero, najmä v denníku Pravda. Vo všetkých vyhláseniach ubezpečoval veriacich, že na území oslobodenom sovietskou Červenou armádou je „rešpektovaná náboženská sloboda. Nikomu sa nedeje ani sebemenšia krivda pre svoje náboženské presvedčenie“, že sovietska armáda zachránila mnohé chrámy a cirkevno-umelecké pamiatky pred zničením.²¹

Po obsadení Košíc vojskami Červenej armády sa do mesta presunuli aj niekoľkí predstavitelia výboru. 10. apríla 1945 sa tam stretli s Klementom Gottwaldom. V rozhovore ho informovali o niektorých cieľoch výboru, najmä o snahe pomôcť čeliť propagande, namierenej proti Červenej armáde. Vyjadrili tiež úplný súhlas so sociálnym programom komunistickej strany. V budúcnosti chcel výbor vykonávať medzi katolíckym obyvateľstvom propagandu za zbližovanie slovanských národov a priateľstvo so Sovietskym zväzom. Gottwald dovtedajšiu činnosť Slovanského katolíckeho výboru ocenil a vyzval jeho predstaviteľov, aby sa snažili zabrániť využívaniu náboženstva ktoroukoľvek politickou stranou.²²

Hoci predstaviteľom Slovanského katolíckeho výboru sa v marci 1945 podarilo získať od biskupov Pavla Gojdiča i Jozefa Čárskeho súhlas na svoje pôsobenie, ďalších ordinárov už nepresvedčili. Arcibiskup Karol Kmeťko odmietol podporiť výbor a k podobnému postoju vyzval i ďalších biskupov. Keďže väčšina kňazov zapojených do výboru bola zo Spišskej diecézy, najrozhodnejšie v celom prípade postupoval práve biskup Ján Vojtaššák. Ten už začiatkom apríla viacerých kňazov vyzval, aby mu oznámili, kto ich poveril vytvorením výboru, ktorá cirkevná autorita im na takúto činnosť udelila povolenie a schválila stanovy.

20 Národní archiv Praha (NA Praha), fond (f.) Klement Gottwald, zväzok (zv.) 173, archívna jednotka (a. j.) 1545, Provolání slovenského katolíckeho výboru k slovenské katolícké verejnosti.

21 KLIMEŠ, Miloš, LESJUK, Petr, MALÁ, Irena, PREČAN, Vilém: *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu*. 2. svazek. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, s. 574.

22 NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 173, a. j. 1545, Rozmluva místopředsedy vlády Kl. Gottwalda s představiteli Slovanského katolíckeho výboru, pp. dr. Josefem Fialou-Udavským a Vincentem Šinkovičem-Petrovským, konaná dne 10. 4. 1945 v Košicích; KLIMEŠ, Miloš, LESJUK, Petr, MALÁ, Irena, PREČAN, Vilém: *Cesta ke květnu*, s. 574.

Práve po vyjadrení nesúhlasu a výzve biskupa Vojtaššáka vystúpilo z výboru viacero kňazov, ktorí rešpektovali jeho stanovisko. K jednoznačne odmietavému postoju sa nakoniec priklonili všetci slovenskí biskupi a na spoločnej konferencii v auguste 1945 existenciu a činnosť výboru odmietli. Po tomto vyjadrení Slovanský katolícky výbor svoju činnosť postupne ukončil.²³ Komunisti sa však ešte v júli 1945 snažili výbor zaktivizovať a združiť v ňom všetkých „pokrokových“ katólíkov.²⁴ S prípadným využitím výboru rátali ešte aj v októbri 1945. Vtedy sa sekretariát ÚV KSS zaoberal otázkou obnoveného vydávania *Katolíckych novín*, keďže v období od konca marca do začiatku septembra 1945 bolo ich vydávanie zastavené. Do nich chcel dosadiť svojich redaktorov. V tejto súvislosti sa uvažovalo o možnosti, že sa vydavateľom *Katolíckych novín* stane práve Slovanský katolícky výbor, čo sa však nakoniec neuskutočnilo.²⁵ Celá činnosť Slovanského katolíckeho výboru mala komunistom pomôcť získať podporu a širšiu voličskú základňu aj medzi majoritným katolíckym obyvateľstvom.

O tom, že za vznikom i aktivitami Slovanského katolíckeho výboru stáli komunisti, od začiatku nepochyboval spišský biskup Ján Vojtaššák, ktorý za hlavných aktérov celej akcie pokladal Gustáva Husáka a Jozefa Straku.²⁶ Rovnako aj Pavol Čarnogurský označoval Slovanský katolícky výbor za prvý pokus komunistov rozdeliť katolíckych kňazov a získať časť z nich na svoju stranu. Prostredníctvom nich mala byť, podľa Čarnogurského, katolícka cirkev zapojená do politiky v prospech komunistickej strany.²⁷

Za povšimnutie stojí, že niektoré požiadavky, ktoré vo svojom programe Slovanský katolícky výbor presadzoval, v nasledujúcich rokoch sa opätovne objavili medzi požiadavkami hnutí iniciovaných

23 PETRANSKÝ, Ivan A.: *Štát a katolícka cirkev na Slovensku*, s. 52.

24 Slovenský národný archív Bratislava (SNA), f. Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska (ÚV KSS) – predsedníctvo, škatuľa číslo (šk. č.) 788, Záznam o zasadnutí rozšíreného Predsedníctva KSS, 13. 7. 1945.

25 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 1, Záznam z porady sekretariátu ÚV KSS, 4. 10. 1945.

26 PETRANSKÝ, Ivan A.: *Štát a katolícka cirkev na Slovensku*, s. 49.

27 ČARNOGURSKÝ, Pavol: *Svedok čias*. Bratislava: Vydavateľstvo USPO Peter Smolík, 1997, s. 160.

a udržiavaných práve komunistami. Napríklad presadzovanie cyrilometodského kultu ako spojiva slovanských národov, či zmena jazyka používaného pri cirkevných obradoch, pričom sa preferovala staroslovenčina.²⁸ S týmito požiadavkami opätovne vystúpila štátnou mocou organizovaná schizmatická Katolícka akcia v júni 1949.²⁹ Rovnako sa objavili aj v pri organizovaní hnutia vlasteneckých kňazov. Podobné prvky v agende týchto hnutí tak poukazujú na spoločného patróna, ktorý stál v ich pozadí.

Využitie jednotlivcov

Zároveň s využitím Slovanského katolíckeho výboru sa komunistická strana snažila zapojiť do svojich plánov aj niekoľkých kňazov ako jednotlivcov. Azda najznámejšou postavou bol Jozef Straka, ktorý bol za člena KSS prijatý už v roku 1941, zúčastnil sa Slovenského národného povstania v auguste 1944 a v službách komunistov veľmi aktívne vystupoval aj v nasledujúcich rokoch. V roku 1945 sa Straka ako pracovník Povereníctva SNR pre školstvo a osvetu spolu s príslušníkmi Národnej bezpečnosti, zúčastňoval na domových prehliadkach v biskupských sídlach po celom Slovensku. Viedol tiež akciu, pri ktorej internovali biskupa Jána Vojtaššáka začiatkom mája 1945, a ako vedúci kultového odboru Povereníctva školstva a osvetu stál na čele ťaženia proti nemeckým a maďarským kňazom i rehoľníkom.³⁰ Straka stál aj za vypracovaním vládneho návrhu predloženého Svätej stolici, v ktorom sa žiadalo odvolanie niekoľkých slovenských biskupov.³¹ S veľkou

28 V polovici roku 1945 začal SSV vydávať aj katolícky časopis *Pútnik cyrilometodský* akcentujúci slovanskú kresťanskú vzájomnosť. Redakcia bola pod vplyvom kňazov naklonených komunistom, ako J. Straka a J. Fiala-Udavský. *Pútnik* bol jediný katolícky časopis, s ktorým komunisti vyjadrili spokojnosť. PETRANSKÝ, Ivan A.: *Štát a katolícka cirkev na Slovensku*, s. 191 – 192.

29 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 3, Zasadnutie organizačného sekretariátu ÚV KSS, 4. 5. 1949.

30 VNUK, František: *Dokumenty o postavení katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Martin: Matica slovenská, 1998, s. 211.

31 LETZ, Róbert: Význam a miesto procesu s biskupmi J. Vojtaššákom, M. Buzalkom a P. Gajdičom v slovenských dejinách. In: LETZ, Róbert (zost.): *Boli traja*.

horlivosťou vystupoval aj na predvolebných mítingoch komunistickej strany pred voľbami v máji 1946.³²

V otázke politického angažovania kňazov však vydal biskupský zbor už v auguste 1945 zákaz zúčastňovať sa straníckej politiky, stále však pripúšťal možnosť, aby jednotliví ordinári udeľovali výnimky. Nakoniec však, po zvážení viacerých alternatív, sa pred parlamentnými voľbami v roku 1946 biskupi priklonili k úplnému zákazu kandidatúry kňazov do Národného zhromaždenia a prijatia poslaneckého mandátu.³³ Neskôr zákaz rozšírili a kňazi nesmeli prijať členstvo v predsedníctve okresného ani miestneho národného výboru.³⁴ V pastierskom liste z 19. novembra 1947 biskupi opätovne vyzývali kňazov, aby sa venovali predovšetkým svojmu kňazskému povolaniu.³⁵

Okrem spomenutého Jozefa Straku boli ešte pred februárom 1948 určitým spôsobom s komunistickou stranou spojení aj kňazi Jozef Fiala-Udavský a Dezider Kiss-Kalina. Na kandidátnej listine KSS boli pred parlamentnými voľbami v roku 1948 uvedení aj ďalší traja kňazi. Za volebný kraj Bratislava to bol Alexander Horák, za volebný kraj Trnava Július Foltán, farár v Bzinciach, a za volebný kraj Liptovský Sv. Mikuláš Ondrej Doranský, farár v Rabči.³⁶ Foltán a Doranský však kandidatúru po upozornení svojich biskupov odvolali.³⁷

Treba však poukázať na to, že využiť katolícku cirkev v medzivojnovom Československu sa nepokúšali len komunisti. Dokazuje to dokument s názvom *Memorandum o Slovensku* zo 7. júla 1946.

Bratislava: Zväz protikomunistického odboja, 2001, s. 30.

32 PETRANSKÝ, Ivan A.: *Štát a katolícka cirkev na Slovensku*, s. 115.

33 LETZ, Róbert: *V hodine veľkej skúšky. Listy biskupa Michala Buzalku, spoločné prejavy slovenských katolíckych biskupov, súbor dokumentov*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2007, s. 470 – 471; PETRANSKÝ, Ivan A.: *Štát a katolícka cirkev na Slovensku*, s. 103 – 107.

34 KARABA, Rastislav: *Katolícka cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. Z dejín Apoštolskej administratúry trnavskej*. Leopoldov: VM – print, 2008, s. 59 – 60.

35 LETZ, Róbert: *V hodine veľkej skúšky*, s. 554 – 561.

36 SNA, f. Generálny tajomník (GT) ÚV KSS, šk. č. 2444, Voľby v roku 1946, Zoznamy kandidátov za KSS.

37 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 37 – 38.

Memorandum bolo vypracované v kruhoch Československej strany národnosocialistickej. Analyzujú sa v ňom možnosti českej politiky voči Slovensku po vojne s cieľom získať slovenské obyvateľstvo pre myšlienku spoločného československého štátu. Tým sa malo predísť vzniku sporov, ktoré by v budúcnosti opäť viedli k rozpadu spoločného štátu. Autori memoranda videli riešenie v duchovnej asimilácii slovenského ľudu, aby sa „*Slováci naučili stejně myslet jako Češi*“. Podľa autorov návrhu bolo najjednoduchšou, najrýchlejšou a najhľadšou cestou k tomu získať ľudí na Slovensku práve prostredníctvom cirkvi. To, samozrejme, predpokladalo v prvom rade získať samotnú cirkev, najmä jej hierarchiu, ktorá by vďaka cirkevnej disciplíne presadila žiadany kurz aj medzi nižším klérom. Riešením malo byť vymenovanie arcibiskupa pre Slovensko oddaného Československu a „politicky nadaného“.³⁸ Národnosocialistická strana, vzhľadom na ďalší politický vývoj v krajine, síce nemohla myšlienky z memoranda ďalej rozvíjať a uskutočňovať, možno však povedať, že mnohé z jej myšlienok využili práve českí a slovenskí komunisti, i keď s čiastočne odlišným zámerom.

Rozbitie jednoty

Komunisti po uchopení všetkej moci v štáte februárovým prevratom dali využitiu katolíckej cirkvi novú dimenziu. Zatiaľ čo v rokoch 1945 – 1948 bolo využitie cirkvi čiastočne motivované súperením s Demokratickou stranou, po odstránení všetkých relevantných politických protivníkov sa postupne objavili ďalšie motívy. Okrem toho, že komunisti chceli využiť vplyv cirkvi na upevnenie postavenia komunistickej strany medzi veriacimi a získať ich pre budovanie socializmu, začali vytvárať podmienky aj na postupné oklieštenie a zánik cirkvi a samého náboženstva.

Jednou z hlavných úloh, ktoré v návrhu na riešenie náboženských otázok v Československu definovalo cirkevné oddelenie Ústredného akčného výboru Národného frontu (ÚAV NF) koncom augusta 1948,

38 BARNOVSKÝ, Michal: Problematika industrializácie Slovenska v rokoch 1945 – 1950. In: *Historický časopis*, roč. 16, 1968, č. 2, s. 169 – 194, príloha k štúdiu Memorandum o Slovensku na s. 191 – 193.

bolo využitie náboženstva ako spojenca novovytváraného režimu. Keďže podľa autorov návrhu má evanjelium silný sociálny akcent, práve kresťanstvo možno využiť ako „*spojenca myšlienky sociálneho pokroku*.“ Podľa nich to ale bolo podmienené tým, aký postoj zaujíma k socializmu predstaviteľ cirkvi, ktorý je ľuďom najbližšie, teda kňaz. Vedúci tvorcovia cirkevnej politiky štátu sa preto nazdávali, že získať podporu ľudí sa im najlepšie podarí práve cez kňazov, ktorí, najmä v religióznejších častiach štátu (na Slovensku a na Morave), boli pre ľudí na vidieku i v mestách skutočnými autoritami.³⁹

Od marca 1948 rokovali predstavitelia Ústredného akčného výboru Národného frontu, reprezentujúci novú vládu, so zástupcami biskupského zboru o ďalších vzťahoch medzi katolíckou cirkvou a štátnou mocou. Predstavitelia NF okrem iných predkladali aj požiadavku, aby biskupi povolili kňazom politicky sa angažovať a zúčastňovať sa na práci v cirkevných komisiách Národného frontu. Katolícki biskupi však vo svojich spoločných vyhláseniach akúkoľvek účasť kňazov na politickom živote odmietali. V liste ministrovi spravodlivosti Alexejovi Čepičkovi zo 4. marca 1948 biskupi opakovali svoje odmietavé stanovisko k politickým kandidatúram kňazov⁴⁰ a v pokynoch pre kňazov z 3. mája 1948 politickú činnosť kňazov vyslovene zakázali.⁴¹

Už počas rokovaní však predstavitelia NF nadviazali kontakt s niektorými „pokrokovými“ kňazmi. Ich zámerom bolo obísť odmietavé stanovisko biskupov a vyvolať diferenciáciu medzi kňazmi.⁴² Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu (SNF) začal zároveň s blížiacimi sa voľbami v máji 1948 organizovať v okresoch schôdze a porady kňazov. Na schôdzach mali kňazov získavať pre verejnú podporu jednotnej kandidátky alebo do funkcií v štruktúrach SNF a to aj napriek zákazu ordinárov.⁴³ Štátna moc však aj po voľbách v máji 1948, napriek jednoznačne odmietavému postoju biskupského zboru, požadovala

39 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚVKŠČ 1949 – 1951. Edice dokumentů*. Praha – Brno: Doplněk, 1994, s. 20 – 24.

40 LETZ, Róbert: *V hodine veľkej skúšky*, s. 567 – 568.

41 Tamže, s. 582 – 584.

42 NA Praha, f. Generální sekretariát KSČ, zv. 26, a. j. 184, Záznam z porady kraj-
ských polit. tajemníků AV-NF, 3. 5. 1949.

43 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 39.

odvolanie zákazu politickej činnosti kňazov, ako aj zrušenie suspenzií tých kňazov, ktorí napriek zákazu svojich ordinárov politické funkcie prijali.⁴⁴ Na Slovensku patrili k suspendovaným kňazom predovšetkým povereníci Jozef Lukačovič a Alexander Horák.

Generálny sekretariát ÚAV NF vypracoval viacero návrhov, ktoré sledovali nadviazanie užších kontaktov s kňazmi v diecézach a zároveň mali obísť autoritu biskupov. K jedným z nich patrilo aj vydávanie informačného vestníka, o ktorom sa rozhodlo koncom roka 1948. Vestník mal prinášať správy o cirkevnom živote a zadarmo ho mali posielat' všetkým kňazom.⁴⁵ Niekoľkým kňazom, ktorí sa rozhodli postaviť do služieb vládnej moci, mala byť poskytovaná čo najväčšia morálna i hmotná pomoc. Cirkevná komisia ÚV KSČ napríklad po porade s „pokrokovými“ kňazmi rozhodla o vydávaní šateniek (lístkov na zakúpenie oblečenia) pre kňazov, ktorí k novej štátnej moci preukážu kladný vzťah.⁴⁶

To, že tieto kroky majú za cieľ rozbitie jednoty medzi kňazmi a biskupmi, konštatovali aj biskupi v memorande zaslanom prezidentovi Klementovi Gottwaldovi v januári 1949. Ďalšiu spoluprácu preto podmieňovali dodržaním niekoľkých podmienok, z ktorých jednou bolo zastavenie vnášania rozporov medzi biskupov a kňazov.⁴⁷

V marci 1949 boli rokovania medzi zástupcami biskupského zboru a československej vlády definitívne prerušené. Stalo sa tak po objavení odpočúvacieho zariadenia na poradách slovenských a českých biskupov v Dolnom Smokovci. Predsedníctvo ÚV KSČ s vedomím, že biskupov sa mu využiť nepodarí, následne v apríli 1949 prijalo novú líniu cirkevnej politiky. Jej hlavným zámerom bolo „napadnúť“ cirkev zvnútra“. S týmto cieľom chcela štátna moc podnietiť vznik hnutia „pokrokových“ katolíkov v katolíckej cirkvi. Hnutie malo prevziať pomenovanie existujúcej Katolíckej akcie, ktorá mobilizovala katolíckych

44 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 51, 54 – 55.

45 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 34 – 35.

46 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 129, 131.

47 LETZ, Róbert: *V hodine veľkej skúšky*, s. 604 – 609.

laikov, aby opätovne získali sekularizáciou stratené pozície vo verejnom živote. Táto pravá Katolícka akcia rozvíjala od roku 1925 činnosť aj v Československu.⁴⁸

Hoci schizmatickú Katolícku akciu mali tvoriť najmä laici, dôležitú úlohu v nej mali zohrať kňazi, ktorí prejavili v predchádzajúcom období kladný vzťah k novému režimu. Kňazi, označovaní ako „pokrokoví“, boli pritom úzko zapojení už do plánovania vzniku „obrodného“ hnutia. V rámci viacerých porád, ktoré s nimi predstavitelia štátnej moci uskutočnili, sa títo kňazi vyjadrovali k ďalšiemu postupu v cirkevných otázkach a svojimi návrhmi prispievali k jeho precizovaniu. V rámci „obrody“ cirkvi sa tak mala spolu s laikmi vytvoriť aj skupina „pokrokových“ kňazov.⁴⁹ Zo Slovenska patrili do tejto skupinky už osvedčení kňazi s kladným postojom k vládnej moci, ako boli Alexander Horák, Jozef Lukačovič a Jozef Fiala.⁵⁰ Rátalo sa s tým, že štátna Katolícka akcia prispeje k ďalšej diferenciacii medzi kňazmi. Aby voči kňazom, ktorí na jej príprave spolupracovali, nemohli biskupi použiť žiadne postihy, bolo rozhodnuté, že budú (aspoň spočiatku) stáť v úzadí celej akcie.⁵¹

Pod zverejnené vyhlásenie štátnej Katolíckej akcie, tzv. Ohlas KA, bolo potrebné získať najmä podpisy kňazov, preto mali agitátori navštíviť každého jedného kňaza. Pri získavaní podpisov dokonca používali aj finančné prostriedky.⁵² Generálny sekretariát ÚAV NF inštruoval svoje zložky v okresoch: „*Jde nám především a hlavně o podpisy kněží.*“⁵³

48 Hlavný duchovný impulz dostala pravá Katolícka akcia v roku 1922 encyklikou pápeža Pia XI. *Ubi arcano Dei*. Viac o pravej i schizmatickej Katolíckej akcii pozri: HALKO, Jozef: *Rozbit' Cirkev: Rozkolnícka Katolícka akcia*. Bratislava: Lúč, 2004.

49 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 58.

50 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 89, 131.

51 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 55.

52 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 155; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 62 – 63, 65, 85.

53 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 155.

Schizmatickú Katolícku akciu však odsúdila tak Svätá stolica⁵⁴, ako aj biskupi, pričom všetci, ktorí na nej participovali, boli exkomunikovaní. Predsedníctvo ÚV KSČ preto rozhodlo o poskytnutí mravnej a hmotnej podpory kňazom, na ktorých sa exkomunikácia mohla vzťahovať.⁵⁵ Krajské výbory komunistickej strany boli 12. júla 1949 osobitnými inštrukciami poučené, ako zabezpečiť kňazom postihnutým exkomunikáciou podporu. Podľa inštrukcií bolo potrebné zaistiť, aby postihnutý kňaz bezpodmienečne ostal pôsobiť na svojom mieste, písomne protestoval voči exkomunikácii a bezpečnostné orgány mu zaručili ochranu. Najdôležitejšie bolo nedopustiť, aby kňaz zostal osamotený. Preto mala byť zabezpečená účasť veriacich (v prípade potreby i z okolitých obcí) na bohoslužbách, ktoré slúžil, a podpora všetkých katolíkov v obci. Samozrejmosťou bolo poskytnutie hmotnej i finančnej podpory.

Predsedníctvo ÚV KSS rozhodlo, že dočasne nepovolí vykonávanie rekolekcií, na ktorých by mohli byť podniknuté nežiaduce kroky voči kňazom, ktorí podpísali Ohlas KA.⁵⁶ V súvislosti s akciou však došlo na Slovensku k početným nepokojom obyvateľstva, čo spolu s nekompromisným postojom biskupského zboru nakoniec prispelo k neúspechu schizmatickej Katolíckej akcie. Koncom leta 1949 už jej myšlienku kritizovali aj samotní „pokrokoví“ kňazi. Prekážalo im najmä jej priveľmi otvorené politické smerovanie a proticirkevná orientácia. Zrejme najviac však zavážil odpor, ktorý celá akcia vyvolala medzi biskupmi a veriacimi.⁵⁷

V súvislosti so vznikom štátnej Katolíckej akcie treba spomenúť jeden z jej hlavných ideových základov, na ktorom mala byť, podľa zámeru jej tvorcov, postavená. Ním bola myšlienka cyrilo-metodského dedičstva. Jeho vyzdvihnutím chceli komunisti upevniť národnú orientáciu nového hnutia.⁵⁸ Schizmatická Katolícka akcia mala okrem pestovania cyrilo-metodského kultu nastoliť aj požiadavku využívania

54 Stalo sa tak dekrétom Svätého Ofícia *Quaesitum est* z 20. 6. 1949.

55 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní ko-mise ÚV KSČ*, s. 215.

56 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 788, Zasadnutie P ÚV KSS 17. 6. 1949.

57 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 84 – 85.

58 HALKO, Jozef: *Rozbit' Cirkev*, s. 75.

„slovanských bohoslužieb“ a používania slovenského a českého jazyka pri bohoslužbách namiesto jazyka latinského.⁵⁹ Týmto požiadavkami štátna Katolícka akcia svojím spôsobom nadväzovala na Slovanský katolícky výbor, vytvorený v roku 1944, a ako sa ukázalo neskôr, v tejto „tradícii“ do určitej miery pokračovalo aj hnutie „vlasteneckých“ kňazov. Cyrilo-metodská tradícia sa v nasledujúcich rokoch stala pre osnovateľov štátnej cirkevnej politiky jedným zo základov, na ktorom chceli postaviť svoj ideologický boj proti pápežstvu a Svätej stolici. Táto snaha vychádzala z úplného nepochopenia historických skutočností. Podľa A. Čepičku boli dejiny cyrilo-metodského kultu dôkazom zlovoľe Svätej stolice voči všetkým Slovanom. Cyrilo-metodskú tradíciu Čepička predstavoval ako príklad čistého kresťanstva stotožniteľného s myšlienkami socializmu, pričom obe zhodne pochádzajú z Východu.⁶⁰ Na základe týchto ideových konštruktov prebrali komunisti od roku 1949 organizovanie tzv. Slovenského dňa na Devíne. V podobnom duchu boli organizované aj veľké národné púte na Velehrade a Sázave.

Po zlyhaní schizmatickej Katolíckej akcie sa Predsedníctvo ÚV KSČ rozhodlo odkloniť hlavnú pozornosť od veriacich a zamerať sa v prvom rade na kňazov. Jednoznačným prejavom novej orientácie bola aj príprava tzv. cirkevných zákonov, ktoré prijalo Národné zhromaždenie v októbri 1949.

Zákonom č. 217/1949 Zb. bol vytvorený Štátny úrad pre veci cirkevné (SÚC). Jeho ekvivalentom na Slovensku bol Slovenský úrad pre veci cirkevné (SIÚC). Ten začal vyvíjať svoju činnosť začiatkom novembra 1949. Zamestnancami SIÚC sa stali dovtedajší pracovníci cirkevných oddelení pri Ústrednom akčnom výbore Slovenského národného frontu, ako aj pracovníci Povereníctva školstva, vied a umení. Slovenský úrad pre veci cirkevné prebral veľkú časť agendy, ktorú dovtedy vybavovali cirkevné úrady, a celkom prenikol do cirkevnej správy. Vytváral akúsi protiváhu voči cirkevnej hierarchii, pričom každý kňaz pôsobiaci v pastoračii bol fakticky nútený byť s úradom

59 Pod pojmom „slovanské bohoslužby“ mali autori pravdepodobne na mysli niektorú z východných liturgií, keďže v citovanom dokumente je zmienka o prípravnom prepise liturgie do latinky. NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 47, a. j. 862, Opatření církevní politiky pro nejbližší dobu.

60 HALKO, Jozef: *Rozbit' Cirkev*, s. 75 – 76.

v kontakte. Kňazi sa tak ocitli v situácii, keď pre nich existovali dve proti sebe stojace authority. Na jednej strane to boli ich cirkevní predstavení, na druhej strane Slovenský úrad pre veci cirkevné.

V krajoch a okresoch vykonával SIÚC svoju činnosť prostredníctvom cirkevných tajomníkov pôsobiach na krajských a okresných národných výboroch, ktorí mu boli podriadení.⁶¹ Pod pôsobnosť novovytvoreného úradu prešli aj tzv. vládni zmocnenci pôsobiaci už od júna 1949 na biskupských úradoch.⁶²

Význam Slovenského úradu pre veci cirkevné sa po roku 1953 postupne znižoval (v posledných rokoch už nemal ani postavenie povereníctva), čo súviselo s tým, že cirkevná otázka bola z pohľadu režimu vyriešená a nebola prioritnou. V lete 1956 Slovenský úrad pre veci cirkevné, nasledujúc osud SÚC, zanikol. Jeho kompetencie prevzal odbor pre veci cirkevné, existujúci na Povereníctva školstva a kultúry.⁶³

Ďalším z tzv. cirkevných zákonov, prijatých v októbri 1949, bol zákon č. 218/1949 Zb. o hmotnom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom. Vládna moc prezentovala tento zákon ako veľkorysú náhradu za cirkevné majetky, o ktoré katolícka cirkev prišla počas jednotlivých etáp pozemkovej reformy. Navyše nová platová úprava bola pre kňazov výhodnejšia. Najdôležitejšie však bolo, že podľa zákona mohli duchovnú činnosť vykonávať len kňazi, ktorí na to majú štátny súhlas a ktorí zložia sľub vernosti. Štátna moc však zákonom fakticky „legalizovala“ možnosť zbaviť ktoréhokoľvek kňaza štátneho súhlasu, kedykoľvek sa jej zachcelo. V nasledujúcich rokoch tak pod

61 Vzniku funkcie cirkevných tajomníkov, ale najmä ich pôsobeniu medzi kňazmi, sa budem venovať v samostatnej kapitole.

62 Existencii a pôsobeniu vládnych zmocnencov sa podrobne venuje práca Františka Vnuka, ktorý zmapoval najmä ich činnosť v rokoch 1949 – 1951. VNUK, František: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin: Matica slovenská, 1999, 260 s. Vládni zmocnenci však na väčšine biskupských úradov pôsobili až do roku 1968. Toto ich pôsobenie, ktorému chýbala akákoľvek opora vo vtedajších zákonoch, je téma podrobné spracovanie.

63 Viac o organizácii i činnosti Slovenského úradu pre veci cirkevné pozri v prácach: PEŠEK, Jan: Štátnopolitické orgány dozoru nad cirkvami na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 514 – 521; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 103 – 109.

rôznymi zámienkami strácali štátny súhlas najmä kňazi, ktorí svojou pastoračnou činnosťou zvyšovali v príslušnom mieste religiozitu. Tých, ktorí vykonávali duchovnú činnosť bez štátneho súhlasu, súdili za „marenie dozoru štátu nad cirkvami“. Koncom roka 1949 urýchlene zaslali kňazom prvé platy a v januári 1950 skladali kňazi sľuby vernosti. Po týchto opatreniach pokladali tvorcovia štátnej cirkevnej politiky situáciu za vhodnú na ďalší pokus o vytvorenie provládnej kňazskej organizácie.

„Vlastenci“

Z nepočetnej skupinky niekoľkých slovenských kňazov, ktorí boli ochotní spolupracovať pri vytváraní štátnej Katolíckej akcie, sa v prvej polovici roku 1950 vytvorilo jadro kňazskej organizácie, neskôr neoficiálne nazvanej hnutie „vlasteneckých“ kňazov. To, že viaceré kroky štátnej moci sledujúce diferenciaciu kňazov priniesli aspoň drobné úspechy, si vedúci komunistickí predstavitelia uvedomili po konferencii na Sliači 19. marca 1950. Zúčastnilo sa na nej približne 30 katolíckych kňazov zo Slovenska a niekoľko desiatok ďalších z českých krajín. Dôležitejšia než samotná konferencia však bola účasť zhromaždených kňazov na slávnostnej sv. omši, ktorú slúžil nový, štátnou mocou dosadený správca Banskobystrickej diecézy Ján Dechet. Gustáv Husák ešte pri príprave konferencie plánoval, že sa na nej vytvorí skupina kňazov, ktorí už budú odhodlaní na všetko.⁶⁴ Podľa správy Jaroslava Havelku, ktorý sa na celej akcii zúčastnil, táto priniesla niekoľko pozitív. *„Ukázalo se, že máme již značnou skupinu [...] skutečně poměrně pevných kněží, kteří se již nebojí biskupů a s kterými můžeme počítat.“* Pokračuje, že viacerí kňazi počas konferencie vyjadrili potrebu zorganizovať sa. Preto podľa neho *„dozrává nutnost vytvořit organizaci pokrokového kněžstva“*. Počas stretnutia sa Plojhar, Horák a Lukačovič zbližili so skupinou ďalších „pokrokových“ kňazov, čo mal byť prvý krok k prekonaniu dovtedajšej značnej izolácie ministra a oboch povereníkov.

64 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 7, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 16. 3. 1950.

Na základe týchto skutočností Havelka vypracoval návrh na ďalší postup:

1. Posilniť kádrovú prácu medzi kňazmi, a to najmä medzi tými, ktorí sa zúčastnili na konferencii. Preto mali byť vo všetkých krajoch urýchlene vytvorené krajské skupiny pokrokových kňazov, pomocou ktorých by na pravidelných mesačných poradách v krajoch bolo možné podchytiť ešte väčší počet kňazov.

2. Pripravovať vytvorenie organizácie pokrokových kňazov. Podľa Havelku bolo treba zvážiť a prípadne uskutočniť návrh J. Plojhora, aby sa začiatkom júla konala na Velehrade veľká konferencia katolíckych kňazov, na ktorej by bola vytvorená nová kňazská organizácia.⁶⁵

Cirkevná šesťka ÚV KSČ preto 3. mája 1950 odsúhlasila návrh Štátneho úradu pre veci cirkevné, ktorého cieľom bolo stmelenie a posilnenie hnutia „vlasteneckých“ kňazov. Na to mala byť usporiadaná veľká konferencia na Velehrade. Ďalší postup rátať s uskutočnením schôdzí „vlasteneckých“ kňazov v diecézach, na ktorých by schválili návrh na uskutočnenie velehradskej konferencie. Následne sa mali v krajoch vytvoriť prípravné výbory „vlasteneckých“ kňazov, ktoré by získavali účastníkov na Velehrad. Na velehradskej konferencii mal byť potom vytvorený stály výbor katolíckeho duchovenstva.⁶⁶

Krajskí cirkevní tajomníci zvolali na 15. mája v jednotlivých krajoch užšie porady niekoľkých „vlasteneckých“ kňazov, na ktorých ich informovali o ďalšom postupe.⁶⁷ Podľa informácií SÚC sa na týchto poradách zúčastnilo vo všetkých šiestich slovenských krajoch dovedna 60 kňazov (približne 2,4 % zo všetkých kňazov, ktorí v tom období na Slovensku pôsobili).⁶⁸ Kňazi, ktorí sa na týchto užších krajských

65 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Cirkevní komise ÚV KSČ*, s. 412 – 416.

66 NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 47, a. j. 863, Cirkevní rada. Zápis o schůzi konané dne 3. května 1950; KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948 – 1953*. Brno: Doplněk, 1993, s. 128.

67 Štátny archív Banská Bystrica (ŠA BB), f. Cirkevné oddelenie Krajského národného výboru Banská Bystrica (CO KNV BB) 1949 – 1954, šk. č. 44, Pozvánka KNV pre vlasteneckých kňazov na poradu, 13. 5. 1950.

68 Podľa vatikánskej ročenky *Annuario Pontificio 1950* bolo v roku 1949 na Slovensku 2 128 svetských a 408 rehoľných kňazov. VNUK, František: *Pokus o schizmu*

poradách zúčastnili, navštevovali v nasledujúcich dňoch ďalších kňazov vo svojom okolí a zisťovali, či sú ochotní aktívne sa zapojiť do vytvárania krajských výborov „vlasteneckých“ kňazov. O zistených skutočnostiach následne posielali písomné hlásenia Slovenskému úradu pre veci cirkevné.⁶⁹

V súlade s plánom prijatým cirkevnou radou sa v nasledujúcich dňoch uskutočnili v krajoch širšie konferencie, na ktorých sa vytvorili krajské výbory „vlasteneckých“ kňazov. S diskusnými príspevkami na nich vystupovali už osvedčení kňazi, ako Alexander Horák, Jozef Lukačovič, Pavol Macháček či Štefan Záreczky. Podľa plánu sa mali kňazi na konferenciách zaviazat' k účasti na národných púťach na Velehrade a Devíne.⁷⁰ V Banskobystrickom kraji sa takáto konferencia uskutočnila 5. júna 1950 na Sliači. Z 98 pozvaných sa jej zúčastnilo 39 kňazov. Na konferencii bol zvolený krajský výbor „vlasteneckých“ duchovných, ktorý mal ďalej pracovať na príprave konferencie na Velehrade. Každý z prítomných kňazov dostal tri prihlášky na velehradskú konferenciu, aby získal ďalších kňazov.⁷¹ Celkovo sa na týchto širších konferenciách zúčastnilo na Slovensku 182 kňazov.

Štátny úrad pre veci cirkevné usporiadal v rámci príprav na velehradskú konferenciu okrem porád v krajoch aj štyri stretnutia s úzkym okruhom najspolahlivejších „vlasteneckých“ kňazov. Uskutočnili sa priamo v sídle SÚC v Prahe začiatkom mája a júna a bol na nich vypracovaný predbežný plán akcie, ako aj prejavy a rezolúcia, ktorá mala byť na konferencii prijatá.⁷²

a iné proticirkevné opatrenia v rokoch 1949 – 1950. Bratislava: USPO, 1995, s. 120. Dovedna teda bolo na Slovensku v tomto období 2536 katolíckych kňazov. Uvedených 60 kňazov, ktorých štátna moc pokladala za „vlasteneckých“, predstavovalo z tohto počtu približne 2,37%.

69 SNA, f. SIÚC, šk. č. 208, Správa a poznatky o reagovaní pokrokových duchovných tun. kraja na rezolúciu vlasteneckých r. k. kňazov v Trenč. Tepliciach. Niektoré z týchto hlásení boli vypracované na vopred pripravenom tlačive, iné boli štylizované individuálne. Niekoľko takýchto hlásení uvádzam v prílohe (Príloha č. 1).

70 ZUBEK, Theodor J.: *The Church of silence in Slovakia*, s. 244 – 246.

71 ŠA BB, f. CO KNV BB 1949 – 1954, šk. č. 44, Správa o priebehu krajskej konferencie duchovných na Sliači.

72 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 396 – 405, Zpráva o činnosti Státního úřadu pro věci církevní za období od konce dubna pro předsednictvo ÚV KSČ, 19. 6. 1950.

Výber pomenovania *vlastenecké hnutie* a *vlastenecký kňaz* mal niekoľko príčin. Vládna moc chcela prezentovať takto označovanú skupinu kňazov ako tých, ktorí majú pozitívny vzťah k Československu a najmä k ľudovodemokratickému zriadeniu. Do protikladu k nim potom dávala skupinu „reakčných“ kňazov, ktorých predstavovala ako spiatočníkov pod vplyvom Svätej stolice, ktorí sa snažia oslabiť ľudovodemokratické zriadenie a udržať ľudí v slepej poslušnosti voči katolíckej hierarchii. Pomenovanie sledovalo aj ďalší zámer aspoň zdánlivo nadviazať na činnosť viacerých kňazov z obdobia slovenského národného obrodzenia, ktorých spoločnosť vnímala pozitívne. „Vlastenecké“ hnutie kňazov sa tak formálne hlásilo k osobnostiam, ako boli biskup Štefan Moyses, kňazi Juraj Fándly, Anton Bernolák, Ján Hollý, Andrej Radlinský a ďalší.⁷³ Je však samozrejmé, že skutočným zámerom vládnej moci pri používaní termínu vlastenectva nebolo budovanie pozitívneho vzťahu k vlasti, ale ideologizácia cirkvi.

Motiváciu niektorých kňazov, ktorí sa pridali k tzv. vlasteneckému hnutiu, objasňoval v úvahe *Prečo som vstúpil do radov vlasteneckých duchovných?* Jozef Šesták, v tom čase pôsobiaci ako riaditeľ Biskupského úradu v Košiciach.⁷⁴ Autor v nej poukázal na neúnosné postavenie, v ktorom sa ocitla katolícka cirkev po stroskotaní rokovaní na jar 1949. Preto bolo treba podľa neho hľadať východisko v rámci daných podmienok, teda v rámci existujúceho štátneho zriadenia. Východisko nachádzal v činnosti hnutia „vlasteneckých“ kňazov, ktorého podstata je „čisto politická. Chce spolupracovať na výstavbe socializmu u nás.“ Podľa autora úvahy sa malo „vlastenecké“ hnutie snažiť „rehabilitovať katolicizmus“ a dokázať, že nie je „reakčný ale konštruktívny a chce práve tak dobro pre náš ľud na poli sociálnom a hospodárskom, ako naša vláda“. Hnutie sa preto musí zaoberať aj témami, ako sú: pomer vlasteneckého kňaza k štátnym orgánom, možnosť spolupráce kresťanstva so socializmom, podoprenie sociálnych metód práce kresťanským svetonáhľadom atď. Autor zároveň tvrdil, že hnutie v žiadnom prípade nie je náboženským hnutím, keďže sa na jeho

73 ZUBEK, Theodor J.: *The Church of silence in Slovakia*, s. 244 – 246.

74 *Prečo som vstúpil do radov vlasteneckých duchovných.* In: *Duchovný pastier*, roč. 28, 1950, s. 83 – 84.

schôdzach nepreberali dogmy a vieroučné otázky, ale len spôsoby, ako sa zapojiť do verejného života a práce za lepších zajtrajšok.

Velehradská konferencia

Hlavným organizátorom príprav na velehradskú konferenciu bol Štátny úrad pre veci cirkevné. V jednotlivých krajoch sa jeho pokynmi podrobne zaoberali cirkevné päťky⁷⁵ a krajskí i okresní cirkevní tajomníci. Ich najdôležitejšou úlohou bolo zabezpečiť potrebný počet kňazov, ktorí sa na konferencii zúčastnia. V snahe zabezpečiť čo najlepšiu prípravu celej akcie nariadil Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu, aby tajomníci pôsobiaci pri okresných akčných výboroch pomáhali cirkevným tajomníkom ONV. Na špeciálnych spoločných poradách tajomníkov OAV SNF a okresných cirkevných tajomníkov z národných výborov sa pripravovali všetky potrebné opatrenia.⁷⁶ Súčasne s konferenciou na Velehrade pripravovali aj tzv. Slovanský deň na Devíne a konferenciu duchovných všetkých cirkví v Luhačoviciach, keďže všetky tri akcie sa mali uskutočniť v priebehu niekoľkých dní.

Na zabezpečenie dostatočného počtu kňazov na velehradskú konferenciu sa v krajoch a okresoch začala získavacia kampaň, ktorá dostala názov Akcia V (Velehrad). Podľa vypracovaných inštrukcií mali cirkevní tajomníci navštíviť v prvom rade dekanov. Ak konkrétny dekan prejavil ochotu zapojiť sa do celej akcie, mal zvolať poradu kňazov dekanátu, na ktorú by prišli aj predstavitelia kraja. Tí by zúčastnených informovali o hnutí „vlasteneckých“ kňazov. V prípade, že dekan spolupracovať odmietol, mali ho cirkevní tajomníci dôrazne vyzvať,

75 Cirkevné päťky boli orgány štátnej správy vytvorené na usmerňovanie cirkevnej politiky v krajoch. Ich ekvivalentmi v okresoch boli cirkevné trojky. Cirkevnú päťku zväčša tvorili: krajský cirkevný tajomník, zástupca Štátnej bezpečnosti, vedúci tajomník KAV SNF, bezpečnostný referent KNV, vedúci tajomník Krajského výboru KSS, na zasadnutiach sa niekedy zúčastňoval aj predseda KNV. Podľa počtu zúčastňujúcich sa členov sa preto niekde nazývala aj cirkevnou šestkou. Porovnaj: PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 104.

76 SNA, f. Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu (ÚAV SNF), šk. č. 93, Zápisnica zo spoločnej porady cirkevných tajomníkov a tajomníkov OAV NF, Žilina 17. 6. 1950.

aby pri získavaní kňazov neprekážal. Vtedy okresní cirkevní tajomníci navštevovali všetkých kňazov vo svojom okrese a presviedčali ich, aká dôležitá je ich účasť na konferencii.⁷⁷

Cirkevná rada v snahe zabrániť narušeniu získavacej kampane rozhodla aj o internácii niektorých „reakčných“ kňazov. Z rovnakého dôvodu sa uvažovalo aj o uvalení domáceho väzenia na košického apoštolského administrátora Jozefa Čárskeho.⁷⁸ Cirkevných tajomníkov mala motivovať pri získavaní kňazov aj vyhlásená súťaž o najlepší okres a kraj, ktorým sa na konferenciu na Velehrade podarí získať najviac „vlasteneckých“ kňazov.⁷⁹ Do kampane sa zapojili aj členovia nedávno vzniknutých krajských výborov „vlasteneckých“ duchovných, ktorí nezriedka sprevádzali cirkevných tajomníkov počas návštev. Slovenský úrad pre veci cirkevné taktiež určil minimálne počty, koľko kňazov z jednotlivých diecéz treba získať. Celkovo sa malo na všetkých troch podujatiach (Velehrad, Devín, Luhačovice) zúčastniť 255 rímskokatolíckych kňazov zo Slovenska. Z toho z Bratislavského a Nitrianskeho kraja to malo byť po 60, z Banskobystrického 40 kňazov. Zo Žilinského a Košického po 35 a z Prešovského 25 kňazov. Na dosiahnutie čo najväčšej účasti štátna správa zabezpečila vo farnostiach aj zastupovanie delegovaných kňazov. V krajnom prípade chceli na zastupovanie využiť aj internovaných rehoľníkov.⁸⁰

Kňazov, ktorí účasť na Velehrade (alebo na Devíne či v Luhačoviciach) prisľúbili, potom takmer každodenne navštevoval okresný cirkevný tajomník, ako aj zástupcovia rôznych masových organizácií. Cieľom týchto návštev bolo zabezpečiť, aby kňazi nezmenili názor. Mená kňazov, ktorí už účasť prisľúbili, každý deň telefonicky hlásili Slovenskému úradu pre veci cirkevné.⁸¹

77 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 93, Zápisnica zo spoločnej porady cirkevných tajomníkov a tajomníkov OAV NF, Žilina 23. 6. 1950.

78 NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 47, a. j. 862, Cirkevní rada – zápis o schůzi konané dne 14. června 1950; Cirkevní rada – zápis o schůzi konané dne 21. června 1950.

79 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 93, Zápisnica zo spoločnej porady cirkevných tajomníkov a tajomníkov OAV NF, Žilina, 17. 6. 1950.

80 ŠA BB, f. CO KNV BB 1949 – 1954, šk. č. 44, Plán náboru na Velehrad, Devín a Luhačovice.

81 ŠA BB, f. CO KNV BB 1949 – 1954, šk. č. 43, Správa o príprave akcie „V“; šk. č. 44, Podrobná správa o priebehu získavacej kampane na Velehrad v kraji.

Na celkom hladký presun kňazov mali krajskí a okresní cirkevní tajomníci zabezpečiť dostatok vozidiel na ich odvoz z obcí do väčších miest. Autá si požičiavali od okresných národných výborov a väčších podnikov. Z krajských miest dopravovali kňazov objednanými autobusmi priamo na Velehrad. Na Devín a do Luhačovic cestovali vlakmi. Okresní cirkevní tajomníci sprevádzali kňazov do krajských miest. Odtiaľ ich sprevádzal už len najlepší okresný cirkevní tajomník, každých desať kňazov jeden, ktorý ich mal podľa príkazu sledovať na každom kroku.⁸²

Niekoľko dní pred konferenciou na Velehrade však Vatikánsky rozhlas upozorňoval na pripravovanú akciu a vyzýval kňazov, aby sa na nej nezúčastnili. Taktiež biskupi rôznymi spôsobmi varovali kňazov pred pripravovanou akciou na Velehrade. Na základe týchto upozornení sa začali počty kňazov ochotných zúčastniť sa na konferencii znižovať. Zatiaľ čo začiatkom júna 1950 ich úrady evidovali viac ako 600 z celého Československa, koncom júna ich bolo 571, z toho zo Slovenska 265. Slovenský úrad pre veci cirkevné preto opätovne krajským a okresným cirkevným tajomníkom prikazoval, aby zostali až do konferencie v kontakte s prihlásenými kňazmi a ubezpečovali ich o správnosti ich postoja. Využívali pritom argumentáciu, že „*vatikánsky rozhlas je nástrojom triednej politiky, a nie hovorcom sv. otca*“. Taktiež kňazom prírzukovali, že biskup Róbert Pobožný dal vo svojej diecéze súhlas na to, aby neprítomných kňazov zastupovali kňazi z okolitých farností. Tým, podľa argumentácie štátnej správy, vyjadril biskup Pobožný s celou akciou jednoznačný súhlas.⁸³

Konferencia na Velehrade sa uskutočnila 4. – 6. júla 1950 a zúčastnilo sa na nej 453 kňazov, z toho približne 110 zo Slovenska. Prítomných bolo aj niekoľko kňazov z Poľska, Maďarska, Veľkej Británie a pravoslávnych kňazov zo Sovietskeho zväzu a Bulharska. Hlavnými rečníkmi boli suspendovaní (za neposlušnosť svojim biskupom) a exkomunikovaní (za účasť v Katolíckej akcii) kňazi Jozef Plojhar, Alexander Horák a Jozef Lukačovič. Z vládnych predstaviteľov

82 ŠA BB, f. CO KNV BB 1949 – 1954, šk. č. 44, Plán náboru na Velehrad, Devín a Luhačovice.

83 ŠA BB, f. CO KNV BB 1949 – 1954, šk. č. 44, Správa SIÚC všetkým cirkevným tajomníkom KNV, 30. 6. 1950.

boli prítomní predseda vlády Antonín Zápotocký, minister stojaci na čele SÚC Zdeněk Fierlinger, povereník – predseda SlÚC Ladislav Holdoš a ďalší. Všetky prednesené prejavy i záverečnú rezolúciu dopredu pripravil Štátny úrad pre veci cirkevné. Plojhar predniesol prejav s názvom *Vlastenecký kňaz*, v ktorom podal charakteristiku vlasteneckého kňaza v minulosti a dnes. Jozef Lukačovič v príspevku *Výstavba vlasti a katolícke duchovenstvo* hovoril o práci pri budovaní Československa po februári 1948, do ktorej sa mali zapojiť „vlastenec-kí“ kňazi najmä prácou v jednotných roľníckych družstvách. Jaroslav Havelka rozprával o minulosti a súčasnosti vzťahov medzi cirkvou a štátom po vydaní októbrových zákonov z roku 1949. Alexander Horák sa vo svojom prejave pokúsil na základe katolíckej morálky vyložiť spoločné znaky kresťanstva a socializmu. Zdeněk Fierlinger rečnil o správnom postoji kňazov k režimu. Ladislav Holdoš zas uviedol vo svojom prejave príklady vlasteneckých kňazov z českej a slovenskej histórie.⁸⁴

Hoci J. Plojhar ešte pred konferenciou navrhoval, aby sa na nej vytvoril výbor „vlasteneckých“ kňazov, ktorý by bol základom novej celoštátnej organizácie kňazov, cirkevná rada tento návrh nakoniec neschválila. Dôvodom bola snaha vyhnúť sa podozreniu z pokusu o vytvorenie samostatnej schizmatickej cirkvi.⁸⁵ Túto možnosť najmä po predchádzajúcich upozorneniach biskupov a Vatikánskeho rozhlasu veriaci ostro sledovali. V konečnom dôsledku by akékoľvek podozrenie zo schizmy definitívne diskvalifikovalo nové kňazské hnutie medzi ostatnými kňazmi i veriacimi. Podľa návrhu cirkevnej rady bol preto na konferencii schválený postup, aby predsedníctvo konferencie pôsobilo aj naďalej ako stály orgán, ktorý bude propagovať medzi všetkými kňazmi „pokrokové“ myšlienky. S týmto zámerom malo predsedníctvo založiť aj svoj vlastný časopis.⁸⁶

84 ZUBEK, Theodor J.: *The Church of silence in Slovakia*, s. 248 – 250; *Velehradský sborník 1950*. Bratislava: Velehradský výbor katolíckeho duchovenstva v ČSR, 1950.

85 NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 47, a. j. 862, Církevní rada – zápis o schůzi konané dne 28. června 1950.

86 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 213.

Napriek starostlivej príprave celej konferencie sa však vyskytli viaceré momenty, ktoré narúšali optimistické očakávania organizátorov. Najmä postoj kňazov voči Svätej stolici nebol taký, ako by si komunisti želali. Do vopred pripravenej rezolúcie museli na žiadosť zhromaždených kňazov organizátori vsunúť vyhlásenie o lojalite pápežovi vo veciach viery a morálky. Jedného z rečníkov spomedzi kňazov, ktorý príliš ostro napadol Svätú stolicu, dokonca vypískali. Drvivá väčšina zúčastnených kňazov navyše očakávala, že z konferencie vzíde výzva na obnovenie rokovaní medzi zástupcami biskupského zboru a vlády, čo však pre vládu moc nebolo žiaduce. Nakoniec treba spomenúť aj fakt, že mnohí z kňazov prišli na Velehrad netušiac skutočný dôvod konferencie a niektorí tam dokonca boli z donútenia. Samotné pútnické miesto na Velehrade (podobne ako cyrilo-metodskú tradíciu, s ktorou je Velehrad spätý) v nasledujúcich rokoch komunistická štátna moc vo veľkej miere využívala na prezentovanie svojich pohľadov a názorov.

Neúspech „vlasteneckého hnutia“

Po skončení konferencie na Velehrade mali predstavitelia štátnej moci záujem celú akciu vyhodnotiť a zistiť, prečo sa na nej zúčastnilo podstatne menej kňazov, než očakávali. Slovenský úrad pre veci cirkevné preto už 7. júla 1950 nariadil krajským cirkevným tajomníkom, aby o priebehu Akcie V podali vyčerpávajúcu správu. Cirkevní tajomníci mali preto prešetriť všetkých kňazov, ktorí sa na konferenciu prihlásili, a nakoniec neprišli. Taktiež mali vypracovať hlásenie o kňazoch, ktorí od účasti na Velehrade odrádzali, alebo akýmkoľvek iným spôsobom proti Akcii V vystupovali. Zároveň mali všetci cirkevní tajomníci, ktorí sa na konferencii na Velehrade zúčastnili, vypracovať „*presné a vyčerpávajúce správy o každom jednom z duchovných zúčastnených na Velehrade*“, v ktorých mali uviesť, ako sa kňazi správali počas konferencie, aké stanoviská zaujímal a aké dojmy z konferencie mali.⁸⁷

Aj napriek vyššie spomenutým neúspechom v rámci akcie však Štátny úrad pre veci cirkevné hodnotil konferenciu ako začiatok novej etapy vo vývoji, ktorý bude znamenať rýchly nárast počtu lojálnych

87 ŠA BB, f. CO KNV BB 1949 – 1954, šk. č. 44, Akcia „V“ – podanie správy.

kňazov.⁸⁸ S podobným optimizmom referoval o velehradskej konferencii na zasadnutí Predsedníctva ÚV KSS 9. septembra 1950 aj predseda SIÚC Ladislav Holdoš. Podľa neho bolo dokonca po Velehrade badať rozšírený záujem o titul „vlasteneckého“ kňaza. Ako príklad Holdoš uviedol priebeh „vlasteneckej“ porady, ktorá sa uskutočnila začiatkom septembra 1950 na Sliači. Zúčastnilo sa na nej 110 zo 130 pozvaných kňazov z celého Slovenska. L. Holdoš videl úspech aj v tom, že niektorí kňazi na Sliači *„dokonca nadávali na vatikánsky rozhlas, nie ešte na svätého otca, ale na vatikánsky rozhlas. Teda podstatné zlepšenie na tomto poli nastalo. [...] Aj v ich stanovisku k Vatikánu je pokrok, už sa viac od toho dištancujú. To je veľmi dôležité preto, že my chceme ten rozchod s Vatikánom pripravovať.“*⁸⁹

Faktom však bolo, že mnohí kňazi, ktorí sa zúčastnili konferencie na Velehrade, sa po návrate domov stretávali s výčitkami a nesúhlasom svojich veriacich. V niektorých obciach veriaci dokonca kňaza vyzývali, aby neslúžil sväte omše, pretože je exkomunikovaný, a aby opustil ich kostol. Inde manifestačne opúšťali sväte omše a zúčastňovali sa na bohoslužbách v chrámoch okolitých obcí. Viacerým kňazom zasielali anonymné listy, v ktorých im vyčítali odpadlivosť a zradu viery.⁹⁰ Orgány štátnej správy sa preto usilovali poskytnúť týmto kňazom všemožnú podporu. Okresné akčné výbory SNF opäť organizovali návštevy občanov u kňazov, aby im poďakovali za to, že idú s ľuďom a povzbudili ich vo vlasteneckom postoji. *„Toto opatrenie sme učinili z toho dôvodu, aby sme čiastočne preorientovaných vlasteneckých duchovných upevnili v ich počínaní. Jednak to bude mať aj ten význam, že ostatní duchovní, ktorých delegácie nenavštívia, pocítia to, že sa ešte nezapojili do budovateľského úsilia celého pracujúceho ľudu.“*⁹¹

88 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 405 – 407, Zpráva Státního úřadu pro věci církevní pro předsednictvo ÚV KSČ o konferencích v Luhačovicích a Velehradě.

89 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 798, Zasadnutie predsedníctva ÚV KSS 9. 9. 1950, Správa o niektorých otázkach cirkevnej politiky.

90 ŠA BB, f. CO KNV BB 1949 – 1954, šk. č. 43, Zápisnice zo zasadania cirkevnej päťky kraja.

91 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 93, Morálna podpora vlasteneckých duchovných v okrese Malacky.

V obciach, z ktorých sa kňazi zúčastnili na konferencii, mali sa navyše zorganizovať *Hovory s ľudom*, na ktorých malo byť „občanom objasnené, čo vlastne Velehrad znamenal, že sa nezakladala nová cirkev, ale prítomní duchovní svojou účasťou dokázali, že nie sú nepriatelia nášho štátu“.⁹²

V októbri 1950 začal opätovne vychádzať časopis pre katolícke kňazstvo – *Duchovný pastier*. Opäť ho vydával Spolok svätého Vojtecha v Trnave, avšak do jeho redakcie sa dostali „vlasteneckí“ kňazi. Tým sa naplnilo uznesenie predsedníctva velehradskej konferencie, aby na propagáciu „vlasteneckého“ hnutia vydávalo vlastný časopis.

V ďalších mesiacoch sa „vlasteneckí“ kňazi v spolupráci so Slovenským úradom pre veci cirkevné snažili využiť každú príležitosť, aby prenikli do povedomia verejnosti a získali ďalších prívržencov spomedzi kňazov. Takouto príležitosťou napríklad bolo dvojsté výročie narodenia kňaza Juraja Fándlyho. 21. októbra 1950 bola na jeho rodnom dome v Častej za hojnej účasti „vlasteneckých“ kňazov odhalená pamätná tabuľa. Hlavným rečníkom bol Alexander Horák a prítomní boli aj komunistickí poslanci a povereníci.⁹³ Rovnako aj osemdesiate výročie založenia Spolku svätého Vojtecha v Trnave sa stalo príležitosťou na zviditeľnenie popredných „vlasteneckých“ kňazov. Alexandra Horáka navyše v septembri 1950 na slávnostnom generálnom zhromaždení SSV zvolili za jeho predsedu.⁹⁴ „Vlasteneckí“ kňazi sa spolu so štátnymi predstaviteľmi zúčastnili začiatkom novembra 1950 aj na inštalácii Andreja Scheffera do funkcie kapitulného vikára v Spišskej Kapitule a koncom toho istého mesiaca na inštalácii Zoltána Beláka za generálneho vikára v Rožňave.⁹⁵

92 ŠA BB, f. CO KNV BB 1949 – 1954, šk. č. 43, Správa o zasadaní cirkevnej šestyky, 15. 7. 1950.

93 Oslava Juraja Fándlyho. In: *Vestník katolíckeho duchovenstva*, roč. 2, november 1950, zošit 11, s. 155.

94 Spolok sv. Vojtecha v toku dejín. In: *Katolícke noviny*, roč. 65, 17. 9. 1950, č. 37, s. 1.

95 *Služba Bohu i vlasti. Ondrej Scheffer kapitulným vikárom diecézy*. Bratislava: Spišská sídelná kapitula v Spišskom Podhradí, 1950; Voľba generálneho vikára v Rožňave. In: *Vestník katolíckeho duchovenstva*, roč. 2, december 1950, zošit 12, s. 177 – 180.

Slovenský úrad pre veci cirkevné zabezpečil pomocou „vlasteneckých“ kňazov „žiaduci priebeh“ aj väčšine tradičných náboženských pútí. Dňa 10. septembra 1950 organizovali „vlasteneckí“ kňazi, vedení bratislavskými kňazmi Pavlom Macháčkom a Štefanom Záreczkým, vo veľkom štýle púť do Marianky. Pontifikálnu sv. omšu, ktorú mal slúžiť biskup Róbert Pobožný, apoštolský administrátor z Rožňavy, v tlači ohlásili dlho pred tým. Na kňazov z blízkeho okolia vyvíjali nátlak, aby do Marianky priviedli čo najväčší počet svojich veriacich. Púť dokonca zneužili na podpisovanie protestu proti americkej agresii v Kórei pre Bezpečnostnú radu OSN. Rovnako aj ďalšie púte v nasledujúcom období sa mohli uskutočniť len v prípade, že na nich vystúpili „vlasteneckí“ kňazi.⁹⁶

„Vlasteneckí“ kňazi sa navyše zapájali do množstva aktivít, ktoré nemali s vierou a náboženstvom nič spoločné. Aj to prispievalo k tomu, že „vlasteneckému“ hnutiu sa nedarilo osloviť a pritiahnuť ďalších kňazov. Týmto problémom sa zaoberala na zasadnutí v polovici novembra 1950 aj cirkevná rada. Konštatovala, že je síce potrebné upevňovať v krajoch skupiny lojálnych kňazov, ale na otvorenú propagáciu budovateľských úloh sa nesmú využívať kostoly, pretože hrozí diskreditovanie lojálnych kňazov v očiach veriacich. Rada sa taktiež uzniesla na potrebe, *„aby se hnutí vlasteneckých kněží nevytvářelo jako vysloveně politické hnutí uvnitř katolické církve, nýbrž že musí směřovat k získání loajálního postoje, nebo alespoň neutralizaci celé masy drobného katolického duchovenstva“*. S týmito závermi mali byť oboznámení predovšetkým krajskí cirkevní tajomníci a stranícke štruktúry v krajoch.⁹⁷

Koncom novembra 1950 sa preto krajské cirkevné pät'ky na zasadnutiach zaoberali referátom vypracovaným na Štátnom úrade pre veci cirkevné. V ňom sa zdôrazňovala nutnosť podporovať hnutie „vlasteneckých“ kňazov, okrem iného aj vymenovaním „vlasteneckých“ kňazov za členov kapitúl, avšak akákoľvek podpora mala mať svoje hranice. Prehnané podporovanie by totiž mohlo viesť k strate dôvery veriacich voči „vlasteneckým“ kňazom. Dôležité však malo byť nielen

96 ZUBEK, Theodor J.: *The Church of silence in Slovakia*, s. 255 – 256.

97 NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 47, a. j. 863, Cirkevní rada – zápis o schůzi konané dne 15. 11. 1950.

posilňovanie „vlasteneckého“ hnutia, ale aj získanie kňazov, ktorí sa neprejavujú vyslovene proti režimu. Títo kňazi mali „slúžiť budovaniu socializmu“ na dedinách, nie však v takej miere, aby im veriaci prestali veriť. Aj od „vlasteneckých“ kňazov sa preto očakávalo, že budú výstavbu socializmu podporovať najmä v osobnom živote, v súkromných rozhovoroch. „Vlastenecké“ hnutie ako celok sa rozhodne nemalo „zošmyknúť“ na líniu, po ktorej sa pohybovali niektorí kňazi, ako napríklad Plojhar, teda priamo nabádať k budovaniu socializmu, politizovať a preberať úlohy, ktoré patrili komunistom. *„Je zajímavé, že si toto neuvědomují ani vlasteneční kněží a ve své touze zavděčit se nám jdou tak daleko, kde je nechceme mít.“*⁹⁸

„Vlastenecké“ hnutie kňazov, ktoré malo podľa pôvodných zámerov slúžiť ako základ na získanie väčšieho počtu kňazov, však nebolo schopné tento cieľ naplniť. Hoci vládna moc hodnotila ešte aj začiatkom roku 1951 hnutie ako veľmi úspešné, s neustálym nárastom počtu „vlasteneckých“ kňazov, realita bola iná.⁹⁹ Medzi vedúcimi tvorcami štátnej cirkevnej politiky sa preto od začiatku roku 1951 čoraz častejšie objavovala myšlienka na vytvorenie ďalšej kňazskej organizácie, ktorá by získala a využila práve drvivú väčšinu kňazov, ktorí sa neprejavovali vyhranene.

98 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 413 – 414, Zápis referátu náměstka předsedy Státního úřadu pro věci církevní Josefa Plíhala na schůzi církevní pětky krajského výboru KSČ v Hradci Králové, 27. 11. 1950.

99 NA Praha, f. ÚAV NF, šk. č. 37, Bulletin ÚAV NF na leden i únor 1951, s. 15 – 16.

Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva

V mene zachovania mieru

Katolícka cirkev v Československu bola už od roku 1950 rozličnými spôsobmi vtáňovaná do mierovej agitácie. Komunisti predpokladali, že otázka mieru vo svete a nesúhlas s vojnou je pre predstaviteľov cirkvi témou, voči ktorej nebudú mať väčšie výhrady. V zámeroch komunistov však mala mierová kampaň slúžiť predovšetkým na vyzdvihnutie mierového „prvenstva“ Sovietskeho zväzu a odsúdenie „imperialistického Západu.“ Kňazi boli nútení zúčastňovať sa na rôznych podujatiach, na ktorých sa slovo mier „skloňovalo“ vo všetkých pádoch. Mier vo svete, mier medzi národmi, mier v republike, mier, ktorý možno zabezpečiť len s pomocou a pod vedením Sovietskeho zväzu. Kňazi sa museli zúčastňovať na mierových zasadnutiach a besedách s občanmi, zapájať sa do mierovej podpisovej akcie a vyzývať na to i veriacich, vykonávať medzi veriacimi zbierky na Svetový fond mieru, prijímať mierové záväzky a podobne.¹⁰⁰ Z biskupských úradov smerovali do farností výzvy na čítanie príhovorov, v ktorých sa slová o mieri striedali s citátmi zo Svätého písma.¹⁰¹

Približne od začiatku roku 1951 usporadúval Slovenský úrad pre veci cirkevné aj mierové porady a konferencie katolíckych kňazov v rámci diecéz a dekanátov. Podľa oficiálneho zámeru štátnej správy malo byť cieľom týchto porád prenesenie tzv. mierových úloh na všetkých kňazov a tí ich mali následne propagovať medzi veriacimi.¹⁰² Komunisti si uvedomovali, že prostredníctvom kňazov môžu takto osloviť množstvo veriacich a zapojiť ich do budovania nového systému. Porady sa dopredu starostlivo pripravovali, vrátane

100 Štátny archív Bratislava (ŠA BA), f. Krajský národný výbor Bratislava (KNV BA) – predseda 1949 – 1960, šk. č. 3, Situačné správy.

101 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, Celoštátny zjazd v Prahe. List biskupského ordinariátu v Rožňave z 21. mája 1951.

102 ŠA BA, f. Cirkevné oddelenie Krajského národného výboru Bratislava (CO KNV) 1949 – 1959, šk. č. 12, Diecézne mierové výbory.

diskusných príspevkov, ktoré vypracoval SIÚC. Deň pred mierovou poradou sa zvyčajne uskutočnila tzv. predporada, na ktorej sa zúčastnili niekoľkí vedúci „vlasteneckí“ kňazi a cirkevní tajomníci. Na nej podrobne určili program i priebeh porady a vypracovali rezolúciu, ktorú mala mierová porada schváliť.

Vládna moc využívala tieto porady aj na nastoľovanie otázok, ktoré aktuálne považovala za dôležité. Napríklad v januári 1951 sa podľa rozhodnutia sekretariátu ÚV KSS na poradách v diecézach kňazom mal „vysvetliť“ význam procesu so slovenskými katolíckymi biskupmi, ktorý sa konal 10. – 15. januára 1951 pred Štátnym súdom v Bratislave.¹⁰³ Preto sa krátko po procese uskutočnili vo všetkých slovenských diecézach kňazské mierové konferencie, na ktorých sa okrem mierových tém prednášali aj referáty vyjadrujúce ľútosť nad „zradou vysokej cirkevnej hierarchie“.¹⁰⁴ Na mierovej konferencii v Rožňavskej diecéze predniesol takýto prejav generálny vikár Zoltán Belák, ktorý zúčastnených kňazov presviedčal, „*aké morálne zlo robí Vatikán s jeho štvavým rozhlasom*“. Belák poukázal aj na to, „*že Vatikán je odsúdenia hodný už aj preto, lebo [...] rozleptáva morálku a disciplínu medzi duchovenstvom*“. Dôkazom toho mal byť aj proces s „*cirkevnými hodnostármi nedávno sediacimi na lavici obžalovaných pred štátnym súdom v Bratislave*“.¹⁰⁵ Nie vo všetkých diecézach sa však podarilo kňazov primäť čítať pripravené referáty. Napríklad na mierovej porade kňazov Banskobystrickej diecézy, ktorá sa uskutočnila 30. – 31. januára 1951 na Sliači, mal „vysvetlenie“ procesu s biskupmi predniesť Andrej Kalmančok, farár v Lovči. Avšak už na predporade odmietol kanonik a martinský dekan Jozef Záh zahrnúť do pripravenej rezolúcie odsúdenie Vatikánskeho rozhlasu a Svätej stolice. Taktiež „*odmietol vyjadriť poľutovanie nad troma biskupmi prednedávnym odsúdenými. [...] Záh to odôvodnil tým, že vec odsúdených biskupov je vec súdu*“. Následne pri čítaní prejavu na konferencii aj A. Kalmančok uvedené

103 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 14, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 18. 1. 1951.

104 Pane, nedovoľ, aby sily tmy rozpútali svetový požiar. In: *Katolícke noviny*, roč. 66, 28. 1. 1951, č. 4, s. 3.

105 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, Správa z porady rím. kat. duchovných Rožňavskej diecézy, 24. – 25. 1. 1951.

útoky jednoducho vypustil, čo krajský cirkevný tajomník hodnotil ako veľký nedostatok.¹⁰⁶

Podobných schôdzí sa uskutočnilo v diecézach viacero, pričom štátna správa sa ich vždy snažila využiť na presadzovanie rôznych opatrení medzi kňazmi. Kňazov tak na mierových schôdzach nabádali napríklad k tomu, aby vo farnostiach robili nábor na „zreorganizovanú“ bohosloveckú fakultu v Bratislave, či propagovali medzi veriacimi *Katolícke noviny*. Taktiež mali prijímať mierové záväzky, v ktorých sa zaväzovali „presvedčiť veriaci ľud o výhodách spoločného hospodárenia“ v roľníckych družstvách.¹⁰⁷

Keďže organizovanie týchto mierových podujatí nevyvolalo medzi biskupmi a kňazmi (ochromenými monsterprocesmi s biskupmi) odpor, mohol Slovenský úrad pre veci cirkevné v apríli 1951 skonštatovať, že „myšlienku mieru možno propagovať cez cirkev úplne otvorene. Duchovní sú v mierových výboroch a v mierovej práci sa doposiaľ mnohí osvedčili. Dobré pôsobila účasť duchovných na doterajších mierových akciách. Na poradách s duchovnými je potrebné hovoriť o konkrétnych otázkach boja za mier... Celú túto mierovú akciu v rím. kat. cirkvi zverí SIÚC vlasteneckému duchovenstvu, ktoré sa do tejto práce už zapojilo“.¹⁰⁸

Na základe tohto vývoja vypracoval Štátny úrad pre veci cirkevné návrh na vytvorenie celoštátnej stavovskej organizácie katolíckeho kňazstva. Podľa návrhu bola podobná organizácia vytvorená už aj po roku 1918, ale pre odpor biskupského zboru rýchlo zanikla. Vytvorenie organizácie by podľa autorov dokumentu znamenalo správnu cestu k postupnému odpútaniu Katolíckej cirkvi v Československu od Svätej stolice. Ďalej sa mali v Čechách i na Slovensku vytvoriť prípravné výbory, ktoré usporiadajú zjazd volených delegátov. Organizácia mala byť vytvorená na základe dobrovoľnosti ako záujmová organizácia kňazov. O návrhu rokovala 25. apríla 1951 cirkevná rada ÚV KSČ,

106 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, porady duchovných, Ďiaľnopis KNV BB pre SIÚC, 2. 2. 1951.

107 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, diecézne porady, Mierové záväzky r. kat. duchovných okr. Nová Baňa, 12. 4. 1951.

108 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 11, Správy z prieskumu cirkevnopolitickej situácie. Opatrenia v cirkevnej politike, na základe uznesenia ÚV KSČ.

ktorá navrhovaný postup schválila a rozhodla, že organizácia sa zapojí do Revolučného odborového hnutia.¹⁰⁹

V ďalšom postupe počítal Štátny úrad pre veci cirkevné s uskutočnením mierového zjazdu katolíckych kňazov. Pred zjazdom sa mali v jednotlivých diecézach vytvárať diecézne mierové výbory, ktoré mali prísť s iniciatívou zvolať zjazd. Prvú výzvu na vytvorenie diecéznych mierových výborov predniesol z poverenia SÚC Alexander Horák už 23. mája 1951 na mierovej manifestácii v Bratislave.¹¹⁰ Keďže postup bol dopredu pripravený, už 25. mája sa vo všetkých diecézach uskutočnili celodiecézne pracovné konferencie kňazov, na ktorých sa podľa Horákovej výzvy vytvárali prvé mierové výbory. Zaujímavý priebeh mala napríklad takáto pracovná konferencia v Banskobystrickej diecéze, ktorá sa uskutočnila na Sliachi. Tam už na začiatku konferencie po výzve kapitulného vikára Jána Decheta zúčastnení kňazi zvolili diecézny mierový výbor, ktorý tvorili predseda, tajomník a štyria členovia. Počas konferencie, predbiehajúci plán postupu určený úradom pre veci cirkevné, Dechet v rozprave nadhodil potrebu založenia odborovej organizácie, zväzu duchovenstva na základe kanonického práva.¹¹¹ K nemu sa pridali aj kanonik Jozef Záh, ktorý vytvorenie zväzu odôvodňoval potrebou ochrany kňazov. Väčšina účastníkov však v hlasovaní rozhodla, že túto otázku treba ponechať biskupom. Kňazi sa vyjadrili, že takýto zväz sú ochotní akceptovať len vtedy, ak sa na jeho vzniku dohodnú biskupi a schvália jeho stanovy.¹¹²

Na svojom zasadnutí koncom mája 1951 sa cirkevná rada opäť zaoberala postupom pri vytváraní kňazskej mierovej organizácie. Po predchádzajúcich skúsenostiach najmä so štátnou Katolíckou akciou a v konečnom dôsledku nie príliš úspešným vlasteneckým hnutím mal byť celý postup omnoho opatrnejší. Základom pre novú kňazskú organizáciu

109 NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 47, a. j. 863, Církevní rada – zápis o schůzi konané dne 25. 4. 1951.

110 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 215.

111 Pritom však kanonické právo (v tom čase Codex iuris canonici 1917), na ktoré sa Dechet odvolával, existenciu žiadneho „odborového zväzu“ duchovenstva nepripúšťalo.

112 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, diecézne porady, Správa z celodiecéznej pracovnej konferencie duchovných banskobystrického biskupstva, 25. 5. 1951.

mala byť už osvedčená myšlienka boja za mier. Dôležitou podmienkou pritom bolo vytvorenie zdania, že prvotný impulz na vznik novej organizácie vychádza zdola, od kňazov z diecéz, a nie zo strany štátnej moci. Samotnú myšlienku i ďalší postup však cirkevná rada plánovala prediskutovať s predstaviteľmi hnutia „vlasteneckých“ kňazov.¹¹³

Podľa plánu pripraveného Štátnym úradom pre veci cirkevné mal pri vytváraní kňazského hnutia zohrať kľúčovú úlohu práve pripravovaný septembrový zjazd katolíckych kňazov v Prahe. Aby navonok nevznikli pochybnosti o organizačnom pozadí zjazdu, na jeho uskutočnení sa uzniesli vznikajúce diecézne mierové výbory. Tie mali na svojich ďalších schôdzach „pripraviť“ priebeh zjazdu a zvoliť delegátov. V období po zjazde sa tieto diecézne mierové výbory mali voľbami na rekolekciách v dekanátoch doplniť o ďalších členov. Tým podľa SÚC vzniknú volené orgány kňazov, ktoré budú tvoriť základ novej kňazskej organizácie. Na pražskom zjazde mali zároveň zvoliť aj celoštátny mierový výbor katolíckeho duchovenstva, ktorý by sa postavil na čelo nového hnutia. Existujúce hnutie vlasteneckých kňazov malo následne s touto organizáciou splynúť.

Hlavným dôvodom, prečo sa mala myšlienka novej kňazskej organizácie realizovať, bolo oslabenie vplyvu biskupov a Svätej stolice na kňazov. Ten bol podľa pozorovania Štátneho úradu pre veci cirkevné stále veľmi silný a nedarilo sa ho výraznejšie oslabiť ani pomocou hnutia vlasteneckých kňazov, ktoré svoju činnosť vyvíjalo už takmer rok. Nové kňazské hnutie, opäť pod vedením „vlasteneckých“ kňazov, s ktorými sa doterajšia spolupráca osvedčila, preto malo voči biskupom vytvoriť adekvátnu protiváhu. Tvorcovia koncepcie novej organizácie zo Štátneho úradu pre veci cirkevné si veľmi dobre uvedomovali, že s jej existenciou nebude Svätá stolica súhlasiť. Z tohto dôvodu navrhovali, aby organizácia nemala individuálne členstvo, pretože v opačnom prípade by sa po námietkach Svätej stolice veľká časť katolíckych kňazov postavila proti členstvu v nej. Hnutie tak malo vzniknúť ako široká organizácia všetkého kňazstva, bez individuálnych prihlášok.¹¹⁴

113 NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 47, a. j. 863, Církevní rada – zápis o schůzi konané dne 30. 5. 1951.

114 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 421, Zpráva Státního úřadu pro věci církevní pro předsednictvo ÚV KSČ o mírových výborech a mírové konferenci katolického

Priebeh ďalších udalostí zodpovedal stanovenému plánu. Na koordináciu jednotlivých diecéznych mierových výborov, ktoré sa vytvárali od konca mája, vznikol v Prahe 21. júna 1951 Celoštátny mierový výbor katolíckeho duchovenstva (CMV KD), na ktorého čelo bol postavený kňaz Josef Plojhar.¹¹⁵ Členmi výboru sa stalo 26 kňazov,¹¹⁶ z ktorých desiat boli zo Slovenska.¹¹⁷ Súčasne sa pre Slovensko vytvoril Slovenský mierový výbor katolíckeho duchovenstva. Jeho predsedom sa stal A. Horák, tajomníkom Štefan Záreczky a tlačovým referentom Ladislav Škoda. Aby sa hneď od počiatku zabezpečilo kladné prijatie týchto výborov medzi kňazmi, informácie o nich priniesli aj diecézne obožníky. V nich sa obzvlášť zdôrazňovalo, že nevzniká organizácia, „ktorá by chcela spôsobiť nevítané triedenie duchovných, ale naopak dáva širokú základňu stmeleniu všetkých duchovných do spoločnej práce pre dobro cirkvi i ľudu“.¹¹⁸

Slovenské diecézne mierové výbory však mali v porovnaní s českými DMV príliš málo členov. Na Slovensku to bolo priemerne 4 – 5 kňazov, zatiaľ čo v českých krajinách 20 – 30 kňazov. Príliš nízky počet členov však mohol narušiť zdanie legitimacy a reprezentatívnosti mierových výborov, ktoré chcela štátna moc prezentovať ako volený orgán všetkých kňazov diecézy. Slovenský úrad pre veci cirkevné preto rozhodol, že súčasné mierové výbory v diecézach sa budú považovať len za akési prípravné výbory. Zároveň určil presné dátumy, kedy sa vo všetkých slovenských diecézach mali zísť mierové konferencie kňazov, ktoré si budú voliť členov predsedníctva a iných funkcionárov do väčších diecéznych mierových výborov. SlÚC tiež rozhodol, koľko kňazov sa má v jednotlivých diecézach zísť a koľko majú mať rozšírené

duchovenstva, 11. 6. 1951.

115 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 159; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a církev na Slovensku*, s. 215.

116 NA Praha, f. Státní úřad pro věci církevné (SÚC), šk. č. 195, Zoznamy predstaviteľov RKC.

117 Boli to: Alexander Horák, Jozef Lukačovič, Leopold Adamčík, Michal Beňo, Ondrej Kalmančok, Zoltán Belák, Ján Tuleja, Štefan Lach, Štefan Záreczky, Ladislav Škoda. SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 22, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 13. 7. 1951, Správa o diecezálnych mierových výboroch.

118 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, diecézne porady. Obožník biskupského ordinariátu v Rožňave, č. 8/1951 z 3. 8. 1951.

diecézne mierové výbory členov. Do trnavského DMV malo byť zvolených 40 – 45 členov za účasti aspoň 200 kňazov. V diecéznych výboroch ostatných slovenských diecéz malo byť 20 – 30 členov a na konferencii sa malo zúčastniť aspoň 80 – 100 kňazov každej diecézy. Konferencie mali presne stanovený program a tiež zoznam inštitúcií a osôb, ktorým mali zaslať pozdravný telegram. Každá porada mala trvať približne 4 – 5 hodín a po nej sa mal uskutočniť spoločný obed, ktorý hradil Slovenský úrad pre veci cirkevné.¹¹⁹

Niekoľko dní pred uskutočnením mierových konferencií v diecézach sa prípravou ich priebehu zaoberali aj tzv. cirkevné päťky¹²⁰, pôsobiace na jednotlivých krajských národných výboroch. Tie na svojich zasadnutiach rozhodli o konkrétnych kňazoch, ktorí mohli, alebo, naopak, nesmeli byť zvolení do rozšíreného diecézneho mierového výboru. Napríklad cirkevná päťka Krajského národného výboru v Bratislave na zasadnutí 6. augusta 1951 vybrala osoby vhodné na post predsedu, tajomníka a tlačového referenta diecézneho mierového výboru. V snahe predísť neželanému získaniu vplyvu biskupa Ambróza Lazíka na DMV rozhodla o tom, že mierový výbor nebude mať funkciu čestného predsedu (ktorým by mohol byť zvolený práve biskup).¹²¹

Následne sa 7. – 21. augusta 1951 vo všetkých slovenských diecézach uskutočnili mierové konferencie kňazov, na ktorých sa existujúce mierové výbory v diecézach voľbou rozšírili o nových kňazov podľa inštrukcií Slovenského úradu pre veci cirkevné. Na konferencie zvoľávali kňazov generálni a kapitulní vikári jednotlivých diecéz, pričom im prízvuovali, že účasť všetkých kňazov je povinná.¹²² Diecézny mierový výbor Trnavskej apoštolskej administratúry bol zvolený

119 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 22, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 13. 7. 1951, Správa o diecézálnych mierových výboroch.

120 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 44, Velehrad, Plán náboru na Devín, Velehrad a Luhačovice.

121 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 13, Zápisnice zo zasadnutí cirkevnej päťky, Zápisnica napísaná dňa 6. 8. 1951 na zasadnutí cirk. päťky; pozri tiež: ŠA BA, f. KNV - predseda 1949 – 1960, šk. č. 3, Zasadnutia cirkevnej päťky.

122 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, diecézne porady, Pozvánka na plenárnu diecéznu mierovú schôdzku r. kat. duchovenstva trnavskej Apoštolskej administratúry, 28. 7. 1951; Celodiecézna konferencia kňazov Banskobystrickej diecézy – pozvanie, 20. 7. 1951; Pozvánka Biskupského ordinariátu v Rožňave, 25. 7. 1951.

7. augusta na konferencii v Bratislave, na ktorej sa zišlo 316 kňazov diecézy. Zvolený výbor mal osem členov predsedníctva, desať členov užšieho výboru a 56 členov širšieho výboru, teda dovedna 74 členov. Jeho predsedom sa stal trnavský generálny vikár Leopold Adamčík.

V Nitrianskej diecéze sa 8. augusta zišlo na konferencii v Trenčíne približne 150 kňazov a zvolený diecézny mierový výbor mal spolu 54 členov. Na jeho čele stál nitriansky generálny vikár Michal Beňo.

Mierová konferencia Banskobystrickej diecézy sa uskutočnila 9. augusta v Banskej Bystrici. Počet kňazov, ktorí sa na nej zišli, sa podrobnejšie nepropagoval, pravdepodobne pre ich nižší počet. Ten bol zrejme daný slabou pozíciou biskupského úradu na čele s Jánom Dechetom. Do funkcie čestného predsedu zvolili kapitulného vikára Jána Decheta. Výkonným predsedom sa stal konzultor Andrej Kalmančok. Diecézny mierový výbor mal 46 členov.¹²³

V Rožňavskej diecéze sa 13. augusta 1951 zišlo na konferencii 92 kňazov, ktorí zvolili DMV s 26 kňazmi. Predsedom výboru sa stal rožňavský generálny vikár Zoltán Belák.

Dňa 16. augusta 1951 sa uskutočnila mierová konferencia Košickej diecézy s účasťou približne 150 kňazov. Zúčastnil sa na nej aj biskup Jozef Čársky. Zvolený DMV mal 39 členov a na jeho čele stál generálny vikár Ján Tuleja.

Ako posledná sa uskutočnila mierová konferencia Spišskej diecézy, ktorá bola 21. augusta v Ružomberku. Zúčastnilo sa na nej približne 130 kňazov a do mierového výboru zvolili 41 členov, pričom jeho predsedom sa stal veľprepošť Spišskej Kapituly Štefan Ľach.¹²⁴ Hlavnou úlohou rozšírených diecéznych mierových výborov v ďalšom období bolo pripraviť v diecézach podmienky na uskutočnenie plánovanej celoštátnej konferencie katolíckych kňazov a zabezpečiť na ňu dostatok delegátov.¹²⁵

123 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 47, správy z mierových porád, Mierové konferencie rím. kat. duchovných v Bratislave, Trenčíne a Banskej Bystrici.

124 Priezeň diecéznymi mierovými poradami rímskokatolíckeho duchovenstva na Slovensku. In: *Duchovný pastier*, roč. 29, september 1951, č. 1, s. 4 – 39.

125 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 12, Diecézne mierové výbory, Porada diecézneho mierového výboru r. kat. duchovenstva Nitrianskej diecézy v Trenčíne, 18. 9. 1951.

Aby nebol ohrozený vznik tejto novej cirkevnej organizácie, rozhodli tvorcovia štátnej cirkevnej politiky o internácii kňazov, ktorí by tomuto zámeru mohli stať v ceste. Miestom internácie sa stal inter-načný – preškoľovací kláštor v Mučeníkoch (Sládečkovciach).¹²⁶

Ex oriente lux – ex oriente pax

Po vytvorení diecéznych mierových výborov sa začal naplno organizovať a propagovať celoštátny mierový zjazd katolíckeho kňazstva. O jeho zvolaní „rozhodol“ Celoštátny mierový výbor katolíckeho duchovenstva na schôdzi 23. augusta 1951 v Prahe. Samozrejmosťou bolo, že tak urobil z podnetu Štátneho úradu pre veci cirkevné. Cirkevná rada totiž už vo februári 1951 rokovala o uskutočnení veľkej manifestácie kňazov. V tom čase ešte bez súvislosti so vznikom kňazskej organizácie. Manifestácia mala byť zavŕšením konsolidačného procesu v cirkvi s výrazným vplyvom na kňazov.¹²⁷ Zjazd sa mal uskutočniť 27. septembra 1951 v Prahe.¹²⁸ V nasledujúcich týždňoch sa v spoločnosti opäť rozbehla masívna kampaň, ktorej cieľom bola propagácia zjazdu medzi kňazmi i veriacimi. Po vyše roku sa tak opakoval kolotoč opatrení a presviedčania, aký bolo predtým možné vidieť pri príprave velehradskej konferencie v júli 1950.

O podmienkach prípravy zjazdu boli podrobne informovaní aj krajskí cirkevní tajomníci, ktorí sa zišli na porade 24. augusta 1951 v Prahe. Zástupcovia Štátneho úradu pre veci cirkevné prítomných tajomníkov a zmocnencov z biskupských úradov podrobne poučili o ich ďalších úlohách. V rámci príprav bolo treba zabezpečiť tieto opatrenia:

- Získať kladné stanovisko biskupov k zjazdu. Biskupi, ktorí zložili sľub vernosti, mali napísať zjazdu pozdravný list. Tí, ktorí sľub

126 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 194 – 195.

127 NA Praha, f. Klement Gottwald, zv. 47, a. j. 863, *Církevní rada – zápis o schůzi konané dne 7. 2. 1951*.

128 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 159; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 215.

nezložili, mali byť o celej akcii len krátko informovaní. Štátny úrad pre veci cirkevné chcel zariadiť, aby biskupi, *„ktorí nejdú s nami, boli neutralizovaní a aby nám v tomto neprekážali“*.

- Uskutočniť ďalšie zasadnutia diecéznych mierových výborov, na ktorých sa mali voliť delegáti mierového zjazdu. SÚC určil pre každú diecézu počet kňazov, ktorí sa mali na zjazde zúčastniť. Z Trnavskej apoštolskej administratúry to malo byť 200, z ostatných slovenských diecéz po 60 kňazov. Spolu tak malo byť zo Slovenska delegovaných 500 kňazov. Za nábor kňazov boli zodpovední hlavne krajskí cirkevní tajomníci, preto sa počet delegátov prepočítal aj na jednotlivé kraje, keďže ich hranice sa nestotožňovali s diecézami (Bratislava 110, Nitra 100, Žilina 70, Banská Bystrica 90, Košice 90, Prešov 40).
- Na získanie ďalších kňazov sa mali uskutočniť konferencie aj v dekanátoch. Štátny úrad pre veci cirkevné rozhodol o ich presnom programe, ktorý bol zameraný na propagáciu celoštátneho zjazdu. Po skúsenostiach s minuloročnou velehradskou konferenciou Štátny úrad pred veci cirkevné zdôrazňoval, že na zasadnutiach diecéznych mierových výborov aj na konferenciách v dekanátoch treba *„vyzdvihnúť význam Celoštátneho zjazdu katolíckeho duchovenstva a pripomenúť, že tu nejde o žiadne schizma a žiadne založenie novej cirkvi a pod.“*
- Kňazov treba *„znovu a stále“* navštevovať a utvrdzovať o dôležitosti zjazdu. Na zjazde bola nevyhnutná účasť krajských cirkevných tajomníkov a zmocnencov z biskupských úradov. Aby však na zjazde nebolo priveľa „civilov“, účasť okresných cirkevných tajomníkov sa nevyžadovala.
- Funkcionári v krajoch mali rozhodnúť aj o konkrétnych kňazoch, ktorí budú v predsedníctve zjazdu, a tých, ktorí budú zvo-

lení do rozšíreného Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva.¹²⁹

V súlade s týmto plánom sa v slovenských diecézach uskutočnili 30. augusta 1951 ďalšie zasadnutia diecéznych mierových výborov. Zúčastnení kňazi na nich schválili návrh CMV KD uskutočniť celoštátny zjazd v Prahe a zároveň navrhli kňazov, ktorí sa mali zúčastniť na pražskom zjazde. Taktiež prijali náborový plán presného postupu pri získavaní kňazov. V nasledujúcich dňoch okresní cirkevní tajomníci spolu s členmi diecéznych mierových výborov navštevovali kňazov a prehovárali ich, aby sa zúčastnili na zjazde a odovzdávali im pozvánky a záväzné prihlášky. Štátny úrad pre veci cirkevné v tejto veci osobitne zdôrazňoval, že pozvánku nesmie kňazom odovzdávať cirkevný tajomník, ale kňaz – člen DMV.¹³⁰

V polovici septembra sa uskutočnili vo všetkých dekanátoch schôdze kňazov, na ktorých pokračoval nábor na pražský zjazd. Po nich sa 17. septembra 1951 opätovne zišli diecézne mierové výbory, aby zhodnotili výsledky náborovej kampane.¹³¹

Na Slovensku celú prípravu pražského zjazdu riadil Slovenský úrad pre veci cirkevné, ktorý sa však oficiálne snažil držať v úzadí. Chcel tak vyvolať dojem, že zjazd pripravujú samotní kňazi – funkcionári celoštátneho a diecéznych mierových výborov.¹³² Štátna správa, samozrejme, poskytovala na uskutočnenie zjazdu všetky finančné prostriedky a hradila i cestovné náklady účastníkov a ich ubytovanie

129 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 47, správy z poradí KCT, Poznámky z prac. porady KCT a zmocnencov v Prahe, 24. 8. 1951.

130 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 12, Mierový zjazd r. k. duchovných v Prahe 27. 09. 1951; ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, Celoštátny zjazd v Prahe. Zápisnica z výborovej porady DMV duchovných v Rožňave, 17. 9. 1951; KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 159.

131 Už v tomto období sa medzi ľuďmi šírili o pripravovanom zjazde rôzne fámy. Napríklad podľa jednej z nich chceli komunisti mierový vlak s kňazmi vykoľajit', a tak sa zbaviť veľkého počtu kňazov. ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, celoštátny zjazd v Prahe, Správa z II. zasadnutia DMV KD v Banskobystrickom biskupstve, 17. 9. 1951.

132 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 7, Celostátní sjezd katolického duchovenstva v Praze – návrh vládního usnesení; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 215; KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 158 – 159.

a stravovanie v Prahe.¹³³ Z jednotlivých obcí do väčších sídiel zabezpečili dopravu kňazov okresní cirkevní tajomníci. Odtiaľ cestovali kňazi zväčša vlakmi (v osobitne pripojených vozňoch, ktoré boli špeciálne vyzdobené) do Bratislavy a do Košíc. Z týchto miest boli 26. septembra vypravené mimoriadne „mierové vlaky“, výhradne pre účastníkov cestujúcich na celoštátny zjazd do Prahy.¹³⁴

Zjazd sa uskutočnil 27. septembra 1951, deň pred sviatkom svätého Václava. Začal sa ráno o 7.30 hod. v pražskom Kostole sv. Ignáca, kde biskup Ambróz Lazík celebroval svätú omšu. Po nej pokračoval zjazd o deviatej hodine vo veľkej sále pražskej Lucerny. V sále nad predsedníckym stolom bolo umiestnené heslo „*Ex oriente lux – ex oriente pax*“, na bočných stenách Stalinove slová „*Mier bude zachovaný a upevnený, ak ľud vezme vec zachovania mieru do svojich rúk a ak ju bude hájiť do konca*“ a heslo „*Katolícky kňaz do predných radov bojovníkov za mier*“.

Na úvod delegáti zvolili predsedníctvo zjazdu na čele s ministrom J. Plojharom. Potom Spevácky zbor pražských učiteľov zaspieval Svätováclavský chorál a Šostakovičovu Pieseň mieru. Plojhar oficiálne otvoril zjazd privítaním vládnej delegácie, ktorú tvorili: predseda vlády a minister SÚC Zdeněk Fierlinger, podpredsedníčka Národného zhromaždenia Anežka Hodinová-Spurná, podpredseda vlády J. Ševčík, minister dopravy Alois Petr, predseda SlÚC povereník Štefan Gažík, podpredseda SNR A. Granatier a ďalší. Latinským príhovorom Plojhar pozdravil aj zahraničných návštevníkov, katolíckych kňazov z Poľska, Maďarska a Francúzska. Po zvolení predsedníctva zjazdu a predsedov jednotlivých zjazdových komisií nasledovali pozdravné prejavy zástupcov vlády a štátnych inštitúcií. Po nich sa zjazdu prihovril biskup Ambróz Lazík, prečítal aj pozdrav od neprítomného biskupa Jozefa Čárskeho. Čársky v liste vysvetlil otázku mieru z pohľadu náuky katolíckej cirkvi. Nasledovali hlavné prejavy povereníka A. Horáka o úlohe kresťanstva v boji za mier, a ministra J. Plojhora o poslaní katolíckeho kňazstva vo vtedajšej dobe. Po hlavných referátoch bola diskusia,

133 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 7, Prozatimní rozpočet nákladů sjezdu katolíckého duchovenstva.

134 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 47, správy z porad KCT, Smernice a cestovný poriadok na zjazd do Prahy dňa 27. 9. 1951.

do ktorej sa so svojimi príspevkami zapojilo viacero kňazov. Zo slovenských účastníkov to boli: banskobystrický kňaz Jozef Dovala, dekan bohosloveckej fakulty Mikuláš Višňovský, kapitulný vikár Spišskej Kapituly Ondrej Scheffer, nitriansky generálny vikár Michal Beňo, bratislavský kanonik Štefan Záreczky, ktorý sa prihovril po maďarsky, farár v Lenártove Štefan Onderko a hnúšťanský dekan Štefan Tokarčík. Celú diskusiu súhrnne zhodnotil povereník Jozef Lukačovič. Po diskusii sa prečítali návrhy telegramov a zvolili členovia Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva na čele s Josefom Plojharom. Na záver zaznela štátna hymna, ktorou sa zjazd oficiálne ukončil.¹³⁵ Večer o 19.00 hod. sa v Chráme sv. Víta uskutočnila večerná pobožnosť, ktorú celebroval biskup Antonín Eltschkner.¹³⁶ Celkovo sa na zjazde zúčastnilo 1721 kňazov, z nich 531 bolo zo Slovenska.¹³⁷

Predseda Štátneho úradu pre veci cirkevné Z. Fierlinger hodnotil priebeh zjazdu ako veľký úspech štátnej cirkevnej politiky. Podľa neho sa zjazdom potvrdila správnosť myšlienky položiť spoluprácu kňazov s režimom na mierový základ. Vysoko hodnotil aj veľkú účasť kňazov, osobnú prítomnosť troch biskupov (A. Lazík, Š. Trochta, A. Eltschkner) a zvolenie ústredného orgánu – Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva. Fierlinger predpokladal, že štátnej moci sa podarilo preniknúť k veľkej väčšine katolíckych kňazov, s ktorými bude ďalej možné pracovať.¹³⁸

Samozrejme, veľkú pozornosť zjazdu venovali *Katolícke noviny*. Počas niekoľkých týždňov prinášali rôzne správy o príprave zjazdu, jeho priebehu, texty prednesených referátov, pozitívne dojmy kňazov a články vysvetľujúce jeho význam. Zjazd prezentovali ako príspevok všetkých kňazov štátu k utuženiu mierovej myšlienky. Všetkých preto, lebo podľa *Katolíckych novín* kňazi, ktorí sa na zjazde nezúčastnili, zastupovali vo

135 Nezabudnuteľné chvíle historického významu. In: *Katolícke noviny*, roč. 66, 7. 10. 1951, č. 40, s. 1.

136 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, celoštátny zjazd v Prahe, Program celoštátneho mierového zjazdu r. kat. duchovenstva v Prahe dňa 27. 9. 1951.

137 VNUK, František: *Náčrt dejín Katolíckej cirkvi*. Bratislava: Cyrilo-metodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1995, s. 139; ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, celoštátny zjazd v Prahe, Jozef Dovala: Po celoštátnom mierovom zjazde rim. kat. kňazov v Prahe.

138 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 159.

farnostiach tých, ktorí na zjazd išli, a tak všetci prispeli k úspešnému priebehu mierového zjazdu.¹³⁹ Takéto zovšeobecnenia smerovali k neskorším vyhláseniam, že vznikajúce kňazské mierové hnutie združuje všetkých kňazov, a preto je ich „stavovským orgánom“.

Hoci štátne orgány hodnotili zjazd optimisticky, jeho priebeh poukázal na viaceré skutočnosti, ktoré komunistov prekvapili. Napriek rozsiahlej kampani autorita kňazov voči Svätej stolici a pápežovi ostala nepodlomená. Prejavilo sa to pri čítaní listu biskupa Jozefa Čárského, keď pasáž o pápežovi ako hlave cirkvi vyvolala búrlivý potlesk. Naopak, prejav ministra J. Plojhora, ktorý bol ostro namierený proti Svätej stolici, vyvolal medzi kňazmi značný odpor.¹⁴⁰ Celkovo však komunisti vnímali zjazd ako začiatok novej etapy v cirkevnej politike a prejav „konsolidácie cirkevných pomerov.“¹⁴¹ Faktom je, že po pražskom zjazde sa medzi veriacimi neobjavil odpor voči kňazom, ktorí sa na zjazde zúčastnili, ani bojkotovanie bohoslužieb, ako to bolo po zjazde na Velehrade v júli 1950. Pri príprave pražského zjazdu totiž jeho osnovatelia využili aj autoritu biskupov, ktorí voči podujatiu neprotestovali, ale traja z nich boli na zjazde osobne prítomní.¹⁴² Zatiaľ čo hnutie „vlasteneckých“ kňazov nemalo podporu biskupov, ich tichý súhlas v prípade existencie kňazského mierového hnutia umožnil novej organizácii v nasledujúcich rokoch rozvinúť svoju činnosť.

Začiatkom októbra sa opäť zišli diecézne mierové výbory, ktoré určili ďalší postup, ako zabezpečiť a popularizovať výsledky a uznesenia zjazdu medzi všetkými kňazmi. Podľa uznesenia diecéznych mierových výborov sa mali v nasledujúcich týždňoch uskutočniť vo všetkých dekanátoch pravidelné rekolekcie, na ktorých sa museli zúčastniť všetci kňazi dekanátu. Hoci rekolekcie mali obsahovať aj duchovnú časť, predsa ich hlavným cieľom bolo oboznámiť kňazov s priebehom

139 Účinný príspevok na odvrátenie vojnových hrôz. In: *Katolícke noviny*, roč. 66, 30. 9. 1951, č. 39, s. 3.

140 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 160.

141 NA Praha, f. ÚV KSČ – politické byro 1954 – 1962, zv. 337 – 338, a. j. 428/9, Soudobá vatikánská politika a možnosti jejího využití.

142 ZUBEK, Theodor J.: *The Church of silence*, s. 283 a nasledujúce.

a uzneseniami zjazdu v Prahe a zabezpečiť plnenie prijatých uznesení.¹⁴³ Rekolekcie sa zavŕšili prijímaním rôznych mierových záväzkov, ktorými mali kňazi prispieť k boju za „posilnenie tábora mieru“. K najčastejšie prijímaným záväzkom patrilo organizovanie osobitných modlitieb za pokoj, zvýšenie odberu *Katolíckych novín* vo farnostiach, vstup do Zväzu československo-sovietskeho priateľstva (ZČSSP), odoberanie časopisu *Svet socializmu*, boj proti alkoholizmu vo svojich farnostiach, či záväzok učiť sa ruštinu a viesť k tomu i veriacich. Kňazom bolo osobitne prizvučované, aby sa „správnym spôsobom“ zapojili do budovania socializmu, a to agitovaním medzi ľuďmi (za vykonanie sejby, jesenných prác), účasťou na stretnutiach s občanmi a na schôdzach JRD a vysvetľovaním „výhod družstevného hospodárenia“ medzi veriacimi. Podľa inštrukcií SlÚC sa na každej rekolekcii zúčastnil okresný cirkevný tajomník, ktorý ich priebeh kontroloval. Tajomník starostlivo sledoval účasť i absenciu konkrétnych kňazov. Pokiaľ sa na rekolekciách hovorilo v prevažnej miere o uskutočnenom zjazde, či o zapojení sa kňazov do mierovej agitácie a ich činnosti mimo pastoračného pôsobenia, cirkevní tajomníci hodnotili ich priebeh veľmi dobre. Ak sa však venoval väčší priestor otázkam vyučovania náboženstva v školách či slúženiu svätých omší, boli rekolekcie podľa názoru cirkevného tajomníka „pod úroveň“ a v budúcnosti bolo treba zabezpečiť ich zlepšenie.¹⁴⁴

Štruktúra kňazskej mierovej organizácie sa definitívne dotvorila počas niekoľkých týždňov po pražskom zjazde. Na čele stál Celoštátny mierový výbor katolíckeho duchovenstva, ktorý bol zvolený na pražskom zjazde. Jeho slovenským ekvivalentom bol Slovenský mierový výbor katolíckeho duchovenstva. V diecézach boli jeho orgánmi diecézne mierové výbory.

143 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 12, Diecézny mierový výbor r. k. duchovných Nitrianskej diecézy – obežníky. Obežník DMV v Nitre z 9. 10. 1951; ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 47, správy z mierových porád, Zápisnica napísaná dňa 25. 10. 1951 z rekolekcii zadržanej na biskupskom úrade v Banskej Bystrici.

144 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 47, správy z mierových porád, Správy z pracovných porád r. k. farárov – zaslanie, 21. 11. 1951; ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 11, Správy z prieskumu cirkevnopolitickej situácie, Správa o situácii na poli cirkevnom v kraji. 18. 12. 1951; šk. č. 12, Správa o priebehu okresných mierových porád r. kat. duchovenstva v kraji.

Po pražskom zjazde bolo treba okrem popularizácie jeho výsledkov medzi kňazmi prostredníctvom rekolekcií zabezpečiť aj propagáciu výsledkov zjazdu medzi veriacimi. K tomu prispelo mierové posolstvo, ktoré prijal celoštátny zjazd osobitne pre veriacich. Podľa nariadenia Slovenského úradu pre veci cirkevné čítali kňazi posolstvo pri nedeľných svätých omšiach. Okresní cirkevní tajomníci mali za úlohu sledovať a zaznamenávať, ktoré state kňazi z posolstva vynechali, pozmenili, prípadne, aké vlastné poznámky pripojili.¹⁴⁵ Ak kňaz spomenul, že posolstvo číta z nariadenia biskupského úradu, dal tým podľa tajomníka najavo nedostatok vlastného nadšenia a oduševnenia pre mierovú otázku.

K ďalšej popularizácii celoštátneho mierového zjazdu, a tým aj celého kňazského mierového hnutia medzi veriacimi, malo prispieť premietanie filmu o pražskom zjazde. Ten sa mal premietiť najmä v obciach známych vysokou religiozitou. Podľa inštrukcií SIÚC mal pred premietnutím filmu prehovoriť miestny kňaz, ktorý by vyzdvihol prácu kňazov na mierovom poli a starostlivosť štátu o cirkev.¹⁴⁶

Aktivity mierového hnutia

To, že mierové hnutie kňazov vzniklo z podnetu a na želanie komunistov, bolo určujúce i pre jeho ďalšiu činnosť. Štátna moc sa ho počas celej jeho existencie v rokoch 1951 – 1968 snažila maximálne využiť na realizáciu svojich cieľov. Prostredníctvom Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva chcela systematicky riadiť činnosť kňazov a „mierové výbory katolíckych kňazov [...] stavať do opozície voči politike Vatikánu“. ¹⁴⁷ Program mierových porád sa najčastejšie vytváral podľa nasledujúcej schémy: Štátny (prípadne Slovenský) úrad pre veci cirkevné inicioval prerokovanie určitej otázky na zasadnutí

145 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, Celoštátny zjazd v Prahe, Správy od OCT o čítaní posolstva.

146 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57-2, film celoštátny zjazd, Film celoštátny zjazd r. k. duchovných v Prahe, 12. 4. 1952; zápisnice zo schôdzí cirkevných tajomníkov, Zápisnica z porady 21. 2. 1952.

147 NA Praha, f. ÚV KSČ – politický sekretariát 1951 – 1954, zv. 33, a. j. 106/4, Naše cirkevní politika a její bezprostřední úkoly.

predsedníctva celoštátneho mierového výboru alebo Slovenského mierového výboru katolíckeho duchovenstva. Ten zo svojho zasadnutia vydal referát, ktorý bol následne predmetom rokovania počas mierových zasadnutí v diecézach, na ktorých sa zúčastňovali aj dekaní. Nakoniec sa uskutočňovali mierové porady v dekanátoch a zaoberali sa otázkami, ktoré im pripravil diecézny mierový výbor.¹⁴⁸

Okrem neustálej snahy priviesť kňazov do opozície voči Svätej stolici mali samotné konferencie diecéznych mierových výborov a mierové porady v dekanátoch plniť i ďalšie úlohy. Dôležitým cieľom bolo, aby sa diecézne a dekanské porady stali akýmisi školeniami pre kňazov, na ktorých by ich bolo možné neustále nabádať a zaväzovať k činnosti v intenciách výstavby socializmu, teda aby pôsobili na ľudí vo svojich farnostiach a z pohľadu komunistov ich pozitívne ovplyvňovali.¹⁴⁹

Nemenej dôležitý bol tiež zámer, aby sa existenciou diecéznych mierových výborov vytvorila akási protiváha voči vplyvu biskupov na kňazov. Táto myšlienka sa objavila už v návrhu Štátneho úradu pre veci cirkevné v júni 1951. V ňom sa rátalo s možnosťou, že diecézne mierové výbory sa budú okrem mierových otázok zaoberať aj stavovskými otázkami kňazov, že sa napríklad budú vyjadrovať aj k otázkam menovania vikárov a podobne. Postupne mali prevziať aj starostlivosť o charitné domovy pre kňazov. Týmito krokmi sa mala zvýšiť ich autorita a zároveň oslabiť vplyv biskupov na kňazov.¹⁵⁰

148 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 65, Správy SIÚC o náboženskom živote v roku 1956. Obsah dekanských mierových porád zodpovedal tomu, že na jeho tvorbe sa podieľal krajský cirkevný tajomník. Napríklad v máji 1952 mal byť na poradách nasledujúci program: Leonardo da Vinci – pokrokový umelec pred 500 rokmi, meditácia, aktuality: význam 9. mája 1945 – Ústava ČSR, kontrola vstupu duchovných do Zväzu československo-sovietskeho priateľstva, odporúčenie odobrania časopisu Svet socializmu, nábor pracovných síl do JRD, inštrukcia o zákaze spievania vatikánskej hymny (štát takéto provokácie nebude trpieť), dokončenie jarných prác – hovory s občanstvom (účasť duchovných); ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 27, porady duchovných, Program mesačnej dekankej porady z mája 1952.

149 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 30. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 15. 2. 1952. Správa o činnosti a práci diecéznych mierových výborov.

150 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 422; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 216.

V neposlednom rade sa organizovanie diecéznych mierových výborov a dekanských porád malo stať jednou z mnohých činností, ktoré mali odvádzať pozornosť kňazov od vlastnej pastoračnej činnosti. Mierové porady v dekanátoch mali postupne nahradiť aj pravidelné kňazské rekolekcie, avšak ich obsah už mal byť pozbavený akejkoľvek duchovnej náplne. V správe o činnosti a práci diecéznych mierových výborov, ktorou sa zaoberal sekretariát ÚV KSS vo februári 1952, sa o tom píše: „*organizované porady [...] ich [kňazov – P. J.] odvádzajú od práce, zameranej čisto na náboženské otázky [...]. Aby sme duchovných čo najviac odvádzali od ich vlastných úloh v náboženskom živote je potrebné, aby strana a štátna správa zapájala ich do verejného a politického života tak, že budú pozývaní na hovory s ľudom, na zasadanie mierových výborov ZČSSP a iné verejné prejavy, ako sú prednášky, besedy, slávnosti.*“¹⁵¹

Najčastejšie sa mierové porady v diecézach a dekanátoch využívali na propagovanie prác v poľnohospodárstve či aktivizovanie ľudí pred voľbami. Obsah, priebeh i dátum konania zasadnutí celoštátneho i diecézneho mierového výboru a tiež mierových porád v dekanátoch obyčajne určil štátny orgán (Štátny úrad pre veci cirkevné, neskôr cirkevný odbor ministerstva školstva a kultúry).¹⁵² V týchto prípadoch bol celoštátny mierový výbor poverený vypracovaním osnovy a referátu, podľa ktorých sa na diecéznych a dekanských porádach malo hovoriť napríklad o podpore roľníkov pri zvyšovaní poľnohospodárskej produkcie.¹⁵³ Pred voľbami sa mierové porady zameriavali na usmernenie kňazov, ako sa majú „správne postaviť“ k voľbám a ako v tomto zmysle vplývať na ľudí.¹⁵⁴ V období stupňujúceho sa medzinárodného napätia

151 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 30. Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 15. 2. 1952. Správa o činnosti a práci diecéznych mierových výborov; VNUK, František: *Náčrt dějin Katolické církve*, s. 139.

152 ŠA BB, f. CO KNV 1954 – 1958, šk. č. 2, obežníky o vývoji cirkevného života, Zasadnutia DMV – priebeh vo všetkých diecézach.

153 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 8, Návrh pomoc církvi k rozvoji našeho zemědělství.

154 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 2, Plán práce pro KNV na II. čtvrtletí 1954; ŠA BA, f. KNV Odbor školstva a kultúry (OŠaK) 1960 – 1969, šk. č. 25, Informativna správa o postoji církvi k voľbám; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 35.

boli zasa pripravené referáty zamerané na vyzdvihnutie mierového prvenstva Sovietskeho zväzu.¹⁵⁵

Slovenský úrad pre veci cirkevné sa tiež snažil prostredníctvom Slovenského mierového výboru katolíckych duchovných presadzovať rozličné opatrenia na potlačenie náboženského života a obmedzenie náboženských obradov. Tieto zásahy mali pôsobiť dojemom, že s nimi prichádzajú sami predstavitelia mierového hnutia. Napríklad v roku 1953 zástupca SIÚC na zasadnutí Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva v Bratislave dohodol obmedzenie procesií počas sviatku Božieho tela a ďalšie obmedzenia pri sviatosti birmovania.¹⁵⁶ V rámci politických opatrení žiadali štátne orgány vedúcich predstaviteľov mierového hnutia, aby pri príprave Vianoc neorganizovali žiadne náboženské akcie mimo kostola.¹⁵⁷ V súvislosti s obmedzením procesií počas Veľkonočných sviatkov kňazov na mierových poradách dopredu poučili, ako tieto obmedzenia správne vysvetliť ľuďom.¹⁵⁸

Niekedy sa mierové výbory využívali aj na odsúdenie prílišnej či neželanej aktivity niektorého biskupa. Napríklad, keď v roku 1960 vydal A. Lazík smernicu pre dekanov o vyučovaní náboženstva v kostoloch, jedným z opatrení, ktoré mali zabrániť vykonávaniu tejto smernice, bolo, že predstavitelia mierového hnutia boli o celej záležitosti poučení a následne biskupov postoj odsúdili ako nesprávny. Sľúbili tiež, že budú medzi kňazmi pôsobiť tak, aby smernice neboli vykonávané.¹⁵⁹

155 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 1032, Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS, 23. 4. 1960. Správa o cirkevnopolitickej situácii za prvý štvrtrok 1960.

156 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 38, obežníky biskupského úradu, List KNV BA z 23. 5. 1953; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 43.

157 NA Praha, f. ÚV KSČ - Ideologické oddělení, zv. 38, a. j. 303, Zprávy a informace pro vedoucí soudruhy. Informace o církevně politických opatřeních v přípravě vánoc.

158 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 1034, Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS, 6. 5. 1960. Informatívna správa o priebehu veľkonočných cirkevných slávností na Slovensku.

159 NA Praha, f. ÚV KSČ – Ideologické oddělení, zv. 10, a. j. 54, Usnesení a návrhy usnesení orgánů ÚV KSČ k církevním otázkám 1959 – 1964. Zpráva o vykonávaných opatřeních; SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 1043, Zasadnutie predsedníctva ÚV KSS 19. 11. 1960. Správa o pokynoch biskupa Lazíka k vyučovaniu náboženstva.

Treba však povedať, že najmä vo vedení Slovenského mierového výboru katolíckeho duchovenstva sa voči niektorým opatreniam štátu na potlačenie náboženstva objavovali z času na čas aj protesty. Tak to bolo po prejave ministra Václava Kopeckého v júni 1952 na ustanovujúcom zhromaždení Československej spoločnosti pre šírenie politických a vedeckých názorov. Kopecký v prejave vyhlásil boj proti náboženskému tmárstvu a náboženským poverám. Veriacich označil ako „skrytých reakcionárov“, alebo ľudí žijúcich v nevedomosti, čím vyvolal medzi predstaviteľmi mierového hnutia kňazov pobúrenie a oficiálne protesty.¹⁶⁰ Predstavitelia Slovenského mierového výboru katolíckeho duchovenstva, najmä Jozef Lukačovič a Alexander Horák sa postavili proti likvidácii Charity ako charitatívnej dobročinnnej organizácie. Lukačovič dokonca v máji 1952 zvolal poradu vedúcich predstaviteľov Slovenského mierového výboru, na ktorej najmä on a A. Horák kritizovali zmeny, ktoré sa v Charite dejú, ako aj jej súčasnú činnosť a požadovali zachovanie jej dobročinných aktivít. Odmietali obmedzenie činnosti Charity, ktorá sa mala stať organizáciou starajúcou sa o práceneschopné rehoľnice, rehoľníkov, kňazov a poskytujúcou rekreáciu kňazom.¹⁶¹

Z pohľadu režimu vyvinuli kňazi z predsedníctva slovenského mierového výboru neželanú aktivitu aj v lete 1952, keď sa mala uviesť do života nová úprava ministerstva školstva o vyučovaní náboženstva v školách. Podľa nej mali náboženskú výchovu navštevovať len tie deti, ktorých rodičia o to na začiatku školského roka výslovne požiadajú. Že to treba urobiť, na to však nemal rodičov nik upozorniť. Toto opatrenie vyvolalo veľkú nevôľu medzi viacerými „vlasteneckými“ kňazmi, pričom obzvlášť aktívne vystupovali v celej záležitosti Štefan Záreczky a Alexander Horák. Navrhovaný postup odmietli a žiadali, aby sa obežník o prihlasovaní detí na náboženstvo čítal počas nedeľných sv. omší pred začiatkom školského roku. Záreczky dokonca na jednej z kňazských porád upozorňoval na celý problém: „nasledujúce týždne – mesiace, budú osudné pre cirkevný život. Padla nám tlač, kláštory, benefíciá atď.“

160 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 263 – 264.

161 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 43, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 19. 9. 1952. Správa o Katolíckej charite na Slovensku.

Hrozí padnúť aj posledná bašta – výučba náboženstva na školách“. Slovenský úrad pre veci cirkevné však nakoniec direktívne rozhodol, že obežník o vyučovaní náboženstva sa v kostoloch čítať nesmie.¹⁶² Slovenský mierový výbor katolíckeho duchovenstva nakoniec v tomto zmysle inštruoval aj jednotlivé diecézne mierové výbory. Tie mali zabezpečiť, aby sa na rekolekciách v dekanátoch o otázke vyučovania náboženstva vôbec nehovorilo, prípadne, aby kňazov upozornili na zákaz čítania obežníka.¹⁶³

Generálny tajomník slovenského mierového výboru katolíckych duchovných Štefan Záreczky taktiež protestoval proti tomu, aby sa od apríla 1955 zmenšil rozsah *Katolíckych novín*. Podľa novej úpravy mali *Katolícke noviny* vychádzať namiesto na pôvodných ôsmich už len na šiestich stranách týždenne. Záreczky zastával názor, že s takouto zmenou sa nemožno uspokojiť a je nevyhnutné, aby predstavitelia cirkvi a celoštátneho mierového výboru urobili všetko pre to, aby obhájili pôvodný rozsah *Katolíckych novín*.¹⁶⁴

Podobné konflikty a nesúhlas s niektorými nariadeniami Slovenského úradu pre veci cirkevné boli dôvodom nespokojnosti vedúcich predstaviteľov Slovenského mierového výboru katolíckeho duchovenstva s pracovníkmi SIÚC. Najmä povereníci Horák a Lukačovič vyjadrovali pobúrenie nad tým, že Slovenský úrad pre veci cirkevné koná veľmi radikálne, pri uskutočňovaní cirkevnej politiky sa s nimi neradí a nerešpektuje ich rady. Na súkromnej porade v lete 1953 v tejto súvislosti chválili postup kňazov v Maďarsku, ktorých vzťah k tamojšiemu režimu je v duchu hesla niečo za niečo, zatiaľ čo „my, čím viac dávame, tým menej sme porozumení“.¹⁶⁵

162 SNA, f. ÚV KSS - sekretariát, šk. č. 47, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 7. 11. 1952. Správa o vyučovaní náboženstva; SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 833, Zasadnutie predsedníctva ÚV KSS, 14. 2. 1953. Správa o plnení uznesenia politického sekretariátu ÚV KSČ o vyučovaní náboženstva na školách I. a II. stupňa; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkev na Slovensku*, s. 263 – 264.

163 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57-2, správy pre Krajský výbor KSS, Uznesenie Biskupského ordinariátu v Rožňave, 25. 8. 1952; Správa o cirkevno-politickej situácii v Banskobystrickom kraji pre s. predsedu KNV Bortela.

164 SNA, f. SIÚC, šk. č. 9, Záznam Andreja Belanského z 22. marca 1955.

165 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 37, List predsedu SIÚC Fajnora zo 7. 7. 1953.

Všetky snahy čelných predstaviteľov kňazského hnutia o presadenie svojich požiadaviek sa však končili pohovorom s pracovníkmi štátnej správy, po ktorom sa „vlasteneckí“ kňazi nakoniec podvolili rozhodnutiu vedúcich orgánov. Usmerňovanie činnosti Slovenského mierového výboru katolíckeho duchovenstva preto väčšinou prebiehalo bez väčších problémov. To však už neplatilo v prípade diecéznych mierových porad a najmä mierových schôdzí v dekanátoch.

V diecézach a dekanátoch sa mierové porady mali konať s mesačnou pravidelnosťou, pričom kňazské rekolekcie mali postupne splynúť práve s poradami v dekanátoch. Celoštátny mierový výbor katolíckeho duchovenstva vypracoval začiatkom januára 1952 programový plán na celý rok. Ten určoval hlavné body, podľa ktorých mali prebiehať mierové porady v diecézach a následne i v dekanátoch.

Podľa tohto plánu sa začínala každá porada päťminútovou meditáciou, po nej nasledoval úvodný prejav o zahraničnej a vnútropolitckej situácii. Pre Slovensko vypracovával tento prejav každý mesiac Slovenský mierový výbor katolíckeho duchovenstva na základe inštrukcií po zasadaní celoštátneho výboru v Prahe. Po úvodnom prejave mal byť prednesený hlavný referát a aktuality. Poradu mala zakončiť voľná diskusia o hlavnom referáte. Napríklad na rok 1952 určil celoštátny mierový výbor pre hlavný referát a aktuality tieto témy:

Január: (referát) – reorganizácia dekanátov
(aktuality) – malý seminár, štyri body ročného programu a nový pokladničný denník

Február: – katolícka tlač a jej význam
– celoročné zbierky, ľudové misie, školenie kňazov a úloha dekanov

Marec: – rozpočet a jeho základ; zabezpečenie úrody
– cirkevné slávnosti, púte, obežníky a posolstvá

Máj: – náš pracovný plán a jeho základné myšlienky
– celoštátne akcie: Červený kríž, ZČSSP, rekreácia

Jún: – fakulta, seminár, katechétsky kurz
– významné celoštátne jubileá

September: – úloha katolíckych inštitúcií v boji za svetový mier
– jesenné práce

Október: – katolícka cirkev v boji za svetový mier v rôznych štátoch
– vyučovanie náboženstva, učebnice, direktórium

November: – jednotné dôstojné Vianoce a myšlienka mieru
– príležitostné aktuality.¹⁶⁶

Už o niekoľko týždňov však Slovenský úrad pre veci cirkevné upozornil na pokusy kňazov získať väčší vplyv na obsah a priebeh mierových porád, „*aby im bola prenechaná úplná voľnosť ako pri organizovaní diecéznych, tak aj dekanských porád*“. Tomu mali zamedziť najmä diecézne a dekanské mierové porady organizované prostredníctvom krajských a okresných cirkevných tajomníkov a zmocnencov biskupských úradov. Program, ako aj celá organizácia mierových porád sa preto mala najprv prerokovať s cirkevnými tajomníkmi a zmocnencami. Tí mali následne priebeh mierovej porady „prediskutovať“ s predsedníctvom diecézneho mierového výboru a dekanské porady s dekanom. Krajskí cirkevní tajomníci a niektorí pracovníci SIÚC sa osobne zúčastňovali na diecéznych mierových poradách, okresní cirkevní tajomníci zasa na poradách v dekanátoch.“¹⁶⁷

Na dekanátnych mierových poradách sa však schádzali všetci kňazi dekanátu a napriek ich spomenutej starostlivej príprave a účasti cirkevných tajomníkov sa situácia príliš často vyvíjala smerom pre komunistov nežiaducim, čím sa schôdze mýľali pôvodným zámerom. Neprijateľné bolo, že v diskusiách, ktoré sa mali viesť po pripravenom referáte, sa kňazi „*zapodieľajú otázkou sv. otca, vernosti k nemu a pod.*“¹⁶⁸ Týmto problémom sa zaoberalo aj Predsedníctvo ÚV KSS, ktoré začiatkom marca 1952 prerokúvalo správu o situácii na úseku

166 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57-2, zápisnice zo schôdzí CT. Záznam z porady CMV v Prahe, 4. 1. 1952.

167 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 30, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 15. 2. 1952. Správa o činnosti a práci diecéznych mierových výborov.

168 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 38, Obežníky biskupských úradov, List krajského cirkevného tajomníka J. Kohúta z 23. 5. 1953.

cirkevnej politiky. V nej sa konštatovalo, že diecézne a dekanátne mierové porady umožňujú kňazom formálne prejavovať lojalitu voči režimu, avšak v skutočnosti im pomáhajú zastierať ich skutočný úmysel, ktorým je upevnenie postavenia cirkvi medzi ľuďmi a štátnymi orgánmi. A tak podľa správy, zatiaľ čo sa väčšina kňazov na mierových poradách a vo verejných prejavoch zaoberala „otázkami výstavby a budovania socializmu“, v každodennej činnosti vo farnostiach naďalej neželateľne „upevňovala pozície cirkvi“ medzi dospelými i mládežou.¹⁶⁹

Na porade krajských cirkevných tajomníkov v decembri 1952, predseda SIÚC Štefan Gažík opísal situáciu v kňazskom mierovom hnutí slovami: *„farári sa tu [na dekanátnych poradách – P. J.] utužujú v jednote, robia vlastnú politiku a tým narúšajú problémy, ktoré my chceme riešiť. Našou prvoradou úlohou bude zabezpečiť, aby sa na týchto poradách hovorilo o tom, na čom my budeme mať záujem. Musíme ich priviesť k tomu, aby aj oni odsúdili politiku Vatikánu“*. Koncom roka 1952 sa preto objavili návrhy, aby sa dekanátne porady v budúcnosti podrobili ešte prísnejšej kontrole, ale hlavne, aby sa znížila ich frekvencia.¹⁷⁰ Kým v roku 1952 sa dekanátne porady uskutočňovali každý mesiac, podľa rozhodnutia Štátneho úradu pre veci cirkevné sa v roku 1953 mali konať už len raz za štvrt' roka a ich priebeh sa mal starostlivo pripravovať a kontrolovať.¹⁷¹ Taktiež bolo treba zabezpečiť, aby sa diskusia vyvíjala určeným smerom, zárukou čoho mala byť prítomnosť „silného rečníka“ spomedzi kňazov alebo funkcionárov štátnej správy, *„ktorý bude počas diskusie prítomný, dá diskusii správne zameranie a uzavrie poradu tak, aby správne vyznela a zapôsobila“*.¹⁷²

Situáciou priebehu mierových porád v diecézach sa, pravdepodobne na podnet SIÚC, koncom marca 1953 zaoberal aj Slovenský mierový

169 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 814, Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS, 1. 3. 1952.

170 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 26, Záznam z porady krajských cirkevných tajomníkov v Bratislave, 10. 12. 1952.

171 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 2, Výhledový plán práce SÚC na rok 1953.

172 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 38, Smernice pre prácu na úseku cirkevnej politiky, Referát Dr. Havelku na celoštátnej konferencii krajských cirkevných tajomníkov; NA Praha, f. SÚC, šk. č. 1, Další úkoly v naší církevní politice vyplývající z vládního prohlášení ze dne 15. 9. 1953.

výbor katolíckeho duchovenstva. Problémom bolo, že hlavné témy, ktoré pripravil celoštátny mierový výbor, sa na mnohých diecéznych mierových výboroch nepreberali v dostatočnej miere, správnym spôsobom, prípadne sa im nevenovala žiadna pozornosť. Aktuálne sa to týkalo referátu, ktorý o. i. poukazoval aj na „nesprávnu politiku vatikánskej diplomacie“, pričom práve o „vatikánskej politike“ sa v niektorých diecézach vôbec nehovorilo. Štefan Záreczky konštatoval, že z jednotlivých diecéznych výborov si ich členovia neodniesli „rozhodujúci dojem“, v duchu ktorého by mohli ďalej pôsobiť na dekanských poradách. Podľa neho preto bolo potrebné postarať sa o to, „aby z každého DMV vyznel jednotný dojem, lebo len takto sa prenášajú úkoly a úlohy do terénu. Treba upraviť oltárnych bratov, aby hovorili k veci... Treba vytvárať presvedčovaním, rozhodnosťou, húževnatosťou a jasnou líniou také ovzdušie na DMV, v ktorom vedúce zásady našej novodobej kňazskej práce zaberajú vždy viac a viac do hĺbky našich vlastných radov a do radov našich veriacich. Preto už aj technická príprava /program/ diskutéri, miestnosť, výzdoba atď. nech je svedomitá a dokonalá. Náplň celej porady nech je verným obrazom záveru slovenského mierového výboru“.¹⁷³

Keďže sa takto znížil počet dekanátnych mierových porád, na ktorých mohli ovplyvňovať kňazov, začal sa klásť väčší dôraz na osobné návštevy a pohovory okresného cirkevného tajomníka u jednotlivých kňazov. Tieto návštevy sa od polovice 50. a v 60. rokoch stali jedným z hlavných bodov v činnosti cirkevných tajomníkov. Aj napriek všetkým spomenutým opatreniam na usmernenie priebehu dekanátnych porád však bol ich priebeh v nasledujúcich rokoch predmetom kritiky štátnej správy pre ich slabé vedenie. Často sa totiž nediskutovalo o referáte, ktorý pripravil diecézny mierový výbor, ale o tom „čo páli cirkev a kňazov“.¹⁷⁴

173 SNA, f. SlÚC, šk. č. 3, Záznam z porady Slovenského mierového výboru rím. kat. duchovenstva, ktorá sa konala dňa 23. marca 1953 na CMBF v Bratislave.

174 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 66, Správy z dekanských porád.

Úpadok činnosti

Už po dvoch rokoch od vzniku kňazského mierového hnutia sa jeho činnosť dostala do útlmu. Štátnemu úradu pre veci cirkevné prekážalo, že hnutie sa obmedzovalo len na mierové konferencie, ktoré boli veľmi formálne, a tak nedokázali pritiahnuť k prorežimnej aktivite väčší počet kňazov a získať ich pre politiku štátu.¹⁷⁵ Navyše štátna správa príliš viditeľne viedla mierové hnutie, pre čo ho kňazi nepovažovali „za svoje“. Ako problém vnímal SÚC aj to, že na mnohých mierových poradách v diecézach a dekanátoch sa zúčastňovali aj biskupi Ambróz Lazík a Eduard Nécsey, následkom čoho „*priebeh porady nemal potrebný ráz a zvrhol sa na náboženské veci*“.¹⁷⁶ Na druhej strane však prítomnosť biskupov na poradách v dekanátoch bola pre mnohých kňazov jediným dôvodom, aby sa na nich zúčastnili. Štátna správa sa preto pokúšala nájsť také riešenie, ktoré by popri vysokej účasti kňazov zabezpečilo aj „správnu náplň“ mierových porád.

V roku 1954 sa Štátny úrad pre veci cirkevné pokúsil viacerými opatreniami oživiť mierové hnutie a zvýšiť jeho aktivitu. Podľa rozhodnutia SÚC mali prenechať viac iniciatívy pri práci v hnutí samým kňazom. Aby však toto rozhodnutie neohrozilo správny vývoj porád v diecézach a dekanátoch, zmenilo sa zloženie diecéznych mierových výborov, do ktorých sa mali dostať najschopnejší kňazi. Tí mali byť zodpovední aj za „správny“ priebeh dekanátnych porád. Rozšírený bol aj celoštátny mierový výbor, ktorý mal po reorganizácii 60 členov.¹⁷⁷

Uskutočnené zmeny zhodnotil v roku 1955 Štátny úrad pre veci cirkevné slovami: „*Do vedoucích orgánů byli zvoleni iniciativnější a průbojnější kněží. Jsou také měněny metody řízení mírového hnutí mezi katolickými kněžími tak, aby dosavadní znační formalismus byl nahrazen iniciativní, samostatnou a konkrétní prací duchovních. Z jednání mírového hnutí byly odstraněny všechny problémy vysloveně církevní*

175 NA Praha, f. ÚV KSČ – politické byro 1954 – 1962, zv. 38, a. j. 52/8, Zpráva o práci mezi duchovenstvem k provádění politiky Národní fronty.

176 ŠA BB, f. CO KNV 1954 – 1958, šk. č. 12, zápisnice z porád OCT, Zápisnica napísaná na riadnej pracovnej porade OCT v BB, 26. 1. 1954.

177 ŠA BB, f. CO KNV 1954 – 1958, šk. č. 12, zápisnice z porád OCT, Zápisnica napísaná na riadnej pracovnej porade OCT v BB, 26. 1. 1954.

a náboženské. Hlavným cieľom hnutí je vést duchovenstvo k budovateľskému a mierovému úsilí, objasňovať mezinárodnú a vnitropolitickú situáciu medzi duchovenstvom, provádět v tomto smyslu soustavnou přesvědčovací práci a zpevňovat postoj duchovenstva proti politice Vatikánu.“¹⁷⁸

Pre ďalšie zvyšovanie aktivity celoštátneho i Slovenského mierového výboru katolíckeho duchovenstva vytvorili pri nich v októbri 1955 nové komisie, zamerané na viacero oblastí. Na Slovensku tak vznikla poľnohospodárska komisia, kultúrno-edičná komisia, organizačná komisia a komisia pre zahraničné styky.¹⁷⁹ Predsedom komisie pre zahraničné styky sa stal Ladislav Škoda a jej cieľom bolo okrem nadväzovania spolupráce s prorežimnými kňazskými hnutiami v ostatných ľudovodemokratických krajinách aj dokumentovať „nepriateľský postoj Vatikánu voči mierovému úsiliu drobných veriacich“. Poľnohospodársku komisiu na čele so Zoltánom Belákom poverili vypracovať podklady na postup, ako majú kňazi ovplyvňovať veriacich, aby rozvíjali poľnohospodárstvo a upevňovali družstevné hnutie. Komisia mala taktiež teologicky zdôvodniť kladný postoj kňazov k poľnohospodárskej politike. V období žatvy a mlatby vyzývala poľnohospodárska komisia kňazov, aby sa prihovárali v želanom duchu veriacim.¹⁸⁰ Kultúrno-edičná komisia, ktorú riadil Ján Dechet, dbala na to, aby katolícka tlač viedla veriacich k budovaniu socializmu, s osobitným zameraním na poľnohospodárstvo. Mala tiež spracovať odkaz kňazov-buditeľov (napr. Jozefa Ignáca Bajzu, Jána Palárika a ďalších) tak, „aby veriacim bolo jasne vysvetlené, že kladný postoj k mierovému úsiliu za vybudovanie spravodlivého spoločenského poriadku nie je schizmou, ale ľudovou tradíciou“, ktorú vždy presadzovali pokrokoví katolícki kňazi. Organizačnú komisiu, ktorej predsedal Štefan Záreczky, poverili sumarizovať výsledky práce ostatných komisií a na ich podklade vypracovať náplň činnosti hnutia.¹⁸¹

178 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 2, Zpráva o činnosti SÚC za III. čtvrtletí 1955.

179 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 2, Plán práce SÚC na rok 1955.

180 SNA, f. SIÚC, šk. č. 11, Správa o pomoci duchovních v poľnohospodárstve – návrh na zabezpečenie kampane v žatve a mlatbe, 21. 4. 1956. Časť správy je uvedená v prílohe (Príloha č. 2).

181 ŠA BB, f. CO KNV 1954 – 1958, šk. č. 7, Správy SIÚC o cirkevno-politickej situácii na SVK, Správy SIÚC od 10. 12. 1955 – 10. 1. 1956.

Podporu katolíckemu kňazskému mierovému hnutiu, zameranú na zvyšovanie jeho vplyvu medzi duchovenstvom a účinnejšie získavanie duchovných pre politiku Národného frontu, deklaroval aj dokument s názvom Zásady cirkevnej politiky po XX. zjazde KSSZ a po celoštátnej konferencii KSČ. Vypracoval ho Odbor pre veci cirkevné Povereníctva školstva a kultúry v druhej polovici septembra 1956.¹⁸²

Dalším podnetom na aktivizáciu mierového hnutia mal byť celoštátny zjazd kňazov v Prahe v októbri 1956, organizovaný pri príležitosti piateho výročia prvého zjazdu. Podľa zaužívaného postupu boli prípravou na zjazd zasadnutia diecéznych mierových výborov. V rámci prípravy sa však na Slovensku neuskutočnili zvyčajné mierové porady v dekanátoch. Cirkevný odbor Povereníctva školstva a kultúry sa totiž obával, že dekanátne porady by neprebehli podľa stanoveného plánu. Ani priebehom zasadnutí jednotlivých diecéznych mierových výborov si cirkevný odbor PŠaK nebol celkom istý. V inštrukciách krajským cirkevným tajomníkom navrhoval, aby sa pripravili na to, že pre otázku vyučovania náboženstva panuje neistá nálada medzi kňazmi. V prípade, že by sa táto otázka otvorila, mal krajský cirkevný tajomník zabezpečiť, aby *„vstal niektorý duchovný a povedal, že teraz majú iný program a o VN [vyučovaní náboženstva], že si môžu pohovoriť po zjazde“*.¹⁸³ Poukazuje to na fakt, že okrem mierových porád v dekanátoch, nemala štátna správa jednoznačný vplyv ani na zasadnutia diecéznych mierových výborov.

Napriek všetkým opatreniam sa však v rokoch 1954 – 1956 nepodarilo štátnej moci zabezpečiť výraznejšiu aktivizáciu kňazského mierového hnutia a posilniť jeho vplyv medzi kňazmi v dekanátoch. Táto neschopnosť súvisela aj s celkovou spoločensko-politickou situáciou v Československu, tieto roky charakterizovala určitá neistota a oslabenie tvrdého postupu štátnej moci proti cirkvi. V druhej polovici roku 1957 sa dokonca neuskutočnili ani pravidelné štvrťročné mierové porady v diecézach a dekanátoch, čo podľa názoru komunistov umožňovalo

182 SNA, f. PŠaK, šk. č. 154, Zásady cirkevnej politiky po XX. zjazde KSSZ a po celoštátnej konferencii KSČ.

183 ŠA BB, f. CO KNV 1954 – 1958, šk. č. 7, zjazd v Prahe a zápisnice z DMV, List Povereníctva školstva a kultúry vedúcim odborom pre veci cirkevné pri radách KNV a ÚNV, 8. 9. 1956.

posilniť vplyv biskupov na kňazov. Určitá zmena však nakoniec nastala koncom roku 1957, v období obnovenia tvrdšieho postupu voči cirkvi. Výrazom konsolidácie mal byť ďalší mierový zjazd kňazov v Prahe, v decembri 1957, ktorý „*dokázal, že aj naďalej je možné využívať mierové hnutie katolíckeho duchovenstva k vážnemu politickému ovplyvňovaniu duchovných*“.¹⁸⁴ Taktiež konferencia Slovenského mierového výboru katolíckeho duchovenstva, ktorá sa uskutočnila 20. marca 1958 v Bratislave, sa považovala za veľmi úspešnú. Prijali na nej rezolúciu odsudzujúcu zločiny Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy, čím konferencia zapadla do rozsiahlej kampane pred pripravovanými súdnymi procesmi.¹⁸⁵

Ďalším prejavom obnovennej aktivity mierového hnutia malo byť to, že na zasadnutí rozšíreného celoštátneho mierového výboru 23. apríla 1959 v Bratislave jeho predstavitelia odsúdili „*nepriateľský postoj pápeža Jána XXIII. voči štátom ľudovodemokratického tábora*“. Vedúci predstavitelia hnutia (J. Plojhar, A. Horák, J. Lukačovič a ďalší) tak urobili po pohovore s ministrom školstva Františkom Kahudom, ktorý im na stretnutí „*vysvetlil nový štýl práce*“ Svätej stolice a samotného pápeža, ako aj to, „*že v ČSR nie sú dôvody k zmene politiky voči Vatikánu*“.¹⁸⁶ Podľa zaužívaného postupu sa zásady prednesené na zasadnutí Celoštátneho mierového výboru katolíckych duchovných v Bratislave ďalej preniesli na porady v diecézach a dekanátoch. Pribeh diecéznych mierových porad však opäť nebol taký uspokojivý, ako v prípade zasadania celoštátneho mierového výboru. Napríklad

184 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 1003. Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSS 27. 2. 1959. Správa o cirkevnepolitickej situácii prekladaná na základe rozpracovania uznesení Politbyra ÚV KSČ o niektorých naliehavých otázkach vedecko-atéistickej propagandy.

185 Tamže; Pozri tiež: LETZ, Róbert: Perzekúcia katolíckej cirkvi v rokoch 1955 – 1959. In: HALKO, Jozef (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilo-metodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2000, s. 29; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 90; SOKOLOVIČ, Peter: Proces s členmi Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy v roku 1958. In: *Pamäť národa*, roč. 6, 2010, č. 3, s. 19 – 38.

186 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 1010, Správa o cirkevnepolitickej situácii za mesiac apríl 1959; šk. č. 1014, Zápis z 27. schôdze byra ÚV KSS 14. 8. 1959, Správa o cirkevnepolitickej situácii na Slovensku za I. polrok 1959.

na trnavskej diecéznej porade prednášajúci pražský kanonik Josef Beneš odsúdením činnosti Svätej stolice vyvolal u kňazov nepriaznivý ohlas. Na ostatných poradách v diecézach sa kňazi k činnosti Svätej stolice vyjadrovať vôbec nechceli.¹⁸⁷

Napriek tomu, že mierové hnutie kňazov sa približne od prelomu rokov 1957/1958 označovalo ako skonsolidované a opäť pôsobiace v záujme štátnej moci, tvorcovia cirkevnej politiky si uvedomovali, že to platí len o jeho najvyššom orgáne – celoštátnom mierovom výbore a niekoľkých kňazoch v jeho vedení. To sa nakoniec potvrdilo aj v októbri 1960, keď biskup A. Lazík vydal smernice pre dekanov Trnavskej apoštolskej administratúry o vyučovaní náboženstva v kostoloch. Komunistov zarazilo, že o smernici sa dozvedeli až viac ako mesiac po jej vydaní od okresných cirkevných tajomníkov a ani jeden z dekanov o nej štátnu správu neinformoval.¹⁸⁸

Hoci kňazské mierové hnutie (podobne ako jeho predchodca – vlastenecké hnutie kňazov) nedokázalo k prežijúcej aktivite pritiahnúť želaný počet kňazov, predsa sa stalo vhodným „rezervoárom“ kňazov, pomocou ktorých sa štátna správa usilovala ovládnuť cirkevnú správu. Cieľom štátnej moci bolo získať do svojich rúk vedenie jednotlivých diecéz, a to pomocou „*obsadenia kľúčových funkcií cirkevných organizácií lojálnymi, nášmu režimu oddanými kňazmi – vlastencami*“.¹⁸⁹ Aktívna činnosť vo vlasteneckom a neskôr mierovom hnutí sa tak stala jedným z hlavných indikátorov, či je konkrétny kňaz vhodný pre potreby štátnej moci. Predstavitelia štátnej správy presadzovali do funkcií generálnych, prípadne kapitulných vikárov či vedúcich pracovníkov biskupských úradov práve týchto kňazov. Napríklad pri obsadzovaní funkcie tajomníka na biskupskom úrade v Spišskej Kapitule začiatkom roku 1954 kandidáta Bronislava Stuglika charakterizovali slovami: „*Menovaný má kladný pomer k nášmu ľudovodemokratickému zriadeniu. Do vlasteneckého*

187 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 1012, Správa o cirkevnepoliticknej situácii za mesiac máj 1959.

188 NA Praha, f. ÚV KSČ – Ideologické oddelení, zv. 10, a. j. 54, Usnesení a návrhy usnesení orgánů ÚV KSČ k církevním otázkám 1959 – 1964, Zpráva o vykonaných opatřeních v souvislosti se směrnicemi biskupa Lazíka o vyučování náboženství ve školách a v kostelích; pozri tiež: PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 105.

189 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 219.

*hnutia duchovných sa zapojil v prvých radoch. Náboženskému životu nevenuje veľkú pozornosť, prevádza to ako nejaké remeslo. Menovaný požíva dobrú povest' zvlášť zo stránky svetských činiteľov.*¹⁹⁰

Podobný princíp sa snažili vedúci predstavitelia štátnej správy uplatňovať aj pri výmene dekanov, avšak na úrovni dekanátov niekedy narážali na nedostatok „vhodných“ kandidátov.¹⁹¹

Situácia v hnutí v období koncilu

Druhý vatikánsky koncil, zvolaný pápežom Jánom XXIII., sa snažil najmä o obnovu a rozvoj duchovného života veriacich, prispôbenie katolíckej cirkvi požiadavkám času (tzv. *aggiornamento*) a hľadanie ciest k zjednoteniu kresťanov. Zasadania koncilu sa uskutočnili v jesennom období v rokoch 1962 – 1965. Zo slovenských biskupov oficiálne pôsobiach na Slovensku sa na ňom zúčastnili Ambróz Lazík, Eduard Nécsey a Róbert Pobožný. Prítomní boli aj slovenskí biskupi pôsobiaci v emigrácii Pavol Hnilica a Michal Rusnák.¹⁹²

V súvislosti s Druhým vatikánskym koncilom si vedúci komunistickí predstavitelia uvedomovali, že biskupi zúčastňujúci sa na jeho zasadaní sa po návrate domov s veľkým odhodlaním snažia presadiť koncilové zmeny v živote miestnej cirkvi. Komunisti sa obávali, že tieto aktivity posilnia autoritu biskupov medzi veriacimi a spôsobia väčšie primknutie kňazstva k biskupom. Tomu sa štátna moc snažila zabrániť opätovným zvýšením vplyvu kňazského mierového hnutia v katolíckej cirkvi.¹⁹³

Na posilnenie postavenia celoštátneho mierového výboru rozhodlo politické byro ÚV KSČ, že pred odchodom československej delegácie na prvé zasadnutie koncilu v októbri 1962 usporiadajú konferenciu Ústredného výboru CMV KD. Na nej mali schváliť mierové poslanstvo katolíckych kňazov, ktoré mali pápežovi odovzdať biskupi. Okrem toho

190 SNA, f. SIÚC, šk. č. 7, Návrh na tajomníka BÚ – obsadenie miesta.

191 SNA, f. SIÚC, šk. č. 10, Správa o previerke dekanov na Slovensku, 18. 5. 1955.

192 VNUK, František: *Katolícka cirkev v 20. storočí*, s. 205.

193 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1962 – 1966, zv. 124 – 125, a. j. 132. Otázky cirkevných politiky a rozvoj vedecko-ateistické výchovy v ČSSR.

sa delegácia odchádzajúca na koncil mala stretnúť s predsedníctvom celoštátneho mierového výboru, ktorý mal prediskutovať jej postup na koncile.¹⁹⁴ Podľa nalinkovanej schémy Ústredný výbor Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva, ktorý sa zišiel 4. októbra 1962 v Olomouci, prijal po výzve predsedu J. Plojhora posolstvo pápežovi Jánovi XXIII. S koncilovou delegáciou sa na pražskom ružynskom letisku lúčil 10. októbra v mene celoštátneho mierového výboru opäť J. Plojhar, ktorý vyslovil nádej, že členovia koncilu aj ich poradcovia splnia svoje veľké a zodpovedné poslanie.¹⁹⁵ Všetky tieto kroky mali medzi kňazmi i veriacimi vyvolať dojem, že delegácia odchádza na vatikánsky koncil z poverenia celoštátneho mierového výboru.

Po návrate z jednotlivých koncilových zasadnutí sa biskupi vo väčšej miere zúčastňovali na mierových zasadaniach v diecézach i dekanátoch. Na nich referovali o dianí na koncile, čím jednoznačne narúšali ich priebeh a zameranie nalinkované štátnou mocou.¹⁹⁶ Stále častejšie však vyjadrovali aj svoje pripomienky k činnosti kňazského mierového hnutia a požadovali dodržiavanie ústavných záruk o náboženskej slobode.¹⁹⁷ Lazík i Nécsey začali dokonca vo svojich diecézach organizovať schôdze kňazov, nezávislé od mierového hnutia, na ktorých sa hovorilo o zmenách v liturgii i dokumentoch prijatých na koncile.¹⁹⁸ Taktiež kňazské rekolekcie sa v tomto období začali vykonávať s väčšou periodicitou.¹⁹⁹ Všetky tieto skutočnosti ešte viac posilňovali neúspešnú snahu štátnej moci o zvýšenie autority a vplyvu kňazského mierového hnutia.

194 NA Praha, f. ÚV KSČ – politické byro 1954 – 1962, Delegace RKC na II. Vat. konc. a některé opatření uvnitř RKC v ČSSR.

195 V snahe o kresťanské mierové súžitie. In: *Katolícke noviny*, roč. 77, 21. 10. 1962, č. 42, s. 3.

196 HALKO, Jozef: Komunizmus a Cirkev. In: *Radosť a nádej*, roč. 15, 2005, č. 1, s. 3 – 8.

197 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1962 – 1966, zv. 68, a. j. 72, Informace o římskokatolických biskupech.

198 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1966 – 1971, zv. 42, a. j. 42/k inf. 4, Informace o schůzích mírového hnutí katolíckého duchovenstva v jednotlivých diecézích.

199 Archív Ústavu pamäti národa (AÚPN), f. B8/II, Správa Zboru národnej bezpečnosti hlavného mesta Bratislava a Západoslonského kraja (Správa ZNB hl. m. BA a Západoslonského kraja), šk. č. 1, inventárne číslo (i. č.) 2, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 24. – 30. 4. 1966.

V novembri 1965 na diecéznych a dekanátnych mierových porádach čítali referát ministra J. Plojgara, v ktorom odsudzoval koncilové prejavy slovenských biskupov Pavla Hnilicu, Michala Rusnáka, činnosť kardinála Josefa Berana aj niektoré prejavy pápeža Pavla VI. Nakoniec vyjadril Plojgar vo svojom referáte presvedčenie, že kňazské mierové hnutie je a zostane reprezentantom československého katolicizmu a kňazstva.²⁰⁰ Priebeh a atmosféru na mierových porádach v diecézach i dekanátoch však pozorne sledovala aj Štátna bezpečnosť. Tá hlásila, že kňazi sa na mierových porádach k Plojgarovmu referátu vyjadrovali nesúhlasne a odmietli odsúdiť činnosť biskupov a pápeža. „*Naproti tomu viacerí z kňazov [...] uvádzali, že CMV KD nie je oprávnený hovoriť v mene kňazov v ČSSR, lebo reprezentuje iba niekoľkých farrárov, ktorých dosadila vraj štátna správa. [...] Celkove duchovenstvo na porádach zachovalo jednotný postup.*“²⁰¹

V nasledujúcom roku už Štátna bezpečnosť registrovala medzi kňazmi požiadavky na zrušenie mierového hnutia, prípadne, aby ho viedol niektorý z biskupov.²⁰² Dokonca aj bohoslovci Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulty v Bratislave na diecéznej porade, ktorá sa uskutočnila na fakulte, kládli svojmu profesorskému zboru otázku, aký zmysel má mierové hnutie, či je to politická organizácia, a prečo na jeho zasadaniach urážajú biskupov a pápeža.²⁰³ Kňazské mierové hnutie tak čelilo kritike z viacerých strán, najsilnejšia bola od radových kňazov, ktorých chcelo hnutie reprezentovať. Navyše samotné vedenie mierového hnutia sa vnútorne rozkladalo pre vzájomné rozpory jeho predstaviteľov, ako aj pre novo prítomnú snahu niektorých z nich o horlivé obraňovanie slobody cirkvi a práv veriacich.²⁰⁴

200 Vedomí si svojho poslania, úloh a povinností. In: *Katolícke noviny*, roč. 80, 7. 11. 1965, č. 45, s. 1.

201 A ÚPN, f. B8/II, Správa ZNB hl. m. BA a Západoslovenského kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka z 21. – 27. 11. 1965.

202 A ÚPN, f. B8/II, Správa ZNB hl. m. BA a Západoslovenského kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 16. – 22. 1. 1966.

203 A ÚPN, f. B8/II, Správa ZNB hl. m. BA a Západoslovenského kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 15. – 22. 5. 1966.

204 A ÚPN, f. A9, Sekretariát námestníka (Sekret. nám.) MV Praha 1956 – 1967, i. č. 65, Rozbor práce štátnej bezpečnosti v problematike cirkví a siekt vo Východoslovenskom kraji.

Otázkou ďalšieho smerovania štátnej cirkevnej politiky sa zaoberalo Predsedníctvo ÚV KSČ na svojom zasadnutí začiatkom decembra 1965. Konštatovalo, že v posledných rokoch sa vo všetkých cirkvách prejavuje snaha o modernizáciu svojej činnosti, a to s cieľom výrazného prehĺbenia náboženského života veriacich. Hlavnú pozornosť bolo podľa predsedníctva treba venovať katolíckej cirkvi, ktorej predstavitelia sa usilujú o uplatnenie línie Druhého vatikánskeho koncilu, zameranej na modernizáciu cirkvi a účinný postup voči ateizácii sveta. Keďže Celoštátny mierový výbor katolíckeho duchovenstva už v tomto období nebol schopný „*správne ovplyvňovať katolícke duchovenstvo v novej, zložitej situácii*“, mal sa nájsť spôsob, ako mierové hnutie zaktivizovať a zabezpečiť „*rast jeho vplyvu v katolíckej cirkvi tak, aby toto hnutie tvorilo účinnú politicko-ideologickú protiváhu vplyvu hierarchie a Vatikánu*“. Predsedníctvo Ústredného výboru KSČ preto poverilo ministerstvo školstva a kultúry (MŠK) vypracovať správu, ktorá by obsahovala súbor opatrení na zvýšenie a prehĺbenie aktivity Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva, a návrh na zvolanie III. zjazdu CMV KD. Zjazd mal prijať novú koncepciu práce mierového hnutia a zaujať stanovisko k výsledkom Druhého vatikánskeho koncilu.²⁰⁵

V rozsiahlej správe, ktorú ministerstvo školstva vypracovalo, sa podrobne analyzovali príčiny poklesu vplyvu hnutia, ktoré mali podľa autorov správy svoj pôvod jednak v náraste „*vplyvu a aktivity oficiálnej hierarchie*“, ale aj v príliš úzkom obsahu činnosti mierového hnutia, ako bola nastavená v minulosti.²⁰⁶ Množstvo politicko-spoločenských aktivít, ktoré v činnosti mierového hnutia celkom plánovane drvivou väčšinou prevažovali nad aktivitami náboženskými, sa odrazu stávalo tým, čo hnutie diskvalifikovalo. V kontraste s činnosťou mierového hnutia totiž náboženská a pastoračná aktivita biskupov v tomto období odhaľovala celé kňazské mierové hnutie ako nástroj štátnej moci využívaný na ciele náboženskému životu prinajmenšom vzdialené, niekedy priamo protichodné.

205 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1962 – 1966, zv. 124 – 125, a. j. 132, Otázky cirkevní politiky a rozvoj vědecko-ateistické výchovy v ČSSR.

206 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1966 – 1971, zv. 13, a. j. 14, Zpráva o činnosti a návrh na svolání III. sjezdu CMVKD.

Riešenie tejto situácie videli autori správy v osvojení si takého ideového základu, ktorý mierovému hnutiu umožní na jednej strane deklarovať autonómnejšie postavenie voči štátnej moci a jej ideológii, na strane druhej bude môcť aktívne a dostatočne kriticky vystupovať voči biskupom a Svätej stolici. Mali na to využiť myšlienkové prúdy, ktoré uznávajú kladné hodnoty vytvárané socializmom a marxizmom, čím umožňujú prijatie socializmu ako legitímneho kresťanského postoja. Pod týmito myšlienkovými prúdmi bola myslená tzv. teológia oslobodenia, ktorá sa v 60. rokoch pomaly začínala rozvíjať v krajinách Latinskej Ameriky.²⁰⁷ Z týchto myšlienkových prúdov však mal byť využitý len ich kladný postoj k socializmu, zatiaľ čo ich, z pohľadu komunistov, chybná a neprijateľná svetonázorová orientácia, sa mala prekonať systematickou marxistickou výchovou mládeže a dospelých. V konkrétnej činnosti sa CMV KD malo zamerať na ideovú obranu socializmu pred Svätou stolicou a úplne zanechať snahu o presadzovanie kresťanstva v socialistickej spoločnosti.

Vypracovaný dokument ponúkal aj návrhy ďalších opatrení, ktoré mali zvýšiť činnosť a vplyv mierového hnutia. Osvedčené boli časté konzultácie štátnych a straníckych predstaviteľov s vedúcimi osobnosťami mierového hnutia, ktoré im mali dodávať pocit, že štátna moc berie hnutie i jeho aktivity vážne. Štátna moc mala skoncovať s prístupom, ktorý od vedúcich predstaviteľov mierového hnutia vyžadoval potláčanie ich náboženských aktivít. Najmarkantnejšie sa to malo prejavovať v povolení vysluhovania sviatosti birmovania kapitulným vikárom. Zároveň z biskupských úradov, ktoré viedli kapitulní vikári, mali byť odvolaní vládni zmocnenci, ktorí na nich pôsobili už od leta 1949, pričom pri biskupoch mali zmocnenci ostať.²⁰⁸ Obe tieto opatrenia mali prispieť k zvýšeniu autority samých kapitulných vikárov, a tým aj autority Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva, keďže kapitulní vikári boli funkcionármi mierového hnutia.

Ďalším opatrením malo byť generačné omladenie vedúcich funkcií v mierovom hnutí. Aby však nevznikol dojem, že odstránením starých funkcionárov sa mení postoj ku Svätej stolici, a teda aj

207 VNUK, František: *Katolícka cirkev v 20. storočí*, s. 235 – 236.

208 PEŠEK, Jan: *Štátnopolitické orgány dozoru nad cirkvami na Slovensku*, s. 519 – 520.

protivatikánska politika mierového hnutia, mali byť vo vedení ponechaní starí funkcionári a dosadení aj mladí kňazi.

Nakoniec ministerstvo školstva v dokumente navrhlo zvolať III. zjazd Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva, na ktorom by bola nová línia hnutia prijatá. Už tradične bol dopredu určený celý priebeh zjazdu, jeho výsledky, obsah hlavného referátu, ako aj dokumenty, ktoré budú na zjazde prijaté. Predsedníctvo ÚV KSČ, ktoré sa vypracovaným dokumentom zaoberalo 8. novembra 1966, navrhovaný postup schválilo.²⁰⁹

Tretí celoštátny zjazd sa uskutočnil 24. – 25. novembra 1966 v Prahe. Zúčastnilo sa na ňom približne 1 000 rímskokatolíckych kňazov, z ktorých 350 bolo zo Slovenska, študenti najvyšších ročníkov teologických fakúlt a viacerí zahraniční hostia – kňazi z Maďarska, Poľska, Nemeckej spolkovej republiky i Nemeckej demokratickej republiky, Sovietskeho zväzu, Belgicka a Talianska. Prítomní boli aj biskupi E. Nécsey, A. Lazík, R. Pobožný, F. Tomášek a všetci kapitulní vikári.

Správa o priebehu zjazdu pre Predsedníctvo ÚV KSČ, ktorú vypracoval J. Hendrych, hodnotí zjazd ako pomerne úspešný, hoci s niekoľkými menšími nedostatkami. Podľa Hendrycha kňazi venovali najväčšiu pozornosť referátu predsedu CMV KD J. Plojhora, ktorým otvorene reagoval na „*všetky hlavné problémy politického a cirkevného života*“. Referát bol údajne prijatý celkom dobre, pričom určité sklamanie vyvolalo oznámenie, že v budúcom roku nebude pre nedostatok papiera možné zvýšiť náklad náboženskej literatúry. Ostatné časti Plojharovho referátu si delegáti vypočuli veľmi pozorne. Rovnako pozorne si vypočuli aj prejav ministra školstva a kultúry J. Hájka. Účastníci zjazdu so zvláštnym záujmom sledovali aj vystúpenie E. Nécseya, ktorý hovoril o mierovej činnosti pápeža Pavla VI. Jeho vystúpenie viackrát prerušili potleskom. Negatívnou stránkou prejavu biskupa Nécseya podľa Hendrycha bolo, že budil dojem, akoby o usporiadanie vzťahu medzi štátom a cirkvou mal záujem len pápež Pavol VI. a nehovoril o dobrej vôli vlády ČSSR.

209 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1966 – 1971, zv. 13, a. j. 14, Zpráva o činnosti a návrh na svolání III. sjezdu Celostátního mírového výboru katolíckého duchovenstva (CMVKD).

Zjazd tiež zvolil nový 120-členný ústredný výbor a schválil dokumenty, ktoré boli v súlade s koncepciou ďalšej činnosti hnutia, ako ju vytýčilo Predsedníctvo ÚV KSČ. Vonkajším prejavom novej koncepcie hnutia bola zmena oficiálneho názvu z Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva na (v praxi už dlhšie používané) Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva (MHKD). Na záver zjazdu predseda Plojhar znova zdôraznil oprávnenosť existencie a význam kňazského mierového hnutia.

Správa pre predsedníctvo strany celkovo zjazd hodnotila ako úspešný, ktorý splnil svoje poslanie. Zjazd údajne opätovne „*potvrdil politický význam Mírového hnutí katolíckého duchovenstva a vytvořil předpoklady pro jeho další upevnění a rozšíření působnosti ve smyslu linie schválené předsednictvem ÚV KSČ*“. Podľa správy tak boli vytvorené predpoklady, aby sa hnutie postupne stalo účinnou politicko-ideovou protiváhou voči Svätej stolici.

Z pohľadu Predsedníctva ÚV KSČ však zjazd odhalil aj niektoré problémy, napríklad, že biskupi i Svätá stolica požívajú medzi kňazmi (a to aj „pokrokovými“) značnú autoritu. Väčšina delegátov dala potleskom najavo, že si prajú, aby boli všetky diecézy obsadené riadnymi biskupmi a skonsolidované vzťahy so Svätou stolicou. V najbližších mesiacoch mali byť s výsledkami zjazdu oboznámení všetci kňazi. Ústredný výbor hnutia mal taktiež vypracovať súbor konkrétnych akcií a činností, pomocou ktorých bude možné vo väčšej miere ovplyvňovať kňazov v diecézach.²¹⁰

Celkom iný obraz o priebehu zjazdu však možno získať zo správy, ktorú o ňom vypracovala Štátna bezpečnosť. Podľa nej vyvolal referát J. Plojhara medzi prítomnými kňazmi sklamanie, pretože sľuby, o ktorých sa hovorilo v priebehu predzjazdovej kampane v diecézach a dekanátoch, sa nesplnili. Sám Plojhar totiž pred zjazdom uistoval, že bude referovať o niektorých ústupkoch štátnej správy v prospech cirkvi, o priebehu

210 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1966 – 1971, zv. 18, a. j. 19/9, Informace o průběhu a výsledcích III. sjezdu Mírového hnutí katolíckého duchovenstva v ČSSR. Stručnejší preklad českej správy mal k dispozícii aj aparát ÚV KSS. Sekretariát ÚV KSS sa správou zaoberal na svojom zasadnutí 13. 1. 1967. SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 281, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 13. 1. 1967. Informácie o priebehu a výsledkoch III. zjazdu Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva v ČSSR.

rokovaní medzi Svätou stolicou a československou vládou, o vymenovaní nových biskupov, zrušení obmedzení pri vyučovaní náboženstva či vydávaní nových cirkevných časopisov. Účastníci zjazdu dávali najavo svoj nesúhlas s jednotlivými časťami referátu dupotom nôh, búchaním stoličiek, výkrikmi a „*rôznymi nemiestnymi poznámkami*“. Nespokojnosť prítomných vyvrcholila, keď minister zdravotníctva zdôvodnil nedostatok náboženskej literatúry nedostatkom papiera, kritizoval Svätú stolicu za absenciu programu, ako viesť veriacich v socialistických krajinách, a preto si túto úlohu zobral za svoj cieľ celoštátny mierový výbor. S rozhorčením prijali prítomní aj oznámenie, že celoštátny mierový výbor plánuje prevziať do svojej právomoci aj vydávanie *Katolíckych novín*. Najotvorenejšie dávali svoje rozhorčenie najavo kňazi Košickej a Nitrianskej diecézy poznámkami „*že ešte to potrebujú, keďže doteraz Katolícke noviny sú komunistické a aké budú potom*“. Celkovo vyvolal referát u prítomných častý nesúhlas, posmech a rôzne ironické poznámky.

Naopak, mimoriadny ohlas a nadšenie vyvolal prejav biskupa Nécseya, v ktorom vyzdvihoval mierové úsilie pápežov Jána XXIII. a Pavla VI. Taktiež žiadal celoštátny mierový výbor, aby sa vo svojej činnosti riadil encyklikami *Pacem in terris* a *Christi Mater rossarii*. Celý jeho prejav bol „*hlboko nábožensky založený [...] často prerušovaný potleskom, skandovaním, hlavne zo strany bohoslovcov, ktorí svojím potleskom strhli aj ostatných duchovných, aby tak dali najavo svoju vernosť pápežovi a biskupom*“. Prejav biskupa Nécseya „*splnil to, čo očakávali kňazi*“ a „*ovplyvnil celý priebeh zjazdu*“.²¹¹

Podľa informácií Štátnej bezpečnosti biskup Nécsey už pred zjazdom tvrdil, že celoštátny mierový výbor nemá žiadny základ pre svoju existenciu a navyše je to organizácia zameraná proti cirkvi. On sám celoštátny mierový výbor neuznáva a na zjazd ide jedine z poverenia pápeža, aby sa snažil ovplyvniť jeho priebeh.

Správa Štátnej bezpečnosti na záver konštatovala, že zjazd ne-splnil svoj cieľ, t. j. upevniť autoritu celoštátneho mierového výboru medzi kňazmi, získať kňazov pre prácu v mierovom hnutí a obmedziť vplyv biskupov. Priebeh zjazdu navyše ukázal, že vedenie mierového

211 Celý prejav biskupa Nécseya je uverejnený v publikácii: VNUK, František: *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie (1967 – 1971)*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 37 – 40.

hnutia sa dostalo do izolácie a značná časť kňazov má voči nemu nedôveru. Väčšina delegátov totiž „*veľmi otvorene a demonštratívne dala najavo, že podporuje politiku Vatikánu a vernosť pápežovi*“.²¹²

Po pražskom zjazde sa v januári 1967 uskutočnila v Bratislave aj slovenská konferencia MHKD.²¹³ Po skúsenostiach z Prahy si však niektorí členovia sekretariátu ÚV KSS neboli výsledkom slovenského zjazdu celkom istí. V dokumente *Návrh na uskutočnenie slovenskej konferencie mierového hnutia katolíckeho duchovenstva*, ktorým sa sekretariát Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska zaoberal 13. januára 1967, pri konštatovaní, že si konferencia „*plne osvojí priebeh a závery novembrového celoštátneho zjazdu*“, niekto z členov sekretariátu na okraj perom pripísal otázku „*Ako to vieme?*“²¹⁴ Slovenská konferencia Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva však bola pripravená veľmi starostlivo a z pohľadu štátnej moci splnila svoje poslanie. Tým bolo, aby „*zdôraznila hlavné myšlienky a závery zjazdu (z Prahy) a aby prispela k ďalšiemu prehĺbeniu činnosti hnutia na Slovensku*“. V správe pre sekretariát ÚV KSS sa mohlo preto konštatovať, že na konferencii sa nevyskytli žiadne rušivé javy a táto potvrdila, že hnutie má predpoklady na ďalšiu úspešnú činnosť.²¹⁵

Napriek optimistickým prognózam o posilnení vplyvu hnutia, situácia v diecézach i dekanátoch bola odlišná. Mierové porady sa v dekanátoch uskutočňovali už len dvakrát za rok (v niektorých dekanátoch vôbec nie), zatiaľ čo kňazské rekolekcie sa konali mesačne.²¹⁶

212 A ÚPN, f. B8/II Správa ZNB hl. m. BA a Západoslovenského kraja, kart. 2, i. č. 50, III. celoštátny zjazd MHKD v Prahe. VNUK, František: *Popustené putá*, s. 22 – 28.

213 VNUK, František: *Popustené putá*, s. 28 – 30.

214 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 281, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 13. 1. 1967, Návrh na uskutočnenie slovenskej konferencie mierového hnutia katolíckeho duchovenstva.

215 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 283, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 10. 3. 1967, Informácia o priebehu a výsledkoch IV. Slovenskej konferencie Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva v ČSSR.

216 Archív Rímskokatolíckeho Arcibiskupského úradu Trnava (ARKABÚ Trnava), f. Apoštolská administratúra, Intranea (Int.) 20, Zápis z mierových porád a rekolekcií v jednotlivých dekanátoch v rokoch 1966 – 1968.

Po treťom zasadnutí Druhého vatikánskeho koncilu sa aj na Slovensku začiatkom roka 1965 vytvorila Slovenská liturgická komisia, ktorá sa zaoberala zavádzaním liturgických zmien do života cirkvi na Slovensku. V jednotlivých diecézach sa vytvorili v prvej polovici roka 1965 ako poradné orgány ordinárov diecézne liturgické komisie.²¹⁷ V tejto súvislosti chcela štátna správa zabrániť tomu, aby činnosť Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva postupne nahradili práve schôdzky diecéznych liturgických komisií. Vedúci odboru pre veci cirkevné MŠaK Karel Hrůza preto upozorňoval zmocnencov biskupských úradov, aby zabezpečili, že tzv. liturgické dni sa nebudú spájať s konferenciami a inými akciami Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva. Zmocnenci mali tiež zabezpečiť, aby sa liturgické komisie nezaoberali otázkami, ktoré nesúvisia s liturgiou. Podľa Hrůzových informácií totiž v niektorých diecézach činnosť liturgických komisií presahovala „potrebný rozsah“, keď sa zaoberali aj otázkami postavenia cirkvi. K tomu podľa neho prispievalo aj „nevhodné“ personálne zloženie liturgických komisií. Na odstránenie týchto nedostatkov poveril Hrůza všetkých zmocnencov úlohou, aby prediskutovali zloženie liturgických komisií s jednotlivými ordinármi. Z komisií tak mali vylúčiť kňazov s „negatívnymi názormi“ a tých, ktorí zameriavali svoju činnosť proti MHKD. Zmocnenci mali tiež zabezpečiť, aby sa liturgické dni, rekolekcie a pastoračné porady konali v čo najmenšej miere, maximálne raz do mesiaca. Najmä v diecézach, ktoré viedli biskupi, sa totiž liturgické porady konali mesačne, zatiaľ čo v diecézach pod vedením kapitulných vikárov zväčša dvakrát do roka. Na všetkých akciách liturgických komisií mal byť zároveň zabezpečený štátny dozor.²¹⁸

217 CHALUPECKÝ, Ivan: Katolícka cirkev na Slovensku a Druhý vatikánsky koncil. In: NEMEŠ, Jaroslav, PAPAJÍK, David (zost.): *Ružomerský historický zborník III*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 265.

218 ŠA BB, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. č. 58, Prípís MŠaK o liturgických komisiách, 25. 10. 1965.

V skutočnosti sa však stávalo, že mierové porady v dekanátoch prebiehali skôr ako „semináre o koncilových dokumentoch“. Krajskí cirkevní tajomníci preto prízvukovali, že na poradách v prvom rade treba hovoriť o politických a hospodárskych záležitostiach a len potom, ak zostane čas, prebrať aj cirkevné otázky.²¹⁹ Okresní cirkevní tajomníci mali preto radiť dekanom, na čo zamerať obsah mierovej porady tak, aby sa naplnilo heslo MHKD „*buduj vlast', posilniš mier*“.²²⁰

Aký však bol stav mierového hnutia a jeho štruktúr v diecézach v tomto období, čiastočne vykresľuje aj správa o cirkevnopolitickej situácii v Stredoslovenskom kraji v roku 1967. Podľa nej sa Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva dostalo po Druhom vatikánskom koncile a III. celoštátnom zjazde v Prahe do skutočnej stagnácie. Práca mierového hnutia upadala už od začiatku koncilu a sami vedúci pracovníci kňazského mierového hnutia sa vyslovovali, že je to práca zbytočná. Vyjadrovali názor, že treba nájsť „*niečo nové, čo by duchovných zaujímalo*“. Za hlavný problém sa v správe považoval fakt, že vedúci činitelia mierového hnutia nemali o jeho aktivity záujem, avšak veľmi aktívne sa zaujímali o liturgické porady. Správa preto navrhovala urobiť radikálne zmeny v mierovom hnutí a vymeniť „*staré kádre, ktoré len prikyvujú, ale nič pre zlepšenie neurobia*“.²²¹ Ako však ukázali nasledujúce udalosti, koncom roka 1967 bolo na akékoľvek zmeny v mierovom hnutí už príliš neskoro.

Zánik Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva

Zmeny, ktoré nastali v riešení cirkevnej problematiky v roku 1968, znamenali pre Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva stratu opory, ktorú mu dovtedy komunistický režim poskytoval. Štátne orgány

219 ŠA BB, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. č. 58, Vyhodnotenie okresných mierových dekanských porád.

220 ŠA BB, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. č. 44, porady OCT, Plán hlavných cirkevnopolitických úloh na II. polrok 1966, Záznam z porady OCT BB kraja, 23. 6. 1966.

221 ŠA BB, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. č. 59, Správa o cirkevnopolitickej situácii v Stredoslovenskom kraji, 7. 12. 1967.

už neviazali svoju činnosť na čelných predstaviteľov mierového hnutia, ktorí nemali medzi kňazmi takmer žiadnu podporu, pretože „*sú fakticky odstránení zo svojich umelo udržiavaných pozícií a nemajú najmenší vplyv*“.²²² Dovtedajšie usmerňovanie činnosti MHKD štátom, neustála snaha o jeho aktivizáciu a posilnenie jeho vplyvu sa z konania štátnych orgánov vytratilo. Tým zanikol hlavný činiteľ, ktorý udržiaval existenciu mierového hnutia, a otvorila sa cesta k jeho pomerne rýchlemu zániku.

Od konca februára 1968 sa konali v diecézach schôdze diecéznych mierových výborov, ktoré sa mali podľa referátu predsedníctva ústredného výboru mierového hnutia zaoberať výročím „víťazného februára“. Na schôdzach sa však začala objavovať prvá kritika deformácií náboženského života. Z niektorých schôdzí účastníci dokonca zaslali rezolúcie nastrojujúce požiadavky, aby pri rokovaní medzi cirkvou a štátom boli prítomní jedine biskupi, a nie vedúci predstavitelia kňazského mierového hnutia, ktorým bola vyslovená nedôvera. V rezolúciách sa objavovali aj požiadavky väčšej slobody pre cirkev.²²³

Paradoxne aj najvyšší predstavitelia Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva na Slovensku, ako A. Horák, J. Lukačovič či Š. Záreczky začali na mierových poradách i pred štátnymi orgánmi dôrazne žiadať slobodu pre cirkev.²²⁴ Napríklad na zasadnutí diecézneho mierového výboru Banskobystrickej diecézy 6. marca 1968 vo Zvolene vystúpil s príspevkom aj J. Lukačovič, podpredseda MHKD. Prítomných kňazov informoval o návšteve Predsedníctva Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva u ministra kultúry a informácií Karla Hoffmana 1. marca 1968. Predseda mierového hnutia J. Plojhar údajne na návšteve predniesol ministrovi požiadavky MHKD, ku ktorým patrili: 1. zabezpečiť voľné prihlasovanie detí na vyučovanie náboženstva, bez prenasledovania rodičov; 2. požiadať vládu o obsadenie všetkých biskupských úradov v ČSSR biskupmi vybranými po dohode so Svätou stolicou; 3. vydať nový katechizmus, modlitebné knižky, spevníky

222 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1966 – 1971, zv. 65, a. j. 73/14, Připomínky ke koncepci církevně politické práce, vztahu naší společnosti k věřícím a návrhy na nejbližší postup; Pozri tiež: PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 168.

223 VNUK, František: *Popustené putá*, s. 45 – 46.

224 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 173.

a podobne; 4. obnoviť výchovu rehoľných sestier, zriadiť dva ústavy pre novicky (jeden v Čechách a jeden na Slovensku); 5. zabezpečiť pôsobenie kňazov bez štátneho súhlasu, novelizovanie cirkevných zákonov; 6. rehabilitovať odsúdených a prenasledovaných kňazov; 7. prijímať všetkých záujemcov o štúdium na bohosloveckej fakulte, bez obmedzovania počtu bohoslovcov. Krajský cirkevný tajomník prítomný na zasadnutí diecézneho mierového výboru hodnotil Lukačovičov prejav ako nepochopenie demokratizačného procesu a zbytočné rozoštvávanie kňazov. Podľa tajomníka je smutné, že funkcionári mierového hnutia, ktorých vláda podporuje, chcú zmariť všetko, čo sa niekoľko rokov budovalo na úseku cirkevnej politiky.²²⁵

S podobným príspevkom vystúpil Lukačovič aj na zasadnutí diecézneho mierového výboru Spišskej diecézy, ktorý sa uskutočnil 12. marca v Ružomberku. Tu navyše upozorňoval na nedostatok kňazov v Spišskej diecéze, čo treba okamžite riešiť. Na tomto zasadnutí však Lukačovič i ďalší vedúci činitelia mierového hnutia utrhli od prítomných kňazov ostrú kritiku. Vyčítali im, že nie sú dôstojnými reprezentantmi kňazov, neobhajujú záujmy cirkvi a kňazov a navyše sú exkomunikovaní. Celá diskusia sa nakoniec obrátila proti Mierovému hnutiu katolíckeho duchovenstva, ktoré podľa prítomných nie je zástupcom kňazov.²²⁶

Pod tlakom delegátov z diecéznych mierových konferencií bola na 21. marca 1968 zvolaná do Prahy mimoriadna schôdza rozšíreného Predsedníctva Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva, na ktorej sa po dramatickom priebehu vzdali svojich funkcií v hnutí A. Horák, Š. Záreczky a nakoniec aj J. Plojhar.²²⁷ Na konferencii bol tiež zvolený Akčný výbor katolíckeho duchovenstva na čele s Františkom Tomáškom; za slovenských kňazov sa jeho členmi stali Rudolf Baláž, Jozef Kútnik a Július Gábriš. Práve posledne menovaný sa tiež nemalou mierou

225 ŠA BB, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. č. 90, Správa zo zasadnutia DMV BB diecézy, 6. 3. 1968.

226 ŠA BB, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. č. 90, Správa o cirkevnopolitickej situácii za posledné obdobie.

227 HALKO, Jozef: Cirkev, Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva a Dielo koncilovej obnovy v roku 1968. In: *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 4, 2008, č. 2, s. 27 – 28; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 172 – 175.

pričinil o rezignáciu starého vedenia mierového hnutia.²²⁸ Za hlavné úlohy nového akčného programu boli formulované tajné voľby delegátov na diecézne konferencie a tiež na celoštátnu konferenciu. Náplňou hnutia malo byť podporovanie činnosti biskupov v pastoračných otázkach a rozvíjanie svojich aktivít pod vedením biskupa, ktorý bude stáť na čele hnutia.

Na diecéznych a dekanátnych poradách, ktoré nasledovali na prelome marca a apríla, zvolili úplne nové predsedníctva, v ktorých sa už nenachádzali kňazi dovtedy aktívne pôsobiaci v mierovom hnutí.²²⁹ Taktiež sa prijímali rezolúcie, ktoré sa mali cez biskupské úrady zaslať štátnym orgánom. V nich sa nastroľovali požiadavky na urýchlenie rokovaní so Svätou stolicou, obsadenie uprázdnených biskupstiev, rehabilitácia odsúdených kňazov či obnovenie reholí.²³⁰ Rezolúcia rímskokatolíckych kňazov Banskobystrickej diecézy, vypracovaná začiatkom apríla 1968, obsahovala 23 požiadaviek, napríklad aj zriadenie slovenského arcibiskupstva, obnovenie gréckokatolíckej cirkvi a jej biskupstva v Prešove, revíziu procesu so slovenskými biskupmi, opätovné začlenenie teologickej fakulty v Bratislave do zväzku fakúlt Univerzity Komenského a množstvo ďalších.²³¹

Akčný výbor katolíckeho duchovenstva pripravil návrh na rokovanie, v ktorom sa hovorilo, že MHKD sa stáva Hnutím koncilovej obnovy, ktorého celá činnosť má podporovať biskupov v ich úlohách. Názov bol neskôr upravený na Dielo koncilovej obnovy. Existencia pro-

228 HALKO, Jozef: *Arcibiskupov zápas. Životná cesta Mons. RNDr. Júliusa Gábriša*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 69 – 72.

229 ARKABÚ Trnava, f. Apoštolská administratúra, Int. 20, Nr. 01131; SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 1204, Zasadnutie predsedníctva ÚV KSS, 3. 5. 1968, Informácia o politickej situácii na Slovensku do 15. 4. 1968 a o situácii v cirkvách od 4. – 18. 4. 1968.

230 Rezolúcie z rozličných dekanátnych porád mali takmer rovnakú schému a obsah a pravdepodobne boli na schôdzach prednášané z podnetu biskupov, v záujme jednotného postupu. ŠA BA, f. KNV BA OŠaK, šk. č. 72, porada duchovných, Vyhodnotenie porady MHKD. Podobne sa to dialo už skôr – pri mierových porádach na prelome februára a marca 1968; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 172.

231 ŠA BB, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. č. 90, Rezolúcia rím. kat. kňazov banskobystrickej diecézy. Celý text rezolúcie je uvedený v prílohe tejto práce (Príloha č. 3).

režimného Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva sa definitívne skončila 14. mája 1968 na konferencii na Velehrade.

V správe, ktorú prerokovával Ústredný výbor KSČ v júli 1968, sa o dôvodoch zániku mierového hnutia hovorí: „*Celý proces přetváření MHKD byl důsledkem značné diskreditace obsahu a metod práce MHKD v dřívějším direktivním systému, zejména skutečnosti, že MHKD v podstatě ignorovalo vlastní aktuální problémy věřících a církve. Jednostranně politická koncepce ideologicky odpovídající principům direktivního řízení vyvolávala již po řadu let oprávněnou kritiku z řad věřících i duchovních, včetně těch, o jejichž loajálním postoji k socialistickému zřízení nebylo jinak pochyb. Z hlediska metod, které se uplatňují při vytváření demokratického systému socialismu, nebylo pro státní církevní politiku nadále možné pokračovat v metodách direktivního řízení a pokusit se administrativně zakázat proces tzv. obrody MHKD.*“²³²

O pár rokov neskôr, počas normalizácie, však vznikla ďalšia organizácia, ktorá priamo nadväzovala na činnosť Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva. Bolo ňou Združenie katolíckych duchovných – Pacem in terris.

Názory na to, akú úlohu vlastne Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva počas svojej takmer dvadsaťročnej existencie vo vzťahu k cirkvi zohralo, sú rôzne. Vo veľkej väčšine poukazujú na fakt, že poprední predstavitelia kňazského mierového hnutia trestuhodne mlčali v období najväčšieho prenasledovania kňazov, rehoľníkov i veriacich a svojou spolupracou i vyhláseniami do sveta vysielali signály, že v Československu je úplná náboženská sloboda. Týmto správaním nepochybne uľahčovali postup štátnej moci v jej ťažení proti cirkvi i náboženstvu. Na druhej strane sa však objavujú otázky, či by v prípade absencie kňazov ochotných spolupracovať s komunistickou štátnou mocou neboli zásahy voči cirkvi ešte tvrdšie a bezohľadnejšie. Určité pozitívne stránky pripisoval kňazskému mierovému hnutiu napríklad aj neskorší arcibiskup Július Gábris, ktorý pri rozpade hnutia v roku 1968 priznával, že hoci popredné funkcie v mierovom hnutí zastávali niektorí nehodní kňazi, v čase vrcholiaceho stalinizmu práve mierové hnutie

232 NA Praha, f. ÚV KSČ – predsedníctvo 1966 – 1971, zv. 76, a. j. 106/6a, Informace o církevně politické situaci v českých zemích.

zachránilo cirkev. „*Bol to jedine ohľad na mierové hnutie katolíckeho duchovenstva, ktorý zastavil pripravovaný frontálny útok na Cirkev.*“²³³ Naproti tomu napríklad biskup Eduard Nécsey, ktorý hlavných predstaviteľov i činnosť MHKD dobre poznal, sa otvorene vyjadril, že mierové hnutie je „*ustanovizeň vytvorená na škodu cirkvi*“.²³⁴

233 HALKO, Jozef: *Arcibiskupov zápas*, s. 51.

234 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 20. 11. – 26. 11. 1966.

Cirkevní tajomníci

Popri činnosti Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva ďalším významným prostriedkom, ktorý štátna moc využívala na ovplyvňovanie kňazov, boli cirkevní tajomníci. V nasledujúcej časti sa preto budem venovať otázke pôsobenia cirkevných tajomníkov krajských a okresných národných výborov, ich snahe ovplyvňovať kňazov a využívať ich na ciele stanovené vedúcimi činiteľmi štátnej cirkevnej politiky. V komunistickom Československu boli cirkevní tajomníci pracovníkmi najnižšej zložky štátneho aparátu vytvoreného na kontrolu a riadenie cirkví. Ich hlavnou povinnosťou bolo nadväzovať a udržiavať kontakt s jednotlivými cirkvami a presadzovať stanovenú líniu štátnej cirkevnej politiky v krajoch a okresoch. Z toho dôvodu takmer každodenne prichádzali do kontaktu s veriacimi a kňazmi. Povinnosťou cirkevných tajomníkov bolo zisťovať postoje každého kňaza a následne získavať tých, ktorí sa získať dali, a pritom im poskytovať morálnu i materiálnu podporu.

Vznik funkcie cirkevných tajomníkov

Organizačné štruktúry, ktoré mali usmerňovať činnosť jednotlivých cirkví želaným smerom, sa začali v Československu vytvárať krátko po uchopení moci komunistickou stranou. V marci 1948 bola vytvorená Cirkevná komisia Ústredného akčného výboru Národného frontu a v júli začala podobná komisia fungovať aj pri Ústrednom akčnom výbore Slovenského národného frontu. V lete 1948 vznikla aj Cirkevná komisia Ústredného výboru Komunistickej strany Československa, ktorá bola na jar 1949 v súvislosti s prípravou novej cirkevnej politiky štátu zreorganizovaná, takže jej právomoci výrazne vzrástli a stala sa hlavným iniciátorom cirkevnej politiky. Podľa počiatočného počtu členov sa nazývala aj „cirkevná šesťka“.²³⁵

Na Slovensku na nižšej úrovni, pri krajských a okresných akčných výboroch Slovenského národného frontu, sa začali od začiatku roku 1949 vytvárať funkcie cirkevných tajomníkov. Ústredný akčný výbor SNF

235 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Cirkevní komise ÚV KSČ*, s. 13.

informoval obežníkom jednotlivé krajské akčné výbory o potrebe ustanoviť osobitného tajomníka pre cirkevné náboženské otázky. Tajomník mal v každom okrese určiť okresného tajomníka pre cirkevné a náboženské otázky, ktorý mal začať vyvíjať činnosť do troch týždňov. Obežník podrobne určoval aj úlohy, ktoré mali krajský i okresný tajomník plniť.²³⁶ Všetkých nových pracovníkov cirkevné oddelenie ústredného akčného výboru zaškolovalo pre prácu na úseku cirkevnej politiky.²³⁷ Obsadzovanie postov cirkevných tajomníkov však najmä na úrovni okresov postupovalo pomalšie, než sa predpokladalo. Ešte koncom marca 1949 upozorňoval generálny tajomník Slovenského národného frontu Ladislav Holdoš jednotlivé krajské akčné výbory, že v niektorých okresoch cirkevní tajomníci ešte stále nie sú ustanovení, čím je sťažené získavanie kňazov pre politiku národného frontu.²³⁸

Takmer súčasne s budovaním štruktúr cirkevných tajomníkov a referentov na úrovniach akčných výborov sa v návrhu na ďalší postup v cirkevnej politike objavila myšlienka vytvoriť cirkevné oddelenia aj pri krajských národných výboroch (KNV). Mali výraznejšie posilniť kontrolu cirkevného života. V návrhu na rokovanie organizačného sekretariátu ÚV KSČ z 21. januára 1949 je zámer „*vybudovať v krajských národných výborech takové cirkevní referáty, ktoré budú provádět státní kontrolu nad církevním životem a spolupracovat s krajskými výbory NF*“.²³⁹ V súlade s týmto zámerom sa začali na KNV postupne prenášať viaceré právomoci, ktoré na Slovensku dovtedy prináležali Povereníctvu školstva, vied a umení.²⁴⁰ Dialo sa tak najmä

236 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 88, Obežník č. 77. Inštrukcie k zriadeniu krajských cirkevných tajomníkov a okresných referentov; pozri tiež: PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Státní moc a církev na Slovensku*, s. 54.

237 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 89, Správa cirkevného oddelenia ÚAV SNF, 24. 2. 1949.

238 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 88, Ustanovenie funkcie cirkevných referentov pri OAV. Z listu generálneho tajomníka ÚAV z 31. 3. 1949 všetkým KAV.

239 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 282, Zpráva a podklady pro jednání organizačního sekretariátu ÚV KSČ o církevní politice, 21. 1. 1949.

240 Tento prenos kompetencií na kraje úzko súvisí aj s postupujúcim okliešťovaním právomocí slovenských národných orgánov a silnejúcou centralizáciou štátu. V roku 1949 sa v Československu zaviedlo nové správne členenie, podľa ktorého vzniklo na Slovensku šesť krajov. Viaceré kompetencie prináležiace Zboru povereníkov prešli na nové krajské národné výbory (KNV). Pritom však KNV už nekomunikovali

podľa vládneho nariadenia č. 119/1949 Zb., ktoré nadobudlo účinnosť 22. apríla 1949.²⁴¹

Konkrétny návrh na vytvorenie samostatných cirkevných oddelení pri krajských národných výboroch predniesol Alexej Čepička 25. apríla 1949 na schôdzi širšieho Predsedníctva ÚV KSČ. Podľa neho sa mali okrem cirkevných referentov pri krajských národných výboroch vytvoriť v niektorých okresoch, kde to bolo z cirkevno-politického hľadiska obzvlášť potrebné, aj miesta cirkevných referentov pri okresných národných výboroch.²⁴² Na zasadnutí cirkevnej komisie ÚV KSČ (cirkevnej šestky) sa Čepičkov návrh ďalej precizoval a bolo určené, aby miesta cirkevných referentov na KNV zväčša obsadzovali dovtedajší cirkevní tajomníci z krajských akčných výborov. Týmto sa malo predísť duplicitě, keď by existovali cirkevní tajomníci na tej istej úrovni štátnej správy i Národného frontu. V sídlach diecéz však doterajší cirkevní tajomníci krajských akčných výborov mali ostať a pôsobiť pri biskupovi.²⁴³

S načrtnutým postupom v cirkevnej politike oboznámili politických tajomníkov krajských akčných výborov (KAV) na celoštátnej porade 3. mája 1949, kde J. Felcman prítomným priblížil plán vybudovať pri krajských národných výboroch špeciálne cirkevné referáty. Prostredníctvom týchto referátov sa mala rozvinúť celá škála opatrení, ktorých cieľom bolo okrem iného aj materiálne a morálne podporovať kňazov pokrokových a obmedzovať nepohodlných.²⁴⁴

s poverenictvami v Bratislave, ale priamo s vládou v Prahe. Výkonná moc Zboru povereníkov sa stala úplne závislou od ministrov v centrálnej vláde.

241 PODOLEC, Ondrej: Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu a Slovenský úrad pre veci cirkevné ako inštitucionálna forma kontroly cirkvi. In: HALKO, Jozef (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov*, s. 74 – 75; PEŠEK, Jan: *Štátnopolitické orgány dozoru nad cirkvami*, s. 511.

242 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 361, Některé církevní otázky, referát soudruha Čepičky na předsednictví ÚV KSČ, 25. 4. 1949.

243 Tým boli fakticky položené základy existencie neskorších vládnych zmocnencov pri biskupských úradoch. BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 29 – 30, Zápis schůze církevní šestky komise ÚV KSČ jednající o opatřeních v církevní politice v nejbližších dvou měsících, 30. 4. 1949; pozri tiež: PODOLEC, Ondrej: *Ústredný akčný výbor*, s. 76.

244 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 119 – 120, Referát J. Felcmana na poradě politických tajemníků, 3. 5. 1949.

Podľa ďalších inštrukcií sa mali na krajských národných výboroch do týždňa vytvoriť funkcie krajských cirkevných tajomníkov, ktorí mali z agendy KNV prebrať všetky záležitosti súvisiace s cirkevnou politikou, pričom ich mal riadiť ÚAV NF. V Čechách a na Morave mali byť do tejto funkcie presunutí dovtedajší cirkevní tajomníci KAV, avšak na Slovensku mal byť postup trochu odlišný, pretože „*slovenští soudruzi říkají, že to nepůjde převedením našich krajských církevních referentů, ale že strana dodá nové lidi. Proto na Slovensku dostanete poněkud jiné pokyny. Ale vcelku je to totéž*“. Cirkevných tajomníkov pri okresných národných výboroch mali zatiaľ ustanoviť len tam, kde si to cirkevnopolitická situácia vyžadovala.²⁴⁵

Odlišný postup na Slovensku znamenal, že cirkevní tajomníci krajských akčných výborov ostali istý čas pôsobiť súčasne s novoutanovenými cirkevnými tajomníkmi krajských národných výborov.²⁴⁶ Táto duplicita, ktorej sa v Čechách a na Morave chceli vyhnúť, bola podmienená odlišnými podmienkami v cirkevnej politike na Slovensku. Viac sa o situácii, ktorá tým na Slovensku vznikla, možno dozvedieť zo správy o návšteve niektorých členov Ústredného akčného výboru Národného frontu 22. septembra 1949 v Bratislave: „*Na Slovensku dosud ponechali církevní tajemníky KAV SNF, vedle nichž zřídili kultové referenty KNV. Církevní tajemníci KAV SNF vedou politickou práci, zatím co referenti KNV provádějí administrativní práce a denní styk s kněžstvem. V KNV pracují ve stálém styku s KAV SNF a pod jejich kontrolou. Pokyny pro kultové referenty KNV vydává dosud ÚAV SNF. Také v okresech se věnují okresní tajemníci SNF církevní politice, udržují vedle kultových referentů KNV styk s význačnějšími faráři a kontrolují činnost kultových referentů KNV.*“ Keďže cirkevní tajomníci akčných výborov i referenti národných výborov boli povinní podávať pravidelné hlásenia, Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu si daný

245 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ*, s. 119 – 120, Referát J. Felcmána na poradě politických tajemníků, 3. 5. 1949.

246 Počas tohto obdobia sa na lepšie odlíšenie používal pre tajomníkov pôsobiacich na národných výboroch pojem *cirkevní referent*, zatiaľ čo pre tajomníkov v akčných výboroch pojem *cirkevní tajemník*. Neskôr, po zrušení tejto duplicity, sa prešadilo pomenovanie *cirkevní tajemník* pre pracovníkov národných výborov.

stav pochvaloval, pretože z väčšieho množstva správ získaval „dobrý přehled o situaci dole“.²⁴⁷

Cirkevní tajomníci pôsobiaci pri krajských a okresných národných výboroch na Slovensku podliehali pod Ústredný akčný výbor SNF až do vytvorenia Slovenského úradu pre veci cirkevné, ktorý začal oficiálne fungovať v novembri 1949. Tento prevzal do svojej pôsobnosti všetku cirkevnú agendu, teda aj riadenie činnosti cirkevných tajomníkov v krajoch a okresoch.²⁴⁸

Pozície cirkevných tajomníkov pôsobiacich v štruktúrach SNF po niekoľkých mesiacoch spolupôsobenia súčasne s novými referentmi (tajomníkmi) KNV a ONV od septembra 1949 zanikali. Podľa spomínanej správy z návštevy ÚAV NF v Bratislave najschopnejších cirkevných tajomníkov okresných akčných výborov dosadzovali do pozícií vládnych zmocnencov pri biskupských úradoch.²⁴⁹ Viacerí pracovníci cirkevného oddelenia ÚAV SNF začali pracovať v novovytvorenom Slovenskom úrade pre veci cirkevné.²⁵⁰

V prvej polovici 50. rokov sa organizácia a postavenie cirkevných tajomníkov výraznejšie nemenili. K zmenám došlo v roku 1954 na základe vládneho nariadenia č. 23/1954 Zb. Podľa neho zrušili na úrovni okresných národných výborov samostatné cirkevné odbory, ktoré boli následne začlenené do všeobecných odborov ONV. Na krajskej úrovni však samostatný odbor pre veci cirkevné ostal zachovaný.²⁵¹ Toto opatrenie bolo podmienené zmenou vnímania cirkevnej problematiky vládnu mocou, ktorá ju už nepokladala za svoju prioritu.

247 NA Praha, f. Alexej Čepička, zv. 5, a. j. 34, Správy CO ÚAV NF, Zpráva z návštěvy ÚAV SNF v Bratislavě dne 22. 9. 1949.

248 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 109.

249 NA Praha, f. Alexej Čepička, zv. 5, a. j. 34, Správy CO ÚAV NF, Zpráva z návštěvy ÚAV SNF v Bratislavě dne 22. 9. 1949; V práci F. Vnuka je ako bývalý cirkevný tajomník vyslovene spomenutý len vládny zmocnenec v Spišskej Kapitule. Pri ostatných vládnych zmocnencoch však autor nie vždy uvádza ich predchádzajúce pôsobisko, preto je možné, že niektorí z nich vo funkcii cirkevných tajomníkov KAV skutočne pôsobili. VNUK, František: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch*, s. 16.

250 PEŠEK, Jan: *Štátnopolitické orgány dozoru nad cirkvami*, s. 516.

251 DEMEL, Zdeněk: *Pod dohledem církevních tajemníků*, s. 46.

Mierne uvoľnenie v cirkevnej politike štátu v druhej polovici 50. rokov sa prejavilo aj vo vládnom uznesení z roku 1956, podľa ktorého sa redukovali funkcie cirkevných tajomníkov v okresoch. Podľa tohto uznesenia sa v niektorých okresoch zrušila funkcia cirkevného tajomníka ONV a cirkevnopolitickú agendu prevzal niektorý z ďalších pracovníkov okresného národného výboru. O podrobnostiach uskutočnenia tohto opatrenia však mali rozhodnúť jednotlivé KNV samostatne, podľa miery religiozity v kraji. Slovenský úrad pre veci cirkevné pritom žiadal výnimku pre kraje Košice a Prešov, kde mali byť funkcie cirkevných tajomníkov v každom prípade zachované.²⁵²

Po zániku Slovenského úradu pre veci cirkevné v lete 1956 prebral jeho agendu spolu s riadením činnosti cirkevných tajomníkov v krajoch i v okresoch odbor pre veci cirkevné Povereníctva školstva a kultúry.²⁵³ Keď sa však v roku 1957 obnovil tvrdší postup v cirkevnej politike štátu, predtým zrušené miesta cirkevných tajomníkov na okresných národných výboroch sa opätovne vytvorili. V okresoch, v ktorých si to cirkevno-politická situácia vyžadovala, mala byť funkcia cirkevného tajomníka samostatná, inde zlúčená s funkciou inštruktora rady ONV.²⁵⁴ V rámci ďalšieho prítvrdenia cirkevnej politiky štátu ministerstvo školstva a kultúry v júli 1959 všetkým cirkevným odborom na KNV zdôraznilo, že treba skoncovať s podceňovaním cirkevnopolitickej problematiky, najmä na úrovni okresov. Z tohto dôvodu bolo nevyhnutné zabezpečiť, aby sa funkcia okresného cirkevného tajomníka (OCT) nezlučovala s inými funkciami, napríklad s funkciou školského inšpektora alebo inšpektora pre kultúru a osvetu.²⁵⁵ Tieto odporúčania sa však v okresoch často nedodržiavali. Cirkevní tajomníci sa tak nezriedka sťažovali, že sú poverovaní množstvom úloh iného charakteru než cirkevnopolitického.

Výraznú zmenu v postavení cirkevných tajomníkov malo priniesť uznesenie Predsedníctva ÚV KSČ zo 7. decembra 1965. Podľa neho sa

252 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 66, Zhodnotenie správ o cirkevnopolitickej situácii za druhý štvrťrok, 1. 8. 1956.

253 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 45.

254 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 71, Znovu vytvorenie funkcií pracovníkov pre veci cirkevné – oznámenie, 17. 9. 1957.

255 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 81, Hlavní úkoly Národních výborů na úseku církevně politickém, 24. 7. 1959.

mala upraviť funkčná náplň okresných i krajských cirkevných tajomníkov zároveň aj s úpravou ich platov. Cieľom bolo pozdvihnúť úroveň cirkevných tajomníkov tak, aby boli schopní ovplyvňovať a usmerňovať kňazov, keďže títo boli vysokoškolsky vzdelaní. Podľa návrhu novej funkčnej náplne cirkevných tajomníkov sa tajomníci mali stať samostatnými odbornými pracovníkmi s vysokoškolským vzdelaním a adekvátnym platovým ohodnotením.²⁵⁶

Systematická práca s kňazmi

Komunisti mali podľa vyššie spomenutého zámeru využiť kňazov, pretože mali vplyv medzi ľuďmi, najmä na získanie podpory širokých vrstiev veriacich. Z tohto dôvodu veľkú pozornosť venovali získaniu kňazov pre myšlienku budovania socializmu, prípadne na propagovanie tzv. budovateľských úloh medzi ľuďmi. V tomto duchu sa vyslovil aj predseda Štátneho úradu pre veci cirkevné Zdeněk Fierlinger, ktorý v novembri 1951 vyjadril presvedčenie, že najdôležitejšie v celej cirkevnej politike je sústrediť pozornosť na kňazov. Podľa neho však nebolo potrebné, aby sa kňazi stávali komunistami, ani aby prijímali všetky socialistické tézy. Dôležité bolo, aby boli presvedčení o správnosti politiky, ktorú vykonáva strana voči ľuďom, a aby pôsobili, hoci aj v duchu svojich zásad, na ľudí, na ktorých majú vplyv. V tejto súvislosti považoval Fierlinger za veľmi dôležité dobre rozlišovať medzi kňazmi. Tých, ktorých sa pre spoluprácu získať nepodarí, bolo podľa neho možné poslať „na školenie do kláštora – zostane tam 6 mesiacov a keď sa nepolepší, keď nepochopí našu cirkevnú politiku, zostane tam ďalších 6 mesiacov“. Ku kňazom, ktorí, naopak, „pochopia“ cirkevnú politiku štátu, plánoval režim pristupovať veľmi slušne a poskytovať im rozmanitú podporu.²⁵⁷

256 SNA, f. P SNR ŠaK, šk. č. 162, Návrh na úpravu funkčnej náplne cirkevných politických pracovníkov na národných výborech a na úpravu jejich platů. Dokument je uvedený v prílohe (Príloha č. 4).

257 ŠA BA, f. KNV – predseda, šk. č. 3, Zápis z celoštátnej konferencie predsedov a tajomníkov KNV, 21. – 22. 11. 1951 v Prahe – Břevnově.

Oblasti záujmu, v ktorých mali kňazi na ľudí pôsobiť, sa určovali podľa aktuálnych problémov. Začiatkom 50. rokov sa malo na poradách pre kňazov „*hovoriť o konkrétnych otázkach boja za mier, ako je stanovisko k remilitarizácii Nemecka, k dohode piatich veľmocí, atď. Duchovenstvo musí pripraviť masu psychologicky*“. Cirkev chceli využiť i pri splnení 5-ročného plánu. V inštrukciách pre cirkevných tajomníkov sa písalo, že „*propagácia v tomto smere musí byť nenápadná, skôr sa orientujúca na cenu práce, odsúdenie lenivosti, a pod. Námety vo forme kázni by mohol obzvlášť prinášať Duchovný pastier*“. V otázke jednotných roľníckych družstiev sa malo postupovať tak, „*aby sme prílišným exponovaním duchovenstva nedostali ho do izolácie a preto i inštruktáž duchovných o tejto otázke musí byť veľmi premyslená*“. O družstvách sa malo hovoriť na besedách s kňazmi, avšak tým spôsobom, že iniciatíva na takúto diskusiu vyjde od niektorého z kňazov. Ďalej medzi veriacimi mali kňazi pôsobiť v tejto otázke veľmi nenútene, skôr nenápadne. Stačilo, aby sa kňaz vyjadroval o JRD pozitívne v súkromných rozhovoroch s farníkmi, prípadne keď ho požiadajú o radu. Jeho pozitívne, alebo prinajmenšom nie odmietavé stanovisko k JRD však malo byť v obci verejne známe.²⁵⁸ V niektorých referátoch sa objavovali výzvy zapojiť sa do združstevňovania so zdôvodnením, že „*štruktúra kolektívneho hospodárenia teoreticky dáva lepšie predpoklady pre uskutočňovanie idey lásky k blížnemu*“.²⁵⁹ V obdobiach pred voľbami do Národného zhromaždenia či Slovenskej národnej rady sa aktuálnou stávala ich náležitá propagácia. Na kňazských mierových poradách tak zaznievali výzvy kňazom, aby sa ako bojovníci za mier, socializmus a krajší život zúčastnili volieb, a tým preukázali svoju lásku k blížnemu. V období berlínskej krízy v roku 1961 zasa niektoré referáty obhajovali úspešnú izoláciu Západného Berlína.²⁶⁰

Ak sa však niektorí kňazi zapojili aktívne do vytvárania roľníckych družstiev, mala sa ich činnosť – a to najmä začiatkom 50. rokov – aj dostatočne propagačne využiť. Cirkevní tajomníci v okresoch dostali

258 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 11, Opatrenia v cirkevnej politike na základe uznesenia ÚV KSČ, 9. apríla 1951.

259 HALKO, Jozef: *Arcibiskupov zápas*, s. 54.

260 HALKO, Jozef: *Arcibiskupov zápas*, s. 57.

inštrukcie, aby kňazov pri práci v družstvách fotografovali a hlásili všetky prípady, keď kňaz podporuje rozvoj JRD.²⁶¹ Tieto správy mali následne uverejňovať v tlači. V inštruktážnom materiáli, ktorý pre cirkevných tajomníkov vypracoval Slovenský úrad pre veci cirkevné, sa v tejto súvislosti píše: „*Keď budeme vedieť medzi duchovnými a veriacimi správne propagovať družstevnícke hnutie na dedine, napomôžeme tak socializácii dediny. Keď budeme vedieť správne propagačne využiť kladný postoj niektorých duchovných k JRD, alebo ich priamu účasť v týchto – určite získame ďalších veriacich roľníkov pre vstup do JRD a zase vykonáme svoju povinnosť. Keď budeme vedieť i z hľadiska cirkevného dobre propagovať mierové úsilie, činnosť duchovných v tomto smere – získame iste ďalšie masy veriaceho ľudu pre myšlienku mieru a splníme vytýčenú nám úlohu.*“²⁶²

Ak niektorí obecní funkcionári odmietali vyžadovať od kňaza, aby sa zúčastňoval na vytváraní a činnosti JRD, vyčítal im krajský cirkevný tajomník (KCT), že si zrejme nevedia dostatočne uvedomiť, „čo znamená získať jedného kňaza na našej obci pre našu vec.“ Podľa cirkevného tajomníka totiž takto získaný kňaz môže „urobiť viacej, ako urobí hoc ktorý politický činiteľ, alebo funkcionár. Zabúdajú na to, že farári majú za sebou masy nášho pracujúceho ľudu a že s touto masou môžu do istej miery i narábať“. Sám však pochyboval, či kňazi nepodporujú družstvá len preto, že si chcú získať u ľudí dôveru a následne prehlbovať ich „náboženské predsudky“. Napriek tomu však okresným cirkevným tajomníkom odporúčal, aby boli s kňazmi v neustálom styku, usmerňovali ich činnosť a „poradili i miestnym funkcionárom, ako majú farára upotrebiť a využiť v prospech celku“.²⁶³

261 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 4, Pokyny cirkevným tajomníkom ONV na Slovensku o podaní správy o zapojení duchovných do JRD, 12. 8. 1950.

262 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 11, Pokyny k inštruktáži KCT, OCT, zmocnencov BÚ, 3. 5. 1951.

263 ŠA BA, f. KNV – predseda, šk. č. 5, Správa o priebehu mierových porád katolíckeho duchovenstva, 21. 11. 1953. Treba však povedať, že postupne (približne od roku 1953), sa akékoľvek zapojenie sa kňazov do „budovateľského úsilia“ a ich účasť v masových organizáciách stávala pre štátnu moc nežiaducou. Bol to prejav zvýšenej snahy bojovať voči „náboženským predsudkom“ a vytláčať cirkvi z verejného života; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 267.

Ďalším dôležitým zámerom zaangažovania kňazov do tzv. budo-
vateľských úloh bolo vytvoriť medzi veriacimi dojem, že štát nebojuje
cielenne proti cirkvi a nepotláča náboženský život. Najlepším dôkazom
toho mali byť práve kňazi ochotne participujúci na verejnom živote.
Samotná prítomnosť, prípadne krátke prejavy kňazov na rôznych ve-
rejných podujatiach mali byť vyjadrením ich súhlasu s politikou vlády,
čo malo u ľudí upevniť presvedčenie, „že všetky úlohy vyplývajúce
z politiky strany a vlády sú v súlade s ich náboženským presvedčením“.²⁶⁴ Paradoxne, práve aktívnym zapojením kňazov chcela štátna moc
dosiahnuť súhlas veriacich s vykonávanou cirkevnou politikou štátu, čo
vlastne znamenalo dosiahnuť súhlas s postupným okliešťovaním aktivít
cirkvi a potláčaním náboženského života.

Cirkevných tajemníkov na poradách inštruovali aj o správnej
taktike, ako mali kňazov motivovať k väčšej angažovanosti. Podľa nej
si mali vytipovať kňazov, ktorých mohli vhodným spôsobom zapojiť,
príčom však mali dbať na ich striedanie. „*Treba toto zasa robiť tak, nie
vždy na všetko toho istého, aby zunoval, ale občas ich meniť, aby jeden
na druhého žiarlili, a v práci pre národ sa pretekali.*“²⁶⁵

V neposlednom rade vnímala štátna moc zapájanie kňazov
do všetkých spomenutých činností aj ako spôsob, ako ich možno
odvádzať od pastoračných povinností. Angažovanie kňazov na rôz-
nych „hovoroch s ľuďom“, na zasadaniach mierových výborov, Zväzu
československo-sovietskeho priateľstva a najrôznejších verejných pre-
javoch, besedách a slávnostiach sa tak malo stať nielen prostriedkom
na oslovenie veriacich, ale aj prostriedkom na tlmenie činnosti kňazov
a náboženského života vôbec.²⁶⁶

264 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 30, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS, 15. 2. 1952, Správa o činnosti a práci diecézálnych mierových výborov.

265 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 47, Celoštátna porada KCT a zmocnencov v Prahe, 29. 6. 1951.

266 SNA, f. ÚV KSS – sekretariát, šk. č. 30, Zasadnutie sekretariátu ÚV KSS 15. 2. 1952. Správa o činnosti a práci diecézálnych mierových výborov; pozri tiež: VNUK, František: *Náčrt dejín Katolíckej cirkvi*, s. 139; Treba povedať, že všetky vyššie spomenuté zámery, ktoré štátna moc získaním a zapojením kňazov do svo-
jich aktivít sledovala, ako aj problémy, ktoré z toho pre kňazov vznikali, vypo-
zoroval z jej činnosti už biskup Pavol Hnilica, ktorý ich aj presne pomenoval vo
svojej správe vypracovanej v roku 1954. Pozri: MICHEL, A. (Pavol Mária Hnilica

Keďže tzv. cirkevnými zákonmi, prijatými v októbri 1949, získal štát možnosť určovať, ktorých kňazov v pastorácii ponechá, znamenalo akékoľvek odmietanie požiadaviek štátnej správy na spoluprácu riskovať stratu štátneho súhlasu na pôsobenie v pastorácii. Väčšina kňazov si veľmi dobre uvedomovala, že pokiaľ chcú legálne pôsobiť medzi veriacimi, musia do určitej miery vychádzať v ústrety požiadavkám štátnej správy. Museli sa preto snažiť určitým spôsobom „balansovať“ medzi plnením požiadaviek štátu na jednej strane a vyvíjaním takých aktivít, ktorými by ostali verní svojmu poslaniu hlásateľov evanjelia na strane druhej. V tomto zmysle inštruoval svojich kňazov aj nitriansky biskup Eduard Nécsey, ktorý podľa správy SlÚC „*vždy kňazom prízvukuje, že len potiaľ sú kňazmi, kým sú v pastorácii a vtedy sú platní i pre cirkev. Hovorí, kňaz mimo pastorácie nie je cirkvi na osoh a preto žiada kňazov, aby nemali diferencie s národnými výbormi, aby si získali ich priazeň a tak potom sa plne venovali svojmu povolaniu. Túto líniu razí i cestou DMV [Diecézneho mierového výboru], kde aulisti členovia DMV často opakujú, že pán biskup si želá, aby kňazi boli poslušní a vychádzali s orgánmi národných výborov*“.²⁶⁷

Predstavitelia vládnej moci si postupne uvedomovali, že väčšina kňazov plní určité požiadavky štátnej správy len ako nutné zlo, aby mohli vykonávať svoje povolanie. Štátne orgány mali preto neustále venovať zvýšenú pozornosť a starostlivosť „*najmä rím. kat. duchovenstvu, ktoré sa stále snaží aktivizovať a upevňovať náboženský život medzi veriacim rôznym spôsobom i keď sa navonok prejavujú kladným postojom k požiadavkám štátnych orgánov*“.²⁶⁸

Triedenie kňazov

Aby mohla štátna moc čo najlepšie zapájať kňazov do agitácie, potrebovala predovšetkým spoznať postoj každého kňaza k zriadeniu.

SJ): *Náboženské problémy v krajine ovládanej komunistami*. Trnava: Dobrá kniha, 2008, s. 33 a nasledujúce.

267 SNA, f. SlÚC, šk. č. 11, Správa o situácii v nitrianskej diecéze, 9. 3. 1956.

268 ŠA BA, f. OŠaK KNV, šk. č. 9, Situačná správa o prevádzaní cirkevnej politiky v Západoslovenskom kraji za prvý polrok 1961.

Preto sa od počiatku získavania kňazov kládol dôraz na diferenciáciu v ich radoch. Štátna správa vyvíjala viacero aktivít, ktorými nútila kňazov vyjadriť postoj. Vyžadovala od nich, aby sa manifestačne zapájali do rôznych kampaní. Tak to bolo počas novembra a decembra 1949, keď sa zhromažďovali podpisy pod zdravicu J. V. Stalinovi pri príležitosti jeho sedemdesiatych narodenín. V januári 1950 získavali kňazov za členov Zväzu československo-sovietskeho priateľstva. Neskôr zhromažďovali podpisy pre Štokholmskú mierovú deklaráciu.²⁶⁹ Okrem toho kňazom pravidelne zasielali propagandistické knihy a pozvánky na rôzne spoločenské podujatia. V čase prípravy tzv. cirkevných zákonov každému kňazovi zaslali výzvu, aby k predloženému návrhu zákona vyjadril svoje pripomienky. Cirkevní tajomníci sledovali reakcie kňazov na všetky vyvíjané akcie. Ich úlohou bolo taktiež podrobne spoznať súkromný život každého kňaza, vedieť, ako je honorovaný a na základe toho určovať ďalšie kroky.²⁷⁰

Kvôli lepšej evidencii si mali krajskí cirkevní tajomníci vytvárať podrobné kartotéky kňazov, v ktorých mal každý kňaz svoju osobnú zložku obsahujúcu jeho hodnotenia zo stránky politickej i osobnostnej. Povinnosťou cirkevných tajomníkov v okresoch preto bolo vypracovať o každom kňazovi vo svojom okrese kádrový posudok (tie boli potom zhromaždené v krajských kartotékach). V kádrových posudkoch boli zachytené všetky informácie, ktoré štátna správa o kňazovi potrebovala poznať. S vytváraním kádrových posudkov začali cirkevní tajomníci okresných akčných výborov v prvej polovici roku 1949. Keď sa neskôr vytvorila sieť cirkevných tajomníkov pri ONV, jednou z ich prvých úloh bolo spracovať kádrové posudky kňazov vo svojom okrese, pričom mali spolupracovať s okresnými akčnými výbormi a okresnými výbormi KSS, keďže tie už mali spracované svoje zoznamy kňazov.²⁷¹ Posudky vypracované na jednotlivých cirkevných oddeleniach sa formou vyhotovenia značne odlišovali. Niektoré boli obsahovo stručné, iné, naopak, veľmi podrobné. Hodnotili každého kňaza vo viacerých oblastiach,

269 ZUBEK, Theodoric J.: *The Church of silence*, s. 242 – 243.

270 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Cirkevní komise ÚV KSČ*, s. 69.

271 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 2, Kádrové posudky duchovných; pozri tiež: PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 54.

napríklad: aký má vzťah k ľudovodemokratickému zriadeniu, v akej strane je organizovaný, prípadne, v akej bol predtým, správanie sa v priebehu tzv. Katolíckej akcie, rodinný pôvod, akej je povahy, aký má vplyv na veriacich, v akej spoločnosti sa pohybuje atď. V ďalšom období sa mala kartotéka kňazov na krajskom cirkevnom oddelení priebežne dopĺňať a aktualizovať.²⁷² V lete 1952 krajskí cirkevní tajomníci dostali inštrukcie, aby zabezpečili vypracovanie celkom nových kádrových posudkov, pretože existujúce už nevyhovovali vysokým nárokom. Nové posudky mali byť ešte podrobnejšie a vyčerpávajúce.²⁷³

Vytvorené posudky pomáhali zaraďovať kňazov do jednej zo štyroch skupín podľa ich politickej spoľahlivosti (a vlastne i možnosti využitia v plánoch štátnej moci). Jednotlivé kategórie boli: 1. celkom spoľahliví; 2. s kladným postojom k zriadeniu, ale kolísajúci; 3. nepolitickí a 4. reakční. Do týchto skupín kňazov zaraďovali už na prelome rokov 1948/1949, keď vyhotovili kompletne zoznamy kňazov v rámci okresov a krajov.²⁷⁴ Keďže spočiatku chýbali presné kritériá, podľa ktorých mali cirkevní tajomníci kňazov hodnotiť a zaraďovať do skupín, zoznamy boli značne subjektívne. Podľa Slovenského úradu pre veci cirkevné prikladali tajomníci často príliš veľkú váhu osobným vlastnostiam kňazov a menej vlastnej politickej práci. Navyše pri veľkej fluktuácii cirkevných tajomníkov sa stávalo, že tí istí kňazi boli hodnotení rozlične, niekedy príliš prísne, inokedy benevolentne. V snahe odstrániť tieto rozdiely vypracoval SIÚC v roku 1955 presnú definíciu jednotlivých kádrových skupín kňazov s podrobne vymedzenými kritériami, ktoré musel kňaz zaradený do danej skupiny spĺňať.

272 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57, Evidencia duchovných na krajoch a okresoch, 5. 3. 1952.

273 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57, Poznámky z porady KCT v Bratislave, bez udania dátumu. (Z kontextu však vyplýva, že porada sa konala v lete 1952).

274 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 53; Napríklad v zozname kňazov Bratislavského kraja, ktorý bol vypracovaný 30. januára 1950, je uvedených 317 rímskokatolíckych kňazov v štyroch skupinách (s mierne odlišnými názvami). Medzi spoľahlivých bolo zaradených 29 kňazov (čo tvorí 9,14 %) (z nich 15 pokladali aj za pokrokových), k menej spoľahlivým patrilo z pohľadu štátnej správy 131 kňazov (41,32 %), k vážavým 114 (35,96 %) a k reakčným 43 kňazov (13,56 %). ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 13, Prehľad duchovných podľa polit. spoľahlivosti, 30. 1. 1950.

Podľa týchto kritérií boli do prvej skupiny (tzv. spoľahlivých) zaradení len kňazi s úplne kladným politickým postojom k ľudovodemokratickému zriadeniu i ZSSR a dobrými politickými výsledkami. Ďalšie kritériá na zaradenie do prvej skupiny boli:

- slúženie svätých omší bez zvýšenej atraktívnosti a vykonávanie pastoračnej činnosti len v kostole, bez návštev v rodinách,
- záujem o deti a mládež len na hodinách náboženstva,
- kritický alebo aspoň vlažný pomer k Svätej stolici a svojmu bývalému ordinárovi,
- podpora terajšieho ordinára (pokiaľ ním bol štátom dosadený kapitulný vikár),
- aktívna pomoc pri budovateľských úlohách, „vhodné“ kázne, osobné presvedčanie veriacich,
- aktívna práca v mierovom hnutí (väčšinou ako funkcionár), „vhodné“ referáty, články v novinách a prejavy v rozhlase.

Celkovo mali byť títo kňazi nábožensky vlažní, bez snahy aktivizovať náboženský život.

Do druhej skupiny boli zaradení kňazi, ktorých politický postoj k ľudovodemokratickej republike a Sovietskemu zväzu bol rovnako kladný ako v prvej skupine, avšak v niektorom z ďalších ukazovateľov čiastočne zaostávali.

V tretej skupine sa ocitli kňazi s neurčitým politickým postojom, ktorí mali isté výhrady k vnútropolitickým udalostiam a v prospech štátnej moci sa verejne exponovali len výnimočne, nie však z vlastnej iniciatívy. Ich kázne boli náboženského charakteru a nimi vykonávané bohoslužby mali normálny priebeh, prípadne mohla byť prítomná snaha o zvýšenie ich „lesku“. Celkovo bola ich pastoračná činnosť horlivejšia, avšak bez veľkých „extrémov“. Vzťah ku Svätej stolici bol nejasný,

prípadne aj úctivý. Podľa názoru Slovenského úradu pre veci cirkevné patrila prevažná väčšina kňazov práve do tejto skupiny.²⁷⁵

Do štvrtej skupiny boli zaradení kňazi „reakční“ s negatívnym politickým postojom, ktorí sa vyhýbali budovateľským úlohám, alebo ich brzdili. S národnými výbormi spolupracovali neochotne, a len vtedy, keď to bolo nevyhnutné. Ich kázne boli z pohľadu komunistov nevhodné, s narážkami na súčasné dianie. Postoj k Svätej stolici a bývalému ordinárovi bol definovaný ako oddaný, zatiaľ čo k súčasnému ordinárovi záporný. Pomer ku kňazskému mierovému hnutiu bol záporný, na mierových besedách sa zúčastňovali zriedka, alebo s „nevhodnými“ diskusnými príspevkami. Ich pastoračná činnosť bola stála a pravidelná s návštevami v rodinách a vplyv na mládež nepriaznivý, vyvíjaný aj mimo hodín náboženstva.

Podľa daných pokynov mali byť všetci kňazi raz za rok prekád- rovaní, aby sa zistilo, či sa ich postoj výrazne nezmenil a netreba ich zaradiť do inej skupiny. Na záver inštrukcia cirkevným tajomníkom zdôrazňovala, že treba dobre poznať aj osobné vlastnosti kňaza, pretože tieto „*mnohokrát bývajú kľúčom k pôsobeniu na kňaza a k jeho ovplyvňovaniu*“.²⁷⁶

Na dôsledné sledovanie správania každého kňaza mali si okresní cirkevní tajomníci vytvoriť v obciach sieť dôverníkov, ktorí by ich podrobne informovali o kňazovej činnosti, kázňach a vplyve na farní- kov. Malo ísť o dôveryhodné osoby, ktorých činnosť a kontakt s cirkevným tajomníkom mali zostať pred okolím utajené. Na vytvorenie siete dôverníkov boli inštruovaní už cirkevní tajomníci pôsobiaci v rámci akčných výborov Slovenského národného frontu. Zámerom bolo, aby v každej obci s farou bol jeden dôverník, ktorý bude referovať o činnosti kňaza v kostole aj mimo neho.²⁷⁷

275 Do tejto tretej skupiny bol napríklad v čase svojho pôsobenia v Jablonici zaradený aj neskorší biskup Július Gábriš. Viac o tom: HALKO, Jozef: *Arcibiskupov zápas*, s. 48 – 49.

276 ŠA BB, f. CO KNV 1954 – 1958, šk. č. 2, Návrh kádrových hľadísk pre kádrovanie duchovných všetkých cirkví; pozri tiež: PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 40, poznámka pod čiarou č. 23.

277 KAPLAN, Karel: *Stát a církev*, s. 361, Některé církevní otázky, referát soudruha Čepičky na předsednictví ÚV KSČ, 25. 4. 1949.

V novembri 1949 poveril Slovenský úrad pre veci cirkevné tajomníkov pôsobiacich na okresných národných výboroch úlohou vytvoriť si sieť tzv. ľudových dopisovateľov (dôverníkov), ktorí ich mali informovať o správaní jednotlivých kňazov v ich okolí a poskytovať informácie, ktoré mohli byť využité v rozhlase i tlači s cieľom „*povzbudiť rodu verných vlasteneckých kňazov a pranierovať kňazov reakčných*“. Pri vytváraní siete mali nadviazať na dôverníkov, ktorých už mali predchádzajúci cirkevní tajomníci akčných výborov. Preto mali týchto tajomníkov kontaktovať a zistiť mená ich dôverníkov. Ak to nebolo možné, mali si vyhľadať vlastných.²⁷⁸ Získaní dôverníci mali skladať o svojej spolupráci s cirkevným tajomníkom sľub.

Vytváranie siete dôverníkov však postupovalo pomerne pomaly. Napríklad v polovici roku 1950 hlásil banskobystrický krajský cirkevný tajomník, že sieť dôverníkov ešte nie je vytvorená, a ak áno, tak len slabo.²⁷⁹ V pravidelných plánoch úloh, ktoré cirkevní tajomníci vypracovávali, sa preto v priebehu prvej polovice 50. rokov pomerne často nachádzala aj úloha vybudovať si v okrese sieť dôverníkov.²⁸⁰ Napríklad v Banskobystrickom kraji sa vo väčšine obcí podarilo vytvoriť základnú sieť dôverníkov až v rokoch 1953 – 1954. Podľa zachovaných zoznamov dôverníci boli v drvivej väčšine členovia komunistickej strany.²⁸¹

Využívané prostriedky

Zrejme najrozšírenejším prostriedkom využívaným na aktivizovanie kňazov a ich zapájanie do vytýčených úloh boli najrôznejšie schôdze a porady. Takéto porady začali podľa inštrukcií z ústredia organizovať už cirkevní tajomníci okresných akčných výborov SNF v prvej polovici roku 1949. Na stretnutiach sa snažili kňazov nabádať a zaväzovať, aby sa zapojili do tzv. budovateľského úsilia. Kňazi mali následne žiadať od roľníkov plnenie svojich „povinností voči národu“, mali podporovať

278 SNA, f. SIÚC, šk. č. 1. List SIÚC kultovým referentom pri ONV z 15. 11. 1949.

279 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 43, Situačné hlásenie z 12. 8. 1950.

280 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 47, Návrh na uznesenie z pracovnej porady, 28. 12. 1951.

281 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57, Zoznamy cirkevných dôverníkov.

zjednocovanie mládeže, robotníkov a roľníkov, mali sa kladne zapojiť do osvetovej činnosti. Cirkevní tajomníci boli inštruovaní, aby schôdze s kňazmi nezvolávali prostredníctvom biskupských úradov a vyšších cirkevných hodnostárov na ne vôbec nepozývali. Referáty prednesené na poradách zdôrazňovali, že sú to práve biskupi, ktorí znemožňujú dohodu medzi štátom a cirkvou, čím škodia samotnej cirkvi.²⁸² Cirkevné oddelenie Ústredného akčného výboru Národného frontu vykonávalo pre nových tajomníkov v krajoch inštruktáže, na ktorých ich o. i. školilo o spôsobe vykonávania porád s kňazmi v okresoch i o potrebe sledovania „*škandalózných a nemravných deliktov u kňazov*“, ktoré mali okamžite hlásiť ÚAV SNF.²⁸³ Kňazov, ktorí na týchto stretnutiach prejavili ochotu spolupracovať, mali cirkevní tajomníci ďalej osobne navštevovať a inštruovať.²⁸⁴

Približne od začiatku roku 1950 sa porady pre kňazov organizovali v čoraz väčšej miere, avšak okruh a počet ich účastníkov sa viacmenej ustálil a ďalej nerástol. Zúčastňovali sa na nich len kňazi, ktorých štátna správa označovala za pokrokových, prípadne vlasteneckých. Už ako príprava na vyššie spomínanú veľkú konferenciu „vlasteneckých“ kňazov na Velehrade v júli 1950, ale najmä po nej, sa začali v krajoch uskutočňovať schôdzky „vlasteneckých“ kňazov. Ani napriek veľkému úsilíu štátnej správy sa týmito schôdzami nepodarilo zachytiť väčší počet kňazov.²⁸⁵

Schôdze sa mali stať skutočným nástrojom na ovplyvňovanie kňazov až po vytvorení kňazského mierového hnutia v polovici roku 1951. Obsah mierových schôdzí, uskutočňovaných na celoštátnej úrovni, v diecézach i dekanátoch v plnej miere určovala štátna správa. Hlavným cieľom týchto podujatí bolo neustále vplývať na kňazov, aby sa sami kladne postavili k budovaniu socializmu a v tomto smere pôsobili aj na ľudí vo svojich farnostiach. Ďalším zámerom bolo vytvorenie

282 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 88, Zápisnica zo schôdze s duchovnými v Trnave dňa 28. 4. 1949.

283 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 89, Správa cirk. oddelenia ÚAV SNF, 24. 2. 1949.

284 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 88, Zápisnica z porady v Piešťanoch dňa 27. 5. 1949.

285 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 212 – 214.

protiváhy voči vplyvu biskupov na kňazov a tiež odvádzanie kňazov od vlastnej pastoračnej činnosti.²⁸⁶

Popri mierových schôdzach sa však v dekanátoch uskutočňovali aj kňazské rekolekcie, na ktorých sa kňazi zaoberali výhradne pastoračnými a náboženskými otázkami. Keďže štátnej moci prekážalo uskutočňovanie rekolekcií s takýmto obsahom, hľadala spôsob na ich ovládnutie. Spočiatku sa uvažovalo o zlúčení rekolekcií s mierovými poradami, avšak nakoniec prevládla snaha o usmerňovanie rekolekcií prostredníctvom okresných cirkevných tajomníkov, ktorí sa mali postarať o ich „správnu“ náplň. V niektorých dekanátoch sa okresní cirkevní tajomníci dokonca pokúšali rekolekcie svojvoľne zakázať.²⁸⁷ Ako chcela štátna moc zmeniť náplň rekolekcií, možno vidieť z poznámok banskobystrického krajského cirkevného tajomníka Štefana Chovanca. Ten si po porade cirkevných tajomníkov 10. decembra 1952 v Bratislave na základe referátu predsedu SIÚC Š. Gažika o rekolekciách poznamenal: „*Farári doteraz zneužívali rekolekcie pre svoje ciele. Nehovorili na týchto to, čo sa nanášalo na DMV-KD, riešili si svoje otázky, ako budú viac rozširovať náboženskú výchovu.*“ Rekolekcie sa mali stať miestom, kde budú kňazi získavať „správny“ postoj k Svätej stolici. Preto ich bolo treba „*prinútiť aby hovorili o zločinnej politike Vatikánu. Na rekolekciách a tiež medzi veriacimi*“. Cirkevný tajomník mal nájsť niekoho spomedzi kňazov, kto túto a ďalšie podobné témy na rekolekciách prednesie, čím sa sledoval zámer „*vraziť klin medzi nich, nech sa vadia medzi sebou, či je to pravda alebo nie. Treba ich jednotu rozbiť, a takto panovať*“.²⁸⁸

V roku 1959 sa štátna moc snažila docieľiť, aby sa rekolekcie vykonávali pod patronátom kňazského mierového hnutia. V jednotlivých dekanátoch preto zriadili funkcie tajomníkov mierového hnutia a pripravovali pre nich školenia. Vyškolení tajomníci (kňazi) mali za-

286 Podrobnejšie sú tieto zámery opísané vyššie, v kapitole o Mierovom hnutí katolíckeho duchovenstva.

287 ARKABÚ Trnava, f. Apoštolská administratúra, Int. 20, Nr. 01654.

288 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57, Poznámky z porady KCT v Bratislave, 10. 12. 1952. (Podčiarknuté v origináli).

bezpečiť správnu orientáciu rekolekcií.²⁸⁹ Ako však vyplýva zo zápisov z jednotlivých rekolekcií, ktoré sa uskutočnili v Trnavskej apoštolskej administratúre po roku 1959, tajomníci mierového hnutia v dekanátoch neuspeli, pretože obsah rekolekcií ostal v prevažnej miere zameraný duchovne.²⁹⁰

Od roku 1953 sa však pre neuspokojivý priebeh znížila aj frekvencia mierových porád. Tieto sa už neuskutočňovali mesačne, ale len raz za štvrt' roka, čím pre cirkevných tajomníkov výrazne klesla možnosť osobne ovplyvňovať kňazov. Z tohto dôvodu sa začal klásť väčší dôraz na osobné návštevy a pohovory okresného cirkevného tajomníka u jednotlivých kňazov.²⁹¹ Tieto návštevy mali okresní cirkevní tajomníci považovať za svoju najdôležitejšiu úlohu vôbec. Pri pravidelných rozhovoroch s kňazmi im mali vysvetľovať politickú situáciu doma a v zahraničí, presviedčať ich o správnosti politiky vykonávanej stranou a viesť ich k účasti na boji za mier.²⁹² Povinnosťou cirkevných tajomníkov bolo navštíviť každého kňaza vo svojom okrese aspoň raz za mesiac, pričom kňazov zaradených do prvej kádrovej skupiny (spoľahliví) navštevovali častejšie a venovali im viac pozornosti. Dôvodom bol fakt, že práve títo kňazi sa niekedy ocitli v určitej izolácii od ostatných spolukňazov, ale najmä od veriacich, ktorí ich bohoslužby, najmä začiatkom 50. rokov, nezriedka otvorene bojkotovali. Cirkevní tajomníci sa ich preto snažili utvrdzovať o správnosti ich postojov. O všetkých návštevách podávali okresní cirkevní tajomníci pravidelné hlásenia nadriadeným orgánom v krajoch, ktoré o situácii referovali ústrediu v Bratislave.²⁹³

Onedlho sa však objavila kritika na adresu niektorých okresných cirkevných tajomníkov, pretože počas častých návštev nadviazali „*prílišné kamarátstvo s farármi*“, čo SlÚC hodnotil ako veľký nedostatok.

289 SNA, f. ÚV KSS – predsedníctvo, šk. č. 1010, Správa o cirkevno-politickej situácii za mesiac apríl 1959.

290 ARKABÚ Trnava, f. Apoštolská administratúra, Int. 20, Zápisy o priebehu mierových porád a rekolekcií v rokoch 1959 – 1960.

291 NA Praha, f. SÚC, šk. č. 2, Výhledový plán práce SÚC na rok 1953.

292 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 66, Príkaz predsedy Státního úřadu pro věci církevní č. 112, 20. 11. 1953.

293 SNA, f. SlÚC, šk. č. 1, Prípís SlÚC adresovaný cirkevným oddeleniam KNV z 26. januára 1950.

Podľa neho totiž existujú tajomníci, „ktorí si s farármi tykajú a dôsledok toho je že nemajú na takeho farára vplyvu, ako by mali vtedy, keby s nim jednali len v prípustných medziach“.²⁹⁴ Taktiež Kontrolno-inšpekčná skupina (KIS) vytvorená na Slovenskom úrade pre veci cirkevné v roku 1955 upozorňovala po inšpekcii vykonanej v jednotlivých krajoch a okresoch, že metódy a spôsoby, akými cirkevní tajomníci s kňazmi zaobchádzali, neboli vždy správne. Po kontrole v Nitrianskom kraji napríklad KIS upozorňovala, že niektorí tajomníci sa správali ku kňazom príliš odmerane, čím si nezískali ich dôveru. Avšak u väčšiny cirkevných tajomníkov sa pri kontakte s kňazmi „prejavilo prílišné kamarátstvo, utužené posedením pri poháriku (niekedy snád' fľaši) vína. Je potrebné, aby všetci OCT vedeli pri ponúkaní nájsť hranicu medzi slušnosťou a nadmernosťou, lebo farári vedia každú slabosť veľmi šikovne využiť vo svoj prospech“. Osobitne pracovníkom odboru pre veci cirkevné Krajského národného výboru v Nitre inšpekcia pripomínala, že aj od „pokrokových“ kňazov si musia zachovať patričný odstup a nedovoliť si oslovovanie krstným menom či tykanie.²⁹⁵ Popri návštevách kňazov sa cirkevní tajomníci mali snažiť vplývať aj na „pokrokových“ dekanov vo svojom okrese, aby sami navštevovali svojich kňazov a pozitívne na nich pôsobili. Avšak v prípade, ak dekan nepatril medzi „pokrokových“, bolo treba na neho, naopak, vplývať, aby sa medzi kňazmi pohyboval čo najmenej, „aby nám duchovných opačne nevychoval“.²⁹⁶

Zrejme najrozšírenejšou formou materiálnej podpory pre „spoláhlivých“ kňazov boli tzv. mimoriadne odmeny, inak nazývané aj odmeny za vyšší výkon – výkonnostné. Tieto odmeny navrhovali cirkevní tajomníci na okresoch a schvaľoval ich krajský cirkevný tajomník. V prípade vyššie postavených kňazov navrhoval odmeny krajský cirkevný tajomník a schvaľoval ich priamo Slovenský úrad pre veci cirkevné. Tieto odmeny sa vyplácali z tzv. dispozičného fondu, ktorý bol v roku 1949 zriadený na Slovenskom úrade pre veci cirkevné. Oficiálnym dôvodom na udelenie odmeny mala byť „činnosť mimo

294 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 37, Plán práce na rok 1954.

295 SNA, f. SIÚC, šk. č. 10, Správa o cirkevnopolitickej situácii a práci KNV odboru pre veci cirkevné a OCT v nitrianskom kraji z 8. 8. 1955.

296 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57, Zápisnica napísaná na riadnej mesačnej porade CT, 21. 2. 1952.

pastorácie na poli budovania socializmu“. Odsúhlasené odmeny tak bývali najčastejšie zdôvodňované frázami typu: kňaz „*je verejne činný ako predseda Diecézneho mierového výboru*“, „*spolupracuje s ľudovou správou*“, „*pracuje v odbočke ZČSSP*“, „*je známy ako pokrokový kazateľ*“, „*pomáha rozvoju JRD*“, „*vychádzal v ústrety orgánom štátnej správy pri riešení rôznych cirkevno-politických problémov*“ a podobne. Odmena mala byť teda priznávaná „spoľahlivým“ kňazom, ktorí v dostatočnej miere vykonávali činnosti vyžadované štátnou správou. Slovenský úrad pre veci cirkevné často prízvukoval cirkevným tajomníkom, že udelenie odmeny a jej výšku treba pravidelne prehodnocovať, aby si kňazi na ňu nezvykli a nebrali ju ako samozrejmosť.²⁹⁷ Skutočný cieľ udeľovania odmien a ich pravú podstatu zachytil vo svojich poznámkach banskobystričský krajský cirkevný tajomník. Ten si po jednej z porád krajských cirkevných tajomníkov v decembri 1952 v Bratislave v súvislosti s udeľovaním výkonnostných odmien poznamenal: „*Treba korumpovať farárov, a takto ich medzi sebou rozbiť, vraziť klin medzi nich. Peniaze sú v našich rukách politickým nástrojom a tento nástroj nevyužívame v prospech nás.*“²⁹⁸

Postupne pri udeľovaní výkonnostných odmien začala štátna správa presadzovať, aby sa udeľovali aj tým kňazom, ktorí sú v pastoračii vlažní, prípadne ju priamo zanedbávajú. Podľa tohto prístupu už nebolo nevyhnutné byť aktívny pri budovaní socializmu, ale byť nečinný na poli pastorácie a udržiavania náboženského života. Veľavravne túto prax zachytil opäť krajský cirkevný tajomník z Banskej Bystrice: „*Teraz budeme považovať za vlasteneckého kňaza toho, kto bude menej ľudí ťahať do kostola, menej omší robiť. Ten bude vlastenecký, kto bude menej nábožný, kto bude nábožensky len vlažný vo svojich povinnostiach. Takémuto budeme dávať výkonnostné. Nech obslúži veriacich, ale len vlažne a nevyvíja aktivitu veľkú.*“²⁹⁹ V takýchto prípadoch boli odmeny zdôvodnené napríklad vetami: „*pri vyučovaní náboženstva je*

297 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 37, Odmena za vyšší výkon duchovných – prešetrovanie, 7. 8. 1952.

298 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57, Poznámky z porady KCT v Bratislave, 10. 12. 1952.

299 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 57, Poznámky z porady KCT v Blave. (Dokument bez dátumu.)

vlažný“, „nie je šíriteľom náboženského života“, „neaktivizuje náboženský život“, „na filiálkach vôbec náboženstvo nevyučuje“. Napríklad spišskému kapitulnému vikárovi Ondrejovi Schefferovi navrhol krajský cirkevný tajomník v Košiciach Janitor v januári 1954 udeliť odmenu 2 000 Kčs za to, že kapitulný vikár neplánoval uskutočniť v roku 1954 žiadne birmovky.³⁰⁰ V tomto postupe sa zrkadlila snaha štátnej moci o postupné umŕtvenie náboženského života aj prostredníctvom kormumpovania kňazov.

S cieľom znížiť celkový objem výdavkov vynakladaných na cirkvi zaviedol v roku 1957 Odbor pre veci cirkevné Povereníctva školstva a kultúry nový spôsob výplaty výkonnostných odmien. Kým dovtedy udeľovali odmeny mesačne, od III. štvrťroku 1957 ich vyplácali štvrťročne pozadu. Okrem zníženia celkovej sumy tým mali získať dosť času na to, aby sa k návrhom mohli vyjadriť aj vedúci odborov pre veci cirkevné rád KNV a zmocnenci na biskupských úradoch.³⁰¹ I napriek tomu však v decembri 1959 upozorňoval Odbor pre veci cirkevné PŠaK predsedu Krajského národného výboru v Bratislave, že odmeny pre kňazov sa nevyužívajú správne, pretože mnohým sa poskytujú paušálne bez dostatočného konkrétneho hodnotenia a „za takýchto podmienok táto zvláštna odmena potom neplní svoju funkciu“. Povereníctvo preto vyzývalo, aby boli odmeny poskytnuté len tým kňazom, „ktorí neaktivizujú náboženský život, zaujímajú jednoznačne lojálny postoj k socialistickému zriadeniu a vychádzajú štátnej správe v ústrety pri usmerňovaní náboženského života a zúčastňujú sa na práci mierového hnutia duchovenstva“. Hodnotenie každého kňaza podľa týchto kritérií malo tiež podstatne znížiť celkovú vyplácanú sumu.³⁰² Podľa stanovených kritérií sa odmeny vyplácali ešte aj v roku 1966.³⁰³ Štátna moc teda finančne odmeňovala kňazov, ktorí plnili jej požiadavky,

300 SNA, f. SIÚC, šk. č. 8, Vyplácanie odmien za mimoriadne výkony cirkevným hodnostárom v roku 1954.

301 SNA, f. PŠaK, šk. č. 192, Smernice pre vyplácanie odmien cirkevným hodnostárom za mimoriadne výkony – návrh na zmenu.

302 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 83, Vyplácanie odmien duchovným za vyšší výkon, 7. 12. 1959.

303 SNA, f. P SNR ŠaK, Hodnotenie funkcionárov rim. kat. cirkvi navrhnutých na finančnú odmenu v I. štvrťroku 1966.

prípadne si neplnili povinnosti a nevyvíjali snahy o rozvoj a udržiavanie náboženského života medzi ľuďmi. Takéto postupy však nevyužívali len voči kňazom, ale napríklad aj voči laickým učiteľom náboženstva. Košický krajský cirkevný tajomník referoval svojim nadriadeným, že *„niektorí riaditelia škôl nechápu našu politiku, lebo nechcú vyplácať odmenu takým učiteľom náboženstva, ktorí sú nedbanliví a sústavne vymeškávajú“*.³⁰⁴

Tak ako sa udelenie výkonnostnej odmeny malo stať prostriedkom na utlmenie pastoračnej aktivity, malo sa na druhej strane jej demonštratívne odobratie alebo zníženie stať formou trestu za prílišnú či neželanú aktivitu. Napríklad funkcionárom mierového hnutia Štefanovi Záreczkému a rožňavskému kapitulnému vikárovi Zoltánovi Belákovi sa výkonnostné odmeny v marci 1955 znížili o 500 Kčs. Dôvodom bolo, že presadzovali udržanie pôvodného rozsahu Katolíckych novín na ôsmich stranách týždenne (oproti plánovaným šiestim) a rozšírenie edičnej činnosti Spolku svätého Vojtecha.³⁰⁵ Podobne aj v prípade istého kňaza, pôsobiaceho v obci Nesvady (okres Komárno), ktorý dal opraviť plot okolo kostola bez toho, aby si od okresného cirkevného tajomníka vyžiadal súhlas. Okresný cirkevný tajomník požiadal svojho nadriadeného o radu, ako by mohol tohto kňaza aj na výstrahu iných potrestať. Nazdával sa, že *„potrestať menovaného je potrebné už aj z toho dôvodu, že sa jedná o agilného kňaza, aby sme mu odobrali chuť od takýchto výstrelkov“*.³⁰⁶ Krajský cirkevný tajomník odporučil odobrať kňazovi na tri mesiace výkonnostný príplatok.

Nástrojom v rukách štátnej moci na získavanie kňazov sa stali nielen mimoriadne odmeny, ale už od roku 1949 aj samotné platy kňazov. S ich využitím počítal už samotný zákon o hospodárskom zabezpečení cirkvi č. 217/1949 Zb. Už na prelome rokov 1949/1950 skúšali cirkevní tajomníci vyplácať plat aj tým kňazom, ktorí sa v predchádzajúcom období postavili proti schizmatickej Katolíckej akcii. Cieľom štátnej správy bolo zistiť, či sa títo kňazi po *„obdržaní platu nepreorientujú“*.³⁰⁷

304 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 38, Cirkevnopolitická situácia č. 6.

305 SNA, f. SIÚC, šk. č. 9, Odmeny pre cirkevných hodnostárov v roku 1955.

306 ŠA BA, f. OŠaK KNV, šk. č. 11, Disciplinárne konanie voči duchovnému, ktorý nedodržiava nariadenia štátnych orgánov, 10. 7. 1961.

307 SNA, f. SIÚC, šk. č. 1, Hlásenie KNV NR, 16. 2. 1950.

Ďalším zo spôsobov podpory „spoľahlivých“ kňazov bolo udeľenie finančných prostriedkov na rôzne stavebné aktivity vo farnosti. V prípade, že chcel takýto kňaz rekonštruovať kostol vo svojej farnosti, mohol rátať s povolením a pomocou orgánov vykonávajúcich cirkevný dozor. Napríklad Ondrejovi Schefferovi (neskoršiemu spišskému kapitulnému vikárovi) Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu pre jeho kladný postoj k režimu poskytol v lete 1949 na opravu kostola v Bobrovci 150 tisíc korún.³⁰⁸ Tento spôsob podpory však sledoval aj iný cieľ než spomenuté výkonnostné príplatky. Zatiaľ čo tzv. výkonnostné malo byť skôr formou motivácie kňaza k určitej činnosti (či nečinnosti), finančná podpora na stavebné aktivity, udeľovaná „vlasteneckým“ kňazom, mala zvýšiť ich popularitu medzi veriacimi a vytvoriť dojem, že „vlastenecký“ kňaz je v konečnom dôsledku pre cirkev prospešnejší než kňaz „reakčný“.

Niekedy sa ako forma podpory režimu lojálnych kňazov uplatnila aj pomoc v rozličných problémoch. Napríklad v novembri 1950 sa banskobystrická cirkevná päťka zaoberala prípadom istého kňaza, ktorý bol predvolaný pred Štátny súd v Bratislave ako obžalovaný. *„Nakoľko menovaný je vlastenecký kňaz a exponuje sa ako taký, zúčastnil sa všetkých akcií vlast. [vlasteneckých] kňazov, mal verejné prejavy ako v merítke miestnom tak aj v okresnom, chodí ako delegát vlast. [vlasteneckých] duch. [duchovných] aj na krajské slávnosti,“* uzniesla sa cirkevná päťka navrhnúť Slovenskému úradu pre veci cirkevné, nech na štátnom súde zariadi, aby *„menovaný nebol odsúdený lebo by to poškodilo len nám a vlast. [vlasteneckému] hnutiu. V najhoršom nech rozsudok je podmienený“*.³⁰⁹

„Spoľahliví“ kňazi mali byť tiež umiestňovaní na lepšie fary a malo im byť umožnené využívať rôzne rekreačné pobyty v kúpeľoch.³¹⁰ V roku 1965 navrhovalo Predsedníctvo Stredoslovenského krajského výboru KSS prijať opatrenie, aby pri odchode kňazov do zahraničia vyžadoval od nich národný podnik Čedok odporúčenie od cirkevného tajomníka. Pri ceste do socialistických krajín

308 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 88, Záležitosť opravy kostola v Bobrovci, 20. 7. 1949.

309 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 46, Zápisnica zo zasadania cirkevnej päťky KNV – CO BB, 14. 11. 1950.

310 ŠA BA, f. CO KNV 1949 – 1959, šk. č. 4, Pokyny SLOVUC, 26. 6. 1950.

postačovalo odporúčenie od okresného cirkevného tajomníka, na cestu do kapitalistických štátov bolo treba odporúčenie od krajského tajomníka. Týmto opatrením chcelo predsedníctvo krajského výboru KSS dosiahnuť, aby sa „*dostávali do zahraničia len takí duchovní, ktorí si to zaslúžia s ohľadom na ich postoj k nášmu zriadeniu*“.³¹¹ Aj toto mal byť jeden zo spôsobov, ktorými chcel režim upevniť svoj „výchovný“ vplyv na kňazov a vyslať im signál, že postavením sa na „správnu stranu“ môžu získať viaceré výhody.

Zvláštnu pozornosť a podporu venovali tým kňazom, ktorí sa dostali do konfliktu so svojim biskupom či dekanom. Práve tento motív zohral významnú úlohu aj v prípade viacerých „vlasteneckých“ kňazov, akými boli Alexander Horák, Jozef Lukačovič, či Ondrej Scheffer.³¹² Inštrukcie, ktoré v jednotlivých prípadoch podával svojim cirkevným tajomníkom nadriadený orgán (či už ÚAV SNF, SIÚC alebo cirkevný odbor PŠaK), mali za cieľ kňazov podporiť a vzniknuté rozpory ešte viac prehliť. Keď sa napríklad cirkevný tajomník Krajského akčného výboru v Žiline obrátil na Ústredný akčný výbor SNF s otázkou, ako postupovať v prípade istého kňaza, ktorý má so svojim biskupom nezhody, lebo ho preložil na iné pôsobisko, dostal odpoveď: „*bolo by dobré, keby si sa pokúsil menovaného získať a jeho zlý pomer k biskupovi ešte viac zvýšiť*“.³¹³ V tomto smere je azda najvýrečnejším prípad kňaza, ktorý v roku 1949 pôsobil ako profesor náboženstva na gymnáziu v Topoľčanoch a tiež ako duchovný správca tamojšej nemocnice. Keď sa ho jeho biskup rozhodol preložiť na iné pôsobisko, kňaz to odmietol a ostal naďalej pôsobiť v Topoľčanoch. Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu rýchlo rozhodol o nutnosti poskytnúť kňazovi „*všetku politicko-morálnu i hmotnú pomoc a tiež zabezpečiť, aby orgány ľudovej moci chránili ho pred zlou vôľou jeho cirkevných nadriadených*“. Preto:

311 ŠA BB, f. OŠaK KNV 1960 – 1969, šk. č. 44, Informatívna správa o plnení uznesení pléna Stredoslovenského krajského výboru KSS z 2. 11. 1963 o cirkevno-politickej situácii a vedeckoateistickej výchove.

312 HALKO, Jozef: Pokus o psychologickú črtu mierového kňaza. In: HALKO, Jozef (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov*, s. 93 – 97.

313 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 88, List ÚAV SNF pre s. Sadeckého, KAV SNF Žilina, 28. 9. 1949.

- kultový odbor Povereníctva školstva vied a umení nemal dovoliť vymenovanie iného profesora náboženstva na topolčianskom gymnáziu;
- prípadný nový vyučujúci poverený biskupom mal byť dopredu informovaný, že štátny súhlas na toto miesto nedostane a mal byť vyzvaný, aby na miesto nenastúpil;
- riaditeľstvo gymnázia nemalo pripustiť na vyučovanie náboženstva inú osobu;
- Krajský akčný výbor v Nitre a Okresný akčný výbor v Topolčanoch mali zabezpečiť, aby zo strany veriaceho obyvateľstva v Topolčanoch bola spomenutému kňazovi vyjadrená morálna podpora;
- Povereníctvo zdravotníctva nemalo pripustiť zmenu na miesto duchovného správcu v topolčianskej nemocnici.³¹⁴

Na základe intervencie generálneho tajomníka ÚAV SNF L. Holdoša KNV v Nitre kňazovi priznal okamžité tzv. výkonnostné vo výške 1 500 Kčs, ktoré sa mohlo v budúcnosti podľa potreby zvýšiť do najvyššej miery na 2 000 Kčs mesačne.³¹⁵ Využívanie a prehľbovanie rozporov a nezhôd medzi kňazmi a ich biskupmi bolo len ďalším zo spôsobov, ktorými chcela štátna moc v duchu hesla „*divide et impera*“ získavať kňazov na svoje ciele a oslabovať autoritu biskupov.

Popri snahe získavať kňazov na spoluprácu so štátnou správou mali cirkevní tajomníci osobitným spôsobom zamerať svoju pozornosť na mladých kňazov („*mladé cirkevné kádre*“), ktorí údajne nie sú zaťažení starými spôsobmi náboženského života a „*dajú sa ľahšie ohnúť*“. „*Tieto mladšie kádre sú, ako vieme, odkázané i na finančnú pomoc zo strany štátu čo my musíme vedieť využiť*“. Tajomník mal pri svojom

314 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 88, Záznam o prípade prof. náboženstva [...] v Topolčanoch, 12. 10. 1949; HAŤKO, Jozef: *Rozbit' Cirkev*, s. 83.

315 SNA, f. ÚAV SNF, šk. č. 88, List predsedu KNV v Nitre pre gen. taj. ÚAV SNF, 22. 10. 1949.

pôsobení na mladého kňaza využívať aj jeho sociálny pôvod a určitým spôsobom mu citovo pripomenúť ťažký život jeho príbuzných či rodičov a pracujúcich v minulosti. Kňazov, ktorých sa mu podarilo „ohnúť“, mal použiť tak, aby sa stali „*tlmočníkmi našej vôle medzi ostatnými kňazmi a veriacimi občanmi. Pri tom nezabúdať na diferencovanie a vedieť využívať vlašných kňazov, pracovať tak, aby sme ich rozbili lebo takto môžeme lepšie nad nimi vládnuť*“.³¹⁶

316 ŠA BB, f. CO KNV 1949 – 1954, šk. č. 64, Ideový plán pracovných úloh pracovníkov cirkevných oddelení v roku 1953.

V osídlach Štátnej bezpečnosti

V tejto časti upriamim pozornosť na využívanie kňazov Štátnou bezpečnosťou (ŠtB). Pokúsim sa priblížiť rôzne oblasti, na ktoré ŠtB zameriavala svoju pozornosť prostredníctvom tajných spolupracovníkov, ktorých sa jej podarilo získať z radov kňazov. Je známe, že Štátna bezpečnosť sa snažila prenikať pomocou tajných spolupracovníkov do všetkých cirkví a náboženských spoločností, ktoré počas komunistickej totality v Československu pôsobili. Vzhľadom na veľkosť, celkový vplyv medzi ľuďmi i prepojenosť jednotlivých cirkví so zahraničím je prirodzené, že najväčšiu pozornosť venovala ŠtB práve katolíckej cirkvi.

Pri uvádzaní konkrétnych prípadov, v ktorých figurovali tajní spolupracovníci Štátnej bezpečnosti, sa usilujem poukázať na to, do akej miery sa ŠtB podarilo prostredníctvom týchto spolupracovníkov preniknúť do prostredia cirkvi, do blízkosti sledovaných osôb či inštitúcií. Taktiež chcem uvedením niektorých konkrétnych prípadov načrtnúť, na aké ciele sa snažila ŠtB svojich tajných spolupracovníkov zameriavať, aké úlohy mali plniť, prípadne aké informácie získavať. Cieľom nie je poukazovať na morálnu vinu alebo nevinu tajných spolupracovníkov, či skúmať okolnosti, za akých sa dostali do osídliel spolupráce s ŠtB.

V texte sa pomerne často vyskytuje terminológia, ktorú vo svojich správach uvádzala Štátna bezpečnosť, pričom obsah niektorých pojmov je v súčasnosti už menej známy, prípadne významovo posunutý. Z tohto dôvodu pri prvom použití takejto terminológie jej význam vysvetľujem. V niektorých prípadoch uvádzam termíny a pojmy z dobových dokumentov, ktoré vzišli z činnosti štátnych úradov či príslušníkov Štátnej bezpečnosti, v úvodzovkách, pretože je v nich vyjadrené ich subjektívne a často nespravodlivé hodnotenie osôb, vzťahov či organizácií.

Cirkev ako objekt záujmu ŠtB

Cirkev bola v komunistickom Československu jedinou legálne pôsobiacou inštitúciou, ktorej svetonázorová orientácia sa nezhodovala, ba priam odporovala oficiálnej štátnej ideológii marxizmu-leninizmu. To si uvedomovali aj predstavitelia štátnej moci a štátnych orgánov, a to

bol aj jeden z dôvodov, prečo pôsobeniu cirkvi venovali pomerne veľkú pozornosť. Je len samozrejmé, že cirkev sa nemohla vyhnúť ani dozoru a všetkým metódam práce Štátnej bezpečnosti. Bezpečnostné orgány zameriavali svoju pozornosť na cirkev už od ovládnutia vedúcich štátnobezpečnostných štruktúr komunistami, teda ešte pred februárovým prevratom. ŠtB sa už v tomto období vytvárala ako nástroj v rukách vedúcich komunistických predstaviteľov, ktorých cieľom bolo okrem iného zlomiť vplyv cirkvi v spoločnosti.³¹⁷

Konkrétne snahy bezpečnosti získať informátorov spomedzi kňazov možno predpokladať už v roku 1947. Začiatkom roku 1947 totiž VII. odbor (Štátna bezpečnosť) ministerstva vnútra vydal smernice pre činnosť oblastných spravodajských pobočiek, v ktorých ako cieľ určil vytvorenie masovej agentúrnej siete na kontrolu celej spoločnosti. Podľa smernice mali byť spolupracovníci získavaní „zo všetkých vrstiev národa tak, aby sme zo všetkých povolaní a miest dostávali správy, ktoré by nám poskytli verný obraz skutočnosti“.³¹⁸ Je pravdepodobné, že pokusy o agentúrne preniknutie medzi kňazov vyvíjali bezpečnostné orgány už v tomto období. Nie je však možné s určitosťou povedať, či boli tieto snahy úspešné. Na prelome rokov 1948/1949 však už bezpečnosť zhromažďovala informácie o každom kňazovi.³¹⁹ Na ďalší postup štátnej cirkevnej politiky bolo nevyhnutné poznať postoje každého kňaza voči politickému zriadeniu. O to sa snažili štátnobezpečnostné orgány aj orgány štátnej správy.³²⁰ V rámci Štátnej bezpečnosti pôsobili už v roku 1949 pracovníci, ktorí sa venovali výhradne cirkevným otázkam.³²¹

317 KAPLAN, Karel: *Štát a cirkev*, s. 20 – 22. Pozri tiež monografiu: MEDVECKÝ, Matej: *Za červené Slovensko. Štátna bezpečnosť a politické spravodajstvo na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2011, 344 s.

318 ŽÁČEK, Pavel: „Ostrá zbraň“ Štátnej bezpečnosti. Spolupracovníci politickej polície v smerniciach pre agentúrno-operatívnu prácu, 1947 – 1989. In: *Pamäť národa*, 2004, č. 1, s. 4. Pozri tiež: MEDVECKÝ, Matej: *Za červené Slovensko*, s. 132.

319 PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*, s. 84.

320 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkev na Slovensku*, s. 54.

321 BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Cirkevní komise ÚV KSČ*, s. 124.

Okresné oddelenia Štátnej bezpečnosti viedli zoznamy kňazov pôsobiacich v ich obvode aj neskôr, v 50. rokoch. V zoznamoch evidovali základné údaje o kňazoch (meno, momentálnu funkciu, dátum a miesto narodenia, súčasné bydlisko), ale najmä ich postoj k novému politickému systému. V rôznych verziách týchto zoznamov sú údaje zachytené rozlične. Niekde je postoj kňaza voči štátnej moci zachytený jedným slovom, inde je podrobne opísaná jeho práca pre alebo proti výstavbe socializmu.³²² Okrem týchto zoznamov boli všetci „reakční kňazi“ zaraďovaní aj do evidencie tzv. bývalých ľudí a iných osôb „nebezpečných ľudovodemokratickému zriadeniu“.³²³ Osoby vedené v tejto evidencii bezpečnostné orgány prednostne rozpracovávali, pozorovali, prípadne evidovali v rôznych druhoch zväzkov.

Bezpečnosť vykonávala dozor nad predstaviteľmi cirkvi odpočúvaním, prehliadkami bytov, kontrolou korešpondencie či sledovaním. Jedným z najdôležitejších prostriedkov bol však systém tzv. agentúry, teda tajných spolupracovníkov, ktorých ŠtB získavala tak spomedzi kňazov, ako aj laikov. Prostredie cirkvi sa však od ostatných záujmových skupín, o ktoré sa ŠtB zaujímala, líšilo. Sami príslušníci Štátnej bezpečnosti si uvedomovali, že práca „s agentúrou na tomto úseku je oveľa ťažšia než v iných štátobezpečnostných problematikách. Už jej budovanie prináša orgánom štátnej bezpečnosti podstatne viac ťažkostí a starostí“.³²⁴ Dôležitou podmienkou úspechu agentúrneho preniknutia do ktorejkoľvek problematiky totiž bolo využívanie takých tajných spolupracovníkov, ktorí mali dôveru prostredia, kde pôsobili. V prípade cirkvi to však znamenalo využívanie veriacich osôb, teda tých,

322 AÚPN, f. B 8, 6-3, Krajská správa (KS) Zboru národnej bezpečnosti Bratislava (ZNB BA) a útvary Ministerstva vnútra (MV) v Západoslovenskom kraji, šk. č. 1, i. č. 6. Duchovní v okrese Želiezovce – zoznam.

323 Stalo sa tak na základe rozkazu ministra vnútra Rudolfa Baráka z 3. januára 1959. Rozkaz ministra vnútra č. 1/1959 dostupný na: http://www.upn.gov.sk/data/projekty/rozказы-mv/RMV_01_59.pdf. Ako „bývalí ľudia“ boli označovaní všetci „predfebruároví“ majitelia podnikov, veľkoobchodníci, majitelia veľkostatkov, vyšší činitelia justície, niektorých ministerstiev, polície, armády, bývalí funkcionári politických strán atď.

324 CUHRA, Jaroslav: Katolícká cirkev prelomu 80. let v diplomových prácich příslušníků StB (krátká analýza a edice dokumentů). In: *Securitas Imperii* 5, Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu P ČR, 1999, s. 26.

ktoré odmietali ideológiu marxizmu-leninizmu a verejne nepodporovali komunistický režim.³²⁵ Aj napriek týmto podmienkam však bola Štátna bezpečnosť vo svojom snažení vo viacerých prípadoch úspešná.

Vo všeobecnosti možno povedať, že určitý počet spolupracovníkov sa podarilo získať na základe dobrovoľnosti alebo na základe „vlasteneckom“ (spolupracovník sa zaviazal podávať bezpečnosti informácie s úmyslom pomôcť pri ochrane štátu či politického systému). Iným dôvodom bolo poskytnutie určitej protihodnoty od orgánov ŠtB – napríklad možnosť získať vyššie vzdelanie, lepšie zamestnanie či povolenie vycestovať do zahraničia. Najzávažnejším dôvodom na získanie na spoluprácu s ŠtB bolo využívanie kompromitujúcich materiálov, skutočností, ktoré mohli byť v prípade odmietnutia spolupráce zverejnené, alebo z nich vyvoodené dôsledky (teda vydieranie).³²⁶

V sledovanom období (50. a 60. roky) sa všetky uvedené postupy v rozličnej miere a intenzite využívali aj na získavanie tajných spolupracovníkov spomedzi kňazov. Z doteraz preštudovaných agentúrnych zväzkov vyplýva, že kňazov, ktorých sa Štátnej bezpečnosti podarilo získať na spoluprácu na základe poskytnutia určitej protihodnoty, bola najmenšia časť. Ak predsa, ponúkanou protihodnotou bola najčastejšie možnosť dostať sa do pastorácie (v prípade, že kňaz nemal štátny súhlas alebo bol vo väzení), ponuka rýchleho kariérneho postupu, vybavenie lepšieho pôsobiska – farnosti či možnosť vycestovania do cudziny, najmä tzv. kapitalistickej.

Niektorí kňazi spolupracovali s ŠtB aj dobrovoľne, z tzv. vlasteneckých pohnútok. Kňazom však zväčša nešlo o pomoc pri ochrane štátu, ale skôr o ich záujem prispieť (svojským spôsobom) k riešeniu náboženských otázok. Nezriedka to totiž boli kňazi (často aktívne zapojení do činnosti Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva, neskôr Združenia katolíckych duchovných – *Pacem in terris*), ktorí si želali zlepšenie vzťahov medzi cirkvou a štátom, pričom prekážku videli v činnosti tzv. podzemnej cirkvi či laického apoštolátu. Presvedčenie,

325 CUHRA, Jaroslav: Katolícká cirkev prelomu 80. let v diplomových prácich příslušníků StB (krátká analýza a edice dokumentů). In: *Securitas Imperii* 5, Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu P ČR, 1999, s. 26.

326 Bližšie pozri napríklad práce: PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*, s. 56; PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly*, s. 26.

že „reakční“ kňazi a tajná cirkev svojimi aktivitami škodia vzťahu štátu a cirkvi, ich viedlo k dobrovoľnému súhlasu so spoluprácou s ŠtB, v snahe potlačiť ich činnosť.³²⁷ Určitú úlohu zohrával zrejme aj fakt, že tzv. reakční kňazi pôsobili medzi veriacimi zväčša veľmi horlivo a tešili sa u nich veľkej obľube, zatiaľ čo kňazov aktívne zapojených do provládnych kňazských organizácií (pre svoj provládny postoj, ale i určitú pasivitu) nezriedka veriaci zaznávali.

Najčastejším spôsobom, ako ŠtB získavala na spoluprácu, bolo použitie rôznych kompromitujúcich materiálov, ktoré nemuseli byť zverejnené či inak použité, ak kňaz súhlasil so spoluprácou.³²⁸ Ako kompromitujúce sa pritom využívali jednak také skutky, ktoré sa všeobecne považovali za trestné činy (sprenevera finančných prostriedkov, útek z miesta dopravnej nehody a pod.), ale aj také, ktoré boli stíhateľné len podľa pokrivenej socialistickej zákonnosti (vykonávanie nepovolenej náboženskej činnosti, pomoc ukrývajúcim sa kňazom, či nedovolená oprava kostola). Na vydieranie bezpečnosť aktívne využívala aj informácie o skutkoch či správani, ktoré síce neboli protizákonné, avšak boli v rozpore s kresťanskou morálkou a s kňazským stavom (najmä porušovanie celibátu a alkoholizmus). Nezriedka Štátna bezpečnosť využívala na vydieranie kňazov aj účelovo vykonštruované obvinenia, ktoré nemali reálny základ.³²⁹

Určité usmernenie, ako využívať pri získavaní tajných spolupracovníkov kompromitujúci materiál, obsahoval už tajný rozkaz ministra Národnej bezpečnosti Ladislava Kopřivu o práci s agentmi, vydaný koncom roka 1951. V ňom sa pracovníkom ŠtB ukladala pri získavaní tajných spolupracovníkov povinnosť sústrediť kompromitujúci materiál, „*a to vždy do takej miery, aby si viazaná osoba jasne uvedomila, že celá jej ďalšia existencia je závislá od spolupráce s bezpečnosťou*“.³³⁰ Tým sa mal získavaný človek dostať pod silný tlak, ktorý by mu neumožnil odmietnuť spoluprácu s orgánmi Štátnej bezpečnosti. Rovnako aj v ďalších smerniciach o práci s agentúrou, vydaných

327 PAVOL, Jozef: *Láska k vlasti alebo strach o vlastnú existenciu*, s. 172.

328 GULA, Marián: *Spolupráca ľudí z cirkvi s ŠtB*, s. 603 – 604.

329 PLACHÝ, Jiří: *Vybrané otázky a odpovědi k tématu spolupráce katolických kněží se Státní bezpečností*. Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/clanky/knezi.pdf>

330 ŽÁČEK, Pavel: „*Ostrá zbraň*“ *Štátnej bezpečnosti*, s. 9.

začiatkom 60. rokov, sa uvádzali niektoré usmernenia na získavanie spolupracovníkov na základe kompromitujúcich skutočností. Podľa nich mali byť kompromitujúce materiály, na základe ktorých mal byť agent viazaný, riadne preverené a dokumentačne podložené. Pracovník ŠtB mal pritom využiť „*len také poznatky o kompromitujúcej činnosti, pri ktorých je predpoklad, že ovplyvnia rozhodnutie kandidáta*“. Azda až úsmevne pôsobí odporúčanie, aby pracovník bezpečnosti usmerňoval spolupracovníka získaného na základe kompromitujúcej činnosti tak, aby túto činnosť už ďalej nevykonával. „*Musí ho sústavne politicky viesť, aby z neho vychoval riadneho človeka*.“³³¹

Niektorý z týchto spôsobov získania, prípadne ich rôzne kombinácie, možno nájsť v každom agentúrnom spise, v ktorom je uvedené, na akom základe Štátna bezpečnosť spolupracovníka zaviazala. Je veľmi pravdepodobné, že kňazi mali aj ďalšie dôvody prijať spoluprácu s ŠtB. V oficiálnych dokumentoch ich však ŠtB nemohla a zrejme ani nechcela zaznamenať.³³² Napríklad: *strach* – v atmosfére strachu, ktorú sa najmä v prvej polovici 50. rokov darilo vytvárať aj vďaka množstvu vykonštruovaných procesov a obvinení, ako aj brutálnymi spôsobmi vyšetrovania, nemuseli príslušníci ŠtB ani použiť kompromitujúci materiál. Pri kontakte s príslušníkmi bezpečnosti jednoducho dostal vyhliadnutý „kandidát“ strach z toho, čo by mohlo nasledovať po odmietnutí spolupráce. Na zastrašenie orgány ŠtB veľmi často využívali aj kratšie či dlhšie zaistenie, alebo uväznenie, ktoré dokázalo nalomiť vôľu odporovať. *Neodhadnutie situácie* – kňaz sa mohol domnievať, že dokáže príslušníkov ŠtB takpovediac „vodiť za nos“ a udržať si situáciu pod kontrolou aj po pristúpení na spoluprácu, prípadne vďaka spolupráci dokáže získať výhody pre cirkev. *Túžba po dobrodružstve* – túžba patríť k akejsi tajnej organizácii a vedieť viac ako ostatní. *Frustrácia* – kňaz bol nespokojný so svojím životom, prípadne mal osobné konflikty

331 ŽÁČEK, Pavel: „Ostrá zbraň“ Štátnej bezpečnosti, s. 16.

332 BUSS, Gregor: Why did Catholic Priests Collaborate with the Stasi? Answers from the Files of the Secret Police in the Former GDR. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 638 – 640; BUSS, Gregor: Katolíctví kněží jako neoficiální spolupracovníci Státní bezpečnosti. Typologie. In: *Salve. Revue pro teologii a duchovní život*, roč. 21, 2011, č. 1, s. 19 – 30.

s ľuďmi vo svojom okolí. V takom prípade sa príslušník ŠtB, ktorý prichádzal s kňazom častejšie do kontaktu, mohol pre neho stať jednou z mála osôb, s ktorou si rozumel. Hoci sa tento dôvod môže zdať veľmi nepravdepodobný, možno poukázať na povinnosti, ktoré príslušníkom ŠtB ukladala Smernica o agentúrno-operatívnej práci z roku 1954. Podľa nej mali príslušníci bezpečnosti k sebe agentov „zručne pripútavať“, a to tým, že budú od nich nielen žiadať plnenie úloh, ale prejavovať aj starostlivosť o ich osobný život.³³³ Ďalším dôvodom mohla byť *slabá vôľa*, keď kňaz napriek tomu, že si uvedomoval nesprávnosť prijatia záväzku spolupráce, nenašiel v sebe dost' odhodlania a pevnej vôle, aby spoluprácu s ŠtB odmietol.³³⁴ Tieto a mnohé ďalšie dôvody, pre ktoré spolupracovník skutočne prijal záväzok spolupráce, samozrejme nie sú uvedené v agentúrnych spisoch a ich existencia je v súčasnosti (bez osobného svedectva dotknutej osoby) len veľmi ťažko poznateľná. Za každým prípadom získania na spoluprácu (zväčša stroho zachytenom už len v agentúrnom zväzku) sa však skrýva bohatý vnútorný svet jednotlivca s množstvom motivácii a dôvodov. Hoci tieto dôvody už dnes nie sú spoznatelné, predsa ich možno a najmä treba na základe určitých náznakov aspoň predpokladať.

Ani použitie spomenutých prostriedkov a postupov na získanie spolupracovníka nezaručovalo bezpečnosti vždy úspechy. Našli sa osoby, ktoré napriek vydieraniu či ponúkaným výhodám odmietli spolupracovať s ŠtB. V hodnotiacej správe Krajskej správy ministerstva vnútra (KS MV) Košice za rok 1958 sa pri rozbere neúspešných *verboviek*³³⁵ (avšak bez špecifikovania, či išlo o kňazov, alebo iné skupiny) uvádza, že „*niekoľko kandidátov, nehl'adiac na dostatočný kompromitujúci materiál, kategoricky odmietlo spoluprácu s pripomienkami, že konfidentov robiť nebudú i za cenu akýchkoľvek opatrení zo strany bezpečnostných orgánov*“. Podľa správy hlavnú vinu na nepodarených

333 ŽÁČEK, Pavel: „Ostrá zbraň“ Štátnej bezpečnosti, s. 13 – 14.

334 Tieto a viaceré ďalšie dôvody získania na spoluprácu uvádza v citovanej štúdii Gregor Buss. Ich existenciu predpokladá na základe štúdia agentúrnych zväzkov východonemeckej Stasi. BUSS, Gregor: *Why did Catholic Priests Collaborate with the Stasi*, s. 640.

335 Verbovka – proces, osobný pohovor, pri ktorom sa príslušník ŠtB snažil získať oslovenú osobu na spoluprácu s orgánmi Štátnej bezpečnosti.

verbovkách niesli operatívni pracovníci, a to pre nedostatočné štúdium a spoznanie kandidátov.³³⁶ Napríklad rímskokatolícky kňaz Juraj Tkáč v roku 1963 odmietol ponúkanú možnosť spolupracovať s orgánmi ŠtB. Tkáča v roku 1952 odsúdili pre velezradu a od tohto obdobia zostal bez štátneho súhlasu na pôsobenie v pastorácii.³³⁷ Keby súhlasil so spoluprácou s ŠtB, mohol v roku 1963 štátny súhlas okamžite získať. J. Tkáč však možnosť spolupracovať s orgánmi ŠtB odmietol, čo odôvodnil tým, že nechce, aby sa pre spoluprácu s ŠtB raz na neho ľudia pozerali tak, ako sa pozerajú na spolupracovníkov gestapa, ktorých pre ich spoluprácu odsudzujú.³³⁸

Agentúrne prenikanie do cirkevného prostredia sa nezaobišlo bez podobných ťažkostí. Obzvlášť medzi tajnými spolupracovníkmi zameriavanými na cirkev boli takí, na ktorých sa ŠtB sťažovala ako na nedôveryhodných. Najskôr prejavili ochotu na spoluprácu, neskôr však konali v rozpore s tým, čo od nich bezpečnosť očakávala, prípadne o záujme bezpečnosti upovedomili *rozpracovávané*³³⁹ osoby.³⁴⁰ Viacero kňazov, ktorí počas výsluchov podpísali spoluprácu s ŠtB, krátko po prepustení svoje konanie prehodnotilo a následne sa dekonšpirovalo pred svojimi známymi, za čo boli obvyčajne trestne stíhaní.³⁴¹ Napríklad kňaza Františka Majančíka vypočúvala Štátna bezpečnosť v júli 1953, pretože aktívne pracoval s mládežou v rámci Katolíckej akcie mládeže.

336 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 13, Činnosť KS MV Košice za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958.

337 AÚPN, f. KS ZNB Správa ŠtB Košice, Juraj Tkáč, osobný spis štátobezpečnostného vyšetrovania, V – 373.

338 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja, Vyhodnotenie práce pracovníkov 3. odboru za prvý polrok 1963.

339 Rozpracovaná osoba – osoba, o ktorú sa ŠtB aktívne zaujímala a zameriavala na ňu aj pozornosť tajných spolupracovníkov.

340 „Tak napríklad niektorá agentúra, hlavne po cirkvi i keď pri verbovke prejavila ochotu k spolupráci ukázalo sa, že v priebehu jej využívania dávala poznatky len formálneho charakteru i keď vedela o nepriateľskej činnosti cirkevného kléru, resp. i sama sa tejto činnosti dopúšťala.“ AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 2, i. č. 34, Vyhodnotenie agentúrno-operatívnej práce KS MV Košice za rok 1962.

341 PLACHÝ, Jiří: *Vybrané otázky a odpovědi k tématu spolupráce katolických kněží se Státní bezpečností*. Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/clanky/knezi.pdf>

Príslušníci ŠtB mu pri vypočúvaní ponúkli možnosť zostať na slobode, ak sa zaviazá spolupracovať s nimi. Bezpečnosť od neho žiadala, aby podával informácie o ďalších kňazoch a laikoch aktívnych v práci s mládežou. Majančík ponuku prijal, avšak zakrátko sa svojmu spovedníkovi pri spovedi zmienil, že ho vyšetrovala bezpečnosť a požiadal ho o radu, či môže prijať ponúknutý záväzok na spoluprácu. Ten mu poradil, aby sa pri podávaní správ zachoval obozretne a nikomu nimi neškodil. V takom prípade záväzok prijať môže. Majančík však krátko potom upozornil ďalších svojich známych, kňazov i laikov, ktorí aktívne pracovali s mládežou, aby s činnosťou prestali, lebo ŠtB má o nich záujem a jeho samého zaviazala, aby o nich podával správy.³⁴² ŠtB sa o jeho konaní dozvedela a Františka Majančíka v decembri 1953 zatkla. Následne ho obvinili nielen z predchádzajúcej „protištátnej“ činnosti pri práci s mládežou, ale aj za vyzradenie spolupráce. V obžalobe sa uvádza, že ponúknutím spolupráce s orgánmi ŠtB „bola obvinenému daná možnosť, aby škodu, ktorú svojím jednaním [t.j. prácou s mládežou] štátu a pracujúcemu ľudu spôsobil, aspoň čiastočne nahradil“. On však „dané mu úkoly nesplnil, ale prezradil i tým, u ktorých mal pomáhať odhaliť trestnú činnosť, že je spolupracovníkom týchto orgánov, ako aj úkoly, ktoré mu boli uložené“, a týmto „nepriateľským konaním prezradil metódy práce štátnej bezpečnosti“. Františka Majančíka preto obvinili z trestného činu združovania proti republike, keďže on sám organizoval skupinky mládeže, ktoré vychovával v „protisocialistickom“ (teda kresťanskom) duchu, čím podľa obžaloby podvracal ústavnú jednotu a samotné ľudovodemokratické zriadenie. Taktiež ho obvinili z trestného činu ohrozenia štátneho tajomstva, pretože vyzradil spoluprácu s ŠtB a úlohy, ktoré od nej dostal.³⁴³ Krajský súd v Prešove ho 11. mája 1954 odsúdil na tri a pol roka odňatia slobody a päť rokov

342 AÚPN, f. KS ZNB Správa ŠtB Košice, František Majančík, osobný spis štátobezpečnostného vyšetrovania, V – 580.

343 AÚPN, f. B 10-7, KS MV Prešov, šk. č. 4, i. č. 76, MAJANČÍK, František – protištátna činnosť – obžaloba. Počas súdneho pojednávania F. Majančík tiež priznal, že nebol presvedčený o správnosti postupov pri socializácii dediny a niektorým roľníkom rozprával vtip o zajacoch na poli, „ktorí sa radili a boli radi tomu, že od kedy sú JRD, že od tých čias jedia na Vianoce kapustu“. AÚPN, f. KS ZNB Správa ŠtB Košice, František Majančík, osobný spis štátobezpečnostného vyšetrovania, V – 580.

straty občianskych práv. Po odvolaní krajského prokurátora v Prešove Najvyšší súd v Prahe 22. septembra 1954 zmenil trest na päť a pol roka odňatia slobody a päť rokov straty občianskych práv.³⁴⁴

Podobný bol aj prípad bývalého bohoslovca rehole verbistov Jozefa Hanzélyho, ktorého ŠtB zviazala na spoluprácu v septembri 1958 ako tajného spolupracovníka do prípadu „FAKULTA“. V tomto prípade rozpracovávala činnosť viacerých kňazov spomedzi verbistov.³⁴⁵ Hanzély sa zameriaval na provinciála verbistov Vojtecha Bošanského, jeho brata Štefana Bošanského a Ondreja Slavkovského.³⁴⁶ V období od zverbovania až do januára 1961 však Hanzély spomenutých kňazov oboznamoval o všetkých úlohách, formách podávania správ, miestach stretnutí s orgánmi ŠtB, ako aj o tom, o ktoré osoby má bezpečnosť záujem a aké ciele sleduje. V prípade Jozefa Hanzélyho teda nebol tajný spolupracovník zdrojom informácií pre ŠtB v boji proti cirkvi, ale naopak. Podľa charakteristiky KS MV Košice, hoci Hanzély „vedel o nepriateľskej činnosti osôb, na ktoré bol zameriavaný, o týchto ani v jednom prípade nepodal konkrétne správy o nepriateľskej činnosti... Počas spolupráce v žiadnom prípade neprejavil vlastnú iniciatívu“. Z tohto dôvodu v auguste 1961 Jozefa Hanzélyho vzali do väzby pre trestný čin ohrozenia štátneho tajomstva.³⁴⁷ Krajský súd v Košiciach odsúdil 15. novembra 1961 Jozefa Hanzélyho za spáchanie trestného činu podvracania republiky a ohrozenia štátneho tajomstva na štyri roky odňatia slobody a štyri roky straty občianskych práv.³⁴⁸

Získavanie tajných spolupracovníkov spomedzi kňazov patrilo medzi dôležité úlohy pracovníkov bezpečnosti. Na jednotlivých kraj-

344 AÚPN, f. KS ZNB Správa ŠtB Košice, František Majančík, osobný spis štátobezpečnostného vyšetrovania, V – 580.

345 Viac o prípade „FAKULTA“ pozri: LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 228.

346 AÚPN, f. KS MV Košice, a. č. 954 – V, osobný vyšetrovací zväzok, Hanzély Jozef.

347 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja. Správa o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Košice za mesiac august 1961.

348 AÚPN, f. KS MV Košice, a. č. 954 – V, osobný vyšetrovací zväzok, Hanzély Jozef.

ských správach bola v tejto oblasti situácia koncom 50. rokov rôzna.³⁴⁹ Napríklad Krajská správa Ministerstva vnútra Nitra kládla koncom roka 1958 svojim okresným oddeleniam za úlohu, aby do 1. apríla 1959 získali na každom oddelení spolupracovníkov z radov rímskokatolíckych kňazov, pretože ich počet nepokladala za dostačujúci.³⁵⁰ Naproti tomu KS MV Prešov považovala stav agentúry v katolíckej cirkvi za rok 1958 ako postačujúci na udržanie prehľadu o činnosti cirkvi. V danom roku bola podľa správy „*vybratá kvalitná agentúra z radov kňazov rím. kat. cirkvi*“, takže celkový stav tajných spolupracovníkov spomedzi duchovných (všetkých cirkví) bol 31, pričom všetkých tajných spolupracovníkov bolo v danom roku na KS MV Prešov evidovaných 753.³⁵¹ Aj napriek určitej spokojnosti so stavom svojej agentúry sa mal v nasledujúcom roku stav agentúry v oblasti cirkví rozšíriť, čo sa aj podarilo, pretože v roku 1959 získali ďalších deväť agentov a jedného informátora.³⁵² Takisto KS MV Košice plánovala v roku 1959 „*podstatne zvýšiť stav agentúrno-informátorskej siete z radov rím. kat. farárov*“ a dosiahnuť postupné preniknutie agentúry medzi členov kapitúl v Rožňavskej a Spišskej kapitule. V prostredí Košickej kapituly sa malo skvalitniť riadenie existujúcej agentúry.³⁵³

Preniknúť medzi kňazov

Pri poznávaní dôvodov, pre ktoré sa Štátna bezpečnosť snažila získavať medzi svojich tajných spolupracovníkov aj kňazov, som vychádzal z rozborov a plánov práce niektorých krajských správ a okresných

349 K organizačnej štruktúre krajských správ MV pozri: PEŠEK, Jan: *Nástroj reprezie a politickej kontroly*, s. 22 – 23.

350 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. 1, i. č. 12, Činnosť KS MV Nitra za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce za rok 1958.

351 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. 1, i. č. 14, Činnosť KS MV Prešov v roku 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958.

352 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. 1, i. č. 20, Vyhodnotenie plnenia agentúrno-operatívnej práce KS MV Prešov v roku 1959.

353 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. 1, i. č. 13, Činnosť KS MV Košice za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958, plán práce na r. 1959.

oddelení ŠtB za jednotlivé roky a zo správ a hlásení o konkrétnych prípadoch a akciách, ktoré bezpečnosť rozpracovala alebo ukončila. V nich určovala ciele, ktoré chce cez agentúru dosiahnuť, prípadne pôsobenie, na ktoré má byť konkrétny tajný spolupracovník zameriavaný. Keďže bezpečnosť sa snažila získavať tajných spolupracovníkov na rozpracovanie cirkvi nielen spomedzi kňazov, ale aj z radov laikov, rehoľníkov či rehoľníčok a vo svojich správach ich zväčša označovala len kryciami menami, je v niektorých prípadoch pomerne zložité zistiť, či ide o kňaza, rehoľníka alebo laika. Vo väčšine prípadov, ktoré budú v nasledujúcom texte použité, sa to však podarilo. Avšak aj prípady, v ktorých ostalo spoločenské postavenie tajných spolupracovníkov neznáme, poskytujú obraz o prostriedkoch a cieľoch, ktoré Štátna bezpečnosť pri rozpracovávaní katolíckej cirkvi sledovala.

Väčšina agentúry získavanej po línii cirkvi sa mala zameriavať a využívať v prvom rade na paralyzovanie vplyvu cirkvi na obyvateľstvo, a to najmä kompromitovaním biskupov a kňazov, takisto vnášaním a vyvolávaním rozporov medzi nich. Tzv. vplyvová agentúra mala ovplyvňovať konanie cirkevných predstaviteľov tak, aby zabránila vyvíjať neželané aktivity, ako napríklad aktivizovať veriacich či písať protestné listy. Nemalú pozornosť venovala bezpečnosť aj odhaľovaniu spojenia slovenských biskupov a kňazov so Svätou stolicou a slovenskou cirkevnou emigráciou, ako aj úsiliu o agentúrne preniknutie do rôznych cirkevných organizácií v zahraničí. Samozrejmy bol aj zámer pomocou tajných spolupracovníkov odhaľovať a narúšať neželanú aktivizáciu náboženského života medzi veriacimi, najmä medzi mládežou.

Jedným z najčastejšie uvádzaných cieľov, ku ktorým mala byť agentúra vedená, bolo rozbíjanie jednoty medzi kňazmi a zmenšovanie ich vplyvu medzi veriacimi. Preto mal byť „cieľavedomým riadením agentúry“ získavaný kompromitujúci materiál na radových kňazov, v najväčšej miere na tzv. reakčných. Následne, opäť s využitím práce tajných spolupracovníkov, mali byť kňazi kompromitovaní v očiach verejnosti, čím sa mal znížiť ich vplyv medzi ľuďmi a dosiahnuť izolácia od veriacich.³⁵⁴ Jednoznačným zámerom bolo tiež zasievať

354 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 12, Činnosť KS MV Nitra za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce za rok 1958; AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i.

nedôveru medzi kňazmi navzájom voči sebe. Podľa pracovného plánu bezpečnosti na rok 1950, mali príslušníci ŠtB navštevovať kňazov na farách, pobudnúť u nich a odchádzať z fary usmíati a spokojní, čím sa malo dosiahnuť, aby si kňazi o sebe navzájom mysleli, že spolupracujú s komunistami.³⁵⁵ Podobné snahy o kompromitáciu kňazov a narušanie ich vzájomnej jednoty boli dôležitými zámermi Štátnej bezpečnosti počas celého sledovaného obdobia a podstatnejšie sa nemenili ani neskôr, v 70. a 80. rokoch.³⁵⁶ Tento zámer sa pomerne často objavoval vo vykonávacích plánoch jednotlivých oddelení ŠtB. Konkrétne v pláne práce KS MV Východoslovenského kraja na rok 1961 sa uvádzalo, že je potrebné „*dôslednejšie využívať kompromitujúcich materiálov na farárov, zverejňovaním ich v tlači, paralyzovať vplyv cirkvi na veriacich*“.³⁵⁷ Podobné „predsavzatia“ možno nájsť aj v plánoch ostatných krajských správ MV. Napríklad KS MV Bratislava vo svojom pláne na rok 1961 uvádzala zábery podrobnejšie. Podľa nich treba najprv pomocou tajných spolupracovníkov:

„3. *Previesť diferenciaciu v radoch kňazov z hľadiska oddanosti biskupovi, reakčného vplyvu na dedinu, pasivity voči vrchnosti, morálneho rozloženia atď.*

4. *Previesť cez spoľahlivú agentúru taktické akcie k*

- *vnášaniu nedôvery medzi biskupov a ich verných farárov,*
- *vnášaniu rozkolu medzi jednotlivé skupiny kňazov,*
- *podrývaní autority a vzbudzovaniu odporu ku kňazom, ktorí dosiaľ majú na jednotlivých dedinách hlavné slovo,*
- *vhodnému podporovaniu tých kňazov, ktorí sú voči cirkevnej hierarchii v pasivite.*

č. 14, Činnosť KS MV Prešov v roku 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958, Perspektívny plán operatívnej práce KS MV Prešov na rok 1959.

355 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku*, s. 116, poznámka pod čiarou č. 112; Tiež PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*, s. 85.

356 CUHRA, Jaroslav: *Katolícká cirkev prelomu 80. let v diplomových prácach příslušníků StB*, s. 8, 19 – 22.

357 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 2, i. č. 27, Plán práce agentúrno-operatívnej práce KS MV Východoslovenského kraja na rok 1961.

5. *Za tým účelom previesť hlboký rozbor schopností, možností a perspektív agentúrno-informátorskej siete s presným určením úloh a okruhu, v ktorom jednotliví spolupracovníci budú vyvíjať činnosť. Vypracovať za tým účelom komplexný dlhodobý plán, v ktorom musia byť presne určené jednotlivé úlohy odboru, OO MV, každého spolupracovníka.*³⁵⁸

Je ťažké objektívne zhodnotiť, do akej miery sa Štátnej bezpečnosti skutočne darilo naplňovať stanovené ciele. V hodnotiacej správe o činnosti v roku 1961, v ktorej sa referovalo o naplňovaní spomenutých úloh, boli viaceré hodnotené ako splnené. Podľa správy sa stanovená diferenciácia úspešne vykonávala a na jej základe rozpracovávali 63 kňazov. Takisto prostredníctvom agentúrnej siete sa vnášala medzi kňazov vzájomná nedôvera, a to „jednak medzi samotným kňazstvom i v postoji veriacich ku kňazom. Do značnej miery sa podarilo paralyzovať vplyv kňazov na veriacich v mestách, menej však na dedinách“. Vypracoval sa aj podrobný dlhodobý plán, ktorý určoval úlohy pre každého spolupracovníka. Ten bol spracovaný na dva roky a „podľa neho sa pokračuje v boji proti škodlivej činnosti cirkvi“.³⁵⁹

Riadenie tajných spolupracovníkov sa malo obzvlášť zameriavať na odhaľovanie neželaných aktivít kňazov medzi mládežou. V prípade, že by sa zistila z pohľadu socialistickej zákonnosti trestná činnosť, mali byť jej organizátori stíhaní, v prípade náboženskej činnosti mala byť pomocou agentúry rozkladaná.³⁶⁰ Získané poznatky o prílišnom a neželanom vplyve niektorých kňazov mali tiež viesť k zvýšeniu „masovopolitickej“ práce organizácií v danom meste či obci.

Inou oblasťou, na ktorú sa mala zameriavať agentúra v radoch cirkvi, bola kontrola prísunu náboženskej literatúry zo zahraničia. Napríklad KS MV Bratislava v roku 1960 preverila adresy v Rakúsku,

358 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967. šk. č. 2, i. č. 25, Vyhodnotenie plnenia plánu práce KS MV Bratislava za rok 1960 a plán práce na rok 1961.

359 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967. šk. č. 2, i. č. 29, Vyhodnotenie plnenia plánu práce KS MV Bratislava za rok 1961, plán práce KS MV Bratislava za roky 1962 a 1963.

360 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 14, Činnosť KS MV Prešov v roku 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958, Perspektívny plán operatívnej práce KS MV Prešov na rok 1959.

z ktorých sa do ČSSR poštou zasielala náboženská literatúra. Jej ďalšiemu prenikaniu do republiky sa malo zabrániť pomocou lepších pohraničných kontrol a prácou agentúry.³⁶¹ Podobné kontakty sa potvrdzovali aj s Poľskom a Maďarskom. V roku 1961 napríklad KS MV Košice získala pomocou agentúry informácie o poľských aj slovenských kňazoch, ktorí využívajú turistický ruch na pašovanie náboženskej literatúry.³⁶²

Tajných spolupracovníkov z radov kňazov v niektorých prípadoch ŠtB využívala aj na „rozpracovanie“ rehoľníčok. Napríklad okresné oddelenie ministerstva vnútra (OO MV) v Rožňave chcelo zistiť, či rehoľníčky pracujúce v nemocnici v Rožňave usmerňuje ich bývalá predstavená. Plánovalo preto použiť spolupracovníkov „ERIKA“ a „HELENA“, pretože títo „ako kňazi majú možnosť styku s rehoľnicami“.³⁶³

Bezpečnosť sa tiež snažila získavať tajných spolupracovníkov v radoch „bývalých“ gréckokatolíckych kňazov, aby odhalila ilegálne vedenie gréckokatolíckej cirkvi.³⁶⁴ To sa jej podarilo napríklad aj v akcii „DEKAN“. V nej rozpracovávala gréckokatolíckeho kňaza Mirona Petrašoviča, a to aj pomocou agenta „REALISTA“, ktorý bol taktiež gréckokatolíckym kňazom.³⁶⁵ KS MV Košice plánovala aj v roku 1962

361 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 21, Vyhodnotenie plnenia úloh agentúrno-operatívnej práce KS MV Bratislava za rok 1960.

362 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja, Týždenná zvodka o agentúrno-operatívnej situácii KS MV Východoslovenského kraja od 16. 9. do 23. 9. 1961.

363 AÚPN, f. B 10.8, Okresné oddelenie Ministerstva vnútra (OO MV) Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce po línii 3. odboru na I. štvrťrok 1960 na OO MV Rožňava.

364 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 2, i. č. 27, Plán práce agentúrno-operatívnej práce KS MV Východoslovenského kraja na rok 1961.

365 V akcii „DEKAN“ ŠtB spočiatku využívala ako agentov rímskokatolíckych kňazov s kryciami menami „KAPELNÍK“ a „KOŠTANSKÝ“, ktorým však M. Petrašovič dostatočne nedôveroval. Preto do akcie nasadili agentov „REALISTA“. BORZA, Peter: Proces likvidácie Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej*

zlepšiť kvalitu a stav agentúry po línii gréckokatolíckej cirkvi, kde bol podľa správy stav nedostatočný. Mala sa zameriavať na odhaľovanie nepriateľskej činnosti ilegálneho vedenia cirkvi, odhaľovanie a postihovanie výkonu náboženských obradov bez štátneho súhlasu a tiež na získavanie prehľadu o zamestnaní a pobyte „bývalých“ gréckokatolíckych kňazov a zamedzovaniu ich koncentrácii na jednom mieste.³⁶⁶

Pri všetkých zámeroch, ktoré ŠtB v cirkvi prostredníctvom tajných spolupracovníkov sledovala, sa neopierala len o agentúru z radov kňazov, ale prenikala a získavala spolupracovníkov aj spomedzi laikov či rehoľníkov a rehoľníčok. Napríklad KS MV Prešov sa v roku 1958 podarilo získať agenta s krycím menom „IDA“, malo ísť o „ženu, známu ako vplyvnú katolíčku“, ktorá „požíva dôveru jak u kňazov, tak u laikov“. Agent „IDA“ sa v roku 1958 podieľal aj na zadržaní gréckokatolíckeho kňaza Michala Ihnáta, ktorý sa niekoľko rokov ukrýval.³⁶⁷ Tohto agenta úspešne využívala aj vojenská kontrarozviedka.³⁶⁸

Snahu o preniknutie medzi príslušníkov jednotlivých rehoľí uvádzala vo svojom pláne na rok 1957 KS MV Bratislava, ktorá si kládla za úlohu získať agentúru do jednotlivých rádov v republike.³⁶⁹ KS MV Košice chcela v roku 1959 agentúrne preniknúť do Charitného domova (ChD) v Jasove, kde sa v tom čase nachádzalo približne 360 rehoľných

konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 415 – 416.

366 AÚPN, f. B 10/2, OO MV Humenné, šk. č. 1, i. č. 7, Operatíva – plán práce na rok 1962.

367 Štátna bezpečnosť rozpracovávala Michala Ihnáta v akcii „OLTÁR“. Ihnát bol v rokoch 1952 – 1954 väzený. Od roku 1954 sa ukrýval a navštevoval gréckokatolíckych veriacich v ich domoch, najmä v okrese Vranov nad Topľou, kde vykonával náboženské obrady. Agent „IDA“ podal ŠtB informácie, že Ihnát sa ukrýva u svojho brata v Novom Sade. AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 9, Činnosť KS MV Prešov v roku 1957 po línii agentúrno-operatívnej práce; pozri tiež LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 180, 218.

368 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 14, Činnosť KS MV Prešov v roku 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958, Perspektívny plán operatívnej práce KS MV Prešov na rok 1959.

369 AÚPN, f. R 012, KS ZNB Bratislava, šk. č. 37, i. č. 478, Správa o činnosti agentúrno-operatívnej práce KS MV za rok 1956.

sestier.³⁷⁰ V roku 1961 chceli príslušníci krajskej správy „zvýšiť stav a kvalitu agentúry v radoch býv. rehoľníkov a rehoľníc“, pričom sa zameriavali na odhaľovanie ich stykov so zahraničím, činnosti v kraji a pomocou tejto agentúry spôsobovať „rozklad v radoch sústredených rehoľníc v Jasove a Podolínci“. ³⁷¹ Podobne aj OO MV Rožňava chcelo v roku 1960 zistiť, či bývalá predstavená rádu Vykupiteľiek, nachádzajúca sa v ChD v Jasove, naďalej neriadi rehoľníčky v Rožňave. S týmto zámerom mali získať na spoluprácu dve rehoľné sestry. ³⁷² V apríli 1961 získali agenta „IRMA“, pomocou ktorého sa malo uskutočniť rozpracovanie a rozklad rehoľí v ChD v Jasove. „Počas verbovky sa ukázalo, že ide o kvalitného agenta s dobrými možnosťami pre rozpracovávanie a plnenie úkolov v uvedenom objekte.“ ³⁷³

V niektorých prípadoch plánovala ŠtB využiť tajných spolupracovníkov spomedzi kňazov aj na získavanie informácií o duchovných iných cirkvách. Napríklad spolupracovníka s krycím menom „SOBOR“, aktívne pracujúceho pri „rozpracovávaní“ rožňavského biskupa Róberta Pobožného, využívali aj v prípade evanjelického a. v. farára Jána Paulova z Gemerskej Polomy. ³⁷⁴

370 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 13, Činnosť KS MV Košice za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958, plán práce na r. 1959.

371 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 2, i. č. 27, Plán práce agentúrno-operatívnej práce KS MV Východoslovenského kraja na rok 1961.

372 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce po línii 3. odboru na II. štvrťrok 1960 na OO MV Rožňava.

373 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja, Správa o agentúrno-operatívnej práci KS MV Košice za mesiac apríl 1961.

374 V prípade evanjelického a. v. farára Jána Paulova Štátnej bezpečnosti prekázala jeho aktívna pastoračná činnosť. Agent „SOBOR“ bol na Paulova zameriavaný z toho dôvodu, že istý čas pôsobil ako katolícky kňaz na fare v Gemerskej Polome. Paulova nakoniec v novembri 1961 zatkli a v auguste 1962 odsúdili pre podvracanie republiky na dva roky odňatia slobody a dva roky zákazu vykonávania činnosti duchovného. AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce Okresného oddelenia MV Rožňava na I. štvrťrok 1960. Viac k pôsobeniu a procesu so skupinou KVAP, v ktorom bol Ján Paulov odsúdený pozri: ANTALOVÁ, Zuzana: *Z prednej strany mreží*. KLOBUČNÍK,

V polovici 60. rokov sa v Československu začali liberalizovať politické pomery a vládna moc mierne poľavila z tvrdého prístupu k jednotlivým cirkvám. Snaha o agentúrne pôsobenie Štátnej bezpečnosti po línii cirkvi však tieto zmeny vôbec nereflektovala. V 60. rokoch pokladala ŠtB za jeden z rozhodujúcich smerov svojho pôsobenia boj proti tzv. ideologickej diverzii. Znamenalo to likvidovanie „nepriateľskej“ a „protištátnej trestnej“ činnosti cirkvi, rozpracovávanie činnosti „reakčných“ vedúcich predstaviteľov rímskokatolíckej a gréckokatolíckej cirkvi, kňazov mimo pastorácie, vrátane potrestaných osôb, likvidovanie „nepriateľskej“ činnosti katolíckeho podzemia, rehoľníkov a laikov.³⁷⁵ V rámci tohto boja potrebovala ŠtB ešte viac posilniť kontrolu a dohľad nad celou spoločnosťou. Jednotlivé KS MV preto plánovali aj v roku 1966 na úseku ideologickej a politickej diverzie zosilniť ofenzívne prenikanie do cirkevných kruhov, aby zistili ich zámery a na základe toho vykonali opatrenia k ich dezinformácii. Po línii rímskokatolíckej i gréckokatolíckej cirkvi sa preto mala vytvoriť nová agentúra, ktorá by bola schopná vykonávať úlohy zamerané na obmedzenie vplyvu a činnosti cirkvi. Napríklad po línii reholí sa mala v roku 1968 venovať hlavná pozornosť jezuitom, verbistom, redemptoristom a saleziánom, a preto mali byť noví tajní spolupracovníci získavaní najmä z týchto reholí.³⁷⁶

Vo Východoslovenskom kraji sa mala venovať pozornosť predovšetkým „bývalej“ gréckokatolíckej cirkvi,³⁷⁷ pretože v druhej polovici 60. rokov sa stále stupňovali neutíchajúce snahy o jej obnovenie. Ešte aj v roku 1968 preto Štátna bezpečnosť plánovala rozkladať činnosť gréckokatolíckych kňazov a obmedzovať ich vplyv na veriacich.³⁷⁸

Miroslav: *Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania v dokumentoch ŠtB a socialistickej justície*. Martin, Bratislava: Matica slovenská, Ústav pamäti národa, 2008, 199 s.

375 PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly*, s. 82 – 84.

376 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 9, i. č. 994, Ročný vykonávací plán S ŠtB na rok 1968.

377 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 3, i. č. 44, Plán práce ŠtB Východoslovenského kraja na rok 1966.

378 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 9, i. č. 994, Ročný vykonávací plán S ŠtB na rok 1968.

Zároveň sa mala agentúra zameriavať na odhaľovanie informačných zdrojov Vatikánu a rozpracovávať osoby z emigrácie, ktoré „*vyvíjajú proti nám nepriateľskú činnosť*.“ Na tieto osoby mali preto získavať agentúru z radov ich príbuzných a známych a pomocou nej odhaľovať vzťahy a spôsoby prenikania do ČSSR. Rôzne operatívne opatrenia sa mali robiť aj proti „nepriateľskej agentúre“ – teda kňazom, ktorí prichádzali ako vízoví cudzinci zo zahraničia. Rovnako ako v minulosti sa mali vykonávať preventívne a rozkladné opatrenia proti snahám cirkevnej hierarchie a členom jednotlivých rádov, ktorí „*negatívne ovplyvňujú myslenie našich občanov*“.³⁷⁹

Konkrétne možno spomenúť rozkladnú činnosť Okresného oddelenia ŠtB v Humennom v roku 1968 medzi rímskokatolíckymi kňazmi v okrese. Cieľ bol rovnaký ako v predchádzajúcich rokoch – naštrbiť a rozložiť vzájomné vzťahy medzi kňazmi. V tomto prípade sa bezpečnosť snažila popudieť kňazov v okrese proti humenskému dekanovi Andrejovi Marinkovi a vyvolať nezhody medzi ostatnými aktívnymi kňazmi v okrese. Taktiež chcela naštrbiť vzťahy medzi staršími a mladšími kňazmi. Podľa tajného spolupracovníka „PIŠTA“ sa nakoniec podarilo narušiť dobré vzťahy medzi humenským dekanom a jeho kaplánom. Opatrenia sa vykonávali s pomocou vhodných dôverníkov tak, aby menovaným nebolo známe, že sú to zásahy bezpečnosti.³⁸⁰

Tzv. demokratizačný proces, ktorý sa v spoločnosti rozbiehal v prvej polovici roka 1968, mal vplyv aj na Štátnu bezpečnosť. V súvislosti s narastajúcou kritikou jej pôsobenia vzrastala medzi jej príslušníkmi neistota. Navyše nový minister vnútra Josef Pavel, vymenovaný do funkcie v apríli 1968, presadzoval na základe novoprijatého Akčného plánu ÚV KSČ zásadné zmeny v činnosti a metódach práce používaných bezpečnosťou.³⁸¹ Spoločenská situácia však podstatne ovplyvňovala aj tajných spolupracovníkov. Zmeny v spoločnosti mali za následok ich neistotu, akým smerom sa tzv. demokratizačný proces bude uberať. Viacerí z nich žiadali o prerušenie spolupráce a zničenie nimi písaných

379 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 3, i. č. 43, Plán práce KS MV Banská Bystrica na rok 1966.

380 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Štvrťročná správa – predloženie (Humenné).

381 PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly*, s. 89 – 92.

správ. Napríklad tajní spolupracovníci „ADAM“ a „JAWA“, ktorí boli kňazmi, žiadali, aby bola schôdzková činnosť i plnenie úloh obmedzené a styky prerušené, až kým sa situácia v súvislosti s demokratizačným procesom neurovná. Potom budú ochotní naďalej sa stretávať.³⁸²

Po 21. auguste 1968 sa podľa hodnotenia ŠtB opätovne obnovila spolupráca s tými tajnými spolupracovníkmi, ktorí ju po januári 1968 prerušili. Podľa správy títo spolupracovníci ochotne pracujú a chcú pracovať s orgánmi ŠtB. Agentúra z radov kňazov údajne hodnotí obdobie po príchode vojsk Varšavskej zmluvy ako obdobie, keď dochádza znova k poriadku, keďže po januári bola anarchia a bezvládie. So súčasným vývojom je preto spokojná.³⁸³

Biskupi pod drobnohládou

Celkom špecifickou oblasťou, do ktorej sa Štátna bezpečnosť snažila prostredníctvom svojich agentov preniknúť, bolo prostredie „vyšších cirkevných kruhov“. Pod týmto slovným spojením sa mysleli vedúce osobnosti Katolíckej cirkvi na Slovensku, najmä biskupi, v menšej miere aj členovia kapitúl. Cieľom bolo získať o nich kompromitujúci materiál a akékoľvek informácie o ich názoroch a plánoch. Bezpečnosť sa týmto spôsobom snažila ovládnuť aj cirkevné úrady či rozkladať jednotu a likvidovať „prílišnú“ náboženskú aktivitu.³⁸⁴

Štátna bezpečnosť zameriavala pozornosť na katolíckych biskupov už od ovládnutia jej štruktúr komunistickou stranou, teda ešte pred februárom 1948. Po februárovom komunistickom štátnom prevrate sa toto zameranie posilnilo. Informácie získavané sledovaním, odpočúvaním či kontrolou pošty biskupov komunisti využívali napríklad aj počas rokovaní medzi zástupcami biskupského zboru a Národného frontu.

382 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Správa za II. štvrtrok z Oddelenia ŠtB (O-ŠtB) Prešov.

383 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Podklady pre správu pre Hlavnú správu ŠtB (HS – ŠtB) Praha.

384 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 10, Činnosť KS MV Bratislava v roku 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1959, Plán práce KS MV Bratislava na rok 1959.

Biskupov sledovali na rôznych náboženských akciách, ako boli vysviacky, púte, birmovky. Bezpečnosť sledovala ich styky s inteligenciou, príslušníkmi cirkvi – kňazmi i laikmi, aj s „nepriateľskými živlami“ (bývalými dôstojníkmi armády a príslušníkmi SNB, majetnejšími roľníkmi).³⁸⁵

Pri rozpracovaní biskupov získavala Štátna bezpečnosť tajných spolupracovníkov spomedzi osôb, ktoré prichádzali s biskupmi často do kontaktu, prípadne s nimi priamo spolupracovali. Napríklad už počas leta 1949 sa ŠtB pokúšala získať v Spišskej Kapitule kňaza, ktorý by jej mohol podávať pravidelné informácie. Ak by sa to podarilo, podľa správy by *„odpadla úloha dosadiť do Spiš. Podhradia jedného nášho orgána, tak, ako bolo tunajším útvarom pôvodne plánované“*. O podobné agentúrne preniknutie do blízkosti biskupov sa bezpečnostné orgány pokúšali aj v Košiciach a Rožňave³⁸⁶ a je veľmi pravdepodobné, že inak to nebolo ani na ostatných biskupských úradoch. V Spišskej Kapitule koncom roka 1949 nakoniec predsa dosadili príslušníka ŠtB ako domovníka.³⁸⁷ V druhej polovici 50. rokov sa ŠtB podarilo preniknúť do okruhu rožňavského biskupa Róberta Pobožného. Z jeho okolia získala viacero kňazov, ktorí o ňom podávali správy.³⁸⁸ Niekoľko blízkych spolupracovníkov sa bezpečnosti podarilo získať aj z okolia biskupov Ambróza Lazíka a Eduarda Nécseya.³⁸⁹ Najvýraznejšie možno tieto snahy ŠtB zachytiť koncom 50. a v priebehu 60. rokov. V rámcovom pláne KS MV Bratislava na rok 1958 sa kládol dôraz na oveľa intenzívnejšie rozpracovanie cirkví a siekt, v prvom rade hierarchie katolíckej cirkvi. Medzi hierarchiou sa mala vykonávať vnútorná rozkladná činnosť, ako aj odhalenie spojenia so zahraničím.³⁹⁰ Podobne aj na rok 1959 si KS MV Bratislava kládla za cieľ *„agentúrne preniknutie do vyšších cirkevných kruhov, najmä rim. kat.*

385 PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*, s. 81 – 82.

386 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 8, i. č. 14, Spravodajské prehľady a rôzne hlásenia z Útvary 468/A od 27. 5. do 30. 12. 1949.

387 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 86, 199 – 200.

388 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 199 – 200.

389 PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 145.

390 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 10, Činnosť KS MV Bratislava v roku 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce.

cirkvi, s cieľom ich postupného ovládnutia, rozkladu a likvidovania otvorených nepriateľov z týchto radov“.³⁹¹ V správe KS MV Nitra za rok 1958 sa konštatovalo, že neboli splnené úlohy vo verbovkách, ani pri získavaní kompromitujúcich materiálov na nitrianskeho apoštolského administrátora Eduarda Nécseya. I v nasledujúcom roku sa preto mala činnosť pracovníkov zamerať na biskupa Nécseya, aby získali o jeho osobe kompromitujúci materiál. Na spoluprácu sa mali vyberať osoby s perspektívou preniknutia do vyšších cirkevných kruhov.³⁹² KS MV Košice plánovala podľa už vyššie spomenutého zámeru v roku 1959 dosiahnuť postupné preniknutie agentúry do cirkevných kruhov Rožňavskej a Spišskej kapituly. V prípade Košickej kapituly mala byť efektívnejšie riadená už existujúca agentúra.³⁹³ Podobne i v Prešove sa v roku 1958 venovala zvýšená pozornosť „vplyvným funkcionárom rim. kat. cirkvi o ktorých sú signály, že sú organizátormi všetkých podujatí cirkvi a majú reakčný a protipokrokový vplyv na pracujúcich a hlavne na mládež“.³⁹⁴

Neskoršiemu rožňavskému apoštolskému administrátorovi Róbertovi Pobožnému začala Štátna bezpečnosť venovať najväčšiu pozornosť po jeho prepustení z internácie v októbri 1956. V roku 1958 bezpečnosť získala na spoluprácu Jozefa Kullu (s krycím menom „BRATKO“), ktorý sa mal zamerať práve na rozpracovanie biskupa Pobožného. Podľa správy ŠtB malo ísť o veľmi kvalitného spolupracovníka, ktorý sa javí ako schopný, jeho správy sú cenné a pravdivé, „ovláda 6 cudzích rečí a má plnú dôveru medzi rímskokatolíckymi farrarmi“. Agent „BRATKO“ pôsobil v tom čase ako riaditeľ Biskupského úradu v Rožňave, takže s biskupom Pobožným bol v dennom kontakte.

391 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 10, Plán práce KS – MV Bratislava na rok 1959.

392 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 12, Činnosť KS MV Nitra za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce za rok 1958; pozri tiež PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly*, s. 52.

393 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 13, Činnosť KS MV Košice za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958, plán práce na r. 1959.

394 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 14, Činnosť KS MV Prešov v roku 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958, Perspektívny plán operatívnej práce KS MV Prešov na rok 1959.

V roku 1959 ho však ŠtB v prípade biskupa prestala využívať, čo pravdepodobne súviselo s tým, že v tom roku „BRATKO“ odišiel z biskupského úradu pôsobiť do pastorácie. Na rozpracovanie biskupa Pobožného v roku 1958 získala aj Tibora Szolnokiho (s krycím menom „SOBOR“). Podľa hodnotenia bezpečnosti malo ísť o kňaza, „ktorý má neobmedzené styky s rímskokatolíckymi farármi v Rožňavskej diecéze a má plnú dôveru u biskupa Pobožného“.³⁹⁵ Aj spolupracovník „SOBOR“ pôsobil ako kňaz na Biskupskom úrade v Rožňave v rôznych funkciách. V nasledujúcich rokoch venovala ŠtB biskupovi Pobožnému stále väčšiu pozornosť. KS MV Košice viedla od začiatku 60. rokov na biskupa akcie „ORDINÁR“ a „LEŽIAK“. V akcii „LEŽIAK“ evidovala pomocou agentúry o. i. jeho snahu dosiahnuť zrušenie povinnosti podávať prihlášky na vyučovanie náboženstva, či organizovať v roku 1961 výučbu náboženstva v kostoloch, na čo chcel biskup vyzvať svojich kňazov mimoriadnym listom (podobne ako to v roku 1960 urobil biskup Ambróz Lazík).³⁹⁶ Pomocou ďalších tajných spolupracovníkov plánovala ŠtB objasniť okolnosti, za ktorých došlo k vymenovaniu R. Pobožného za apoštolského administrátora.³⁹⁷ Taktiež mali sa objasniť jeho vzťahy k cirkevným hodnostárom v Maďarsku a ich spojenie so Svätou stolicou (podľa agentúrnych správ mal na vymenovaní Pobožného podiel maďarský biskup Endre Hamvas³⁹⁸). Na rozpracovanie biskupa Pobožného preto okrem spolupracovníka „SOBOR“ nasadili aj agentov „JANO“

395 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 13, Činnosť KS MV Košice za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958; pozri tiež: PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly*, s. 52.

396 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja. Týždenná zvodka o agentúrno-operatívnej situácii KS MV Východoslovenského kraja od 21. 10. do 28. 10. 1961.

397 Koncom roka 1959 vymenoval pápež Ján XXIII. biskupa Róberta Pobožného za apoštolského administrátora Rožňavskej diecézy. Dovtedy pôsobil ako kapitulný vikár a titulárny biskup neilenský. NA Praha, f. ÚV KSČ – politické byro, sv. 240, a. j. 321, Zpráva o jmenování biskupa R. Pobožného apoštolským administrátorem rožňavské diecéze; pozri tiež: PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 87.

398 Endre Hamvas (1890 – 1970), čanádsy biskup (1944 – 1964) a kaločský arcibiskup (1964 – 1969).

a „HELENA“.³⁹⁹ Agent „HELENA“ bol kňaz Ľudovít Raschka, ktorý taktiež pôsobil na Biskupskom úrade v Rožňave, najprv ako hospodár, radca a neskôr ako tajomník. Pomocou tejto agentúry chcela ŠtB zistiť, akým spôsobom biskup Pobožný riadi diecézu,⁴⁰⁰ akými prostriedkami a s pomocou ktorých ďalších kňazov aktivizuje náboženský život a získava mládež. Bezpečnosť sa zaujímala aj o Pobožného intervenciu za prepustenie arcibiskupa Josefa Berana z internácie.⁴⁰¹ Uvedení tajní spolupracovníci skutočne pomáhali sledovať biskupa Pobožného. Agent „HELENA“ podal v júli 1961 bezpečnosti informácie o tom, že biskup odcestoval autom na okružnú cestu do Čiech, počas ktorej plánuje navštíviť významnejších predstaviteľov cirkvi. Keďže agent „HELENA“ cestoval spolu s ním, biskupove kroky podrobne monitoroval.⁴⁰²

V druhej polovici 60. rokov, najmä po skončení zasadnutí Druhého vatikánskeho koncilu, sa záujem ŠtB o biskupov ešte posilnil. Bezpečnosť aj naďalej vykonávala rozkladné opatrenia medzi cirkevnou hierarchiou, a tým jej zabraňovala „v ideologickej diverzii“, t. j. v náboženskej činnosti.⁴⁰³ Na biskupa Pobožného bezpečnosť v tomto období viedla operatívny zväzok s názvom „MISÁL“.⁴⁰⁴ Bezpečnosť podrobne monitorovala jeho vzrastajúcu náboženskú činnosť a podľa správy bol biskup „iniciátorom viacerých požiadaviek na zvyšovanie a upevňovanie vplyvu cirkvi smerom k mládeži“, ako aj v usmerňovaní kňazov pri

399 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce Okresného oddelenia MV Rožňava na I. štvrtrok 1960.

400 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce Okresného oddelenia MV Rožňava na II. – IV. štvrtrok 1960.

401 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, KS SNB – Správa Štátnej bezpečnosti oddelenie Rožňava, Plány práce na rok 1961, Plán práce po línii 3. odboru na I. polrok 1961 za OO MV Rožňava.

402 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja, Správa o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Košice za mesiac júl 1961.

403 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 3, i. č. 43, Plán práce KS MV Banská Bystrica na rok 1966.

404 Štátna moc nepovolila biskupovi R. Pobožnému zúčastniť sa na prvom zasadnutí Druhého vatikánskeho koncilu (október – december 1962). Na koncile sa Pobožný aktívne zúčastňoval až od druhého zasadania. PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 116 a nasledujúce.

aktivizácii ich náboženskej činnosti. Taktiež pripravoval požiadavky vláde na „*zriadenie malého seminára pre výchovu kňazského dorastu v Rožňave, povolenie niektorých reholí, zrušenie zmocnencov na biskupských úradoch, samostatné rozhodovanie ordinárov pri prijímaní kňazov do pastoraácie a ich prekladanie na faru. V roku 1966 pripravoval zriadenie inšpektorátu na kontrolu a usmernenie náboženskej výchovy v školách*“.⁴⁰⁵ Takéto aktivity a požiadavky boli pre štátnu moc a ŠtB neprijateľné. Na utlmenie biskupovej činnosti preto používali rôzne opatrenia, ktoré mali paralyzovať jeho činnosť a zároveň narušiť jeho autoritu u kňazov diecézy, ako aj u ostatných slovenských biskupov. Týmto opatreniami sa Štátnej bezpečnosti podarilo dosiahnuť, že biskup Pobožný požiadal koncom roku 1966 Svätú stolicu o uvoľnenie z úradu. Tá však jeho žiadosť neprijala.⁴⁰⁶ Keďže sa biskup Pobožný ani v nasledujúcich rokoch nevzdal aktívneho pôsobenia, bolo podľa správy ŠtB z marca 1968 potrebné v akcii „MISÁL“ aj naďalej pôsobiť pomocou tajných spolupracovníkov podľa prijatého plánu práce.⁴⁰⁷

Okrem biskupa Pobožného sa OO MV Rožňava aktívne zaujímal aj o rožňavského veľprepošta Júliusa Privitzkého, ktorého bezpečnosť zaraďovala k „reakčným“ duchovným. Na jeho osobu viedla operatívny zväzok s názvom „KANONIK“. Rozpracovaním sa mali napríklad objasniť jeho styky s chargé d'affaires Svätej stolice Gennarom Verolinom, s ktorým sa Privitzký viackrát stretol ešte pred jeho vyhostením z republiky v júli 1949. ŠtB chcela tiež zistiť, či Privitzký, ktorý bol svedníkom niektorých rehoľných sestier, nerozširuje medzi nimi informácie a usmernenia, ktoré získal počúvaním Vatikánskeho

405 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 16, i. č. 98, Rozbor práce štátnej bezpečnosti v problematike cirkví a siekt vo Východoslovenskom kraji; pozri tiež PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 142 – 143.

406 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 16, i. č. 98, Rozbor práce štátnej bezpečnosti v problematike cirkví a siekt vo Východoslovenskom kraji; AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 17, i. č. 109, Správa o výsledkoch operatívnej činnosti Správy ŠtB za rok 1966; Správa o výsledkoch operatívnej činnosti Správy ŠtB za rok 1967; pozri tiež PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 144 a nasledujúce; LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 263.

407 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Štvrťročná správa o výsledkoch práce oddelenia Štátnej bezpečnosti v Rožňave; PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, s. 144.

rozhlasu.⁴⁰⁸ Aj do tohto prípadu OO MV Rožňava nasadila agentov „SOBOR“ a „JANO“. Tí mali okrem spomenutých otázok zisťovať aj názory Privitzkého na rôzne udalosti. Taktiež mali objasniť, ako vplýva veľprepošť na rehoľnice, aby z rehole nevystupovali, a nakoľko ovplyvňuje biskupa Pobožného pri vedení diecézy. Pre spomenutých agentov vypracovali plán ich vedenia, aby vplývali na Privitzkého a obmedzovali jeho činnosť v cirkevnej politike.⁴⁰⁹ Bezpečnosť chcela objasniť aj to, či sa J. Privitzký zúčastnil tajných vysviacok niektorých kňazov začiatkom 50. rokov a akú úlohu pri nich zohral. S týmto zámerom mali vypočítať trochu tajne vysvätených kňazov.⁴¹⁰ V tejto súvislosti sa uvažovalo aj o akejsi agentúrnej hre (agentúrno-operatívnej kontroly), ktorá mala pomôcť pri objasňovaní činnosti veľprepošťa Privitzkého. V rámci nej mal za Privitzkým prísť tajný spolupracovník-agent, ktorý by sa vydával za príbuzného niektorého z tajne vysvätených kňazov. Veľprepošťa mal požiadať o radu, ako má tajne vysvätený kňaz postupovať, aby sa mohol dostať do pastorácie.⁴¹¹ Neskôr ŠtB rozhodla aj o zapojení spolupracovníka „JURAJ“, ktorý mal zistiť, či Privitzký tajne vysvätených kňazov neriadi a nevychováva.⁴¹² Zrejme prostredníctvom správ od svojich spolupracovníkov sa bezpečnosť v prvej polovici roka 1961 dozvedela, že Privitzký udržiava kontakt s bývalým predstaveným rádu premonštrátov Kornelom Lagyim v Jasove. Agent „JURAJ“ mal preto odhaliť povahu udržiavaných kontaktov a ozrejmiť, či nejde o tajné riadenie rehole a výchovu novicov. V polovici roka 1961 bol na veľprepošťa Privitzkého

408 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce Okresného oddelenia MV Rožňava na I. štvrťrok 1960.

409 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce v hlavných úkoloch OO MV Rožňava na II. štvrťrok 1960.

410 ŠtB chcela vypočítať Michala Pačnára, Ľudovíta Jankuľáka a Jána Janíka. Prvých dvaja menovaní prijali kňazskú vysviacku 1. 9. 1950. *Schématizmus slovenských katolíckych diecéz*. Bratislava 1971, s. 238, 241.

411 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce po línii 3. odboru na III. štvrťrok 1960 za OO MV Rožňava.

412 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plán práce OO MV Rožňava na rok 1960 – 1961, Plán práce po línii 3. odboru na IV. štvrťrok 1960 za OO MV Rožňava.

nasmerovaný aj spolupracovník „HELENA“, ktorý mal spolu s agentom „SOBOR“ zistiť, aké pokyny dáva veľprepošt jednotlivým kňazom v diecéze v otázke aktivizácie náboženského života. Taktiež mal byť objasnený jeho kontakt so zahraničím, prostredníctvom koho sa uskutocňuje a s akým cieľom. Po dôkladnom zistení činnosti Privitzkého sa malo pristúpiť k dokumentácii získaných poznatkov a v prvom polroku 1962 k *realizácii jeho osoby*.⁴¹³

Aj pri rozpracovávaní činnosti biskupa Jozefa Čárskeho, administrátora Košickej apoštolskej administratúry, sa Štátna bezpečnosť snažila preniknúť k nemu pomocou tajných spolupracovníkov. Vo vyššie spomenutej správe o činnosti KS MV Košice za rok 1958 sa v prípade Košickej kapituly spomínali tajní spolupracovníci „ANTON“ a „PUŠKAR“, pričom naposledy menovaný, vlastným menom Vincent Potočňák, pôsobil na biskupskom úrade v Košiciach ako tajomník.⁴¹⁴

Biskupa Jozefa Čárskeho Štátna bezpečnosť rozpracovávala od mája 1951 v osobnom operatívnom zväzku s názvom „PALÁC“. Podľa charakteristiky ŠtB bol Čársky „*ako príslušník vyššej reakčnej cirkevnej hierarchie na Slovensku, naprosto oddaný Vatikánu*“. V rokoch 1951 – 1956 bezpečnosť získala poznatky o jeho „nepriateľskej“ činnosti voči štátnemu zriadeniu, podľa ktorých biskup podporoval „*farárov a rehoľníkov žijúcich v ilegalite, vydával pastierske listy, aktivizoval náboženskú činnosť, podieľal sa na rezolúciách podávaných reakčným klérom čsl. vláde*“. Podľa ŠtB však jeho realizácia nebola vykonaná z politických dôvodov, a to preto, že napísal mierovú výzvu, ktorú rozposlal cirkevným hodnostárom a bol vyznamenaný Radom republiky.⁴¹⁵ Od roku 1957 sa však podľa poznatkov ŠtB biskup Čársky už na „nepriateľskej“ činnosti nepodieľal, a to pre vysoký vek a zdravot-

413 AÚPN, f. B 10.8, OO MV Rožňava, šk. č. 2, i. č. 7, Plány práce za rok 1961, Plán práce po línii 3. odboru na II. polrok 1961 za OO MV Rožňava.

414 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 13, Činnosť KS MV Košice za rok 1958 po línii agentúrno-operatívnej práce v roku 1958, plán práce na r. 1959.

415 Viac k biskupovi J. Čárskemu pozri: ZUBKO, Peter: Jozef Čársky a komunistický režim. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 494 – 508.

né problémy, prečo údajne aj v oveľa menšej miere riadil diecézu. Jeho ďalšie rozpracovanie sa preto viedlo len s cieľom izolovať ho od „nepriateľských elementov“, ktoré by mohli podľa názoru bezpečnosti zneužiť jeho popularitu na „protištátnu“ činnosť.⁴¹⁶ ŠtB však pomocou svojej agentúrnej siete i naďalej monitorovala jeho aktivity a návštevy na biskupskom úrade.⁴¹⁷ Biskupa Čárskeho upodozrievala, že na základe pokynov, ktoré dostal z Vatikánu, vytvoril tajné vedenie svojej diecézy. To sa malo skladať z viacerých kňazov, ktorí po biskupovej smrti (11. marca 1962) pomocou spojenia s Vatikánom mali usmerňovať život Košickej diecézy.⁴¹⁸ V tejto súvislosti ŠtB upriamovala agentúrnu pozornosť na viacerých kňazov, ktorých podozrievala zo zapojenia v „ilegálnom“ vedení diecézy. Jedným z nich bol Ján Hudák, pôsobiaci v tom čase ako kaplán v Bardejove, rozpracovaný v akcii „REGULA“. Ten bol v roku 1962 zatknutý o. i. aj pre podozrenie, že je tajným biskupom.⁴¹⁹ Hudák počas výsluchov údajne vypovedal o okolnostiach svojho vysvätenia za biskupa v auguste 1962, pričom svätiteľom bol údajne ďalší tajný biskup – blízky spolupracovník rožňavského biskupa R. Pobožného. Jeho meno však Hudák nepoznal. Na základe informácií zistených pri vypočúvaní Jána Hudáka ŠtB začala akciu „TAJNÁ HIERARCHIA“ zameranú na odhalenie neznámeho tajného biskupa, ktorý ho mal vysvätiť. Odpočúvaním miestností na Biskupskom úrade v Rožňave dospela bezpečnosť k podozreniu, že oným tajným biskupom môže byť Ladislav Buchstabierer alebo Alexander Bodor.⁴²⁰

416 AÚPN, f. KS MV Košice, osobný zväzok „PALÁC“, a. č. 2391.

417 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja, Týždenná zvodka o agentúrno-operatívnej situácii KS MV Východoslovenského kraja od 11. 11. do 18. 11. 1961.

418 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja, Správa o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja za rok 1962.

419 PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly*, s. 55 – 56.

420 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja, Správa o činnosti za rok 1963 po problematikách 3. odboru KS MV Košice; AÚPN, f. A9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 2, i. č. 34, Vyhodnotenie agentúrno-operatívnej práce KS MV Košice za rok 1962.

Nitriansky apoštolský administrátor Eduard Nécsey bol ďalším slovenským ordinárom, ktorý neunikol agentúrnemu pôsobeniu Štátnej bezpečnosti. Ten bol dlhodobo rozpracovaný v objektovom zväzku s názvom „PEDAGÓG“.⁴²¹ Podobne ako v ostatných spomenutých prípadoch aj v Nitre sa ŠtB snažila využívať pri získavaní poznatkov o biskupovi najmä takých spolupracovníkov, ktorí s ním prichádzali denne, alebo aspoň veľmi často do kontaktu. Na základe pomerne veľkého počtu najrozličnejších správ a informácií (často veľmi podrobných), ktoré sa ŠtB podarilo v rokoch 1964 – 1967 získať o názoroch, stretnutiach a plánoch biskupa Nécseya, možno povedať, že agentúrna sieť obklopujúca nitrianskeho biskupa bola utkaná pomerne husto.⁴²² KS MV Žilina (na jej území ležala veľká časť Nitrianskej diecézy) získala už v roku 1958 tajného spolupracovníka s krycím menom „KAROL“ (v tom čase okresného dekana a čestného kanonika), ktorý bol zapojený do rozpracovania biskupa Nécseya.⁴²³ V 60. rokoch bol Eduard Nécsey rozpracovaný v akcii „HRAD“ a údaje o ňom získavala ŠtB od viacerých tajných spolupracovníkov. Patrili k nim napríklad Štefan Záreczky (s krycím menom „VETERNÝ“, neskôr uvádzaný aj pod krycím menom „BUKOVÝ“), Ľudovít Szenáši (krycie meno „HURBAN“), Jozef Vrablec (krycie meno „VERNÝ“), Pavol Beňuška (krycie meno „PROFESOR“), či Elemír Fillo (krycie meno „HRADNÝ“), pôsobiaci ako tajomník Biskupského úradu v Nitre.⁴²⁴

ŠtB mala veľmi dobré informácie z ciest a pobytov biskupa Nécseya v Taliansku a vo Vatikáne, či už na jednotlivých zasadnutiach Druhého vatikánskeho koncilu, alebo na zasadnutiach Komisie pre laický

421 PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly*, s. 61.

422 Z rokov 1964 – 1967 sú zachované tzv. týždenné zvodky (hlásenia) Správy ZNB hlavného mesta Bratislavy a Západoslovenského kraja, v ktorých je o biskupovi Eduardovi Nécseyovi zachytených pomerne veľké množstvo rôznych správ a hlásení. AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hlavného mesta (hl. m.) Bratislavy a Západoslovenského kraja (Záp. kraja).

423 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 16, Činnosť práce KS MV Žilina v roku 1958 a plán práce na rok 1959 po línii agentúrno-operatívnej práce.

424 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965; šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966.

apoštolát, ktorej bol biskup Nécsey členom.⁴²⁵ Samozrejmosťou totiž bolo, že počas pobytov v Ríme sprevádzali slovenských biskupov kňazi určení štátnou mocou. Zväčša to boli funkcionári Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva, medzi nimi aj tajní spolupracovníci bezpečnosti. Títo po návrate podali správu o aktivitách a uskutočnených stretnutiach. Jedným z nich bol napríklad aj spomenutý agent „HRADNÝ“ (neskôr uvádzaný aj pod krycím menom „DUNAJSKÝ“), ktorý ako biskupov tajomník a blízky spolupracovník ho sprevádzal na väčšine jeho ciest. „HRADNÝ“ cestoval s Nécseyom napríklad na zasadnutia Komisie pre laický apoštolát v marci a v júni 1964 a aj v apríli 1965. Z týchto aj ďalších zahraničných ciest mala ŠtB podrobné informácie o biskupovom programe, o osobách, s ktorými sa stretol, a v niektorých prípadoch poznala aj obsah uskutočnených rozhovorov.⁴²⁶

ŠtB rovnakým spôsobom získavala informácie aj o pobytoch slovenských biskupov na zasadaniach Druhého vatikánskeho koncilu. Napríklad počas tretieho (jeseň 1964) a štvrtého (jeseň 1965) zasadania koncilu boli v sprievode biskupov Lazíka a Nécseya aj spomenutí spolupracovníci „BUKOVÝ“ a „HRADNÝ“.⁴²⁷ O tom, že sprievod biskupov počas ciest v zahraničí tvoria osoby ochotné informovať o ich priebehu štátne, prípadne bezpečnostné orgány, sa vedelo nielen medzi kňazmi doma, ale aj v zahraničí. Napríklad americký Slovák, kňaz Jozef S. Altány sa, paradoxne v rozhovore s kňazom Jánom Galbavým (krycie meno „HORÁK“), vyjadril, že o tajomníkovi biskupa Nécseya je známe, že ho na koncil vysielali preto, aby o konaní biskupa podrobne

425 JUDÁK, Viliam: *Arcibiskup svätého života*. Bratislava: Lúč, 1992, s. 91.

426 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 12. 3. – 18. 3. 1964; Týždenná zvodka z 28. 5. – 3. 6. 1964; Týždenná zvodka z 11. 6. – 17. 6. 1964; AÚPN, f. B 8/II, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka z 8. 4. až 14. 4. 1965; AÚPN, f. B 8/II, šk. č. 3, i. č. 141, Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac apríl 1967.

427 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 26. 11. – 2. 12. 1964; AÚPN, f. B 8/II, šk. č. 2, i. č. 48, Mesačná zvodka za december 1965.

informoval orgány štátnej správy v ČSSR.⁴²⁸ Faktom je, že štátny orgán, uskutočňujúci dozor nad cirkvami, pristupoval (v duchu tzv. cirkevných zákonov z októbra 1949) k cirkevným hodnostárom ako k svojim zamestnancom a po návrate zo zahraničnej cesty od nich vyžadoval podrobné správy zo služobnej cesty.⁴²⁹ Taktiež kňazi zo slovenskej cirkevnej emigrácie, žijúci v Taliansku, sa správali k sprievodu biskupov nanajvýš obozretne.⁴³⁰ Samotní agenti „BUKOVÝ“ a „HRADNÝ“ sa po návrate z koncilových zasadnutí sťažovali, že kňazi z emigrácie ich ignorovali a snažili sa s biskupmi stretávať za ich neprítomnosti.⁴³¹ Rovnako medzi kňazmi na Slovensku koloval názor, že sprievod biskupov bol na koncil vyslaný preto, aby podával informácie o ich konaní.⁴³²

Ak mala bezpečnosť možnosti získavať správy o činnosti biskupov v zahraničí, dostávať informácie o ich aktivitách v domácom prostredí bola len samozrejmosť. Vďaka agentúrnej sieti, odpočúvaniu miestností na biskupskom úrade a správam dosadeného zmocnenca bola Štátna bezpečnosť veľmi dobre informovaná aj o návštevách, ktoré biskup Nécsey prijímal na Nitrianskom hrade. ŠtB napríklad vedela o tom, že biskupa navštevuje riaditeľ Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre Anton Točík, ktorý mu ponúkal pomoc pri opravách cirkevných budov⁴³³ a na meniny podaroval biskupovi

428 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 2. 7. – 8. 7. 1964.

429 Na ilustráciu uvádzame v prílohe jednu z takýchto správ, vypracovanú tajomníkom biskupa Nécsey, Elemírom Filom (Príloha č. 5).

430 HALKO, Jozef: „*Ave crux*“. *Život a dielo biskupa Ambróza Lazíka*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, s. 203 – 204; pozri tiež: HNILICA, Ján, VNUK, František: *Pavol Hnilica – biskup umlčanej Cirkvi. 2. časť 1951 – 1995*. Trnava: Dobrá kniha, 1996, s. 58 – 59.

431 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 26. 11. – 2. 12. 1964; AÚPN, f. B 8/II, šk. č. 2, i. č. 48, Mesačná zvodka za december 1965.

432 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka z 3. 10. – 9. 10. 1965.

433 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 30. 1. – 5. 2. 1964.

byzantský kríž.⁴³⁴ Točík tiež údajne biskupovi poradil, aby na opravu pamiatkových budov na hrade využil dotáciu krajskej pamiatkovej správy a cirkevné peniaze radšej použil na iné účely.⁴³⁵ Bezpečnosť sa prostredníctvom agentúry dozvedela aj o návšteve približne 20 študentov Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre, ktorí boli v roku 1967 biskupovi Nécseyovi blahoželať k jeho 75. narodeninám.⁴³⁶ O niekoľko týždňov príslušníci ŠtB pozvali študentov na pohovor, aby im „vysvetlili“ nevhodnosť takýchto návštev u biskupa. Keď sa o nepríjemnostiach, ktoré študenti pre návštevu mali, dozvedel biskup Nécsey, bol veľmi pohoršený a pozastavoval sa nad tým, odkiaľ sa ŠtB o návšteve mohla dozvedieť, keďže pri nej boli okrem študentov prítomní len jeho tajomník, generálny vikár a kaplán, ktorý vysokoškolákov priviedol.⁴³⁷ Z ďalšieho množstva návštev a stretnutí, o ktorých mala bezpečnosť informácie aj prostredníctvom agentúrnej siete, patrili napríklad viaceré návštevy biskupov Lazíka⁴³⁸, Pobožného⁴³⁹ či biskupa Andreja Grutku z USA.⁴⁴⁰ ŠtB získala aj informácie o viacerých návštevách kňazov či bohoslovcov, ktorí biskupa Nécseyu informovali o situácii vo farnostiach či na bohosloveckej fakulte.

434 Informáciu podal agent „VERNÝ“. AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 25. 3. – 1. 4. 1964.

435 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 141, Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac máj 1967.

436 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 141, Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac február 1967.

437 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 141, Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac apríl 1967.

438 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 23. 1. – 29. 1. 1966.

439 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 9. 1. – 15. 1. 1966; Týždenná zvodka z 16. 1. – 22. 1. 1966.

440 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 141, Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac máj 1967.

Prostredníctvom správ tajných spolupracovníkov sa bezpečnosť pomerne skoro dozvedala aj o niektorých názoroch či zámeroch biskupov. Tak na prelome augusta a septembra 1965 získala ŠtB informácie o tom, že biskup Nécsey sa snaží zaviesť pravidelné mesačné porady kňazov, rekolekcie vo svojej diecéze, a to mimo okresných mierových porád. Na nich mali mať kňazi prednášky o morálke a disciplíne, ukážky novej liturgie a mali si vykonať svätú spoveď. Biskup preto vydal dôverný obežník pre dekanov, ktorí sa k nemu mali vyjadriť a návrh doplniť. Podľa správ agentúry biskup Nécsey nemienil zavedenie porád konzultovať so štátnou správou, pretože to pokladal za internú záležitosť cirkvi.⁴⁴¹ Začiatkom septembra dostávala bezpečnosť informácie, že pravidelné mesačné porady – rekolekcie už zaviedli Nécsey i Lazík.⁴⁴²

Tajný spolupracovník „VERNÝ“, ktorý pôsobil ako docent na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte v Bratislave, zasa v apríli 1966 informoval o stretnutí biskupa Nécseya s kaplánom Tiborom Slovákom z Topoľčian, počas ktorého biskup vyjadril obavu zo vzrastajúcich útokov proti cirkvi v tlači. Biskup sa tiež vyjadril, že on sám je už starý a nevládze sa stavať proti útokom, a preto by sa do vedenia biskupstiev mali postaviť mladší, ktorí by cirkev bránili.⁴⁴³ V novembri toho roku vyjadril biskup pred „VERNÝM“ aj obavu zo vzrastajúcej aktivity Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva.⁴⁴⁴ O niekoľko dní získala bezpečnosť informácie aj o Nécseyových vyjadreniach, že MHKD stupňuje útoky voči pápežovi. Biskup sa tiež priznal, že nerád chodí na mierové schôdze, pretože mierové hnutie je „*ustanovizeň vytvorená na škodu cirkvi*“. Vo svojom prejave na pripravovanom

441 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka z 29. 8. – 4. 9. 1965.

442 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka z 5. 9. – 11. 9. 1965.

443 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 24. 4. – 30. 4. 1966.

444 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka zo 6. 11. – 12. 11. 1966.

III. zjazde MHKD chcel preto biskup odporučiť, aby sa hnutie zaoberalo prejavom pápeža, ktorý predniesol v OSN.⁴⁴⁵

Podobnú pozornosť ako nitrianskemu biskupovi Nécseyovi venovala ŠtB prostredníctvom agentúrnej siete aj biskupovi Ambrózovi Lazíkovi, ktorý bol trnavským apoštolským administrátorom. Štátna bezpečnosť ho dlhodobo rozpracovávala v objektovom zväzku „CESTOVATEL“.⁴⁴⁶ Taktiež v jeho prípade boli agentúrou získavané informácie o jeho stretnutiach, rozhovoroch a názoroch či plánovaných krokoch. ŠtB napríklad zistila, že koncom januára 1964 sa Lazík stretol v Blumentálskom kostole s rabínom Eliášom Katzom, pričom s iniciatívou na stretnutie prišiel rabín Katz. Malo to byť ich prvé spoločné stretnutie, na ktorom hovorili o náboženských otázkach.⁴⁴⁷ Spolupracovník „HORÁK“ zasa informoval, že ho biskup Lazík pobádal, aby spolu s ďalšími kňazmi vplývali na šéfredaktora časopisu *Duchovný pastier* Ladislava Škodu, aby boli v časopise publikované všetky konštitúcie a dekréty koncilu.⁴⁴⁸ Na prelome septembra a októbra 1965 agentúra informovala o Lazíkových zámeroch postupne vymeniť „pokrokových“ kňazov v Bratislave, ktorí boli podľa neho príčinou stagnácie náboženského života v meste.⁴⁴⁹

Prostredníctvom sprievodu sledovali bezpečnostné orgány biskupa Lazíka taktiež počas jednotlivých zasadnutí Druhého vatikánskeho koncilu. Niektorí zo spolupracovníkov bezpečnosti, ktorý o ňom podávali informácie, sa pritom pohybovali v jeho bezprostrednej blízkosti.⁴⁵⁰ Tajomník Biskupského úradu v Trnave a neskôr aj riaditeľ biskupskej kancelárie Ján Čížik (s krycím menom „BRAT“) prichádzal s biskupom

445 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 20. 11. – 26. 11. 1966.

446 PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly*, s. 61; HALKO, Jozef: *Ave crux*, s. 211.

447 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 23. 1. – 29. 1. 1964.

448 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka z 20. 5. – 26. 5. 1965.

449 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka z 26. 9. – 2. 10. 1965.

450 HALKO, Jozef: *Ave crux*, s. 212 – 214.

Lazíkom denne do kontaktu. Spolu s biskupom sa v januári 1967 zúčastnil na jeho ceste do Vatikánu a podal ŠtB pomerne podrobnú správu. V nej informoval o biskupovom stretnutí a rozhovore s podsekrétárom Kongregácie pre mimoriadne cirkevné záležitosti A. Casarolim, o návšteve Slovenského ústavu svätých Cyrila a Metoda a rozhovoroch, ktoré biskup viedol s jednotlivými kňazmi, o návšteve ústavu Nepomucenum a stretnutí s kardinálom Josefom Beranom.⁴⁵¹ K ďalším kňazom, ktorí bezpečnosť informovali o krokoch biskupa Lazíka, patrili napríklad Ľubor Horvát (s krycím menom „SUCHOVSKÝ“)⁴⁵² či vyššie spomínaný „VETERNÝ“.⁴⁵³ Vzhľadom na vzrastajúcu aktivitu biskupov Lazíka i Nécseya už počas koncilu, ako aj po jeho skončení, plánovala ŠtB v druhej polovici 60. rokov rozpracovávať ich osoby prednostne, a tak zabezpečovať ich kontrolu a objasňovanie ich kontaktov s Vatikánom.⁴⁵⁴

Agentúrnej pozornosti Štátnej bezpečnosti, samozrejme, neušli ani tí biskupi, ktorým štátna moc tvrdými zásahmi znemožnila zastávať ich úrad. Tajní spolupracovníci spomedzi kňazov tak boli využívaní aj pri dokumentovaní činnosti biskupa Jána Vojtaššáka, ktorý aj počas svojej nútej internácie v Čechách udržiaval mnohé kontakty s kňazmi i laikmi zo Slovenska. Konkrétne agent „SPIŠIAK“ (kňaz Spišskej diecézy) ho navštívil v charitnom domove v Děčíne, o čom podal bezpečnosti správu.⁴⁵⁵ Počas Vojtaššákovho núteného pobytu v charitnom domove v Senohrabochoch získavala ŠtB informácie o jeho

451 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 141, Správa o zaujímavých poznatkoch získaných v uplynulom období Správou Štátnej bezpečnosti v Bratislave; Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac január 1967.

452 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 12. 6. – 18. 6. 1966.

453 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 25. 3. – 1. 4. 1964.

454 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 3, i. č. 42, Plán práce ŠtB Bratislava na rok 1966.

455 LETZ, Róbert: Slovenskí katolícki biskupi internovaní v Čechách v rokoch 1953 – 1968. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 21.

činnosti aj od ďalších tajných spolupracovníkov, ktorí boli zameriavaní na Vojaššákových spolubývajúcich v charitnom domove.⁴⁵⁶

Okrem spomenutého využívania agentúrnej siete však Štátna bezpečnosť pri rozpracovávaní vedúcich predstaviteľov diecéz získavala informácie aj dlhodobým odpočúvaním miestností na jednotlivých biskupských úradoch. S určitosťou možno povedať, že odpočúvaný bol úrad v Nitre. Napríklad v roku 1960 zachytila bezpečnosť pomocou operatívnej techniky reakciu biskupa E. Nécseya na inštrukciu trnavského biskupa A. Lazíka o vyučovaní náboženstva.⁴⁵⁷ Neskôr, počas návštevy diplomata Svätej stolice Agostina Casaroliho v Nitre, ktorá sa uskutočnila v dňoch 9. – 11. júna 1967, mala ŠtB z návštevy k dispozícii veľmi podrobnú správu. A. Casaroli, ktorý už mal s podobnými situáciami skúsenosti, si možnosť odpočúvania dobre uvedomoval.⁴⁵⁸ Pred dôverným rozhovorom s biskupom Nécseyom, ktorý sa uskutočnil medzi štyrmi očami v biskupovej pracovni, ho Casaroli požiadal, aby prešli do inej miestnosti, pretože „*nie je zaručené, či tam nie sú nejaké prístroje, prostredníctvom ktorých by sa mohli dozvedieť o ich rozhovore*“. Po prechode do inej miestnosti, „*ktorá je považovaná za hosťovskú a nepoužíva sa*“, zapol Casaroli rádio s poznámkou, „*že sa musia zabezpečiť pre každý prípad, aby neboli kontrolovaní*“. Bezpečnosti sa však i napriek tomu podarilo získať približné okruhy tém, o ktorých spolu hovorili.⁴⁵⁹ V Banskobystrickej diecéze bol už v roku 1954 odpočúvaný bývalý kapitulný vikár Daniel Briedoň, pričom bezpečnosť plánovala zaviesť úkon DURAL (čo bol v rokoch 1954 – 1955 krycí názov pre

456 LETZ, Róbert: *Slovenskí katolícki biskupi internovaní v Čechách*, s. 33 – 34.

457 AÚPN, f. A 2/1, Sekretariát Federálneho ministerstva vnútra (FMV) Praha, šk. č. 4, i. č. 187, Rozbor operatívnej situácie na Slovensku po línii III. správy MV.

458 CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti. Svätý stolec a komunistické země (1963 – 1989)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 145, 151.

459 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 4, i. č. 116, Správa o pobyte štátneho podtajomníka Vatikánu Msgr. Agostina CASAROLIHO v Nitre. Svoju návštevu v Nitre a stretnutie so slovenskými biskupmi krátko opisuje aj A. Casaroli. CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti*, s. 151. Viac o ich rozhovore pozri tiež: LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 263 – 264.

dlhodobé odpočúvanie) aj do jeho súkromného bytu.⁴⁶⁰ Rovnako boli odpočúvané aj miestnosti Biskupského úradu v Rožňave, na základe čoho bezpečnosť získala informácie napríklad aj v akcii „TAJNÁ HIERARCHIA“, spomenutej vyššie⁴⁶¹, a dlhodobé odpočúvanie bolo využívané aj v prípade biskupa Jána Vojtaššáka počas jeho internácie v charitnom domove v Senohrabochoch.⁴⁶² Aj neskôr, v 70. a 80. rokoch, sa odpočúvanie miestností na biskupských úradoch často využívalo na získavanie informácií.⁴⁶³

Nakoniec treba spomenúť, že svoju úlohu pri sledovaní a zisťovaní názorov, aktivít a zámerov biskupov zohrávali aj tzv. vládni zmocnenci. Na jednotlivé biskupské úrady boli dosadení (bez akýchkoľvek zákonných podkladov) už v priebehu roka 1949. Zmocnenci mali zväčša veľmi dobrý prehľad o dianí na biskupských úradoch, a to najmä vďaka kontrole návštev, prezeraniu všetkej korešpondencie (a to aj súkromnej) a pozorovaniu pohybu biskupov. Zmocnenci sa niekedy sami snažili vnášať medzi biskupov nezhody a nedorozumenia.⁴⁶⁴

Mimo domoviny

Pre Štátnu bezpečnosť bolo veľkou výzvou agentúrne preniknutie do kruhov slovenskej cirkevnej emigrácie, žijúcej najmä v Taliansku, Rakúsku, Francúzsku, Nemecku, ale aj v iných krajinách tzv. kapitalistického zahraničia. ŠtB neustále získavala tajných spolupracovníkov, ktorých by mohla vyslať do zahraničia a boli by pre osoby v emigrácii dôveryhodní. Je len samozrejmé, že pri tomto úsilí sa ich pozornosť v najväčšej miere sústreďovala na kňazov, prípadne bývalých bohoslovcov.

460 AÚPN, f. A 2/1, Sekretariát FMV Praha, šk. č. 3, i. č. 148, Politicko-bezpečnostná situácia v kraji Banská Bystrica – správa o predvolebnej situácii.

461 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrne-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja, Správa o činnosti za rok 1963 po problematikách 3. odboru KS MV Košice.

462 LETZ, Róbert: *Slovenskí katolícki biskupi internovaní v Čechách*, s. 34.

463 CUHRA, Jaroslav: *Katolícka cirkev prelomu 80. let v diplomových prácich příslušníků StB*, s. 22 – 23.

464 Viac o tom pozri: HALKO, Jozef: *Ave crux*, s. 201, poznámka pod čiarou č. 789.

Tí mali teoreticky najlepšie možnosti preniknúť do cirkevných kruhov a k osobám, s ktorými sa často osobne poznali. Prostredníctvom týchto spolupracovníkov chcela Štátna bezpečnosť získavať informácie o názoroch, stretnutiach, vyvíjaných aktivitách i plánovaných krokoch či konfliktoch a nedorozumeniach medzi členmi slovenskej cirkevnej emigrácie. Títo tajní spolupracovníci sa na emigrantov buď priamo zameriavali a na zahraničné cesty odchádzali, aby sa spojili s rozpracovanou osobou (výnimočne aj počas príchodu niektorého z emigrantov na Slovensko – najmä v druhej polovici 60. rokov), alebo ich stretnutie s predstaviteľmi emigrácie bolo viac-menej náhodné počas ich súkromnej cesty alebo „sprevádzania“ slovenských biskupov na zahraničných cestách.

V plánoch práce jednotlivých krajských správ ministerstva vnútra sa v priebehu 50. a 60. rokov takmer pravidelne objavovali zámer y získať takých tajných spolupracovníkov, ktorí by sa po vyslaní do zahraničia mohli napojiť na slovenskú cirkevnú emigráciu.⁴⁶⁵ Zámer preniknúť pomocou tajných spolupracovníkov do blízkosti slovenských kňazov-emigrantov v Ríme, uvádzala vo svojom pláne na rok 1957 KS MV Bratislava.⁴⁶⁶ KS MV Prešov plánovala do Vatikánu „vysadiť“ agentov „LUNA“⁴⁶⁷, „KAPELNÍK“ a „KLIMENT“⁴⁶⁸ a do konca roku 1959 si stanovila ambiciózny plán preniknúť aj do pápežského kolégia Nepomucenum v Ríme.⁴⁶⁹

K osobám z cirkevných kruhov, ktoré boli pre ŠtB stredobodom jej záujmu v zahraničí, patrili najmä: rektor Slovenského ústavu svätých Cyrila a Metoda (SÚSCM) v Ríme Štefan Náhalka, biskup Pavol Hnilica, profesor na Pápežskej Gregorovej univerzite v Ríme Michal Lacko,

465 Pozri tiež: PAVOL, Jozef: *Cirkev v Spišskej diecéze očami ŠtB*, s. 181 – 187.

466 AÚPN, f. R 012, KS ZNB Bratislava, šk. č. 37, i. č. 478, Správa o činnosti agentúrno-operatívnej práce KS MV za rok 1956.

467 Agenti „LUNA“ využívala aj na získavanie poznatkov o premonštrátoch v Maďarsku. LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 218.

468 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 9, Činnosť KS MV Prešov v roku 1957 po línii agentúrno-operatívnej práce. Agent „KLIMENT“ bol využitý aj pri získavaní poznatkov o jezuitovi Michalovi Potockom. LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 218, poznámka pod čiarou č. 489.

469 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 14, Perspektívny plán operatívnej práce KS MV Prešov na rok 1959.

diplomat Svätej stolice Štefan Fogaš, salezián František Reves, tešiteľ Tomáš Felix Meltzer, ale aj kardinál Franz König a mnohí ďalší. Všetci boli definovaní ako „*hlavní organizátori podvratnej činnosti proti ČSSR organizovanej Vatikánom*“. Štátna bezpečnosť vo Východoslovenskom kraji vybrala spomedzi svojich tajných spolupracovníkov niekoľkých, ktorí mali, podľa jej názoru, dobré možnosti získavať informácie o týchto osobách. Patrili k nim spolupracovníci „CYRIL“, „DUKLA“, „RUDO“, „VERUM“, „BLANKA“. Cieľom bolo, aby spolupracovníci počas krátkodobých ciest v zahraničí zisťovali u spomenutých osôb ich záujem a kanály prenikania do ČSSR.⁴⁷⁰ V roku 1967 k uvedeným tajným spolupracovníkom, zameriavajúcim sa na osoby cirkevnej emigrácie, priradili aj spolupracovníkov „KOŠŤANSKÝ“, „GEMERSKÝ“ a „BIELOVODSKÝ“,⁴⁷¹ pričom v danom roku sa Správe ŠtB v Košiciach podarilo získať správy o činnosti kňazov-emigrantov od desiatich tajných spolupracovníkov, ktorí boli na krátkodobej ceste v Ríme.⁴⁷²

Konkrétne tajný spolupracovník „GEMERSKÝ“ uskutočnil v máji a júni 1968 súkromnú cestu do Rakúska, NSR, Švajčiarska, Francúzska a Talianska. Počas svojho pobytu v Ríme „*obnovil staré a nadviazal nové kontakty s niektorými význačnejšími osobnosťami*“. Konkrétne sa stretol s pátrom Felixom Litvom, Dominikom Hrušovským a Štefanom Máčadym. O svojich stretnutiach a rozhovoroch podal po návrate správu ŠtB. V nej informoval aj o snahe uvedených osôb zlepšiť dopravu náboženskej literatúry do ČSSR.⁴⁷³

V druhom polroku 1968 mali do Talianska cestovať aj agenti „VERUM“, „RADOMKA“, „ONDREJ“, „HVIEZDA“, „HORÁR“, „KANONIK“, pričom ich ŠtB mala využiť na zisťovanie poznatkov

470 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 3, i. č. 44, Plán práce ŠtB Východoslovenského kraja na rok 1966.

471 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 3, i. č. 65, Rozbor práce štátnej bezpečnosti v problematike cirkví a siekt vo Východoslovenskom kraji.

472 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 17, i. č. 109, Správa o výsledkoch operatívnej činnosti Správy ŠtB za rok 1967.

473 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Štvrťročná správa o činnosti O-ŠtB – predloženie (Rožňava).

o cirkevnej emigrácii.⁴⁷⁴ Napríklad od spolupracovníka „HVIEZDA“ získala Štátna bezpečnosť informácie po jeho návrate zo súkromnej návštevy Ríma z prelomu septembra a októbra 1968. „HVIEZDA“ podal z cesty pomerne podrobnú správu, v ktorej referoval o stretnutí a obsahoch rozhovorov s Jánom Hutyrom. Hutyra údajne hovoril o tom, že medzi slovenskými kňazmi v emigrácii sa diskutuje o osobách, ktoré by sa mohli v ČSSR stať biskupmi, pričom za Košickú diecézu sa hovorí aj o osobe tajného spolupracovníka „HVIEZDA“. Spolupracovník sa v Ríme presvedčil, že slovenská cirkevná emigrácia je o situácii v ČSSR pomerne dobre informovaná. Správy údajne získava prostredníctvom jezuitov, konkrétne Dominika Kaľatu z Košíc, ktorý odovzdáva informácie biskupovi Hnilicovi. „HVIEZDA“ sa počas pobytu rozprával aj s biskupom Hnilicom, a práve prostredníctvom tohto tajného spolupracovníka údajne poslal biskup Hnilica odkaz pre Dominika Kaľatu a ostatných jezuitov, aby ČSSR neopustili, ale aktívne pracovali na svojich pracoviskách a snažili sa dostať do pastorácie. Je len samozrejmé, že podobné informácie len posilňovali záujem Štátnej bezpečnosti o biskupa Kaľatu, ktorý bol ešte len v máji 1968 prepustený po piatich rokoch z väzenia. „HVIEZDA“ informoval aj o návšteve SÚSCM v Ríme, kde sa zúčastnil na stretnutí, na ktorom bolo asi 15 kňazov, okrem iných aj Štefan Náhalka, Ján Hutyra, Jozef Tomko, Fridrich Osuský, Anton Babiak, Štefan Fabera, Š. Lapšanský, Michal Lapšanský, istý františkán z Krompách a ďalšie osoby, ktoré nepoznal po mene. Na stretnutí sa určovali ciele, ktoré je potrebné v ČSSR v cirkevnej oblasti dosiahnuť. Hovorilo sa o potrebe zabezpečiť výučbu náboženstva v školách, zriadiť rehoľné domy v ČSSR, potrebu obnoviť semináre, zrušiť obmedzujúce opatrenia pre cirkev, ako aj o konkrétnych kandidátoch na jednotlivé biskupské úrady.⁴⁷⁵

Cirkevnej emigrácii venovala pozornosť aj Správa ŠtB Bratislava, ktorá sa chcela v roku 1966 zamerať vo väčšej miere na zahraničné centrá, „z ktorých je prevádzaná ideologická diverzia“ voči ČSSR.

474 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Štvrťročné vyhodnotenie práce 6. oddelenia 2. odboru (Košice).

475 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Štátobezpečnostná situácia vo Východoslovenskom kraji za mesiac november 1968 – správa; Správa o operatívnej situácii po problematike 5. a 6. oddelenia 2. odboru Správy ŠtB za mesiac november 1968.

V cirkevnej oblasti mala bezpečnosť záujem o Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme, Medzinárodnú charitu v Rakúsku, nadáciu Pro Oriente v Rakúsku, Generálny inšpektorát saleziánov v Turíne, Ústredie Focolare v Rakúsku a v Nemeckej spolkovej republike. Na prenikanie do týchto organizácií boli podľa správy vytvorené predpoklady, a to cez tajných spolupracovníkov: „HRADNÝ“, „BUKOVÝ“, „LIPOVSKÝ“, ktorí sa mali zamerať na SÚSCM. „LIPOVSKÝ“ mal preniknúť aj do Medzinárodnej charity, „BUKOVÝ“ a „PETER“ sa mali zamerať na Sekretariát Pro Oriente vo Viedni, a spolupracovník „RUŽENA“ mal preniknúť do ústredie hnutia Focolare vo Viedni. Činnosť tohto hnutia bola samostatne „rozpracovaná“ v akcii „FOCOLARE“. Aj v týchto prípadoch mali spolupracovníci zisťovať metódy práce a ciele týchto organizácií.

Štátna bezpečnosť chcela na preniknutie do slovenskej cirkevnej emigrácie využiť aj niektorých bývalých bohoslovcov, o ktorých vedela, že sú v kontakte s kňazmi v zahraničí a majú ich dôveru. Takto sa snažila dostať k saleziánovi Františkovi Revesovi, ktorý po svojom úteku z republiky pôsobil krátko ako duchovný pastier Slovákov v Rakúsku a od roku 1960 v slovenskej katolíckej misii v Paríži.⁴⁷⁶ O Revesovi ŠtB vedela, že udržiava kontakty s niekoľkými bývalými bohoslovcami v ČSSR. Niektorí z nich už emigrovali do zahraničia, iní sa na odchod pripravovali.⁴⁷⁷ V tejto súvislosti chcela KS MV Bratislava v roku 1959 využiť na „vysadenie“ do Vatikánu bývalého saleziánskeho bohoslovca Václava Kociana, o ktorého údajne F. Reves prejavil záujem a po emigrovaní mu mal pomôcť doštudovať teológiu v zahraničí.⁴⁷⁸ Podľa správy KS MV bol však Kocian „veľmi nábožensky zaťažený“, preto bolo s jeho vysadením do zahraničia možné počítať až po jeho prevýchove.⁴⁷⁹ František Reves bol práve z dôvodu kontaktovania

476 RYDLO, Jozef M.: REVES, František, SDB. In: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: Lúč, 2000, stípeč 1154.

477 AÚPN, f. A 2/1, Sekretariát FMV Praha, šk. č. 4, i. č. 187, Správa o štátobezpečnostnej situácii v Západoslovenskom kraji.

478 O osobe Františka Revesa pozri aj: LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 169 – 171.

479 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 15, Plnenie plánu práce a vyhodnotenie plnenia úloh po línii agentúrno-operatívnej práce KS MV Bratislava za rok 1959.

bývalých bohoslovcov v ČSSR Štátnou bezpečnosťou rozpracovávaný aj v prípade „KAPLAN“.⁴⁸⁰

Z kňazov patriacich k slovenskej cirkevnej emigrácii sa ŠtB azda najintenzívnejšie zaujímala o biskupa Pavla Hnilicu, ktorého činnosť bola evidovaná v pozorovacom zväzku „METHOD“. Hnilica bol objektom záujmu nielen pre svoju biskupskú hodnosť, ale najmä pre množstvo vyvíjaných aktivít, ktorými neúnavne poukazoval na umlčanú cirkev, trpiacu za železnou oponou. V zahraničí vyvolala už v roku 1954 pozornosť jeho publikácia *La lutte du Communisme athée contre l'Eglise dans un pays d'Europe Centrale* (Proticirkevný boj bezbožného komunizmu v jednej stredoeurópskej krajine), ktorá bola neskôr obsahovo rozšírená a preložená do deviatich jazykov.⁴⁸¹ Hnilica v nej na základe vlastných skúseností opísal postavenie cirkvi v krajine budujúcej komunizmus. Na Druhom vatikánskom koncile sa biskup Hnilica, od zverejnenia svojej biskupskej hodnosti v máji 1964 zúčastňoval ako jeden z koncilových otcov. V septembri 1965 vystúpil na koncile s prejavom, v ktorom požadoval, aby koncil odsúdil ateizmus ako blud.⁴⁸² Tento jeho prejav spolu s prejavom biskupa Michala Rusnáka vyvolal odmietavé reakcie, ba priam zúrivosť československých úradov. Biskup Pavol Hnilica bol preto „tŕňom v oku“ československej štátnej moci a tá sa ho všetkými dostupnými prostriedkami permanentne snažila umlčať.

Štátna bezpečnosť sa v súvislosti s Pavlom Hnilicom zaujímala aj o jeho rodinu. Krajské veliteľstvo ŠtB v Banskej Bystrici sa o Hnilicovcov začalo zaujímať už v novembri 1951. V súvislosti s celoštátnym pátraním, ktoré bolo po Pavlovi Hnilicovi vyhlásené, zaslalo koncom novembra 1951 Oddeleniu ŠtB v Krupine požiadavku, v ktorej

480 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 21, Vyhodnotenie plnenia úloh agentúrno-operatívnej práce KS MV Bratislava za rok 1960.

481 V slovenčine bola táto publikácia vydaná až v roku 2006: MICHEL, A. (Pavol Mária Hnilica SJ): *Náboženské problémy v krajine ovládanej komunistami*. Trnava: Dobrá kniha, 2006, 132 s.

482 VNUK, František: HNILICA, Pavol Mária, SJ. In: *Lexikón*, stĺpec 493 – 495; HNILICA, Ján, VNUK, František: *Pavol Hnilica – biskup umlčanej Cirkvi. 1. časť 1921 – 1951*. Trnava: Dobrá kniha, 1992, 2. časť 1951 – 1995, Trnava: Dobrá kniha, 1996; HNILICA Pavol, VNUK, František: *Rozhovory o ľud'och, udalostiach a Božej добрôte*. Bratislava: Smaragd pedagogické nakladateľstvo, 2001.

žiadalo informácie o agentúrnom rozpracovaní rodiny Hnilicovcov. Oddelenie ŠtB Krupina v odpovedi z 13. decembra 1951 informovalo o rodinných pomeroch Hnilicovcov, o počte detí, ich sociálnych pomeroch a zamestnaní a tiež o tom, že celá obec Uňatín je hlboko nábožensky založená, a preto je problém agentúrne preniknúť do ich prostredia. Napriek tomu bol na rodinu nasadený jeden informátor a v pláne bolo nasadenie ďalšieho spolupracovníka. Taktiež sa kontrolovala všetka pošta rodiny a ich bližších známych.

Počas takmer štyridsiatich rokov, keď rodina Hnilicovcov na Slovensku priťahovala pozornosť Štátnej bezpečnosti, bola okolo najbližších členov rodiny utkaná sieť spolupracovníkov, medzi ktorých patrili aj niektorí kňazi, tešiaci sa dôvere rodinných príslušníkov. Za sledovaním rodiny bola, samozrejme, snaha získať čo najviac informácií o biskupovi Pavlovi Hnilicovi. Viacerých tajných spolupracovníkov, ktorí cestovali do zahraničia, poverili práve úlohou nadviazať kontakt s biskupom Hnilicom. Začiatkom mája 1965 uskutočnil spolupracovník „BUKOVÝ“ súkromnú cestu do Viedne, počas ktorej sa stretol s Pavlom Hnilicom, ktorý na stretnutie pricestoval z Ríma. „BUKOVÝ“ po svojom návrate podrobne referoval o obsahu rozhovoru s biskupom Hnilicom. Podľa jeho správy sa ho biskup pýtal na rôzne problémy súvisiace s postavením cirkvi v Československu, a informoval ho o činnosti nadácie Pro Oriente.⁴⁸³ Do prípadu biskupa Hnilicu bol v tom istom roku nasadený aj spolupracovník „ADAM“, ktorý sa s Hnilicom stretol v Mníchove. Hnilica sa údajne od spolupracovníka informoval o situácii medzi jezuitmi v Československu a odporúčal mu, aby udržiaval kontakt s provinciálom jezuitov pátrom Jánom Srnom. Podľa ďalšieho plánu ŠtB „ADAM“ mal udržiavať kontakt s Hnilicom aj naďalej.⁴⁸⁴ V roku 1966 získala ŠtB informácie o biskupovi Hnilicovi od spolupracovníka „DUNAJSKÝ“ (predtým vystupujúceho aj pod krycím menom „HRADNÝ“), ktorý bol na mesačnej návšteve Ríma. Ten informoval

483 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 42. Rozbor činnosti rím. kat. kléru a prenikania ideologickej diverzie zo strany čl. emigrácie do Západoslovenského kraja za obdobie od konca roku 1964 do 15. júna 1965; AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka zo 6. 5. – 12. 5. 1965.

484 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Mesačná zvodka za september 1965.

o svojom rozhovore s Hnilicom, v ktorom sa ho biskup pýtal na niektoré náboženské otázky v Československu a tiež ho žiadal, aby zaobstaral a vhodným spôsobom mu do Ríma dopravil všetku dostupnú ateistickú literatúru, vychádzajúcu v ČSSR.⁴⁸⁵

ŠtB sa okrem získavania informácií o postojoch a aktivitách biskupa Pavla Hnilicu snažila aj o jeho diskreditáciu. Na to mal napríklad slúžiť článok *Po stopách špióna pátra Felix* s podtitulom *Podvratná činnosť proti ČSSR v kláštore Tešiteľov vo Viedni*, ktorý uverejnil denník *Pravda*.⁴⁸⁶ V článku sa aktivity biskupa Hnilicu spájali s činnosťou pátra Félixa Meltzera z Kláštora tešiteľov vo Viedni. Článok údajne vyvolal odmietavé reakcie aj u biskupa Lazíka, ktorý o ňom hovoril s A. Casarolim, počas svojej návštevy Vatikánu v apríli 1967. Od činnosti Hnilicu, ako bola opísaná v uvedenom článku, sa dištancoval aj A. Casaroli. Sám biskup Hnilica sa pri stretnutí s Nécseyom sťažoval na tendenčne zameraný článok v denníku *Pravda*, z ktorého mal nepríjemnosti.⁴⁸⁷

K ďalším predstaviteľom slovenskej cirkevnej emigrácie, o ktorých mala ŠtB eminentný záujem, patrili aj Štefan Náhalka a Jozef Tomko. Štefan Náhalka pôsobil od roku 1946 ako tajomník biskupa Jána Vojtaššáka a neskôr ako profesor teológie v Spišskej Kapitule. Po zaistení Vojtaššáka sa v roku 1950 začal ukrývať. Na jar roku 1953 sa mu podarilo utiecť do Rakúska a odtiaľ do Talianska. V Ríme vyvíjal Štefan Náhalka mimoriadnu organizačnú i publikačnú aktivitu. Aktívne sa podieľal na založení Slovenského vydavateľstva sv. Cyrila a Metoda v roku 1956. Ako člen Najvyššej rady pre emigráciu pri Konzistoriálnej kongregácii Apoštolskej stolice sa osobne pričínal o založenie slovenských

485 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 3, i. č. 65, Týždenné zvodky za rok 1966, Týždenná zvodka z 3. 7. – 9. 7. 1966.

486 Článok vyšiel v dvoch častiach, v denníku *Pravda* 20. a 21. 2. 1967. *Pravda*, 20. 2. 1967, s. 2; *Pravda*, 21. 2. 1967, s. 2. V denníku *Rudé právo* vyšiel rovnako 20. a 21. 2. 1967 český preklad článku s podobným názvom, s podtitulom *Tomáš Meltzer pôsobil v Mariance u Bratislavy. Nynější sídlo má ve vídeňském klášteře Tešitelů*. *Rudé právo*, 20. 2. 1967, s. 2; *Rudé právo*, 21. 2. 1967, s. 2.

487 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 4, i. č. 116, Správa o pobyte biskupov Dr. NECSEYA a Dr. LAZÍKA vo Vatikáne; AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 141, Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac apríl 1967.

katolíckych misií vo viacerých krajinách. Inicioval vznik knižnej edície Series Cyrillomethodiana a vedeckej ročenky *Slovak Studies*. Bol jedným zo signatárov iniciatívy na vybudovanie Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme, ktorý bol založený v roku 1963, a stal sa aj jeho prvým rektorom. Bol taktiež všemožne nápomocný slovenským emigrantom. V mnohých príspevkoch a publikáciách sa venoval otázkam teológie, filozofie, ale i aktuálnemu daniu na Slovensku, pričom informoval o náboženskom prenasledovaní.⁴⁸⁸ Tieto a mnohé ďalšie aktivity nepochybne ešte väčšmi motivovali štátnobezpečnostné štruktúry v snahe preniknúť pomocou agentov do jeho blízkosti.

Nie menšiemu záujmu Štátnej bezpečnosti sa tešil aj Jozef Tomko. Ten sa po štúdiách v Ríme, kde bol v roku 1949 aj vysvätený za kňaza, už nemohol vrátiť domov na Slovensko. V rokoch 1950 – 1965 pôsobil ako vicerektor a ekonóm Pápežského kolégia sv. Jána Nepomuckého v Ríme. Tomko bol taktiež jedným zo signatárov iniciatívy na vybudovanie Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme a veľkou mierou prispel k jeho vzniku. V roku 1961 nastúpil do kuriálneho úradu Kongregácie pre náuku viery. Počas Druhého vatikánskeho koncilu pracoval ako odborný poradca pre vieroučné otázky.⁴⁸⁹

Na Štefana Náhalku a Jozefa Tomka bol v roku 1964 zameraný kňaz Andrej Andódy (s krycím menom „LIPOVSKÝ“), ktorý po turistickej ceste v Izraeli strávil na spiatočnej ceste niekoľko dní v Ríme. Tu sa stretol s Náhalkom i Tomkom, o čom po návrate podrobne informoval ŠtB. Ich vzájomný rozhovor bol zameraný hlavne na rozličné cirkevnopolitické otázky. Náhalka a Tomko údajne spolupracovníka požiadali, aby zistil na kompetentných miestach v ČSSR, či by súhlasili s odchodom rehoľných sestier z Československa do Talianska a USA. Taktiež sa informovali o vhodnosti prípadného vymenovania niektorých kňazov na funkciu biskupov, o názoroch kňazov na rôzne aktuálne otázky, o možnosti rozšírenia počtu bohoslovcov a oživení náboženského života v ČSSR. Podľa záveru bezpečnosti sa „LIPOVSKÝ“ „pri jednaní s emigrantmi Náhalkom a Tomkom choval ako osoba informovaná o týchto otázkach iba všeobecne a neposkytol im žiadne konkrétne po-

488 RYDLO, Jozef M.: NÁHALKA, Štefan. In: *Lexikón*, stĺpec 972 – 976.

489 RYDLO, Jozef M.: TOMKO, Jozef. In: *Lexikón*, stĺpec 1395 – 1398.

znatky“.⁴⁹⁰ O Andrejovi Andódyim však bolo neskôr medzi emigrantmi známe, že je spolupracovníkom ŠtB, preto si v jeho prítomnosti dávali pozor.⁴⁹¹ V roku 1964 bol na stretnutie so Štefanom Náhalikom a Jozefom Tomkom nasadený aj spolupracovník „FELIX“, ktorý sa s nimi stretol v SÚSCM počas svojho pobytu v Taliansku. „FELIX“ podal po návrate informácie aj o plánovanej porade slovenských kňazov žijúcich v zahraničí, ktorú by mal viesť Štefan Náhalika a na ktorej mali byť vypracované plány týkajúce sa zasielania náboženskej literatúry do ČSSR.⁴⁹² „FELIX“ cestoval do Talianska aj v nasledujúcom roku, kde sa opäť stretol so Š. Náhalikom, o čom opäť informoval ŠtB.⁴⁹³ Činnosť Štefana Náhaliku bezpečnosť osobitne sledovala v akcii s názvom „LIPTÁK“. Na Náhaliku bol v tomto prípade zameraný tajný spolupracovník „PODHORSKÝ“ (pôsobiaci ako riaditeľ Biskupského úradu v Spišskej Kapitule), ktorý si s ním dopisoval.⁴⁹⁴

Ďalším kňazom žijúcim v emigrácii, o ktorého prejavila záujem ŠtB, bol Anton Botek. Ten bol ešte pred útekom zo Slovenska šéfredaktorom *Katolíckych novín* a riaditeľom Ústrednej katolíckej kancelárie. Od januára 1949 do apríla 1951 bol väznený, pričom zážitky z väznic neskôr uverejňoval v mesačníku *Hlasy z Ríma*.⁴⁹⁵ V rokoch 1957 – 1967 pôsobil v Kanade. Práve tu sa s ním stretol aj Michal Horváth (s krycím menom „ERIKÁ“), ktorý pôsobil ako správca farnosti v Mysleniciach. Aj „ERIKÁ“ po návrate informoval bezpečnosť o svojom stretnutí s Botekom, ktorý sa ho okrem iného pýtal aj na náboženskú situáciu v Československu.⁴⁹⁶

490 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 20. 5. – 27. 5. 1964.

491 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Štvrťročná správa o činnosti O-ŠtB – predloženie (Rožňava).

492 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 27. 8. – 2. 9. 1964.

493 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka 15. 8. – 21. 8. 1965.

494 AÚPN, f. B 10/II, KS ZNB Správa ŠtB Košice, šk. č. 10, i. č. 1028, Štvrťročná správa o činnosti O-ŠtB – predloženie (Spišská Nová Ves).

495 V roku 2011 boli jeho spomienky vydané aj knižne. BOTEK, Anton: *Svit kríža za mrežami. Z denníka väzneného kňaza*. Bratislava: PostScriptum, 2011, 134 s.

496 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 9. 7. – 15. 7. 1964.

V lete 1964 prišiel na návštevu do rodnej obce Cerová-Lieskové verbista Ján Bukovský. Pôsobil v meste Techny (Illionois) v USA, kde prednášal v kňazskom seminári a v roku 1967 sa stal aj jeho rektorom. V tom istom roku ho zvolili aj za generálneho poradcu najvyššieho predstaveného Spoločnosti Božieho Slova (verbistov) v Ríme a od roku 1968 pracoval ako tlmočník delegácie Svätej stolice na rokovaníach s vládou ČSSR.⁴⁹⁷ Bukovský sa počas svojej návštevy stretol aj so správcom farnosti Cerová-Lieskové Jozefom Baborom (s krycím menom „BOHUŠ“), ktorý bezpečnosť informoval o jeho názoroch na rokovania medzi zástupcami Svätej stolice a vlády.⁴⁹⁸

KS MV Bratislava venovala na prelome 50. a 60. rokov pozornosť aj Kláštoru tešiteľov vo Viedni, do ktorého chcela takisto vyslať svojich spolupracovníkov. V roku 1959 chcela ŠtB agentúrne preniknúť do Kláštora tešiteľov pomocou spolupracovníka „MAREK“, získaného s týmto cieľom, a pripravení mali byť aj spolupracovníci „VETERNÝ“ a „AMBRÓZ“, ktorí mali byť na kláštor napojení počas Festivalu mládeže vo Viedni.⁴⁹⁹

V snahe preniknúť pomocou agentov do prostredia Kláštora tešiteľov sa v roku 1960 ŠtB usilovala získať spolupracovníka spomedzi niektorého z príbuzných tešiteľov z Viedne, žijúcich na Slovensku, čo sa jej však nepodarilo. Pokračovala preto v úsilí napojiť na kláštor niektorého zo spolupracovníkov „FERENC“, „RUŽENA“ a „CEMENT“, pričom priamo do Viedne vyslala agenta „FERENCA“, čo však taktiež neprinieslo výsledok.⁵⁰⁰

KS MV Bratislava viedla v súvislosti s kláštorom od roku 1960 skupinový zväzok „FELIX“, v ktorom sledovala Tomáša Félixu Meltzera, pátra žijúceho v kláštore. ŠtB ho upodozrievala, že je agentom

497 VNUK, František: BUKOVSKÝ, Ján, SVD. In: *Lexikón*, stálica 165 – 166, BUKOVSKÝ, Ján: *Spomienky spoločníka*. Nitra: Spoločnosť Božieho Slova, 2006.

498 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. č. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka z 29. 7. – 5. 8. 1964.

499 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 15, Plnenie plánu práce a vyhodnotenie plnenia úloh po línii agentúrno-operatívnej práce KS MV Bratislava za rok 1959.

500 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 21, Vyhodnotenie plnenia úloh agentúrno-operatívnej práce KS MV Bratislava za rok 1960.

západonemeckej rozviedky BND (Bundesnachrichtendienst) a pomocou spojok – rehoľných sestier, ktoré prichádzajú do ČSSR na návštevu – vykonáva špiónážnu činnosť. Bezpečnosť sa preto snažila odhaliť sieť spojok a aj ľudí, ktorí sú pre Meltzera zdrojom informácií v ČSSR.⁵⁰¹ O Meltzera sa však aktívne zaujímal aj iné správy ŠtB. Konkrétne KS MV Košice zisťovala činnosť Meltzera v akcii „SPOJKA“ a prostredníctvom agenta „DUKLA“ (ktorý bol bratom jednej z rehoľných sestier).⁵⁰² Na podrobnejšie rozpracovanie Tomáša Meltzera chcela bezpečnosť využiť aj jeho bratranca Kornela Meltzera, bývajúceho v Poprade, ktorého získala na spoluprácu.⁵⁰³ V januári 1961 na Meltzera nasadila spolupracovníka „PAVEL“, ktorý mal mať údajne dôveru a dobré možnosti na styk s Meltzerom.⁵⁰⁴ Do prípadu „FELIX“ nasadila KS MV Bratislava aj spolupracovníkov „SLÁVA“ a „MORAVAN“ a využívala aj metódy odpočúvania a tajných prehliadok.⁵⁰⁵ O Meltzera sa zaujímala aj KS MV Prešov, ktorá v snahe napojiť na neho jedného zo svojich agentov, vyslala za ním roku 1962 spolupracovníka s krycím menom „IGOR“, ktorý však nebol úspešný, pretože Meltzer sa práve nachádzal

501 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. č. 1, i. č. 21, Vyhodnotenie plnenia úloh agentúrno-operatívnej práce KS MV Bratislava za rok 1960. AÚPN, f. A 2/1, Sekretariát FMV Praha, šk. 4, i. č. 187, Zpráva o štátobezpečnostnej situácii v Západoslovenskom kraji.

502 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja. Týždenná zvodka o agentúrno-operatívnej situácii KS MV Východoslovenského kraja od 21. 10. do 28. 10. 1961. „DUKLA“ pri návštevách svojej sestry v zahraničí prichádzal pravidelne do kontaktu aj s ďalšími rehoľníkmi a kňazmi. AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. 14, i. č. 85, Operatíva – správy o agentúrno-operatívnej činnosti KS MV Východoslovenského kraja. Správa o agentúrno-operatívnej práci KS MV Košice za mesiac august 1961.

503 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Týždenná zvodka o agentúrno-operatívnej situácii KS MV Východoslovenského kraja od 18. 11. do 25. 11. 1961.

504 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. č. 14, i. č. 85, Správa o agentúrno-operatívnej práci KS MV Košice za mesiac január 1961.

505 AÚPN, f. A 9, Sekretariát námestníka MV Praha 1956 – 1967, šk. 2, i. č. 29, Vyhodnotenie plnenia plánu práce KS MV Bratislava za rok 1961, plán práce na roky 1962, 1963.

mimo Viedne.⁵⁰⁶ O štyri roky neskôr sa však s pátrom Meltzerom úspešne stretol vo Viedni spolupracovník „KOŠŤANSKÝ“,⁵⁰⁷ ktorý sa vracal zo súkromnej cesty z Ríma (kde sa údajne stretol aj s generálnym predstaveným piaristov Vincentom Tomekom, Jozefom Tomkom aj jezuitom Michalom Lackom). „KOŠŤANSKÝ“ po svojom návrate informoval ŠtB o činnosti Meltzera, ktorý sa údajne pokúša získavať chlapcov zo Slovenska, ktorým by po vycestovaní bolo umožnené študovať v zahraničí teológiu. Meltzer sa vraj tiež vyjadril, že má na Slovensku asi 500 buniek, ktorým zasiela náboženskú literatúru, a to pomocou ľudí, ktorí dochádzajú do Rakúska.⁵⁰⁸ Meltzer, dôverujúc človeku s krycím menom „KOŠŤANSKÝ“, ho požiadal, aby mu pomohol získavať na Slovensku pre ich kláštor vhodné osoby. Súčasne mu dal inštrukciú, ako možno uskutočniť prechod takejto osoby do Rakúska. Hlavná správa ŠtB hodnotila informácie získané „KOŠŤANSKÝM“ ako pravdivé a kvalitné, preto sa mali aj naďalej vytvárať podmienky na jeho prenikanie k Meltzerovi.⁵⁰⁹

V roku 1967 pristúpila ŠtB k diskreditácii pátra Meltzera, čím chcela dosiahnuť zamedzenie jeho činnosti a jeho vyhostenie z Rakúska. S týmto cieľom vypracovala a v dennej tlači zverejnila spomenutý článok *Po stopách špióna pátra Felixu s podtitulom Podvratná činnosť proti ČSSR v Kláštore tešiteľov vo Viedni*.⁵¹⁰ Tomáša Meltzera v článku vykreslila ako spolupracovníka americkej kontrarozviedky, ktorý pre

506 AÚPN, f. B 10.7, OO MV Prešov, šk. 3, i. č. 88, Správy o činnosti OO MV Prešov za rok 1962 – 1964. Celoročná správa o činnosti OO MV – 1962.

507 Agent „KOŠŤANSKÝ“ bol ako rímskokatolícky kňaz nasadený aj na gréckokatolíckeho kňaza, prešovského kanonika Teodora Rojkoviča. LETZ, Róbert: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku*, s. 218, poznámka pod čiarou 489. Tiež bol využívaný v prípade „DEKAN“ na Mirona Petrašoviča. BORZA, Peter: *Proces likvidácie Gréckokatolíckej cirkvi v Československu*, s. 415 – 416.

508 AÚPN, f. B 10, KS MV Košice, šk. 17, i. č. 109, Správa o výsledkoch operatívnej činnosti Správy ŠtB za rok 1966.

509 AÚPN, f. B 10.7, OO MV Prešov, šk. 3, i. č. 98, Vyhodnotenie práce oddelenia ŠtB Prešov za rok 1966.

510 Článok vyšiel v dvoch častiach, v denníku *Pravda* 20. a 21. 2. 1967. *Pravda*, 20. 2. 1967, s. 2; *Pravda*, 21. 2. 1967, s. 2. V denníku *Rudé právo* vyšiel rovnako 20. a 21. 2. 1967 český preklad článku s podobným názvom, s podtitulom Tomáš Meltzer pôsobil v Mariance u Bratislavy. Nynější sídlo má vo vídeňskom kláštore Tešiteľů. *Rudé právo*, 20. 2. 1967, s. 2; *Rudé právo*, 21. 2. 1967, s. 2.

amerických agentov vyrába falošné československé doklady, zisťuje informácie o vojenských objektoch v Československu, robí machinácie s peniazmi, pričom v tejto súvislosti sa viackrát spomenulo aj meno biskupa Pavla Hnilicu. Autor článku bol uvedený ako Jozef Dolina. Štátna bezpečnosť sledovala článkom diskreditáciu Tomáša Meltzera pred veriacimi i kňazmi, ktorí ho pri svojich cestách do zahraničia navštevovali.⁵¹¹ Podľa ďalších informácií, ktoré bezpečnosť získala o niekoľko týždňov vďaka spolupracovníkovi „VÍT“, Meltzer sa obával dôsledkov, ktoré môže uvedený článok vyvolať, lebo kvôli vysvetleniu si ho predvolal aj arcibiskup Franz Joachym.⁵¹²

Na porade vedúcich pracovníkov a náčelníkov odborov Správy ŠtB Bratislava koncom júna 1967 hodnotili postup v prípade „FELIX“ (diskreditujúci článok v tlači) veľmi kladne a o podobný postup sa mal preto, podľa odporúčania Hlavnej správy ŠtB, použiť aj v ďalších prípadoch, napríklad voči Pavlovi Hnilicovi či Eduardovi Nécseymu.⁵¹³

Ďalšou osobou, o ktorú sa bezpečnosť v spojitosti s Kláštorom tešiteľov vo Viedni zaujímala, bol už spomenutý tešiteľ, páter Stanislav Xaver Čík, rozpracovaný v osobnom operatívnom zväzku „TOMÁŠ“, založenom 25. apríla 1963. Stanislav Xaver Čík sa ešte na Slovensku aktívne venoval akademickej mládeži, pre ktorú organizoval stretnutia, prednášky, duchovné cvičenia a púte. V apríli 1950 ho počas tzv. Barbarskej noci deportovali do internačného tábora pre rehoľníkov v Podolínci, odkiaľ sa mu v júli 1950 podarilo utiecť. Na jar 1951 ilegálne prekročil hranice Slovenska a v decembri 1951 prišiel do Ríma. Tu spolu s Antonom Botekom založili Slovenské katolícke ústredie a začali vydávať časopis *Hlasy z Ríma*. Veľmi intenzívne sa venoval organizačným a duchovným záležitostiam slovenskej emigrácie. Aktívne spolupracoval s hnutím Focolare. Počas Druhého vatikánskeho koncilu pracoval ako jeden z koncilových expertov. Bol blízkym

511 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 2, i. č. 141, Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac február 1967.

512 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 2, i. č. 141, Mesačná informácia o vývoji štátobezpečnostnej a operatívnej situácie v Západoslovenskom kraji za mesiac marec 1967.

513 AÚPN, f. A 7, Sekretariát námestníka MV Praha, šk. 2, i. č. 49, Plán práce správy ŠtB Bratislava na rok 1967.

spolupracovníkom biskupa Hnilicu v rámci diela *Pro fratribus*. Spolu s Antonom Botekom napísal knihu o postavení katolíckej cirkvi pod vládou komunizmu *Eroi o traditori* (Hrdinovia či zradcovia), ktorá neskôr vyšla aj vo francúzskom a španielskom preklade. Neskôr pôsobil ako vedúci Slovenskej katolíckej misie v Rakúsku.

V roku 1964 sa s pátrom Číkom stretol vo Viedni tajný spolupracovník „JURAN“⁵¹⁴ a následne aj spolupracovník „LEKÁR“.⁵¹⁵ Spolupracovníkovi „LEKÁR“ zrejme Xaver Čík dôveroval, lebo ho v lete 1964 pozval na kongres hnutia Focolare, ktorý sa mal v auguste 1964 konať vo Viedni.⁵¹⁶ V apríli 1965 sa pri svojej ceste do Talianska stretol s Číkom vo Viedni spolupracovník „CHLADNÝ“.⁵¹⁷ Na Kláštor tešiteľov bol zameriavaný aj spolupracovník „RUŽENA“.⁵¹⁸ „RUŽENA“ bol na preniknutie k tešiteľom, najmä pátrovi Číkovi, zameriavaný pomerne často. Stretol sa s ním počas svojej súkromnej návštevy v Rakúsku počas Vianoc 1964. Vtedy ho Čík netušiac, že ide o spolupracovníka ŠtB, upozorňoval, že pri stretnutiach musia byť veľmi opatrní, pretože podľa jeho informácií majú bezpečnostné orgány na Slovensku o jeho osobu veľký záujem a všade je veľa špicľov. Prehovárал spolupracovníka „RUŽENA“, aby vstúpil do organizácie Focoláre, vďaka čomu by mohol vykonať veľa užitočného pre cirkev na Slovensku. Takisto mu povedal, že ak vstúpi do organizácie, bude ju môcť informovať oveľa podrobnejšie o rôznych aktivitách a napojiť ju aj na ostatné členky Focoláre, ktorých už je na Slovensku niekoľko, najmä v Bratislave a v okolí Nitry, pričom by podľa pátra Číka bolo potrebné, aby sa organizácia rozšírila aj na stredné a východné Slovensko. S cieľom získať spolupracovníka „RUŽENA“ pre členstvo v hnutí Focoláre, zaviedol ho Čík za ďalšími

514 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka 8. 4. – 15. 4. 1964.

515 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka 29. 4. – 6. 5. 1964.

516 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka 22. 7. – 29. 7. 1964.

517 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka 20. 5. – 26. 5. 1965.

518 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 1, i. č. 2, Týždenné zvodky za rok 1964, Týždenná zvodka 2. 7. – 8. 7. 1964.

členkami organizácie vo Viedni, ktoré mu z magnetofónovej pásky prehrali prejavy vedúcich osobností hnutia. Z nich spolupracovníka „RUŽENA“ „vyrozumela, že organizácia má za cieľ rozširovať medzi laikmi ideály a záujmy cirkvi“. Čík tiež nabádal spolupracovníka „RUŽENA“, aby si vybavil povolenie na cestu do Talianska, kde by ho mohol bližšie zoznámiť s vedúcimi predstaviteľmi hnutia.⁵¹⁹

Možnosť preniknúť prostredníctvom svojej agentúry do organizácie Focoláre a navyše získať informácie o ďalších jej členoch na Slovensku si ŠtB nemohla nechať ujsť. Preto bol spolupracovník „RUŽENA“ v júni 1965 pripravovaný na vycestovanie do Talianska.⁵²⁰ Súkromnú cestu do Talianska uskutočnil v septembri 1965, keď mu Čík sprostredkoval stretnutie s vedúcimi osobnosťami hnutia. Po návrate do Československa ho mali kontaktovať osoby z hnutia, aby sa rozšírila činnosť hnutia v ČSSR.⁵²¹ V októbri 1965 sa ŠtB vďaka informáciám spolupracovníka „RUŽENA“ dozvedela, že Čík je vážne chorý a navyše má nezhody s niektorými tešiteľmi v kláštore vo Viedni, najmä s pátrom Tomášom Félixom Meltzerom. Podobné informácie boli vodou na mlyn ŠtB, ktorá rozhodla, že zistené nezhody treba „využiť a prehľbiť“.⁵²² O zlom zdravotnom stave pátra Číka informoval aj ďalší spolupracovník „BUKOVÝ“, ktorý sa s ním stretol vo Vatikáne počas zasadania koncilu.⁵²³

Tieto prípady svedčia o mimoriadne veľkom záujme Štátnej bezpečnosti prenikať pomocou tajných spolupracovníkov do blízkosti slovenských kňazov, pôsobiacich v zahraničí a pomocou získaných informácií obmedzovať ich vplyv a spojenie s vlastťou.

519 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka 6. 1. – 13. 1. 1965.

520 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 2, i. č. 48, Týždenné zvodky za rok 1965, Týždenná zvodka 10. 6. – 16. 6. 1965.

521 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 2, i. č. 48, Mesačná zvodka za október 1965.

522 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 2, i. č. 48, Mesačná zvodka za október 1965.

523 AÚPN, f. B 8/II, Správa ZNB hl. m. Bratislavy a Záp. kraja, šk. 2, i. č. 48, Mesačná zvodka za december 1965.

Katolícka cirkev v Československu bola v období komunistickej totality pod neustálym dozorom štátnych orgánov, ktoré sa snažili jej činnosť minimalizovať, prípadne využiť podľa vlastných potrieb. Pre Štátnu bezpečnosť ako nástroj v rukách najvyšších predstaviteľov komunistickej strany bola cirkev jedným z hlavných objektov záujmu, čomu zodpovedali aj metódy, aké bezpečnosť pri obmedzovaní jej činnosti používala. K týmto metódam patrilo aj vytváranie siete tajných spolupracovníkov spomedzi ľudí, ktorí cirkev tvorili. Hoci podľa samých príslušníkov ŠtB bolo získavanie tajných spolupracovníkov spomedzi kňazov, rehoľných osôb či veriacich laikov pomerne náročné, v mnohých prípadoch boli úspešní. Zámerom tejto časti práce bolo priblížiť ciele, na ktoré chcela Štátna bezpečnosť využívať práve tajných spolupracovníkov získaných spomedzi rímskokatolíckych kňazov. Prostredníctvom nich sa mali získať predovšetkým informácie využiteľné na obmedzovanie činnosti a aktivít biskupov, kňazov i laikov. Usmerňovaním činnosti svojich tajných spolupracovníkov však chcela Štátna bezpečnosť vnášať do jednotlivých štruktúr cirkvi nedorozumenia a vzájomnú nedôveru, oslabovať vplyv biskupov i kňazov v spoločnosti a odhaľovať ich ďalšie zámery a plány. Veľkú pozornosť venovala ŠtB získaniu takých spolupracovníkov, ktorí sa mohli pohybovať v prostredí biskupských úradov. Vďaka ich informáciám sa Štátnej bezpečnosti v niektorých prípadoch darilo predvídať kroky ordinárov a efektívnejšie potláčať ich úsilie o uvoľnenie či zmiernenie opatrení obmedzujúcich cirkev. Bezpečnosť sa takisto snažila aktívne agentúrne prenikať a získavať informácie aj z prostredia slovenskej cirkevnej emigrácie. Aj na tieto ciele v najväčšej miere využívala práve kňazov, niekedy aj rôznych rodinných príslušníkov osôb, o ktoré mala záujem.

Na záver

V tejto práci som sa pokúsil zdokumentovať a analyzovať ciele, ktoré komunistická štátna moc sledovala pri využívaní katolíckych kňazov na svoj prospech, poukázať na hlavné prostriedky, aké na dosiahnutie svojich zámerov uplatňovala, a objasniť metódy jej postupu.

Pokiaľ ide o ciele využitia kňazov, možno hovoriť o dvoch hlavných okruhoch. Naplnením prvého bolo primäť kňazov, aby sa stali akýmisi propagátormi komunistických ideí medzi katolíckym obyvateľstvom, prípadne, aby aspoň navonok podporovali budovanie „novej socialistickej spoločnosti“. Prefíkanosť celej myšlienky spočíva v tom, že práve katolícku cirkev (ale i ostatné cirkvi), ktorá zastávala a ohlasovala primát duchovnej, nematerialistickej podstaty existencie človeka, chceli využiť na rozširovanie celkom opačného myšlienkového prúdu. Komunistická ideológia navyše otvorene hlásala zastaranosť akéhokoľvek náboženstva a potrebu vzdať sa ho, a tým aj zrušiť akúkoľvek jeho inštitucionalizovanú podobu. Z toho vychádza aj druhý cieľ využitia katolíckej cirkvi. Ten bol ešte perfídnejší, pretože jeho zámerom bolo zapojiť kňazov skrytým spôsobom aj do boja proti náboženstvu i cirkvi a postupne vykoreniť vieru v Boha.

Prostriedky štátnej moci využívané na dosiahnutie týchto cieľov možno začleniť do troch okruhov. Prvým bolo vytvorenie prerežimného kňazského združenia, organizácie, ktorá svojou činnosťou pôsobila na drvivú väčšinu kňazov. Druhým prostriedkom bolo špecifické pôsobenie skupiny štátnych úradníkov, tzv. cirkevných tajomníkov. Tretí prostriedok bola činnosť Štátnej bezpečnosti nasmerovaná proti kňazom.

Predstavitelia komunistickej strany začali využívať katolícku cirkev na Slovensku prostredníctvom jej kňazov už na sklonku druhej svetovej vojny, v druhej polovici roku 1944 so vznikom organizácie Slovanský katolícky výbor. Hoci poprední predstavitelia výboru nedeklarovali otvorenú podporu Komunistickej strane Slovenska, predsa ich program a presadzované požiadavky poukazujú na celkové zameranie organizácie. Predstavitelia Slovanského katolíckeho výboru vo svojich vyhláseniach vyzývali na odvrhnutie kapitalizmu a hospodárskeho liberalizmu, obyvateľstvo nabádali podporovať novovznikajúce národné výbory a postupujúcu Červenú armádu. Okrem týchto politicko-

spoločenských požiadaviek a výziev sa výbor dožadoval aj zmien v oblasti náboženského života a cirkevnej liturgie. Usiloval sa o posilnenie cyrilo-metodskej tradície (ktorá sa mala stať spojivom slovanských národov) a nastolil aj požiadavku zaviesť staroslovienu ako liturgický bohoslužobný jazyk. Práve presadzovanie cyrilo-metodského kultu a staroslovienského jazyka v liturgii jasne poukazujú na silný vplyv komunistickej strany. Tieto dve myšlienky sa totiž po niekoľkých rokoch opäť objavujú medzi programovými požiadavkami hnutia známeho ako štátna (alebo schizmatická) Katolícka akcia. Činnosť Slovenského katolíckeho výboru mala komunistom pomôcť získať podporu a širšiu voličskú základňu aj medzi majoritným katolíckym obyvateľstvom. Výbor sa však širšie nepresadil a po jeho jednoznačnom odmietnutí slovenskými katolíckymi biskupmi v auguste 1945 svoju činnosť ukončil. Komunistická strana sa pokúsila presadiť aj kandidatúru niekoľkých katolíckych kňazov na svojej kandidátke v parlamentných voľbách v roku 1946.

Po februári 1948 sa snaha štátnej moci vytvoriť kňazskú organizáciu, ktorá by želaným spôsobom vyvíjala svoju činnosť medzi kňazmi, zintenzívnila. V období troch rokov (1949 – 1951) možno zaznamenať viacero pokusov združiť kňazov, ktorých komunisti pokladali za spoľahlivých a „pokrokových“, do určitej skupiny, ktorá mohla tvoriť základ širšej kňazskej organizácie. Jedným z takýchto pokusov bolo vytvorenie neoficiálnej skupiny „pokrokových“ kňazov, ktorí stáli pri vytváraní schizmatickej Katolíckej akcie na jar 1949. Keďže štátna Katolícka akcia najmä pre odpor a protiopatrenia Svätej stolice a biskupského zboru nedosiahla väčší úspech, nepodarilo sa ani získať väčší počet ďalších kňazov do už existujúcej skupinky „pokrokových“. Táto skupina sa následkom ďalších opatrení zameraných na vyvolanie diferenciácie medzi kňazmi v prvej polovici roka 1950 mierne rozšírila (približne na 30 osôb) a stala sa základom ďalšieho pokusu združiť katolíckych kňazov do jednej prorežimnej organizácie.

Takýmto pokusom bolo vytvorenie hnutia „vlasteneckých“ kňazov, ktorého činnosť odštartovala veľkolepá konferencia kňazov spojená s tradičnou púťou na moravskom Velehrade začiatkom júla 1950. Hoci tvorcovia štátnej cirkevnej politiky vyjadrovali presvedčenie, že konferencia bude základom na rýchle rozšírenie radu kňazov

označovaných za „vlasteneckých“, nestalo sa tak. Podstatnú úlohu pri tom nepochybne zohral odpor biskupského zboru, keďže katolícki biskupi varovali kňazov pred konferenciou, ako aj Vatikánsky rozhlas, ktorý odrádzal kňazov od účasti. Navyše kňazi, ktorí sa na velehradskej konferencii zúčastnili, sa po návrate stretli s rúznym odmietaním veriacich vo farnostiach. V niektorých farnostiach dokonca veriaci kňaza vyzývali, aby ich farnosť opustil. Napriek mnohým aktivitám, ktoré hnutie „vlasteneckých“ kňazov vyvíjalo, nepritiahlo väčší počet kňazov a štátni predstavitelia preto od začiatku roku 1951 zvažovali vytvoriť novú organizáciu, postavenú na odlišných základoch.

Základom na vytvorenie tejto kňazskej organizácie sa stala rozsiahla mierová propaganda, do ktorej bola katolícka cirkev zapojená už od roku 1950. Propagovanie boja za mier bolo jednou z hlavných črt kňazskej organizácie známej pod neskorším názvom Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva. Po predchádzajúcich neúspechoch sa však komunistickí predstavitelia vyvarovali niektorých krokov, ktoré mohli existenciu a úspech organizácie ohroziť. Štátna moc vytvárala povedomie, že myšlienka na vznik organizácie vzišla z radov kňazov v diecézach, čomu zodpovedal aj postup pri vytváraní jej štruktúr. Podstatné však bolo, že proti vzniku kňazského mierového hnutia neprotestovali katolícki biskupi. Ich odpor bol po tvrdých brachiálnych opatreniach štátu (niekoľkomesačnej prísnej izolácii a súdnych procesoch) natoľko ochromený, že niekoľkí z nich sa dokonca zúčastnili na veľkej celoštátnej konferencii kňazov v Prahe, ktorá začala písať dejiny Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva. Práve mlčanie neuväznených biskupov, ktoré sa považovalo za ich tichý súhlas, a masívna podpora štátnej moci umožnili v nasledujúcich rokoch rozvinúť kňazskému mierovému hnutiu svoju činnosť.

Fakt, že mierové hnutie kňazov vzniklo z podnetu a na želanie vládnucich komunistov, určoval aj jeho ďalšiu činnosť. Štátna moc sa ho počas celej existencie v rokoch 1951 – 1968 snažila maximálne využiť na dosiahnutie svojich cieľov a prostredníctvom rôznych aktivít stavať kňazov do opozície voči Svätej stolici. Z pravidelných diecéznych a dekanských porád chcela vytvoriť akési školenia pre kňazov, na ktorých by bolo možné ich neustále nabádať a zaväzovať k činnosti v intenciách výstavby socializmu a následnému ovplyvňovaniu ľudí vo svojich

farnostiach. Diecézne mierové výbory mali vytvoriť akúsi protiváhu proti vplyvu biskupov na kňazov. Organizovanie diecéznych mierových výborov a dekanských porád sa malo stať jednou z mnohých činností, ktoré mali odvádzať pozornosť kňazov od pastoračnej činnosti.

Činnosť hnutia však bola veľmi formálna a väčšinou sa obmedzovala len na organizovanie rôznych mierových konferencií a schôdzí. Štátna moc sa ho preto počas celej existencie, až do roku 1968, neustále snažila aktivizovať pomocou rôznych administratívnych i obsahových zmien a rozšíriť tak jeho vplyv medzi kňazmi i veriacimi. Hoci na mierových zasadnutiach v diecézach a dekanátoch sa zúčastňovali všetci kňazi pôsobiaci v pastorácii, priebeh týchto podujatí poukazoval na fakt, že drvivá väčšina kňazov s náplňou a aktivitami hnutia nesúhlasila. Skutočnosť, že s existenciou a činnosťou Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva sa plne stotožnila len veľmi úzka skupina kňazov pôsobiacich v jeho vedení, sa v plnej miere ukázala v roku 1968.

Ďalším nástrojom komunistickej štátnej moci bola činnosť cirkevných tajomníkov pôsobiacich na krajskej a okresnej úrovni. Títo tvorili najnižšiu zložku štátneho aparátu, vytvoreného v roku 1949 na kontrolu a riadenie cirkví, ktorá pretrvala počas celého sledovaného obdobia, ba dokonca až do roku 1989. Cirkevní tajomníci disponovali viacerými prostriedkami, pomocou ktorých sa snažili primäť kňazov plniť svoje požiadavky. K tým najbežnejším patrilo organizovať schôdze a porady, ktoré sa čiastočne prelínali s aktivitami kňazského mierového hnutia. Ďalej to boli osobné návštevy a pohovory s každým kňazom, finančné odmeny udeľované na základe rozhodnutia cirkevného tajomníka, podpora aktivít v prípade „pokrokových“ kňazov, či výrazná podpora v prípade konfliktu s ordinárom, ktorý nebol prorežimný.

Posledným nástrojom zameraným na využitie kňazov bolo pôsobenie Štátnej bezpečnosti. Treba povedať, že bolo celkom špecifické (niekedy sa vymykalo aj kontrole najvyšších straníckych orgánov), vo svojej podstate korešpondovalo s jedným z hlavných cieľov, a tým bola likvidácia cirkvi. Pôsobenie a činnosť Štátnej bezpečnosti zároveň pomáhali komunistickému režimu vytvárať na kňazov silný tlak. Štátna bezpečnosť využívaním niektorých kňazov ako tajných spolupracovníkov sledovala rozličné ciele, napríklad získavať informácie o zámeroch, plánoch a aktivitách, ktoré vyvíjali biskupi, kňazi aj aktívni laici

doma i v emigrácii. Na kompromitovanie biskupov a kňazov v očiach verejnosti sa mal „cieľavedomým riadením agentúry“ získať kompromitujúci materiál, najmä na tzv. reakčných kňazov doma i v zahraničí. Bezpečnosť vyvolávala rozpory a zasievala vzájomnú nedôveru medzi biskupov a kňazov i medzi kňazov navzájom. Ovplyvňovala konanie cirkevných predstaviteľov, aby zabránila ich neželaným aktivitám, ako napríklad aktivizácii veriacich či písaniu protestných listov. Štátna bezpečnosť mala eminentný záujem odhaľovať spojenie slovenských biskupov a kňazov so Svätou stolicou a slovenskou cirkevnou emigráciou a prenikať do rôznych cirkevných organizácií v zahraničí.

Snaha o inštrumentalizáciu katolíckej cirkvi rozhodne nebola špecifikom komunistov. Podobné pokusy a zámary boli vo väčšej či menšej miere prítomné aj v iných ideologických smeroch a režimoch. V prípade komunizmu však práve jeho totalitný charakter umožnil rozvinúť tieto snahy do takých rozmerov, ktoré v našom geopolitickom priestore nemali obdobu.

Summary

This work has been documenting the efforts of Communist state power representatives to use the Catholic Church in Slovakia in the period from 1948 till 1968 through its priests. The aim is to catch and analyze the intentions followed by the state power using the Catholic priests, by studying the archive sources and published works. The book also strives to identify main methods used by state power bodies. The author pays attention mainly to three topics: efforts of the Communists to use the Catholic priests through an organisation or an association of the clergy established by the state authorities, the activities of which would be fully directed by the state power; guiding and using the priests with the help of state officials network in the districts and regions (known as so-called “church secretaries”); and secret police and State Security activities aiming to win the priests for secret collaboration and fight against the activities of bishops, priests and laics in this way.

What the aims to use the priests concerns we may speak about two main issues. The first was to bring the priests to become a kind of Communist ideas promoters among the Catholic population, eventually to make them at least formally to support the building of “the new socialistic society”. Deceptiveness of the whole idea lies in the fact that the Communists wanted to use the Catholic Church (as well as other churches) that has been inculcating the primacy of spiritual, non-materialistic substance of a man, to distribute a completely opposite concept. In addition, the Communist ideology openly declared any kind of religion to be behind the times and advocated the need to get rid of it, what meant also to abolish its institutionalised forms. This was what also the second aim of using the Catholic Church derived from. It was even more perfidious, because its objective was to involve the priests in a hidden way also in the fight against religion and the church, and to gradually root the belief in God out.

Communist Party representatives started to use the Catholic Church in Slovakia through its priests already at the end of the WWII, in the second half of 1944 when the Slavic Catholic Committee was established. Although leading representatives of the Committee did not openly declare their support of the Communist Party of Slovakia, their

programme and requests however show what the general focus of that organisation was like. The Slavic Catholic Committee strived, beside other to strengthen the Cyril-Methodian tradition (that should become a binder of Slavic nations) and presented a request to introduce the Old Church Slavonic as a liturgical language. Just the ideas of the Cyril-Methodian cult and the Old Church Slavonic language in the liturgy appeared among the requests of the movement known as the state (or schismatic) Catholic Action again.

After February 1948 the efforts of the state power to establish a clergy organisation that would be active among the priests in an intended way became more intensive. In the period of three years (from 1949 till 1951) more attempts may be identified to associate the priests, who were considered by the Communists as reliable and “progressive”, into a group that could become a basis of a larger organisation of priests. One of such attempts was the establishment of a non-official group of “progressive” priests, those who participated in establishing the schismatic Catholic Action in spring 1949. Seeing that the state Catholic Action was not successful, mainly because of the resistance and counter-measures adopted by the Holy See, it was not possible to win higher number of other priests to enter the existing group of those “progressive” ones. Only after additional measures were adopted to make differences among the priests, the group increased slightly in the first half of 1950 (approximately by 30 persons) and it became a basis of another attempt to associate the Catholic priests in a pro-regime organisation.

The attempt was to establish a movement of “patriotic” priests, the activity of which was launched by a great clergy conference connected with a traditional pilgrimage to Velehrad in Moravia (Czech Republic) at the beginning of 1950. Although the authors of the state church policy expressed their conviction that the conference would be the basis to a quick increase of number of priests labelled as “patriotic”, it did not happen. The substantial reason was definitely the resistance of the Collegium of Bishops, as the Catholic Bishops warned the priests about the conference and the Vatican Radio dissuaded the priests from attending the conference. The priests who took part in the Velehrad conference had to cope with strict refusal by their church-goers after

coming back to their parishes. In spite of number of activities the movement of the “patriotic” priests did not develop, it did not win higher number of priests and the state representatives therefore considered to establish a new organisation at the beginning of the year 1951, that would be built on a different fundament.

An extensive peace propaganda, in which the Catholic Church had been involved since 1950, was the basis to create that clergy organisation. Promoting the struggle for peace was one of the main characteristic features of the clergy organisation that was later known as Peace Movement of Catholic Clergy. Taking previous bad success into consideration, the Communist leaders avoided some steps that could threaten the existence and success of the organisation. The state power pretended that the idea to establish that organisation was initiated by the priests in dioceses, and also building its structure corresponded with that idea. But the substantial was that the Catholic bishops did not protest against this clergy peace movement. After the state bodies took hard brachial measures (several months long severe isolation and trials at court), their resistance was paralysed to such an extent that some of them even participated at the nation-wide conference of the clergy in Prague, where the history of the Catholic Clergy Peace Movement started to be written. It was the silence of those bishops who were not in prison that was considered as their silent consent, and the massive support of the state power that made it possible to develop the activities of the clergy peace movement in the years that followed.

The fact that the clergy peace movement was initiated and established according to the will of the Communists in power, determined also its future activities. The state power strived to use it as much as possible to reach its objectives during the whole period of its existence from 1951 till 1968. To bring the priests in opposition towards the Holy See through number of different activities. To change the meetings on the level of dioceses and deaneries into kind of training for the priests where they were constantly encouraged and bound to carry out activities supporting socialism and to influence people in their parishes. Diocese peace committees should become kind of a counterbalance to the influence which the bishops had on priests. Organising diocese

peace committees and deanery meetings should become one of the activities that should distract priests from their pastoral care.

But the activities of the movement were very formal and mostly they shrunk only on organising various peace conferences and meetings. The state power therefore constantly tried to bring it to become more active during its whole existence, through different administrative and conceptual changes and so to increase its influence among priests and church-goers. Although all priests taking part in the pastoral care participated in those peace meetings in their dioceses and deaneries, these events disclosed that the high majority of priests did not agree with the aims and activities of the movement. The fact that only a very small part of the priests working as leaders of the Catholic Clergy Peace Movement fully identified themselves with its existence and activities was clearly demonstrated in 1968, when the movement practically vanished.

The activities of so-called church secretaries, both on regional and district levels, were another tool of the Communist state power. These secretaries were the lowest level within the state administration staff, developed in 1949 to control and manage the churches, that survived during the whole period this study has been focusing, actually even till 1989. The church secretaries had various tools available with the help of which they tried to make the priests to meet their requirements. Organising meetings that partially overlapped with the activities of the clergy peace movement was one of the most commonly used. Also personal visits and talks with each priest were made, financial bonuses paid according to a decision made by the church secretary, supporting the activities of the so-called “progressive” priests, or a significant support in case of a conflict with an ordinary who was not pro-regime.

The last tool focusing on using the priests were the activities of the State Security. It is necessary to say that they were very specific and in principle they corresponded with one of the main objectives of the state power, i.e. to liquidate the church itself. The State Security activities helped the Communist regime to make strong pressure on the priests. The State Security followed number of different aims by using some priests as secret collaborators, for example to gain information on intentions, plans and activities of the bishops, priests and active laics

both at home and abroad, in emigration. Compromising material should be collected through “focused agency work” at home and also abroad, mainly about the so-called “reactionary” priests. The State Security invoked conflicts and mutual mistrust between the bishops and priests, and also among the priests themselves. It influenced the church leaders' behaviour to avoid their undesired activities, as for example their encouraging the church-goers to be more active or to write protest letters. The State Security was eminently interested to disclose the connections of the Slovak bishops with the Holy See and the Slovak church emigration, and to infiltrate in various church organisations abroad.

The instrumentalisation efforts in respect to the Catholic Church were definitely nothing specific for the Communists only. There were similar attempts and intentions present more or less also in other ideological directions and regimes. But in case of Communism it was its totalitarian character that allowed developing these efforts into the extent for which there has been no analogy in our geo-political region.

Resümee

Die Arbeit dokumentiert die Bemühungen der Repräsentanten der kommunistischen Staatsmacht die katholische Kirche in der Slowakei besonders in den Jahren 1948 – 1968 mittels ihrer Priester zu benützen. Das Ziel dieser Arbeit ist auf der Grundlage der Archivquellen und der publizierten Literatur die Beweggründe festzuhalten und zu analysieren, welche die Organe der Staatsmacht verfolgte. Sie bemüht sich auch an die Hauptmethoden hinzuweisen, die von der Staatsmacht benützt würden. Das Augenmerk ist besonders den drei nachfolgenden Kreisen gewidmet: Versuche der Kommunisten die katholischen Priester mittels einer Gründung einer katholischen Organisation oder einer Vereinigung zu benützen, deren Tätigkeit gänzlich von der Staatsmacht gelenkt war; Steuerung und Ausnutzung der Priester unter Mithilfe eines Netzwerkes von Staatsbeamten in den Bezirken und Landkreisen (bekannt als geistliche Sekretäre); Tätigkeit der Geheimpolizei, der Staatssicherheit, führend zum anwerben der Priester für eine geheime Mitarbeit mit dem Ziel eines Kampfes gegenüber von Bischöfen, Priestern und den gläubigen Laien.

Wenn es sich um die Ziele der Ausnützung von Priestern handelt, kann man über zwei Hauptkreise reden. Die Erfüllung des ersten Kreises war die Priester so zu beeinflussen, dass diese so etwas wie die Verkünder der kommunistischen Ideen zwischen der katholischen Bevölkerung werden, gegebenenfalls sie mindestens nach Außen hin den Aufbau einer „neuen sozialistischer Gesellschaft“ unterstützten. Die Durchtriebenheit dieser Idee besteht darin, dass gerade die katholische Kirche (aber auch andere Religionen), die den Primat eines geistlichen, immateriellen Wesen der menschlichen Existenz verkündeten, wollten die Kommunisten die katholische Kirche für die Verbreitung eines gänzlich gegensätzlichen Gedankenstrom benützen. Obendrein verkündete die kommunistische Ideologie offen die Veralterung jeglicher Religion und den Bedarf eines Verzichts, und so mit auch all seine institutionierten Fassungen aufzuheben. Aus diesem geht auch das zweite Ziel der Ausnützung der katholischen Kirche hervor. Dieser war noch perfider, denn deren Absicht war die Priester durch eine verdeckte

Art in den Kampf gegen die Religion und die Kirche anzubinden und schrittweise den Gottesglauben auszumerzen.

Die Repräsentanten der kommunistischen Partei benützten die katholische Kirche in der Slowakei mittels ihrer Priester bereits am Ende des zweiten Weltkrieges, im zweiten Halbjahr des Jahres 1944 mit der Bildung der Organisation Slawisches Katholisches Komitee. Obwohl die führenden Repräsentanten des Komitees nicht eine offene Unterstützung der Kommunistischen Partei der Slowakei deklarierten, ihr Programm und die durchzusetzenden Forderungen weisen auf die gänzliche Zielrichtung der Organisation hin. Das Slawische Katholische Komitee bemühte sich unter anderen auch um die Stärkung der Tradition von Kyrill und Method (diese sollte ein Bindeglied zwischen den slawischen Völkern werden) und das Komitee forderte, die altslowakische Sprache als die liturgische gottesdienstliche Sprache einzuführen. Gerade die Gedanken eines Kultes um Kyrill und Method und der altslowakischen Sprache in der Liturgie kreuzten nach ein Paar Jahren wieder auf in dem Programm der Forderungen der Bewegung bekannt als die staatliche (oder schismatische) Katholische Aktion.

Nach dem Februar 1948 wurden die Bemühungen der Staatsmacht intensiviert um eine Priesterorganisation zu gründen, die mit der verlangten Art ihre Tätigkeit unter den Priestern ausübte. Im Zeitraum von drei Jahren (1949 – 1951) kann man mehrere Versuche die Priester in eine bestimmte Gruppe zu vereinen feststellen, welche die Kommunisten als verlässlich und „fortschrittlich“ betrachteten, die eine breitere Grundlage einer breiteren Priesterorganisation bilden könnten. Einer dieser Versuche war die Gründung einer nicht offiziellen Gruppe von „fortschrittlichen“ Priestern, die bei der Bildung der schismatischen Katholischen Aktion im Frühjahr 1949 gestanden sind. Da die staatliche Katholische Aktion vor allem aus den Gründen des Widerstandes und den Gegenmaßnahmen des Heiligen Stuhls und des Bischofsstuhles keinen größeren Erfolg verzeichnete, gelang es auch nicht eine größere Anzahl von weiteren Priestern in die bereits existente Gruppe der „fortschrittlichen“ zu gewinnen. Diese Gruppe hat sich erst in Folge von weiteren Maßnahmen betreffend für den Aufruf einer Differenzierung unter den Priestern im ersten Halbjahr des Jahres 1951 mäßig erweitert (ungefähr auf 30 Personen) und wurde die Grundlage

eines weiteren Versuchs katholische Priester in eine das Regime bejahende Organisation zu vereinen.

Solch ein Versuch war die Gründung einer Bewegung von „vaterlandsliebenden“ Priestern, deren Tätigkeit eine imposante Priesterkonferenz verbunden mit einer traditionellen Pilgerfahrt auf den mährischen Velehrad Anfang Juli 1950 startete. Obwohl die Schöpfer der stattlichen Kirchenpolitik die Überzeugung zum Ausdruck brachten, daß die Konferenz der Grundstock für eine rasche Erweiterung der Reihe von Priester genannt als „vaterlandsliebende“ sein wird, es geschah nicht so. Wesentliche Rolle spielte dabei ohne Zweifel der Widerstand des Bischofsstuhles, da die katholischen Bischöfe warnten die Priester vor der Konferenz und auch das Radio Vatikan hat den Priestern von der Teilnahme abgeraten. Obendrein wurden die Priester, die an der Konferenz Velehrad teilnahmen nach ihrer Rückkehr in ihre Pfarrei mit einer resoluten Ablehnung der Gläubiger empfangen. Trotz vieler Aktivitäten, die die Bewegung der „vaterlandsliebenden“ Priestern ausübte, wurde keine größere Anzahl von Priestern angezogen und die Staatsrepräsentanten haben ab dem Anfang des Jahres 1951 die Gründung einer neuen Organisation in Betracht gezogen, welche auf anderen Grundlagen gebaut war.

Das Fundament für die Gründung dieser Priesterorganisation wurde die großangelegte Propaganda für den Frieden, in welcher die katholische Kirche bereits im Jahr 1950 eingebunden war. Die Propaganda des Kampfes für den Frieden war eine von den hauptsächlichen Zügen der Priesterorganisation bekannt später als Bewegung für den Frieden der katholischen Geistlichkeit. Nach den vorgehenden Mißerfolgen vermieden die kommunistischen Akteure bestimmte Schritte, welche die Existenz und Erfolg dieser Organisation gefährden könnten. Die Staatsmacht erzeugte den Anschein, daß die Idee für die Gründung der Organisation aus der Reihe der Priester in den Diözesen entstanden ist, diesem entsprach auch die Methode beim Aufbau ihrer Strukturen. Maßgeblich war, daß gegen die Bildung einer Bewegung für den Frieden der katholischen Geistlichkeit die katholischen Bischöfe nicht protestierten. Ihr Widerstand war nach den harten brachialen Maßnahmen des Staates (Mehrmonatige strenge Isolation, Gerichtsprozesse) so weit gelähmt, daß manche von ihnen sogar auf der großen ganzstaatlichen

Priesterkonferenz in Prag teilnahmen, an welcher die Geschichte der Bewegung für den Frieden der katholischen Geistlichen schriftlich festgehalten begann. Gerade das Schweigen der nicht inhaftierten Bischöfe, dies als ihre stille Zustimmung betrachtet wurde und die massive Unterstützung der Staatsmacht ermöglichten der Priesterbewegung für den Frieden ihre Tätigkeit zu entfalten.

Faktum, daß die Bewegung für den Frieden der katholischen Geistlichen aus dem Anstoß und Wunsch der herrschenden Kommunisten entstand, bestimmte auch ihre weitere Tätigkeit. Die Staatsmacht hat sich während der ganzen ihrer Existenz in den Jahren 1951 – 1968 maximal bemüht diese für das Erreichen ihrer Ziele zu benützen. Mittels von verschiedenen Aktivitäten die Priester in die Opposition gegenüber dem Heiligen Stuhl zu stellen. Von den regelmäßigen Besprechungen in der Diözese und Dekanat irgendeine Schulungen für die Priester zu schaffen, auf welchen es möglich wäre die Priester unablässig zu fordern und anspornen für die Intentionen des Aufbaus des Sozialismus und der nachfolgender Einflußnahme in ihrer Pfarreien. Die Friedenskomitees der Diözese sollten irgendwelches Gegengewicht zum Einfluß der Bischöfe auf die Priester schaffen. Die Organisierung der Friedenskomitees in der Diözese und den Dekanatsbesprechungen sollten eine von mehreren Tätigkeiten werden, welche die Aufmerksamkeit der Priester von der pastoralen Tätigkeit ablenkten sollten.

Die Tätigkeit der Bewegung war sehr formell und sie beschränkte sich mehrheitlich auf die Organisierung verschiedener Friedenskonferenzen und Sitzungen. Die Staatsmacht hat darum während der ganzen Existenz bis zum Jahr 1968 sich unentwegt bemüht diese mit verschiedenen administrativen und auch inhaltlichen Veränderungen diese zu aktivieren und so den Einfluß zwischen den Priestern und den Gläubigern zu erweitern. Obwohl bei den Friedenszusammenkünften in den Diözesen und Dekanaten alle Priester, die in den in Pastoralen wirkten, teilnahmen, der Verlauf dieser Veranstaltungen wies auf die Tatsache hin, daß die überwiegende Mehrheit der Priester mit dem Inhalt und den Aktivitäten der Bewegung nicht zustimmt. Die Tatsache, daß mit der Existenz und der Tätigkeit der Bewegung für den Frieden der Katholischen Geistlichkeit nur eine sehr enge Gruppe von Priestern

wirkend in der Führung sich identifizierte, zeigte sich im vollen Umfang im Jahre 1968, wo die Bewegung sich faktisch auflöste.

Ein weiteres Instrument der kommunistischen Staatsmacht war die Tätigkeit der geistlichen Sekretäre wirkend auf der Landkreis- und Bezirksebene. Diese bildeten den niedrigsten Bestandteil des Staatsapparates, erschaffen im Jahre 1949 für die Kontrolle und Lenkung der Kirche, die den ganzen verfolgten Zeitraum überdauerte, sogar bis zum Ende des Jahres 1989. Die geistlichen Sekretäre disponierten mit mehreren Mitteln, mit deren Hilfe sie sich bemühten die Priester ihre Forderungen zu erfüllen. Zu den geläufigsten gehörten Sitzungen und Besprechungen, die sich teilweise mit den Aktivitäten der Bewegung für den Frieden der Geistlichkeit überschnitten. Weiter waren es persönliche Besuche und Gespräche mit jedem Priester, finanzielle Belohnungen erteilt auf der Grundlage des Entscheides des geistlichen Sekretärs, die Unterstützung von Aktivitäten im Falle von „fortschrittlichen“ Priestern sowie auch eine ausdrucksvolle Unterstützung im Falle eines Konflikts mit dem Ordinariat, der nicht regimetreue eingestellt war.

Das letzte Instrument zielend auf die Ausnützung der Priester war die Tätigkeit der Staatssicherheit. Man muß sagen, daß es im Ganzen spezifisch war und in ihrem Herzstück korrespondierte mit einen der Hauptzielen der Macht, es war die Liquidation der Kirche. Die Arbeitsweise und die Tätigkeit der Staatssicherheit halfen gleichzeitig dem kommunistischen Regime auf die Priester einen starken Druck auszuüben. Die Staatssicherheit durch die Ausnützung von manchen Priestern als geheime Mitarbeiter verfolgte verschiedene Ziele, zum Beispiel die Informationen, Plänen und Aktivitäten welche von den Bischöfen, Priestern oder auch von Laien in der Heimat oder in der Emigration angeregt wurden. Für die Kompromittierung von Bischöfen und Priestern in den Augen der Öffentlichkeit sollte ein Material werden, durch eine „zielorientierte Führung der Agentur“, ein belastendes Material besonders gegenüber von den „reaktionären“ Priestern zu Hause und im Ausland zu erlangen. Die Staatssicherheit hat Zerwürfnisse hervorgerufen und pflanzte ein gegenseitiges Mißtrauen zwischen den Bischöfen und Priestern und auch zwischen den Priestern untereinander ein. Sie beeinflusste die Wirkungen der kirchlichen Repräsentanten um die unerwünschten Aktivitäten zu

verhindern, wie auch der Aktivierung der Gläubiger oder auch dem Schreiben von Protestbriefen. Die Staatssicherheit hatte ein eminentes Interesse die Verbindungen von slowakischen Bischöfen und Priestern mit dem Heiligen Stuhl und der slowakischer kirchlicher Emigration zu enthüllen und in die verschiedenen Kirchenorganisationen im Ausland einzudringen.

Die Bemühungen für die Instrumentalisierung der Katholischen Kirche war bestimmt nicht nur ein Spezifikum von Kommunisten. Ähnliche Versuche und Absichten waren mehr oder weniger auch in anderen ideologischen Richtungen und Regimes gegenwärtig. Gerade im Falle des Kommunismus hat sein totalitärer Charakter ermöglicht, seine Bemühungen in solche Ausmaße zu entwickeln, die in unserem geopolitischen Raum keine Analogie gehabt haben.

Zoznam archívnych prameňov a literatúry

1. Archívy a fondy

Slovenský národný archív Bratislava, fond:

Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska – Predsedníctvo

Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska – Sekretariát

Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska – Tajomník Púll

Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu

Slovenský úrad pre veci cirkevné

Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre školstvo a kultúru
1960 – 1968

Národní archiv Praha, fond:

Klement Gottwald

Alexej Čepička

Komunistická strana Československa – Generální sekretariát

Ústřední výbor Komunistické strany Československa
(ÚV KSČ) – Politický sekretariát 1951 – 1954

ÚV KSČ – Politické byro 1954 – 1962

ÚV KSČ – Předsednictvo 1962 – 1966

ÚV KSČ – Předsednictvo 1966 – 1971

ÚV KSČ – Ideologické oddelení

Ústřední akční výbor Národní fronty

Státní úřad pro věci církevní

Archív Ústavu pamäti národa, fond:

Sekretariát Federálneho ministerstva vnútra Praha (A 2/1)

Sekretariát námestníka Ministerstva vnútra Praha (A 7)

Sekretariát námestníka Ministerstva vnútra Praha 1956 – 1967
(A 9)

Správa Zboru národnej bezpečnosti hlavného mesta Bratislava
a Západoslovenského kraja (B 8/II)

Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Bratislava a útvary
Ministerstva vnútra v Západoslovenskom kraji (B 8, 6-3)

Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Bratislava (R 012)

Krajská správa Ministerstva vnútra Košice (B 10)

Krajská správa Zboru národnej bezpečnosti Správa ŠtB Košice
(B 10/II)

Krajská správa Ministerstva vnútra Prešov (B 10-7)

Okresné oddelenie Ministerstva vnútra Prešov (B 10.7)

Okresné oddelenie Ministerstva vnútra Rožňava (B 10.8)

Okresné oddelenie Ministerstva vnútra Humenné (B 10/2)

Štátny archív Bratislava, fond:

Krajský národný výbor Bratislava – Predseda 1949 – 1960

Cirkevné oddelenie Krajského národného výboru Bratislava
1949 – 1959

Krajský národný výbor Bratislava – Odbor školstva a kultúry
1960 – 1969

Štátny archív Banská Bystrica, fond:

Cirkevné oddelenie Krajského národného výboru Banská Bystrica 1949 – 1954

Cirkevné oddelenie Krajského národného výboru Banská Bystrica 1954 – 1958

Krajský národný výbor Banská Bystrica – Odbor školstva a kultúry 1960 – 1969

Archív Rímskokatolíckeho Arcibiskupského úradu Trnava, fond:

Apoštolská administratúra

2. Periodiká

Duchovný pastier, r. 1950 – 1968

Vestník katolíckeho duchovenstva, r. 1949 – 1954

Katolícke noviny, r. 1948 – 1968

Pravda, r. 1967

Rudé právo, r. 1967

3. Edície prameňov

BULÍNOVÁ, Marie, JANIŠOVÁ, Milena, KAPLAN, Karel (zost.): *Církevní komise ÚV KSČ 1949 – 1951*. Brno: Doplněk, 1994, 505 s.

KLIMEŠ, Miloš, LESJUK, Petr, MALÁ, Irena, PREČAN, Vilém: *Cesta ke květnu. Vznik lidové demokracie v Československu*. 2. svazek. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965, 795 s.

LETZ, Róbert (zost.): *V hodine veľkej skúšky: listy biskupa Michala Buzalku: spoločné prejavy slovenských katolíckych biskupov: súbor dokumentov*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2007, 716 s.

VARTÍKOVÁ, Marta (zost.): *Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944 – 1948*. Bratislava: Pravda, 1971, 771 s.

VNUK, František: *Dokumenty o postavení katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1945 – 1948*. Martin: Matica slovenská, 1998, 242 s.

4. Monografie

ANTALOVÁ, Zuzana: *Z prednej strany mreží*. Martin: Matica slovenská, Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008, 199 s.

BALÍK, Stanislav, HANUŠ, Jiří: *Katolícká cirkev v Československu 1945 – 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, 399 s.

BOTEK, Anton: *Svit kríža za mrežami. Z denníka väzneného kňaza*. Bratislava: PostScriptum, 2011, 134 s.

BUKOVSKÝ, Ján: *Spomienky spoločníka*. Nitra: Spoločnosť Božieho Slova, 2006, 146 s.

CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti: Svätý stolec a komunistické země (1963 – 1989)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 305 s.

ČARNOGURSKÝ, Pavol: *Svedok čias*. Bratislava: Vydavateľstvo USPO Peter Smolík, 1997, 258 s.

DEMEL, Zdeněk: *Pod dohľadom církevních tajemníků*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, 323 s.

HALKO, Jozef: *Rozbiť Cirkev: Rozkolnícka Katolícka akcia*. Bratislava: Lúč, 2004, 256 s.

HALKO, Jozef: *Ave Crux. Život a dielo biskupa Ambróza Lazíka*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, 295 s.

HALKO, Jozef: *Arcibiskupov zápas. Životná cesta Mons. RNDr. Júliusa Gábriša*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, 343 s.

HNILICA, Ján, VNUK, František: *Pavol Hnilica – biskup umlčanej Cirkvi (2)*. Trnava: Dobrá kniha, 1996, 318 s.

HNILICA, Pavol, VNUK, František: *Rozhovory o ľuďoch, udalostiach a Božej доброте*. Bratislava: Smaragd pedagogické nakladateľstvo, 2001, 253 s.

ISAKOWICZ-ZALESKI, Tadeusz: *Księża wobec bezpieki*. Krakov: Znak, 2007, 589 s.

JUDÁK, Viliam (zost.): *Arcibiskup svätého života*. Bratislava: Lúč, 1992, 149 s.

KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu v letech 1948 – 1953*. Brno: Doplněk, 1993, 440 s.

KAPLAN, Karel: *Těžká cesta: Jednání československé vlády s Vatikánem (1963 – 1973)*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, 177 s.

KARABA, Rastislav: *Katolícka cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. Z dejín Apoštolskej administratúry trnavskej*. Leopoldov: VM – print, 2008, 161 s.

KMEŤ, Norbert: *Postavenie cirkví na Slovensku 1948 – 1951*. Bratislava: Veda, 2000, 327 s.

LETZ, Róbert: *Slovensko v rokoch 1945 – 1948 na ceste ku komunistickej totalite*. Bratislava: Ústredie slovenskej kresťanskej inteligencie, 1994, 245 s.

MAIER, Hans: *Politická náboženství. Totalitární režimy a křesťanství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 134 s.

MICHEL, A. (Hnilica, Pavol M.): *Náboženské problémy v krajine ovládanej komunistami*. Trnava: Dobrá kniha, 2006, 132 s.

PAŠTEKA, Július a kol.: *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: Lúč, 2000, 1550 s.

PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: Veda, 1996, 168 s.

PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Štátna moc a cirkvi na Slovensku 1948 – 1953*. Bratislava: Veda, 1997, 311 s.

PEŠEK, Jan, BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970*. Bratislava: Veda, 1999, 292 s.

PEŠEK, Jan: *Nástroj represie a politickej kontroly. Štátna bezpečnosť na Slovensku 1953 – 1970*. Bratislava: Veda, 2000, 247 s.

PETRANSKÝ, Ivan A.: *Štát a katolícka cirkev na Slovensku v rokoch 1945 – 1946*. Nitra: Garmond, 2001, 318 s.

Schématizmus slovenských katolíckych diecéz. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1971, 454 s.

Schematizmus slovenských katolíckych diecéz. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1978, 534 s.

Služba Bohu i vlasti. Ondrej Scheffer kapitulným vikárom diecézy. Bratislava: Spišská sídelná kapitula v Sp. Podhradí, 1950, 33 s.

Velehradský sborník 1950. Bratislava: Velehradský výbor katolíckeho duchovenstva v ČSR, 1950, 126 s.

VAŠKO, Václav: *Pátá kolona v církvi. Texty pastoračního střediska sv. Vojtěcha.* Praha: Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství pražském, 2000, 58 s.

VNUK, František: *Náčrt dejín Katolíckej cirkvi.* Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 1995, 196 s.

VNUK František: *Pokus o schizmu a iné proticirkevné opatrenia v rokoch 1949 – 1950.* Bratislava: Ústav dejín kresťanstva na Slovensku, 1996, 137 s.

VNUK, František: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch 1949 – 1951.* Martin: Matica slovenská, 1999, 260 s.

VNUK, František: *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie (1967 – 1971).* Martin: Matica slovenská, 2001, 299 s.

VNUK, František: *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete.* Bratislava: Lúč, 2006, 381 s.

ZUBEK, Theodorik Jozef: *The Church of silence in Slovakia.* Whiting, Ind.: John J. Lach, 1956, 310 s.

5. Zborníky a štúdie

BARNOVSKÝ, Michal: Problematika industrializácie Slovenska v rokoch 1945 – 1950. In: *Historický časopis*, roč. 16, 1968, č. 2, s. 169 – 194.

BORZA, Peter: Proces likvidácie Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 404 – 418.

BUSS, Gregor: Why did Catholic Priests Collaborate with the Stasi? Answers from the Files of the Secret Police in the Former GDR. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 634 – 641.

CUHRA, Jaroslav: Katolícká cirkev prelomu 80. let v diplomových prácich príslušníkov StB (krátká analýza a edice dokumentů). In: *Securitas Imperii 5, Sborník k problematice bezpečnostních služeb*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu P ČR, 1999, s. 3 – 145.

GULA, Marián: Vývoj typů spolupracovníků kontrarovědky StB ve směrnících pro agenturní práci. In: *Securitas Imperii 1. Sborník k problematice bezpečnostních služeb*, Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1994, s. 6 – 17.

GULA, Marián: Spolupráca ľudí z cirkví s ŠtB alebo niekoľko poznámok o informáciách, ktoré získavala ŠtB z prostredia cirkví. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 596 – 615.

HALKO, Jozef: Pokus o psychologickú črtu mierového kňaza. In: HALKO, Jozef (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný*

seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2000, s. 91 – 99.

HAĽKO, Jozef: Komunizmus a Cirkev. In: *Radost' a nádej*, roč. 15, 2005, č. 1, s. 3 – 8.

HAĽKO, Jozef: Cirkev, agenti a Štátna bezpečnosť. In: *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 1, 2005, č. 1, s. 36 – 45.

HAĽKO, Jozef: Cirkev, Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva a Dielo koncilovej obnovy v roku 1968. In: *Impulz: Revue pre modernú katolícku kultúru*, roč. 4, 2008, č. 2, s. 27 – 28.

HRABOVEC, Emília: Na pokraji prerušenia stykov: kríza vo vzťahoch medzi Česko-Slovenskom a Svätou stolicou v roku 1921. In: RYDLO, Jozef M. (zost.): *Fidei et Patriae. Jubilejník na počesť narodenín Františka Vnuka*. Bratislava: Libri Historiae, 2008, s. 257 – 284.

CHALUPECKÝ, Ivan: Katolícka cirkev na Slovensku a Druhý vatikánsky koncil. In: NEMEŠ, Jaroslav, PAPAŽÍK, David (zost.): *Ružomberský historický zborník III*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 246 – 281.

JUDÁK, Viliam: *Biskup ThDr. Eduard Nécsey a päťdesiate roky*. In: HAĽKO, Jozef (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2000, s. 46 – 58.

LETZ, Róbert: *Perzekúcia Katolíckej cirkvi v rokoch 1955 – 1959*. In: HAĽKO, Jozef (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2000, s. 16 – 38.

LETZ, Róbert: Význam a miesto procesu s biskupmi J. Vojtaššákom, M. Buzalkom a P. Gojdičom v slovenských dejinách. In: LETZ, Róbert (zost.): *Boli traja. Zborník materiálov z vedeckej konferencie o politickom procese so slovenskými katolíckymi biskupmi J. Vojtaššákom, M. Buzalkom a P. Gojdičom v Bratislave 19. januára 2001, doplnený o autentické archívne dokumenty a fotografie*. Bratislava: Zväz protikomunistického odboja, 2001, s. 29 – 75.

LETZ, Róbert: Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In: MIKLOŠKO, František, SMOLÍKOVÁ, Gabriela, SMOLÍK, Peter (zost.): *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 I*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001, s. 67 – 335.

LETZ, Róbert: Slovenskí katolícki biskupi internovaní v Čechách v rokoch 1953 – 1968. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 12 – 39.

PAVOL, Jozef: Láska k vlasti alebo strach o vlastnú existenciu? Získanie duchovných Spišskej diecézy k tajnej spolupráci s ŠtB. In: *Nové horizonty. Časopis pre teológiu, kultúru a spoločnosť*, roč. 2, 2008, č. 4, s. 169 – 173.

PAVOL, Jozef: Cirkev v Spišskej diecéze očami ŠtB. *Nové horizonty. Časopis pre teológiu, kultúru a spoločnosť*, roč. 3, 2009, č. 4, s. 181 – 187.

PEŠEK, Jan – HALKO, Jozef: Kapitulný vikár Ján Dechet – symbol úsilia komunistického režimu v Československu o rozvrátenie katolíckej cirkvi. In: *Historický časopis*, roč. 54, 2006, č. 2, s. 287 – 304.

PEŠEK, Jan: Štátnopolitické orgány dozoru nad cirkvami na Slovensku v rokoch 1948 – 1989. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 514 – 521.

PLACHÝ, Jiří: „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností (podle personálního stavu k 1. 1. 1989). In: *Securitas Imperii 11*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005, s. 5 – 89.

PODOLEC, Ondrej: *Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu a Slovenský úrad pre veci cirkevné ako inštitucionálna forma kontroly cirkvi*. In: HALKO, Jozef (zost.): *50 rokov od 50-tych rokov. Odborný seminár o prenasledovaní cirkvi v zakladajúcom období komunistického režimu z 2. mája 2000*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK, 2000, s. 73 – 90.

SOKOLOVIČ, Peter: Proces s členmi Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy v roku 1958. In: *Pamäť národa*, roč. 6, 2010, č. 3, s. 19 – 38.

ZUBKO, Peter: Jozef Čársky a komunistický režim. In: FIAMOVÁ, Martina, JAKUBČIN, Pavol (zost.): *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Bratislava 30. 9. – 2. 10. 2009*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 494 – 508.

ŽÁČEK, Pavel: „Ostrá zbraň“ Štátnej bezpečnosti. Spolupracovníci politickej polície v smerniciach pre agentúrno-operatívnu prácu, 1947 – 1989. In: *Pamäť národa*, október 2004, s. 4 – 27.

6. Internetové zdroje:

PLACHÝ, Jiří: *Vybrané otázky a odpovědi k tématu spolupráce katolických kněží se Státní bezpečností*. Dostupné na: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/clanky/knezi.pdf>

Rozkaz ministra vnútra Rudolfa Baráka č. 1/1959 z 3. januára 1959. Dostupné na: http://www.upn.gov.sk/data/projekty/rozka-zy-mv/RMV_01_59.pdf

Menný register

A

ADAMČÍK, Leopold – 43, 45
ALTÁNY, Jozef S. – 140
ANDÓDY, Andrej – 155, 156
ANTALOVÁ, Zuzana – 127

B

BABIAK, Anton – 150
BABOR, Jozef – 157
BAJZA, Jozef Ignác – 64
BALÁŽ, Rudolf – 80
BALÍK, Stanislav – 7
BARÁK, Rudolf – 113
BARNOVSKÝ, Michal – 11, 17,
18, 19, 21, 22, 24, 29, 32, 41,
43, 46, 48, 54, 55, 56, 57, 58,
66, 67, 79, 80, 81, 85, 88, 89,
92, 95, 96, 98, 100, 112, 123,
131, 133, 134, 135
BELÁK, Zoltán – 35, 39, 43, 45,
64, 106
BENEŠ, Josef – 67
BEŇO, Michal – 43, 45, 50
BEŇUŠKA, Pavol – 139
BERAN, Josef – 70, 134, 145
BERNOLÁK, Anton – 28
BODOR, Alexander – 138
BORZA, Peter – 125, 159
BOŠANSKÝ, Štefan – 120
BOŠANSKÝ, Vojtech – 120
BOTEK, Anton – 156, 160
BRIEDON, Daniel – 146
BUCHSTABIERER, Ladislav –
138

BUKOVSKÝ, Ján – 157
BULÍNOVÁ, Marie – 19, 20, 21,
22, 26, 84, 86, 87, 95, 112
BUSS, Gregor – 116, 117

C

CASAROLI, Agostino – 145,
146, 154
CUHRA, Jaroslav – 113, 114,
123, 147
ČARNOGURSKÝ, Pavol – 15
ČÁRSKY, Jozef – 14, 30, 45, 49,
51, 137, 138
ČEPIČKA, Alexej – 19, 23, 86
ČÍK, Stanislav Xaver – 160, 161,
162
ČÍŽIK, Ján – 144

D

DECHET, Ján – 25, 41, 45, 64
DEMEL, Zdeněk – 11, 88
DOLINA, Jozef – 160
DORANSKÝ, Ondrej – 17
DOVALA, Jozef – 50

E

ELTSCHKNER, Antonín – 50

F

FABERA, Štefan – 150
FÁNDLY, Juraj – 28, 35
FELCMAN, J. – 86

FIALA-UDAVSKÝ, Jozef – 13,
16, 17, 21
FIAMOVÁ, Martina – 12, 24,
116, 125, 137, 145
FIERLINGER, Zdeněk – 32, 49,
50, 90
FILLO, Elemír – 139, 141
FOGAŠ, Štefan – 149
FOLTÁN, Július – 17

G

GÁBRIŠ, Július – 80, 82
GALBAVÝ, Ján – 140
GAŽÍK, Štefan – 49, 61, 101
GOJDIČ, Pavol – 14
GOTTWALD, Klement – 14, 20
GRANATIER, Anton – 49
GRUTKA, Andrej – 142
GULA, Marián – 12, 115

H

HÁJEK, Jiří – 73
HALKO, Jozef – 11, 21, 22, 23,
66, 69, 80, 81, 83, 91, 98, 108,
109, 141, 144, 147
HAMVAS, Endre – 133
HANUŠ, Jiří – 7
HANZÉLY, Jozef – 120
HAVELKA, Jaroslav – 25, 26, 32
HENDRYCH, Jiří – 73
HNILICA, Ján – 141, 152
HNILICA, Pavol – 68, 70, 93,
148, 150, 152, 153, 154, 160
HODINOVÁ-SPURNÁ,
Anežka – 49
HOFFMAN, Karel – 79

HOLDOS, Ladislav – 32, 34, 85,
109
HOLLÝ, Ján – 28
HORÁK, Alexander – 17, 20, 21,
25, 27, 31, 32, 35, 41, 43, 49,
57, 58, 66, 79, 80, 108
HORVÁT, Ľubor – 145
HORVÁTH, Michal – 156
HRABOVEC, Emília – 8
HRUŠOVSKÝ, Dominik – 149
HRŮZA, Karel – 77
HUDÁK, Ján – 138
HUSÁK, Gustáv – 15, 25
HUTYRA, Ján – 150

CH

CHALUPECKÝ, Ivan – 77
CHOVANEC, Štefan – 101

I

IHNÁT, Michal – 126
ISAKOWICZ-ZALESKI,
Tadeusz – 12

J

JAKUBČIN, Pavol – 12, 24, 116,
125, 137, 145
JÁN XXIII. – 66, 68, 69, 75, 133
JANÍK, Ján – 136
JANIŠOVÁ, Milena – 19, 20, 21,
22, 26, 84, 86, 87, 95, 112
JANITOR – 105
JANKULÁK, Ľudovít – 136
JOACHYM, Franz – 160
JOZEF II. – 7
JUDÁK, Viliam – 140

K

KAHUDA, František – 66
 KALMANČOK, Andrej – 39,
 43, 45

KALATA, Dominik – 150

KAPLAN, Karel – 19, 20, 21, 22,
 26, 27, 34, 37, 42, 43, 46, 48,
 50, 51, 54, 84, 85, 86, 87, 95,
 98, 112

KARABA, Rastislav – 17

KATZ, Eliáš – 144

KISS-KALINA, Dezider – 17

KLIMEŠ, Miloš – 14

KLOBUČNÍK, Miroslav – 127

KMEŤKO, Karol – 14

KOCIAN, Václav – 151

KOPECKÝ, Václav – 57

KOPŘIVA, Ladislav – 115

KÖNIG, Franz – 149

KULLA, Jozef – 132

KÚTNIK, Jozef – 80

L

LACKO, Michal – 148, 159

LAGYI, Kornel – 136

LAPŠANSKÝ, Michal – 150

LAPŠANSKÝ, Štefan – 150

LAZÍK, Ambróz – 44, 49, 50, 56,
 63, 67, 68, 69, 73, 131, 133,
 140, 142, 143, 144, 145, 146,
 154

LESJUK, Petr – 14

LETZ, Róbert – 11, 16, 17, 19,
 20, 66, 120, 126, 135, 145,
 146, 147, 148, 151, 159

LITVA, Felix – 149

LUKAČOVIČ, Jozef – 20, 21,
 25, 27, 31, 32, 43, 50, 57, 58,
 66, 79, 80, 108

ĽACH, Štefan – 43, 45

M

MÁČADY, Štefan – 149

MACHÁČEK, Pavol – 27, 36

MAJANČÍK, František – 118,
 119

MALÁ, Irena – 14

MÁRIA TERÉZIA – 7

MARINKO, Andrej – 129

MEDVECKÝ, Matej – 112

MELTZER, Kornel – 158

MELTZER, Tomáš Felix – 149,
 154, 157, 158, 159, 160, 162

MIKLOŠKO, František – 11

MOYSES, Štefan – 28

N

NÁHALKA, Štefan – 148, 150,
 154, 155, 156

NÉCSEY, Eduard – 63, 68, 69,
 73, 75, 83, 94, 131, 132, 139,
 140, 141, 142, 143, 144, 145,
 146, 154, 160

O

ONDERKO, Štefan – 50

OSUSKÝ, Fridrich – 150

P

PAČNÁR, Michal – 136

PALÁRIK, Ján – 64

PAULOV, Ján – 127

PAVEL, Josef – 129
 PAVOL, Jozef – 11, 115, 148
 PAVOL VI. – 70, 73, 75
 PEŠEK, Jan – 11, 17, 19, 21, 22,
 24, 29, 32, 41, 43, 46, 48, 54,
 55, 56, 57, 58, 66, 67, 72, 79,
 80, 81, 85, 86, 88, 89, 92, 95,
 96, 98, 100, 112, 114, 121,
 123, 128, 129, 131, 132, 133,
 134, 135, 138, 139, 144
 PETR, Alois – 49
 PETRANSKÝ, Ivan A. – 13, 15,
 16, 17
 PETRAŠOVIČ, Miron – 125,
 159
 PIUS XI. – 21
 PLACHÝ, Jiří – 115, 118
 PLOJHAR, Josef – 25, 26, 31,
 32, 37, 43, 49, 50, 51, 66, 69,
 70, 73, 74, 79, 80
 POBOŽNÝ, Róbert – 31, 36, 68,
 73, 127, 131, 132, 133, 134,
 135, 136, 138, 142
 PODOLEC, Ondrej – 11, 86
 POTOCKÝ, Michal – 148
 POTOČNÁK, Vincent – 137
 PREČAN, Vilém – 14
 PRIVITZKÝ, Július – 135, 136,
 137

R

RADLINSKÝ, Andrej – 28
 RASCHKA, Ľudovít – 134
 REVES, František – 149, 151
 ROJKOVIČ, Teodor – 159
 RUSNÁK, Michal – 68, 70, 152

RYDLO, Jozef M. – 8, 151, 155

S

SCHEFFER, Andrej – 35, 50,
 105, 107, 108
 SLAVKOVSKÝ, Ondrej – 120
 SLOVÁK, Tibor – 143
 SMOLÍK, Peter – 11
 SMOLÍKOVÁ, Gabriela – 11
 SOKOLOVIČ, Peter – 66
 SRNA, Ján – 153
 STALIN, Josif Vissarionovič –
 95
 STRAKA, Jozef – 15, 16, 17
 STUGLIK, Bronislav – 67
 SZENÁŠI, Ľudovít – 139
 SZOLNOKI, Tibor – 133
 ŠINKOVIČ-PETROVSKÝ,
 Vincent – 13
 ŠESTÁK, Jozef – 28
 ŠEVČÍK, Ján – 49
 ŠKODA, Ladislav – 43, 64, 144

T

TKÁČ, Juraj – 118
 TOČÍK, Anton – 141, 142
 TOKARČÍK, Štefan – 50
 TOMÁŠEK, František – 73, 80
 TOMEK, Vincent – 159
 TOMKO, Jozef – 150, 154, 155,
 156, 159
 TROCHTA, Štěpán – 50
 TULEJA, Ján – 43, 45

V

VAŠKO, Václav – 11

VEROLINO, Gennaro – 135
VIŠŇOVSKÝ, Mikuláš – 50
VNUK, *František* – 7, 11, 16, 24,
26, 50, 55, 68, 72, 75, 76, 79,
88, 93, 141, 152, 157
VOJTASŠÁK, Ján – 14, 15, 16,
145, 147, 154
VRABLEC, Jozef – 139

Z

ZÁŇ, Jozef – 39, 41
ZÁPOTOCKÝ, Antonín – 32
ZÁRECKÝ, Štefan – 27, 36,
43, 50, 57, 58, 62, 64, 79, 80,
106, 139
ZUBEK, *Jozef Theodorik* – 11,
27, 28, 32, 36, 51, 95
ZUBKO, *Peter* – 137
ŽÁČEK, *Pavel* – 112, 115, 116,
117

Prílohy

Príloha č. 1: Tri ukážky hlásení poslaných Slovenskému úradu pre veci cirkevné o ochote kňazov zúčastniť sa na prípravných stretnutiach pri vytváraní kňazského vlasteneckého hnutia.

Správy a poznatky o reagovaní pokrokových duchovných tunajšieho kraja na rezolúciu vlasteneckých r. k. kňazov v Trenč. Tepliciach.

Rím.-kat. farský úrad v Bobote, okres Bánovce n/B.

Číslo: 105/1950. Bobot, dňa 20. mája 1950.

Slov. úrad pre veci cirr. Bratislava.

Navštívil som osobne podľa inštrukcií ml. daných v Bratislave na Slov. cirk. úrade a na ENV v Nitre kňazov okresu Bánovce n/B, či by sa zúčastnili na krajskej konferencii kňazov dňa 5. júna t.r. v Bojniciach. Okrem mňa prisľúbili účasť Ľudovít Šimek, dekan-farár na Malej Mračnej a Eugen Geizel, farár na Švinnej. Teda z okresu Bánovce budú tam iba traja. Ostatní sa veľmiako vykovávajú, najviac sa odvolávajú na to, že nemajú povolenie od biskupa.

SLOVENSKÝ	
pre veci cirkevné	
Číslo	
Dátum	22. 5. 1950

P. J. Jozefovský
spr. fary, Bobot.

1138-2/1950
9/2

Zdroj: SNA, f. SIÚC, šk. č. 208,

Príloha č. 2: Správa Slovenského úradu pre veci cirkevné o využívaní kňazov na pomoc v poľnohospodárstve

Slovenský úrad pre veci cirkevné v Bratislave.

Číslo: 103/56-sekr.

Bratislava, dňa 21. apríla 1956

Podáva I. odbor.

Zpráva

o pomoci duchovných v poľnohospodárstve – návrh na zabezpečenie kampane v žatve a mlatbe.

Slovenský úrad pre veci cirkevné cestou pracovníkov na cirkevno-politickom úseku v krajoch a okresoch, cestou CMV, DMV, dekanských porád u kat. cirkví a cestou seniorálnych porád u nekatolíckych cirkví zabezpečoval, aby duchovní jednotlivých cirkví neboli brzdou pri budovaní socializmu na dedine, ale aby toto budovanie podporovali, a podľa miestnych podmienok i aktívne budovali.

Po celý čas bolo našou snahou tam kde má kňaz značný vliv na veriacich, tohoto vlivu využiť k zlepšeniu situácie, či už v prospech pracovnej morálky, plnení si občianskych povinností ako dodávky, platení daní a podobne, čo sa nám vo veľa prípadoch i podarilo.

Na miestach kde je priaznivá situácia, že je tam dobre upevnené JRD, dobre pracujú orgány NV a nejaví sa potreba, aby duchovný bol používaný na nejakú konkrétnu činnosť mimo kostola, v takýchto prípadoch zatlačujeme jeho činnosť len na pôdu kostola, kde by formou vhodných kázni vplýval na pracovnú morálku, napomínal veriacich proti rozkrádaniu spoločného majetku a pod.

K tomuto nám pomáhajú tiež ústredia cirkví, ktoré k jednotlivým obdobiam vydávajú príležitostne obežníky, v ktorých nabádajú svojich kňazov, aby títo boli nápomocní svojim spôsobom pri budovateľskom úsilí nášho ľudu.

Tak i tohto roku poľnohospodárska komisia pri Celoslovenskom mierovom výbore KD vydala výzvu ku katolíckym kňazom, aby títo nabádali svojich veriacich k včasnému prevedeniu jarných poľnohospodárskych prác. Táto výzva bola pripojená k ordinariátnym obežníkom a ordinári ju odporúčali kňazom.

Zdroj: SNA, f. SIÚC, šk. č. 11.

Príloha č. 3: *Rezolúcia kňazov Banskobystrickej diecézy z jari 1968, v ktorej žiadajú nápravu postavenia katolíckej cirkvi*

Rezolúcia rím. kat. kňazov banskobystrickej diecézy.

My, kňazi banskobystrickej diecézy, zhromaždení na dekanských kňazských poradách, chceme týmto tlmočiť ÚV KSČ, NZ, vláde ČSSR a celej našej verejnosti, že so živým záujmom a s radosťou sledujeme obrodný demokratizačný prelom v našej vlasti. Nechceme však len pozorovať a sledovať vyčkávajúcou taktikou akoby spoza múru. Nechceme nijako zostať stranou obrodného úsilia celej našej spoločnosti, lebo sme presvedčení, že k uskutočneniu cieľov obrody, k morálnemu a duchovnému ozdraveniu národa môžeme plne prispieť: to sa však neobíde bez vnútornej obrody v našich vlastných radoch a bez vyriešenia páľčivých otázok vo vzťahu medzi cirkvou a štátom.

Demokratizácia musí mať dostatok priestoru nielen pre rehabilitáciu nevinne stíhaných a šikanovaných členov KS v uplynulých rokoch, ale aj pre katolíckych kňazov a našich veriacich, ktorí poľutovaniahodne tvrdé roky so všetkou ich ťarchou pociťovali na sebe, ak sa opovážili prejaviť aj navonok svoj náboženský život v jeho plnej šírke, čo tiež patrí k základným ľudským právam.

Tým, ktorí sa azda ešte i dnes obávajú nadviazať s nami dialóg, chceme povedať, že ich obavy sú neopodstatnené, veď nenájdeme jediného katolíckeho kňaza, že veriaceho laika, ktorý by prebiehajúci demokratizačný proces u nás v sebe stvárňoval vo forme oslabenia dôvery vo vedenie našej spoločnosti, ktorý by toto všetko chápal ako oslabenie republiky. Naopak, utužuje sa vzájomná dôvera a v tom je a bude i v budúcnosti sila našej spoločnosti, pravda za predpokladu, že demokratizácia neostane len pri sľuboch, ale postupne prejde do nášho skutočného života. My k tomu ponúkame spoločnosti všetky svoje sily a pomoc podľa vzoru pána Ježiša, ktorý neprišiel, aby sa dal vysluhovať, ale aby slúžil. /Mt 20, 28/.

V tomto duchu spojení s naším veriacim ľudom prekladáme ÚV KSČ a vláde ČSSR nasledované svoje požiadavky:

1. Žiadame nápravu poťažne novelizáciu zákonov týkajúcich sa života cirkevného v duchu demokratizačnej obrody a pravej slobody.
2. Žiadame obvyklou dohodou medzi Sv. stolicou a vládou ČSSR obsadenie biskupských stolcov definitívnymi osobami.
3. Žiadame, aby federatívne zastúpenie Slovenska v rámci ČSSR bolo vyjadrené aj osobitným zriadením slovenského arcibiskupstva.
4. Nech sa upraví nové organizovanie vzťahu medzi štátom a cirkvou v duchu novelizácie zákonov požadovaných v 1. bode tejto rezolúcie. Konkrétne myslíme na presné vymedzenie spôsobu štátneho dozoru nad účinkovaním cirkvi. Žiadame zrušenie doterajšieho dozorčieho systému cez krajských a okresných cirkevných tajomníkov, štátny súhlas k verejnému účinkovaniu duchovných nech postačuje na všetky dielčie úkony kňaza pre úlohy vyplývajúce z jeho funkcie pre celé územie ČSSR. Do dozorčej štátnej funkcie nech nie sú postavení jednotlivci, ktorí sa doterajším správaním voči duchovným úplne diskreditovali, lebo kňazov výslovne terorizovali a urážali svojím jednaním, ako by každý kňaz bol rebelantom. Myslíme konkrétne na osobu terajšieho št. krajského cirkevného tajomníka v Banskej Bystrici, p. Štefana Chovanca i tých, ktorí jeho a jemu podobných v takejto funkcii zámerne udržiavali, totiž vedenie cirkevného oddelenia pri SNR.
5. Reklamujeme si oživotvorenie tak mužských, ako aj ženských rehôľ. Konkrétny spôsob nech určí dohoda medzi Sv. stolicou a našou vládou.
6. Žiadame zrušenie Michalovského rozhodnutia o likvidácii slovenských gréckokatolíkov. Nech je obnovená diecéza gr.-katolíkov v Prešove.
7. Revízia procesov so slovenskými biskupmi.

8. Žiadame zaradiť teologickú fakultu v Bratislave do univerzitného zväzku Univerzity Komenského.
9. Žiadame rehabilitáciu kňazov a katolíckych laikov.
10. Reklamujeme kompetenciu biskupského zboru na Slovensku pre obsadzovanie miest profesorov a predstavených na tejto fakulte a v pridruženom kňazskom seminári v dohode so št. vrchnosťou.
11. Žiadame zrušenie obmedzeného počtu pri prijímaní poslucháčov tejto fakulty. Tak isto žiadame, aby právomoc fakultného tajomníka pri tejto fakulte bola definovaná ako kompetencia administratívneho úradu podľa pokynov dekana fakulty. Žiadame priznať teologickej fakulte v Bratislave právo nadväzovať výmeny vedeckých síl a poslucháčov s fakultami iných štátov.
12. Žiadame nehatené vyučovanie náboženstva na všetkých základných a stredných školách a im na roven postavených školách.
13. Žiadame si právo na mimoškolské organizovanie náboženskej výchovy našej mládeže.
14. Žiadame náboženskú slobodu aj pre učiteľov. Ohradzujeme sa proti tomu, aby učitelia z toho titulu, že sú ideologickými vychovávateľmi marx-leninizmu, boli diskriminovaní v užívaní náboženskej slobody.
15. Reklamujeme si právo náboženskej slobody so všetkými vonkajšími prejavmi náboženského presvedčenia – konkrétne: procesie, púte a bohoslužby na verejných miestach.
16. Žiadame slobodu vnútorného prejavu tlačou bez predbežnej cenzúry. Žiadame rozšírenie tlače s náboženskou tematikou ako si to potreba katolíckej verejnosti na Slovensku vyžaduje. (modlitebné knižky).

17. Žiadame právo, aby sme mohli mať časopis okrem Katolíckych novín, ktorý by bol tlmočníkom katolíckej verejnej mienky na otázky nášho verejného života.
18. Žiadame dať správu charitatívnych ústavov do cirkevných rúk.
19. Žiadame obnovenie činnosti Spolku sv. Vojtecha podľa jeho pôvodných stanov.
20. Žiadame zaplniť prerušené farnosti a dľa potreby erigovať nové a postaviť kostoly, tiež systematizovanie kaplánskych miest.
21. Žiadame aby budovy, ktoré boli cirkvi násilne zobraňé a ktoré potrebuje, boli jej prinavrátené.
22. Žiadame neodkladné odvolanie d. p. Jána Decheta, kapitulárneho vikára banskobystričského, z vedúceho miesta tohto biskupstva. D. p. Ján Dechet sa dostal na čelo tohto biskupstva na osobitný administratívny zásah Slovenského úradu pre veci cirkevné v Bratislave r. 1950. Vhodnosť jeho osoby na túto funkciu nebola podložená žiadnymi zásluhami ani o cirkev, ani o národ, ani o KS.
23. V dôsledku toho žiadame, aby na prechodný čas, kým Sv. stolica v dohode s vládou ČSSR neobsadí miesto vedúceho tohto biskupstva definitívnou osobu v zmysle cirkevného zákonníka CIC can. 431 § 1. bol poverený správou banskobystričského biskupstva bývalý kanonik a rektor kňazského seminára v B. Bystrici Juraj Koza Matejov, t. č. obyvateľ charitného domova v Pezinku, ktorý je už jediným žijúcim členom právoplatnej banskobystrickej diecézy a kapituly.

Podpisy spočítané i s menami poslať d. p. Balážovi na Biskupský úrad.

Zdroj: ŠA BB, f. KNV BB – OŠaK 1960 – 1968, šk. č. 90.

Príloha č. 4: *Návrh na úpravu činnosti a postavenia cirkevných tajomníkov, vďaka ktorému sa mala zvýšiť úroveň ich práce*

Návrh
na úpravu funkčnej náplne cirkevne politických pracovníkov
na národných výborech a na úpravu jejich platů

Usnesením predsedníctva ÚV KSČ bod 5 ze 7. 12. 1965, bylo uloženo upravit funkční náplň církevne politických pracovníků na krajských okresních národních výborech a provést úpravu jejich platů. Usnesení predsedníctva ÚV KSČ vychází z toho, že v současné době došlo v činnosti církvi k určitým změnám. Specifickým rysem je přesun činnosti církví a náboženských společností do ideologické oblasti. V souvislosti se světovým vývojem křesťanství a změněnými podmínkami jeho existence v naší společnosti, projevují se snahy prohloubit vnitřní náboženský život a působení církví na věřící, modernizovat za tímto účelem činnost církví v oblasti ideologie i náboženského kultu. V tom směru je katolická církev – která u nás představuje největší ideologicko-politickou sílu – silně ovlivňována výsledky a závěry II. vatikánského koncilu.

Za této situace nabývá politicko-výchovná práce mezi duchovními velkého významu. Je také mnohem náročnější, poněvadž jak ve vedení církve, tak v ostatních církevních složkách a na duchovenských místech jsou lidé všestranně vzdělaní, kteří se snaží dát činnosti církví jak po stránce ideologické, tak po stránce vnější formy, takovou náplň, aby náboženství bylo přitažlivé pro všechny vrstvy našich občanů. Ačkoliv se vyhýbají politickému ovlivňování věřících, vedla by volnost v ideologické činnosti nakonec i k politickému ovlivňování občanů. Poněvadž do této činnosti jsou zapojovány všechny složky církví, nestačí v současné době jen působení MŠK na představitele církví a jejich ústředí, ale je třeba, aby politicko-výchovná práce se rozvíjela mezi všemi duchovními, případně i laickými pracovníky církví. Tento úkol musí na sebe převzít církevne političtí pracovníci na národních výborech. Je nutno, aby byli schopni včas odhalit záměry duchovních a usměrnit jejich činnost tak, aby se církvím nemohlo podařit rozšířit

svůj vliv na názorově nevyhraněné občany. Zároveň je třeba, aby dovedli využít diferencovanosti soudobého křesťanství a zaměřili se k podpoře politicky progresivních sil v církvích a k prohlubování vnitřního rozkladu církve.

Jak z uvedeného vyplývá, musí dojít u církevně politických pracovníků na krajských i okresních národních výborech k výrazné změně pracovní náplně. Do popředí musí vystoupit politická a ideologická práce na úkor dosud převažující administrativní a administrativně hospodářské agendy. Aby mohli uvedení pracovníci plnit tyto náročné úkoly, aby byli schopni ovlivňovat a usměrňovat duchovní, kteří všichni mají vysokoškolské vzdělání, je třeba aby i tito pracovníci měli vysokoškolské vzdělání a politickou praxi. Z uvedených skutečností a z připojeného návrhu nové funkční náplně církevně politických pracovníků na národních výborech vyplývá, že jsou to zcela samostatní odborní pracovníci, kteří ve srovnání s ostatními samostatnými pracovníky na národních výborech /např. samostatný právník, samostatný ekonom, inspektor osvěty a kultury/ mají činnost ztíženou tím, že pracují s duchovními, kteří jsou vesměs vysokoškolsky vzdělaní lidé s antikomunistickým zaměřením. Ministerstvo školství a kultury proto navrhuje, aby jejich funkční platy byly stanoveny ve stejné výši, jako u ostatních samostatných pracovníků na národních výborech.

S ohledem na všechny uvedené skutečnosti, MŠK navrhuje, aby označení církevně politických pracovníků na národních výborech, jejich funkční náplň, kvalifikační předpoklady a platy byly stanoveny takto:

1/ vedoucí církevně politický pracovník KNV

Kvalifikační předpoklady: vysokoškolské vzdělání právnického, filozofického, nebo politického směru, 10 roků odborné praxe z toho 8 v politické práci

Funkční plat: 1700 – 2200 Kčs střed 1950 Kčs

Funkční náplň: Podle celostátní linie církevní politiky usměrňuje činnost církví v kraji, zejména politicko-výchovnou práci mezi krajskými představiteli církví a ostatními duchovními. Provádí rozbor a hodnocení církevně politické situace v kraji pro politické orgány a MŠK. Dozírá na hospodaření církví. Řídí a koordinuje činnost samostatných církevně politických pracovníků ONV.

2/ samostatný církevně politický pracovník ONV

Kvalifikační předpoklady: vysokoškolské vzdělání právnického, filosofického, nebo politického směru, 5 roků politické praxe.

Funkční plat: 1550 – 1950 Kčs střed 1750 Kčs

Funkční náplň: Podle zásadních pokynů politických orgánů a vedoucího církevně politického pracovníka KNV usměrňuje činnost církví v okrese, zejména politicko-výchovnou práci mezi duchovními. Vyřizuje osobní věci duchovních.

Podrobná funkční náplň těchto pracovníků je připojena v příloze.

13. dubna 1966

Zdroj: SNA, f. P SNR ŠaK, šk. č. 162

Príloha č. 5: *Správa Elemíra Fila, tajomníka biskupa Eduarda Nécseya, v ktorej štátnu správu podrobne informuje o priebehu ich cesty do Ríma a Vatikánu*

Záznam
o služobnej ceste do Ríma v dňoch
2. – 9. júna 1964.

Podpísaný vo vyššie uvedených dňoch doprevádzal do Vatikánu svojho biskupa, Dr. Eduarda Nécseyho, ktorý sa tam zúčastnil ako člen X. konc. komisie prípravných prác.

1. júna sme pricestovali do Prahy. Dr. Nécsey v poludňajších hodinách navštívil Min. školstva a kultúry, cirk. odb.

2. júna sme odleteli z Prahy cez Zürich do Ríma. V Zürichu sme čakali na letisku asi jednu hodinu. Okolo 15.hod. sme boli v Ríme. Nik nás na letisku nečakal, autobusom sme sa dostali do mesta a taxíkom sme pokračovali do Pensionato Romano, Via Traspontina, kde sme mali pripravené izby.

Vlastný pracovný program v komisii bol naplánovaný na dni 4. – 6., resp. 7. júna /17. schéma O Cirkvi v modernom svete/.

Dr. Nécsey chcel navštíviť aj čl. veľvyslanectvo. Termín návštevy som dohodovil na pondelok /8.júna, 15.hod./ Nakol'ko ale Dr. N. v nedeľu ochorel prechladením a pondelok dopoludnia ešte na príkaz lekára ležal, v poludňajších hodinách pondelok osobne som bol menovaného ospravedlniť. A tak sa táto návšteva neuskutočnila.

V sobotu v dopoludňajších hodinách Dr. N. navštívil Kongregáciu sviatostí, kde urgoval vybavenie manž. kauz a kam doniesol aj novú. Zároveň navštívil aj Sekretariát Koncilu, g. tajomníka, arcibiskupa Feliciho. Ten mu odovzdal už hotové schémy. Tiež prebral tieto schémy pre Dr. Lazíka. Dr. Pobožného a Dr. Tomáška. Prvým dvom ich už aj osobne odovzdal. Zároveň Dr. N. prosil g. sekretára, aby pri budúcom zasadnutí všetci účastníci delegácie boli ubytovaní spoločne. Felici proti tomu nič nenamietal, pripomenul len, že ubytovanie má na starosti iný pracovník. Dr. N. potom požiadal p. Pavla Hnilicu, aby zabezpečil spoločné ubytovanie, čo ten veľmi ochotne sľúbil, že sa hneď za tým pozrie.

Na pondelok dopoludnia bola pripravená návšteva Dr. Nécseyho u Pavla VI. Zdá sa, že sa uskutočnila na výslovnú žiadosť Dr. Nécseyho. No hoci bol prechorený a ešte hodinu predtým ležal, s dovolením lekára návštevu uskutočnil. Pápež ho prijal okolo 12,30 a návšteva trvala asi 20 minút. Doprevádzal ho tam a tlumočníka mu robil ako obvykle P. Hnilica.

V priebehu týchto dní viackrát sme sa dostali do styku s duchovnými pochádzajúcimi od nás. Hneď v prvý večer prišli nás navštíviť Kútny a Tomko, v nasledujúcich dňoch Hnilica, Zlatňanský, Faltýn, Náhalka, Lacko, Ovečka, Planner. Na prevádzanie novej liturgie sa vy-pytovali: Lacko, Ovečka, na presťahovanie Dr. Berana Lacko. Náhalka na postup vo vyjednávaniach ohľadom nových ordinárov. Zdá sa mu, akoby boli zabrzdené... Ináč stretnutia boli krátke a rozhovory veľmi stručné. Z ich rečí sa zdá, akoby sa malo dočkať na skončenie Koncilu. Tomko ešte spomínal, že v Nepomucenu miesto Bezdíčka má byť msgr. Planner, čo sa však ukazuje podľa neho nesprávne, lebo jednak Planner nemá potrebné vystupovanie, org. a pedagogické predpoklady, jednak pri značne vyššom počte teológov Slovákov by bolo primeranejšie, keby Nepomucenum viedol Slováč. Náhalka ďalej spomenul, že od mája Slov. ústav v Ríme už definitívne je presťahovaný na Via Cassia a začínajú pracovať jednotlivé sekcie, že však majú isté finančné ťažkosti.

Z Ríma sme sa vracali 9. t. m. Na letisko nás odviezlo auto Sv. Stolice a doprevádzal nás Hnilica a Čík. Ako pri minulej návšteve, ani pri tejto nik nám nehradil cestovné.

Do Nitry sme sa vrátili ešte toho dňa o 19,40.

Nitra, 19. 6. 1964

Elemír Filo, tajomník
Nitra–hrad,

SNA, f. P SNR-ŠaK, šk. č. 164.

Zoznam použitých skratiek

BND	Bundesnachrichtendienst (západonemecká rozviedka)
CMV KD	Celoštátny mierový výbor katolíckeho duchovenstva
ČSSR	Československá socialistická republika
DMV KD	diecézny mierový výbor katolíckeho duchovenstva
ChD	charitný domov
JRD	jednotné roľnícke družstvo
KA	Katolícka akcia
KAV	krajský akčný výbor
KCT	krajský cirkevný tajomník
KIS	kontrolno-inšpekčná skupina
KNV	krajský národný výbor
KS MV	krajská správa ministerstva vnútra
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
MHKD	Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva
MŠK	ministerstvo školstva a kultúry
OAV	okresný akčný výbor
OCT	okresný cirkevný tajomník
ONV	okresný národný výbor
OO MV	okresné oddelenie ministerstva vnútra
PŠaK	Povereníctvo školstva a kultúry
SIÚC	Slovenský úrad pre veci cirkevné
SNF	Slovenský národný front
SÚC	Štátny úrad pre veci cirkevné
SÚSCM	Slovenský ústav svätých Cyrila a Metoda
SSV	Spolok svätého Vojtecha
ŠtB	Štátna bezpečnosť
TS	tajný spolupracovník
ÚAV NF	Ústredný akčný výbor Národného frontu
ÚV	ústredný výbor
ZČSSP	Zväz československo-sovietskeho priateľstva

Obrazová příloha

Predsedičský stôl konferencie na Velehrade.

Zdroj: Velehradský sborník 1950

Konferencia kňazov na Veľehrade.

Zdroj: Veľehradský sborník 1950

Kapitulný vikár Ondrej Scheffer v deň slávnostnej inštalácie.

Zdroj: Služba Bohu i vlasti

Neskorší kapitulný vikár Ján Dechet pozdravuje Ondreja Scheffera pri príležitosti jeho inštalácie do úradu.
Zdroj: Služba Bohu i vlasti

Tretí zjazd Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva v Prahe, november 1966.
Zdroj: Katolícke noviny

Tretí zjazd Celoštátneho mierového výboru katolíckeho duchovenstva v Prahe, november 1966.

Zdroj: Katolícke noviny

Mgr. Pavol Jakubčín, PhD. (1983)

Vyštudoval odbor história na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity. V roku 2011 absolvoval doktorandské štúdium na Katedre histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity. Pracuje v Sekcii vedeckého výskumu Ústavu pamäti národa. Je autorom viacerých vedeckých štúdií a odborných článkov. Je zostavovateľom zborníka *Likvidácia reholí a ich život v ilegálite v rokoch 1950 – 1989* a spoluzostavovateľom zborníka *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Vo svojej práci sa zameriava na dejiny cirkvi počas komunistickej totality.